

IUS ET IUSTITIA XX

XX. Sympóziu m kánónického práva

ZBORNÍK PREDNÁŠOK

27. – 29. august 2024

Spišská Kapitula – Spišské Podhradie

IUS ET IUSTITIA XX

XX. Sympóziium kánonického práva

ZBORNÍK PREDNÁŠOK

27. – 29. august 2024

Spišská Kapitula – Spišské Podhradie

IUS ET IUSTITIA XX

XX. Sympóziu kánonického práva
zborník prednášok

Spišská Kapitula – Spišské Podhradie

© Slovenská spoločnosť kánonického práva 2025
Všetky práva vyhradené

Nihil obstat: Mons. JDCr. Tibor Hajdu
Imprimatur: Mons. František Trstenský, Spišský diecézny biskup

Príspevky boli recenzované (peer review)

Vydal: Rímskokatolícka cirkev, Biskupstvo Spišské Podhradie
Spišská Kapitula 661/9, 053 04 Spišské Podhradie

ISBN: 978-80-570-7170-9
EAN: 9788057071709

© SSKP, 2025

Predhovor

Cirkev je mystickým telom Ježiša Krista, no zároveň aj viditeľným spoločenstvom, ktoré putuje dejinami. V tejto svojej pozemskej dimenzii potrebuje poriadok, ktorý jej umožní byť autentickou nositeľkou Ježišovho evanjelia a vernou správkyňou sviatosti a spásy. Kánonické právo je preto neoddeliteľnou súčasťou jej života – nie ako vonkajší rámec, ale ako vnútorná služba jednote, pravde a láske.

Zborník je ovocím ďalšieho ročníka sympózia Kánonického práva na Spišskej Kapitule. Tieto stretnutia si už našli svoje pevné miesto v živote miestnej Spišskej diecézy i celej cirkevno-právnickej komunity na Slovensku. Na pôde preniknutej modlitbou a vzdelanosťou, v tieni katedrály zasvätenej svätému Martinovi, sa tu pravidelne stretávajú znalci kánonického práva, sudcovia, advokáti, duchovní pastieri, učitelia aj študenti, aby spoločne hľadali hlbšie porozumenie právnej dimenzie poslania Cirkvi.

Tohtoročné príspevky sa sústreďujú predovšetkým na oblasť manželského práva – na otázky, ktoré sú dnes výnimočne aktuálne. Nejde pritom len o odborné alebo procedurálne príspevky, ale aj o hľadanie spôsobu, ako byť v konkrétnych a často zranených životných situáciách nástrojom Božieho milosrdenstva a spravodlivosti. Ako učil pápež František, kánonické právo má vždy slúžiť spásu duší (*salus animarum suprema lex*), a to znamená, že sa nikdy nemôže odtrhnúť od pastoračného rozmeru, od evanjeliovej pravdy a od súcitu s človekom.

Práve preto má sympóziu aj tento zborník nielen vedeckú, ale aj duchovnú hodnotu. Odráža túžbu Cirkvi po hlbšej vernosti svojmu Pánovi, ktorý je spravodlivý Sudca i milosrdný Samaritán zároveň. V každom príspevku sa odráža úsilie spojiť exaktnosť právneho uvažovania s múdrosťou Ducha Svätého, ktorý vedie Cirkev v rozlišovaní a v službe pravde.

Zo srdca ďakujem všetkým pozvaným prednášajúcim, ktorí prispeli svojim odborným pohľadom a bohatými skúsenosťami. Nech tento zborník poslúži nielen ako vedecký príspevok k rozvoju tejto teologickej disciplíny, ale aj ako nástroj formácie a povzbudenia pre všetkých, ktorí v Cirkvi slúžia spravodlivosti – ako výraznej stope Božej lásky v živote človeka.

Mons. František Trstenský
spišský diecézny biskup

Obsah

J. E. Mons. Ján Kuboš, <i>spišský pomocný biskup</i>	9
„História sympózií kánonického práva na Spišskej Kapitule, osobnosti kánonickej vedy, ktoré stáli pri zrode Sympózia“	
J. E. Mons. Stanislav Zvolenský, <i>bratislavský arcibiskup metropolita,</i> <i>sudca Apoštolského tribunálu Apoštolskej signatúry</i>	57
„Spoluzodpovednosť a účasť laikov na munus regendi“	
Mons. Karel Orlita, <i>súdny vikár Brnenskej diecézy</i>	73
„Dilata et compleantur acta: doplnění důkazní fáze po zasedání soudního senátu v manželských kauzách (čl. 248, § 5 DC)“	
Mons. Miroslav Konštanc Adam OP, <i>sudca Rímskej Róty</i>	87
„Nedostatok viery a manželský súhlas“	
Mons. Miroslav Konštanc Adam OP, <i>sudca Rímskej Róty</i>	103
„Svedkovia v procese na vyhlásenie manželskej nulity“	
Mons. Grzegorz Erlebach <i>sudca Rímskej Róty</i>	117
„L'appello nelle cause di nullità matrimoniale a norma del can. 1680 § 1“	

Mons. Grzegorz Erlebach,	135
<i>sudca Rímskej Róty</i>	
„Odvolyvanie proti rozsudku v kauzách dokazovania neplatnosti manželstva (kán. 1680 § 2 CIC)“	
Mons. Grzegorz Erlebach,	153
<i>sudca Rímskej Róty</i>	
„Quando l'appello è manifestamente mere dilatorio (can. 1680 § 2)?“	
Mons. Grzegorz Erlebach,	175
<i>sudca Rímskej Róty</i>	
„Kedy sa odvolanie zreteľne javí ako naťahovanie času (mere dilatoria) (kán. 1680 § 2 CIC)?“	
Prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.	197
<i>riaditeľ ústavu Kánonického práva, Právnická fakulta UK v Bratislave</i>	
„Filozoficko-historické základy a aplikačné výzvy inštitútu certitudo moralis“	
JCDr. Ondrej Marek,	233
<i>Rotálny advokát</i>	
„Zisťovanie osobnej biografie manželských stránok v dôkazovej fáze procesu neplatnosti manželstva“	
doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D	251
„Kánonické manželské procesy a náuka Cirkvi o manželstve“	
J. E. Mons. Cyril Vasil' SJ	263
<i>košický eparchiálny biskup</i>	
„Vývoj úlohy kňaza pri uzatváraní kresťanského manželstva v prvom tisícročí“	

IUS ET IUSTITIA XX

J. E. Mons. Ján Kuboš,
spišský pomocný biskup

História sympózií kánonického práva na Spišskej Kapitule, osobnosti kánonickej vedy, ktoré stáli pri zrode Sympózia

Krátky pohľad do histórie

Spišská Kapitula alebo, ako sa odpradáva nazýva, Mons Sancti Martini sa nachádza na severovýchodnom Slovensku v mestečku Spišské Podhradie, ktoré leží blízko starobylej Levoče smerom na východ. Spišská Kapitula bola cirkevným strediskom azda od čias Veľkej Moravy. Koncom 12. storočia tu bolo založené Spišské prepošstvo, podriadené ostrihomskému arcibiskupovi. Pri prepošstve vznikla aj kapitula. Mala kanonika lektora a kanonika kantora. Ich povinnosťou bolo aj vyučovať budúcich kňazov. Takže tu bola už v 13. storočí kapitulská škola, ktorá vychovávala klerikov. Keď neskôr vznikli univerzity, klerici zo Spiša študovali aj na nich, najmä na univerzite v Krakove, vo Viedni, v Prahe a inde.

V roku 1776 vzniklo Spišské biskupstvo. Spišskí biskupi sa odpočiatku snažili v Spišskej Kapitule zriadiť seminár. Jeho budova sa postavila v rokoch 1810 až 1815. Dňa 12.10.1815 sa otvorili brány prvého seminára na Spiši. Okrem seminára sa tu v rokoch 1819 otvoril aj ústav pre výchovu učiteľov – kantorov.

Komunistická diktatúra po roku 1948 začala rušiť semináre na Slovensku. V polovici roku 1950 bol poštátnený aj seminár v Spišskej Kapitule. V jeho budove bola najprv zriadená škola pre vojenskú dychovú hudbu pre celú ČSR, potom v nej vojsko umiestnilo útvar Vnútná stráž a nakoniec ministerstvo vnútra zriadilo školu pre príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti. V budove bývalého učiteľského ústavu bol celoštátny policajný archív. Cirkev 27.1.1990 obe budovy získala späť do svojho vlastníctva. V tom roku sa spustnutá budova

seminára opravila a 3.10.1990 sa Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka otvoril pre bohoslovcov troch diecéz: spišskej, košickej a rožňavskej.¹

Obnovený spišský seminár dostal pomenovanie podľa Mons. Jána Vojtaššáka, posledného zosnulého spišského biskupa, ktorý si veľa vytrpel už ako stavec v ťažkých väzniciach v rokoch komunistickej vlády v bývalom Československu. V súčasnosti sa s Božím sluhom biskupom Jánom Vojtaššákom už vedie proces blahorečenia.

V budovách obnoveného seminára na Spiši sa od roku 1991 koncom leta konajú každoročne aj Sympóziá kánonického práva.

Pri zrode týchto sympózií nestála, ako by azda niekto čakal, početná a vzdelaná skupina kánonistov. Práve naopak. Počas štyridsiatich dvoch rokov od februára 1948 do roku 1990, kedy sa v bývalom Československu dostali k moci komunisti, nebol na Slovensku ani jeden kňaz, ktorý by získal akademické stupne z kánonického práva. Režim nedovolil kňazom ísť na štúdiá do zahraničia. Akýkoľvek kontakt kňaza so zahraničím sa považoval za nepriateľský čin voči štátu, za marenie štátneho dozoru nad cirkvami a spôsobil, že sa kňazovi odobral štátny súhlas k vykonávaniu duchovnej činnosti. Takýto kňaz nemohol vlastne účinkovať v duchovnej službe a musel mať nejaké civilné zamestnanie.

Nebolo možné ani zo zahraničia importovať teologickú ani kánonickú literatúru, ktorá by mohla prispieť ku vzdelaniu v kánonickom práve. Štátna bezpečnosť takéto knihy vyhľadávala a zhabala, ba prísne trestala aj tých, ktorí takéto knihy tajne do Československa prenášali.

Je jasné, že v takejto situácii a následkom agresie štátu voči Cirkvi kleslo aj právne vedomie u kňazov. Robili, čo sa im videlo správne v daných okolnostiach. Niekedy pritom nerešpektovali predpisy kánonického práva, ktoré ani veľmi nepoznali, najmä keď začal platiť nový Kódex 1983. Nemožno sa tomu diviť, lebo komunistická vláda bezočivo šliapala po základných ľudských právach a dovolila si napr. 13.4.1950 jednoducho zrušiť Cirkev „sui iuris“ byzansko-slovenského ritu (gréckokatolícku Cirkev na Slovensku) a jej majetky prideliť Cirkvi pravoslávnej.²

¹ Porov. CHALUPECKÝ, I.: *Pohľad do histórie spišského seminára* in *V mene Božom. Pamätnica k výročiu kňazského seminára biskupa J. Vojtaššáka*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2000, s. 15-19.

² Porov. MIŠOVIČ, B.: *I rapporti tra Chiesa e Stato in Slovacchia negli ultimi anni* in *La Civiltà Cattolica* 142 (1991) III, 483. Majetkoprávne vyrovnanie týchto cirkví sa podarilo až v januári

Boli aj Slováci experti v kánonickom práve, ale tí žili a pracovali v zahraničí a nemohli Slovensko ani navštíviť. Najznámejší z nich sú kardinál Jozef Tomko a Mons. Daniel Faltin.³

Ešte horšie bolo to, že niektoré diecézy na Slovensku nemali počas mnohých rokov svojho biskupa. V sedemdesiatych rokoch bola jeden čas situácia, že na Slovensku nebol ani jeden biskup a diakonské a kňazské sviätenia prišli kandidátom udeliť biskupi z Čiech a Moravy – Mons. Jozef Hlouch a kardinál Štefan Trochta. Na konci roka 1989 nemali svojho biskupa Nitra, Košice, Rožňava a Prešov.

„Päťdesiate roky mali za následok aj sťaženie, ba zablokovanie kontaktu diecéz so Svätou Stolicou. Pokusy o tieto styky sa hodnotili ako špionáž. Činnosť diecéznych súdov však navodila niekedy situácie, že sa bolo treba obrátiť na III. inštanciu do Ríma. Dr. Jozef Karol Matocha, olomoucký arcibiskup sa 26.10.1950 obrátil na Štátny sekretariát Jeho Svätosti s otázkou: Či možno na základe špeciálnych fakúlt, ktoré dostali ordinári Československa od Apoštolskej Stolice, zriadiť Tribunál III. inštancie? – Štátny sekretariát Jeho Svätosti odpovedal 31.12.1950 – teda veľmi rýchlo – listom, ktorý podpísal kardinál Dominik Tardini. Informoval v ňom arcibiskupa Dr. J. K. Matochu, že osobne predostrel Svätému otcovi jeho žiadosť o ustanovenie jediného tribunálu III. inštancie pre všetky diecézy Československa, kým trvajú terajšie okolnosti.

2001, kedy predstavitelia cirkvi gréckokatolíckej i pravoslávnej podpísali dohodu o majetkovom vyrovnaní.

³ J. Em. kardinál Jozef Tomko, rodák z Udavského pri Humennom, narodený 11.3.1924, Košické biskupstvo, získal doktorát z kánonického práva v roku 1961 na Pontificia Universitas Lateranensis. Jeho dizertačná práca z kánonického práva „Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku“ vyšla na Slovensku až v roku 1995. Vydal ju Kňazský seminár biskupa Jána Vojtašáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie. Podrobnejšie pozri in KAMAS, J.: *Život a dielo Jozefa Kardinála Tomka* in *Annales Diocesis Cassoviensis, Zborník prác k dejinám Košického biskupstva*, Verbum, Košice 1994, s. 81-100. Mons. Daniel Faltin, auditor Apoštolského Tribunálu Rímskej Roty, rodák z Kurimian pri Levoči, Spišské biskupstvo, narodený 21.4.1927, získal doktorát z cirkevného a civilného práva na Pontificia Universitas Lateranensis v roku 1959. O rok neskôr získal diplom východného práva a o ďalší rok diplom advokáta Rímskej Roty. Pracoval ako expert Druhého vatikánskeho koncilu v komisii pre východné cirkvi i ako expert v komisiách pre revíziu CIC a CCEO. Od 10.10.1986 pracuje ako sudca Apoštolského Tribunálu Rota Romana a profesor východného práva Rotálnych štúdií v Ríme. Na Slovensku mu vyšla kniha *Aktuálne problémy z oblasti kánonického práva*, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtašáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 1995. Od roku 1991 je organizátorom sympózií kánonického práva v Kňazskom seminári na Spišskej Kapitule a pravidelne na nich vystupuje s odbornými prednáškami.

Svätý otec láskavo súhlasil a zriadením tohto tribunálu poveril arcibiskupa Dr. J. K. Matochu. Jemu aj podriadil činnosť tribunálu. Tribunál teda bol zriadený, ale ukázala sa potreba menovať do tohoto tribunálu aj zástupcov slovenských diecéz, ktorí by riešili kauzy maďarské, českým sudcom jazykovo neprístupné, a tiež slovenské prípady. Slovenskí ordinári jednomyselne súhlasili, a tak po získaní súhlasu Československej republiky (31.5.1954, N.6.357/54–II/4) Dr. Jozef Karol Matocha 11.7.1954 rozšíril tribunál III. inštancie v Olomouci o sudcov zo slovenských diecéz. Jedného ustanovil za viceoficiála a menoval aj notára, obhajcu zväzku a promotóra spravodlivosti“⁴

Personálna situácia v diecéznych súdoch bola obzvlášť nepriaznivá. Sudcovské zbory boli prestárnuté a mladí kňazi neboli ani teoreticky, ani prakticky pripravení prevziať ich náročnú úlohu.

Koncom osemdesiatych rokov mali všetky diecézy na Slovensku, okrem prešovskej, svoj diecézny tribunál. Ale ukazovala sa naliehavá potreba školenia členov týchto tribunálov, lebo ich postupy pri riešení manželských káz boli niekedy veľmi svojské. Spôsobila to skutočnosť, že ich členovia sa počas štyridsiatich rokov nemali možnosť kánonicky vzdelávať, ba ani sa navzájom stretávať a tak si vymeniť poznatky a skúsenosti, opraviť prípadné chyby a omyly, čo sa týkalo vedenia najmä manželských procesov.

Okrem toho sa mnoho rokov čakalo na to, aby súd trnavského metropolitu začal fungovať ako odvolacia inštancia pre sudy sufragánnych biskupov.

Apoštolskou konštitúciou *Qui Divino* z 30. 12. 1977⁵ pápež Pavol VI. totiž povýšil Trnavskú Apoštolskú administratúru na stupeň diecézy a zároveň ju vyzdvihol na hodnosť metropolitného sídla, čím vlastne zriadil Slovenskú cirkevnú provinciu, lebo trnavskému metropolitovi podliehali ako sufragánne všetky latinské diecézy na Slovensku.

Hľadanie spôsobu ako školiť cirkevných sudcov, ako aj príležitosť erigovania Trnavského metropolitného súdu stáli pri zrode myšlienky usporiadať v Spišskej Kapitule sympóziu kánonického práva.

⁴ HOLEC, P.: *Diecézny súd Košického biskupstva v rokoch 1952-1992* in *Annales Diocesis Cassoviensis*, Verbum, Košice 1994, s. 43. Podrobnejšie informácie pozri in GROCHOLEWSKI, Z.: *Dokumenty Apoštolskej Signatúry, týkajúce sa cirkevných súdov v súčasnej Českej a Slovenskej federatívnej republike* in *Zborník z II. sympózia kánonického práva*, Spišská Kapitula 1992, s. 146-176.

⁵ Apoštolská konštitúcia *Qui divino* in AAS 70 (1978) 275-276.

1. Sympózium cirkevného práva Spišské Podhradie – Spišská Kapitula 17.–20. 9. 1991

Usporiadateľom tohto sympózia bol Metropolitný cirkevný súd v Trnave. Tento 9.6.1991 poslal všetkým diecéznym súdom na Slovensku oznámenie o usporiadaní sympózia a aj jeho program. V oznámení sa píše, že cieľom tohto sympózia je erigovanie Metropolitného cirkevného súdu II. inštalácie pre celé Slovensko, ktoré má vykonať sekretár Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry v Ríme biskup Mons. Zenon Grocholewski. Ďalej sa hovorí o prednáškach, ktoré boli zverené hosťom z Ríma Mons. Zenonovi Grocholewskému a Mons. Danielovi Faltinovi, audítorovi Rímskej Roty. V rámci diskusií mal vystúpiť pomocný trnavský biskup Mons. Vladimír Filo a hosť z Ríma Mons. Jozef Medový.

Takáto akcia sa musela dopredu dobre pripraviť.

Nemožno na tomto mieste nespomenúť, že prvý podnet k takejto forme pomoci ústredných vatikánskych dikastérií partikulárnym cirkvám východného bloku dal Svätý otec Ján Pavol II., keď pri stretnutí s členmi Rímskej Roty 28.1.1991 položil jej dekanovi otázku: „Čo robí Rota pre pomoc cirkevným súdom v postkomunistických štátoch stredovýchodnej Európy?“. Potom na osobnej audiencii prítomných povzbudil, aby v zmysle čl. 126. Apoštolskej konštitúcie *Pastor Bonus* z 28.6.1988, ako aj kán. 1444 CIC Rímska Rota ochotne vychádzala v ústrety a všemožne pomáhala tým cirkevným súdom, ktoré požiadajú o pomoc. Tieto slová si dobre zapamätal a vďačne ich prijal za svoje Mons. Daniel Faltin. Treba povedať, že bol dušou sympózií. V počiatočných ročníkoch vyberal aj prednášateľov a určoval im témy prednášok. Veľa radil a pomáhal najmä pri príprave 1. Sympózia v roku 1991.

Jeho neviditeľnú prítomnosť jasne cítiť v liste, ktorým sa trnavský súdny vikár František Truc 11.3.1991 obrátil na dekana Rímskej Roty Mons. Ernesta Fiore s prosbou o pomoc pri školení pracovníkov cirkevných súdov.

Tu je jeho text:

TRIBUNAL ARCHIDIOCESANUM TIRNAVIENSE

Trnava, die 11 Martii 1991

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Ego infrascriptus Franciscus Truc, vicarius iudicialis Tribunalis Metropolitanis Tirnaviensis in Slovacia, nomine proprio atque omnium vicariorum nostrarum dioecesium, cum nunc plus quam per quadraginta annos persecutionis in nostra patria impossibile fuerit cum Sede Apostolica communicare, necessitate compulsi ad studia iuris canonici magis magisque provehenda proximo mense Septembris currentis anni ad studium iuris canonici symposium promovere cupimus. Hanc ob rationem enixe Excellentiam Tuam Reverendissimam petimus, ut nobis in adiutorium benigne mittere digneris Il-mum et Rev-mum Dominum Danielem FALTIN, Praefatum Auditorem huius Apostolici Rotae Romanae Tribunalis, ita ut nos de doctrina atque progressu iurisprudentiae informet ac edoceat. Libenter utor hac occasione me omni quo par est obsequio profitendi Excellentiae Tuae Rev-mae addictissimus in Domino

*Franciscus Truc
vicarius iudicialis⁶*

A Sua Eccellenza Rev-ma

*Mons. Ernesto FIORE,
Decano del Tribunale della
ROTA ROMANA,
Piazza della Cancelleria 1
00178 ROMA*

Uvedieme aj odpoveď dekana Rímskej Roty, ktorá nedala na seba dlho čakať:

⁶ *Ius et Iustitia, Acta I symposii iuris canonici anni 1991, Bratislava 1992, s. 158.*

Tel. (06) 698-5441, Fax (06) 698-4642
000186 Roma, P. za della Cancelleria 1
Romae, die 16 aprilis 1991

Not. 509

Excellentissime Domine,

*Receptis litteris Excellentiae Tuae Reverendissimae diei 11 martii 1991
Tibi auxilium petenti Rev. mi Patris Domini Danielis Faltin, huius Apostolici
Tribunalis Praelati Auditoris, libentissime satisfacio.*

*De Tua petitione praefatum Praelatum Auditorem, sana canonica
scientia et iurisprudencia pollentem, certiore iam feci eidemque litteras Tui
Vicarii iudicialis tradidi.*

*Cum e tenore art. 126 Constitutionis Apostolicae „Pastor Bonus“ Rotae
Romanae Tribunal „unitati iurisprudenciae consulit et, per proprias sententias,
tribunalibus auxilio est“, exoptamus ut Vestra Tribunalia quoque, tempestate iam
dimissa atque novis felicioribus condicionibus exstantibus, rationem cum nostro
Apostolico Tribunali denuo prospereque habeant.*

*Hanc occasionem nactus omnia Tibi fausta adprecans omni quo par
est obsequio*

*Excellentiae Tuae Reverendissimae me
profiteor addictissimum
Ernestum Fiore
Decanum⁷*

*Excellentissimo Domino
Domino Ján Sokol
Archiepiscopo Tirnaviensi
Svätoplukova 3
917 66 TRNAVA*

⁷ *Ibidem*, s. 160.

Dovolím si ešte odcitovať list, ktorý František Truc poslal Mons. Zenonovi Grocholewskému a to hlavne pre posledný odstavec, ktorý sa v priebehu ďalších rokov priam prorocky splnil do poslednej litery.

Excellentissime Domine,

infrascriptus Franciscus Truc, vicarius iudicialis Tribunalis Metropolitanis Tirnaviensis in Slovacia, concedit sibi etiam scriptotenus Excellentiam Tuam invitare ad symposium iuris ecclesiastici quod locum habuerit in Spišská Kapitula etquidem diebus 17.–20. Septembris 1991.

Hac occasione nisus una Excellentia Tua Reverendissima rogatur ut praelectionem etquidem De Institutione ac missione Tribunalium in Ecclesia in genere et sub peculiari aspectu etiam in specie habere digneris.

Viva spe fultus Tua praesentia actuali affert fructum desiderabilem in nostra vita ecclesiastico-iuridica Deo optimo dispensante.

Hac occasione usus me addictissimum profiteor

Franciscus Truc

vicarius iudicialis⁸

Exc. Zenon G r o c h o l e w s k i,

Segretario del Supremo Tribunale della Signatura Apostolica,

P-za della Cancelleria 1

00186 ROMA

V Mons. Zenonovi Grocholewskom účastníci sympózií kánonického práva na Spiši dostali najvzdelanejšieho a najvynikajúcejšieho učiteľa a radcu a okrem toho tiež úprimného a verného priateľa, ozaj *Deo Optimo dispensante!*⁹

⁸ *Ibidem*, s. 159.

⁹ O Mons. Zenonovi Grocholewskom pozri HOLEC, P.: Člen Slovenskej spoločnosti kánonického práva Prefektom Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry in *Duchovný Pastier*, SSV Trnava 1992, roč. LXXIX, č. 10, s. 458-460.

Štruktúra programu 1. sympózia bola stanovená tak šťastlivo, že sa zachovala prakticky vo všetkých desiatich ročníkoch. Ťažisko prednášok a diskusií bolo v prvých troch dňoch teda v utorok, stredu a štvrtok. Piatok bol venovaný záverečnej diskusii a návrhom na ďalšie sympóziu.

Sympóziu bolo poznačené aj účasťou slovenských biskupov, ktorí boli hlavnými celebrantami pri koncebrovaných svätých omšiach za prítomnosti všetkých účastníkov v spišskej katedrále sv. Martina, pri ktorých predniesli aj homílie. Náukovým sesiám predsedal trnavský metropolita.

Prvý deň sympózia mal úvodný a trochu slávnostný charakter.

Sympóziu otvoril Mons. Ján Sokol, arcibiskup–metropolita. S veľkým porozumením boli vypočuté po latinsky prednesené pozdravné slová Mons. Zenona Grocholewského. Sympóziu pozdravil telegramom Svätý otec Ján Pavol II. Účastníkom prejavil svoju náklonnosť a povzbudenie a pripojil svoje požehnanie.

Excellentissimo Domino
Ján SOKOL
Archiepiscopo Tirnaviensi
Svätoplukova 3
917 66 TRNAVA

Celebrandosi nel seminario di Spis importante simposio su alcune questioni attuali del diritto canonico Sommo Pontefice rivolgende beneaugurante pensiero esprime vivo compiacimento per opportuna iniziativa e mentre formula voti che assise contribuisca ad approfondire conoscenza e stimolare attuazione ordinamento giuridico ecclesiale nello spirito nel Concilio Vaticano II invia ad eccmi presuli organizzatori illustri relatori et partecipanti tutti implorata benedizione apostolica pegno copiosi doni celesti cardinale Angelo Sodano, Segretario di Stato di Sua Santità.¹⁰

¹⁰ *Ius et Iustitia, Acta I symposii iuris canonici anni 1991*, Bratislava 1992, s. 161.

Pozdravné telegramy účastníkom poslali: kardinál Jozef Tomko, Prefekt Kongregácie pre evanjelizáciu národov, arcibiskup Ernesto Fiore, dekan Rímskej Roty, ako aj Vělvyslanectvo Česko–Slovenskej federatívnej republiky pri Svätej Stolicy.

Hlavným aktom dopoludnia bolo erigovanie Trnavského metropolitného súdu sekretárom Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry Mons. Zenonom Grocholewským.

Popoludní si účastníci sympózia prezreli starobylú Levoču s chrámom sv. Jakuba. Na radnici ich prijal primátor Ing. Jozef Biss a predstavitelia mesta.

V druhý deň sympózia odznela hlavná prednáška Mons. Zenona Grocholewského prednesená po latincky „na tému *De ordinatione ac munere tribunalis in Ecclesia ratione habita iustitiae administrativae*¹¹ (O zriadení a úlohe tribunálov v Cirkvi s prihliadnutím na administratívnu spravodlivosť). Keď vysvetlil rozdiel medzi riadnou a administratívnou spravodlivosťou, rozdelil prednášku na tri časti:

A., Riadne tribunály v Cirkvi (v miestnych cirkvách a v Rímskej kúrii, berúc do úvahy aj výnimočné situácie). Dotkol sa aj otázky, že od pracovníkov tribunálov sa vyžadujú akademické tituly, problému advokátov a tiež kompetencie tribunálov pre najväčšiu časť súdnych dôkazov.

B., Administratívna spravodlivosť v širšom slova zmysle: najprv zdôraznil dôležitosť kánonov, ktoré sa vzťahujú na jednotlivé administratívne úkony, potom predstavil jednotlivé procedurálne stupne (úsilie o pokojné zakončenie kontroverzie, nové uvedenie sporu, hierarchický rekurz na Apoštolskú Signatúru).

C., Teologicko–pastorálne poslanie tribunálov a administrácia v Cirkvi. V závere zdôraznil, že adekvátna príprava sudcov, iných pracovníkov tribunálu a tiež advokátov je veľmi dôležitá¹².

Po prednáške bola živá diskusia.

¹¹ Táto prednáška bola publikovaná v latinčine in *Ephemerides Iuris Canonici* 48 (1992) 47-84, v slovenčine in *Ius et Iustitia, Acta I symposii iuris canonici anni 1991*, Bratislava 1992, s. 164.

¹² GROCHOLEWSKI, Z.: *Obnova kánonického práva na Slovensku in Zborník z II. sympózia kánonického práva*, Spišská Kapitula 1992, s. 183.

Popoludní bola prehliadka nového kostola vo Svite a gotického kostola sv. Juraja v Spišskej Sobote.

Tretí deň bol vyhradený hlavnej prednáške Mons. Daniela Faltina *Sporový proces s osobitným zreteľom na kauzy manželskej nulity*. Prednáška bola veľmi široká. Autor zdôraznil odlišnosť nového Kódexu od starého a podčiarkol personalistickú hodnotu manželstva podľa náuky Druhého vatikánskeho koncilu a magistéria. Následne vo svetle jurisprudencie vysvetľoval hlavne tieto dôvody nulity:

– „Vážny nedostatok rozoznávacieho úsudku a neschopnosť prijať podstatné povinnosti manželstva. Tu poukázal tiež na príčiny krízy manželstva v dnešnom svete, ktoré toľkokrát spôsobujú, že osoba je neschopná uzavrieť platné manželstvo. Zároveň podotkol, že sudca musí mať vždy na zreteli zdravé princípy kresťanskej antropológie.

- Omyl, týkajúci sa vlastnosti osoby, chápaný prvorado a priamo.
- Podvod, urobený za účelom obdržania súhlasu.
- Násilie a veľký strach“.¹³

Popoludní v rámci diskusie predniesol svoj príspevok Mons. Jozef Medový. Týkal sa *Špeciálnych procesov*. Prednášateľ nakrátko spomenul špeciálne procesy a sústredil sa na procesy beatifikačné a kanonizačné. „Živým a jasným spôsobom opísal procedúru a problémy, ktoré sú s týmito procesmi spojené. Zastavoval sa predovšetkým pri praktických aspektoch“.¹⁴

Piatok bol posledným dňom prvého sympózia.

V rámci diskusie predniesol Mons. Vladimír Filo – pomocný biskup a súdny vikár Trnavského metropolitného súdu prednášku na tému *Prirodzené podmienky manželského súhlasu podľa kán. 1095*. Zdôraznil centrálné postavenie súhlasu v otázke platnosti manželstva. S tým súvisí aj požiadavka prirodzenej a právnej spôsobilosti stránok k uzavretiu manželstva.

¹³ *Ibidem*, s. 183-184.

¹⁴ Porov. *Ibidem*, s. 184.

Positívnym spôsobom vyložil tri druhy okolností, ktoré majú ex natura vplyv na schopnosť stránky uzavrieť manželstvo

- dostatočné užívanie rozumu,
- rozoznávací úsudok ohľadne podstatných manželských práv a povinností,
- schopnosť prijať podstatné manželské záväzky.

„Dominantným elementom sympózia boli dlhé diskusie alebo lepšie povedané početné otázky, ktorými sa účastníci obracali na prednášateľov, hlavne na prvých dvoch (Mons. Faltin a biskup Mons. Z. Grocholewski). Na otázky, ktoré sa dotýkali manželského práva, dával odpovede Mons. Daniel Faltin, na tie, ktoré sa zase dotýkali súdnych štruktúr Cirkvi a procesného práva, dával odpoveď sekretár Apoštolskej Signatúry. Otázok bolo toľko, že napriek veľkému časovému priestoru, ktorý bol na to vyhradený, nebolo možné na všetky zodpovedať. Išlo predovšetkým o praktické problémy, s ktorými sa pracovníci Tribunálov často stretávajú“.¹⁵

Účastníkmi sympózia boli väčšinou kňazi – pracovníci diecéznych súdov zo Slovenska, ale boli tu aj zástupcovia cirkevných súdov z Čiech a Moravy a niekoľkí laici. Počet účastníkov bol okolo stodesať.

O sympóziu verejnosť na Slovensku informovali aj tlač, rádio a televízia. V posledný deň bola prítomná aj zástupkyňa Ministerstva kultúry.

Prítomní účastníci boli s priebehom a obsahom sympózia priam nadšení. Hlboko si uvedomili potrebu ďalšieho vzdelávania sa na poli vykonávania spravodlivosti v Cirkvi, preto sa uzhodli na tom, že tieto sympózia budú ďalej pokračovať.

Ich hlad po dostupných informáciách z oblasti manželského a procesného práva mal čiastočne nasýtiť zborník s prednáškami a odpoveďami na otázky, ktoré na sympóziu odzneli. Tento zborník o rok naozaj vyšiel v náklade päťtisíc kusov. Vydala ho Rímskokatolícka Cyrilo–metodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.¹⁶

¹⁵ *Ibidem*, s. 184-185.

¹⁶ *Ius et Iustitia, Acta I symposii iuris canonici anni 1991*, Bratislava 1992.

Bol prvým svetielkom na ceste upevňovania práva a jeho vovádzania do života Cirkvi na Slovensku, v Čechách i na Morave.

Povinnosti hostiteľa zvládol seminár na Spiši vynikajúco vďaka organizačným schopnostiam rektora Mons. Jozefa Jaraba a obetavosti jeho spolupracovníkov.

2. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 9.–12.9.1992

Aj toto sympóziu usporiadal Trnavský metropolitný súd za pomoci Mons. Daniela Faltina v spolupráci so seminárom biskupa Jána Vojtaššáka na Spiši. V názve sympózia sa označenie „cirkevného“ zamenilo za „kánonického“ práva.

Zmena bola aj v určení dní sympózia. Nezačalo sa v utorok (ako prvé), ale v stredu a skončilo sa v piatok večer.

Sympóziu otvoril v stredu o 10.00 hod. arcibiskup Mons. Ján Sokol. Odznali pozdravy spišského biskupa Mons. Františka Tondru, predsedu Biskupskej konferencie Česko–Slovenskej federatívnej republiky a Mons. Zenona Grocholewského po latinsky. Tajomník Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry poďakoval za opätovné pozvanie na sympóziu. Spomenul návštevu česko–slovenských biskupov v Ríme ad limina a ocenil aktivity, ktoré sa za rok vykonali pri vovádzaní nariadení Kódexu kánonického práva do života Cirkvi na Slovensku. Zhromaždeniu poslal telegram aj pán Egon Arnold z Veľvyslanectva Česko–Slovenskej federatívnej republiky pri Svätej Stolicy.

Hneď po pozdravoch bol erigovaný cirkevný súd Prešovskej eparchie. Sekretár Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry Mons. Zenon Grocholewski udelil dišpenz od zákonom požadovaných akademických titulov kandidátom, ktorí ich nedosiahli. Následne biskupom menovaní členovia súdu zložili vyznanie viery a prisahu vernosti.

Prvú prednášku *De periodo initiali seu introductorio processus in causis nullitatis matrimonii* (Úvodná fáza procesu v kauzách manželskej nulity) predniesol o 11.00 hod. Mons. Zenon Grocholewski po latinsky. Možno ju zhrnúť do nasledovných bodov: a) žaloba, jej prijatie alebo zamietnutie, b) predvolanie druhej zainteresovanej stránky a obhajcu zväzku, c) stanovenie

sporu. Prednášateľ podčiarkol, že úvodná fáza procesu je dôležitá i keď je pomerne málo kánonov, ktoré sa na ňu vzťahujú. Lebo naozaj v tejto fáze sa vytvára v istom zmysle základ, aby nasledujúce fázy (teda dôkazová, diskusná a rozhodovacia) prebiehali usporiadane a účinne. Nedostatky v konštrukcii tohto základu ľahko môžu zničiť celú stavbu procesu.¹⁷

V popoludňajších hodinách sa účastníci autobusmi odobrali na blízke mariánske pútnické miesto na Mariánsku horu v Levoči. Tam bola koncelebrovaná svätá omša a po nej nasledovalo prijatie na levočskej radnici primátorom a zástupcami mesta.

V druhý deň sympózia – štvrtok doobedu – odznela prednáška trnavského súdneho vikára Mons. Vladimíra Filu na tému *Prerokúvanie káuz na druhej inštancii*. Bola po slovensky. Spomenul „a) prechod kauzy z tribunálu prvej inštancie na inštanciu apelácie z úradu, alebo sledujúc odvolanie sa so zvláštnym dôrazom na vyhlásenie Apoštolskej Signatúry z 3.6.1989 ohľadom kompetencie tribunálu po negatívnom rozsudku na prvom stupni; b) riešenie kauzy potvrdzujúcim dekrétom alebo riadnym pokračovaním na druhej inštancii“.¹⁸

Po prednáške viceoficiál trnavského tribunálu František Truc hovoril o aktivite Trnavského metropolitného súdu, pričom spomenul niektoré ťažkosti a problémy.

Popoludní odzneli dve prednášky.

Mons. Peter Holec, kňaz košickej diecézy a sudca trnavského súdu predniesol príspevok *Riadna a mimoriadna kánonická forma manželstva podľa platného CIC*. „Keď upresnil pojmy, hovoril:

- a) o riadnej forme, pristaviac sa hlavne pri problémoch asistencie z poverenia Cirkvi (pojem, podmienky platnej a dovolenej asistencie, delegovanie, subdelegovanie) a dotkol sa tiež otázky svedkov,
- b) o mimoriadnej forme (o okolnostiach, v ktorých môže byť praktizovaná a tiež o spôsobe prevedenia),
- c) o osobách, pre ktoré je kánonická forma záväzná, so zvláštnym zreteľom na «formálny akt» kánonu 1117 a o dišpenze od kánonickej formy“.¹⁹

¹⁷ *Ibidem*, s. 186.

¹⁸ *Ibidem*, s. 187.

¹⁹ *Ibidem*.

Druhú prednášku *Kánonická forma manželstva podľa CCEO* predniesol Dr. Vladimír Poláček, súdny vikár z Prešova (Prešovská eparchia). „Sústredil sa na zvláštnosti východného kánonického práva v tejto materii (nemožnosť delegovať diakona, teda ešte menej laika požehnať manželstvo, obmedzenia pri dišpenzácii od kánonickej formy, neprípustnosť uzavrieť manželstvo prostredníctvom zástupcu, atď.), podčiarkol rozdiely a podobnosti (viac tie prvé) s latinským Kódexom, pričom poukázal aj na teologický základ rozdielov. Záverom krátko spomenul nevyhnutnosť delegácie v prípade manželstva katolíkov východného obradu pred kňazom latinského rítu, čo je problém, ktorý sa zvlášť pociťuje na východnom Slovensku“.²⁰

V závere dňa súdny vikár z Košíc Mons. Dr. Anton Harčar v krátkom vstupe hovoril o *Dušpastierskej starostlivosti o rozvrátené manželstvá*. V tejto otázke navrhoval jednotný postup vo všetkých diecézach na Slovensku.

Posledný deň – piatok Dr. Štefan Ujhelyi z prešovskej eparchie prečítal krátku prednášku *Miešané manželstvá podľa CCEO*. „Predstavil materiu tým spôsobom, že ju porovnal s príslušnou materiou latinskej Cirkvi a spomenul tiež predchádzajúcu východnú legislatívu. Záverom poukázal na dôvody zákazu miešaných manželstiev a na nebezpečenstvá, ktoré sú s tým spojené“.²¹

1.7.1992 v Slovenskej republike vošiel do platnosti zákon č. 234/92 o manželstve. *Pripomienky k zákonu č. 234/92* predniesol advokát Dr. Leonard Gašaj. „Po krátkom opise histórie manželskej legislatívy na území Českej a Slovenskej federatívnej republiky, predstavil aktuálny zákon, ktorý uznáva medziiným aj to, že kánonické manželstvo má dôsledky v civilnom práve. Napriek istým pozitívnym elementom prednášateľ zaujal kritický postoj, pretože, podľa neho, je príliš poznačený mentalitou predchádzajúcej socialistickej legislatívy a nerešpektuje v dostatočnej miere právo na život a náboženské manželstvo. Aj Mons. Daniel Faltin zaujal k tomuto zákonu kritický postoj a predniesol aj niekoľko kritických poznámok na adresu novej Slovenskej ústavy.“²²

Poslednú prednášku sympózia, ktorú pripravil Mons. Jozef Zlatňanský – Slovák – podsekretár Kongregácie pre náuku viery, predniesol pre jeho neprítomnosť jeden z účastníkov. Bola na tému *Rozviazanie manželstva in favorem fidei*.

²⁰ *Ibidem*, s. 187-188.

²¹ *Ibidem*, s. 188.

²² *Ibidem*, s. 188.

„Po úvodných poznámkach o nerozlučiteľnosti manželstva, ktoré bolo uznané a zavŕšené a o možnosti rozlúčenia iných typov manželstiev, Zlatňanský predstavil najprv «Inštrukciu» a potom «Procedurálne normy», ktoré vydala spomínaná Kongregácia 6.3.1973 k tejto problematike.“²³

Popoludní s dvoma krátkymi prejavmi vystúpili ešte Dr. Jiří Svoboda, oficiál pražského interdiecézneho súdu, ktorý hovoril o ťažkostiach a problémoch tohto tribunálu a Dr. Martin Hrbča z Trnavského metropolitného súdu, ktorý prečítal správu pátra Mikulku o príprave slovenského prekladu Kódexu kánonického práva.

Celkom na záver sympózia bola ešte voľba predstavenstva Slovenskej spoločnosti cirkevného práva. Za predsedu bol zvolený Mons. Jozef Jarab, rektor kňazského seminára na Spiši.

Tohto sympózia sa zúčastnilo asi stopäťdesiat účastníkov zo Slovenska, Čiech a Moravy. Medzi nimi boli aj dvaja kánonisti z Rakúska. Prítomní boli aj deväť domáci biskupi.

Program bol v podstate podobný ako na prvom sympóziu. Po prednáškach nasledovali diskusie. Každému zasadnutiu predsedal jeden z prítomných slovenských biskupov. Prednášky boli po latinsky, slovensky a česky.

„Aj pre toto sympóziu boli charakteristické dlhé a živé diskusie, lepšie povedané mnohé otázky adresované predovšetkým hosťom, ktorí prišli z Ríma. Otázky sa týkali vo väčšine prípadov problematiky, do ktorej uviedli jednotlivé prednášky.“²⁴

Účastníci sympózia zaslali pozdravné telegramy: „Svätému otcovi Jánovi Pavlovi II., J.Em. kardinálovi Jozefovi Tomkovi, prefektovi Kongregácie pre evanjelizáciu národov, ktorý je pôvodom Slovák z Udavského, J.E. Giovanni Coppovi, Nunciovi Svätej Stolice v Českej a Slovenskej federatívnej republike, J.E. Ernestovi Fiore, dekanovi Rímskej Roty a pánovi Egonovi Arnoldovi, radcovi na Velvyslanectve Českej a Slovenskej federatívnej republiky pri Svätej Stolicí. Telegramy v mene prítomných podpísal J.E. ThDr. František Tondra, biskup hostiteľskej diecézy.“²⁵

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem*, s. 189.

²⁵ DUDA, J.: *Slovo zostavovateľa in Zborník z II. sympózia kánonického práva*, Spišská Kapitula 1992, s. 3.

Aj z tohto sympózia vyšiel tlačou zborník. Zostavil ho kňaz spišskej diecézy Ján Duda a vydal Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka na Spiši v roku 1992.²⁶

3. Sympóziium kánonického práva v Spišskom Podhradí 24.–27.8.1993

Ako predchádzajúce dve aj toto sympóziium zorganizoval Trnavský metropolitný súd spolu so Seminárom biskupa Jána Vojaššáka. Na žiadosť účastníkov sa zvolil termín konania sympózia na posledný augustový týždeň.

Sympóziium otvoril nitriansky diecézny biskup kardinál Ján Chryzostom Korec. Po ňom prítomných pozdravil arcibiskup Ján Sokol, spišský biskup František Tondra, arcibiskup Zenon Grocholewski, tajomník Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry, Mons. Daniel Faltin, audítor Rímskej Roty a Prof. MUDr. Juraj Švec, DrSc. rektor univerzity J. A. Komenského v Bratislave. Príhovor arcibiskupa Zenona Grocholewského mal charakter úvahy na tému *Ius canonicum et caritas (Kánonické právo a láska)*. Pripomenul v ňom to učenie magistéria pápežov Pia XII., Pavla VI. a Jána Pavla II., ktoré má na zreteli vykonávanie poslania pri cirkevnom tribunáli.

Pozdravné telegramy poslali: Svätý otec Ján Pavol II, poľský primas kardinál Józef Glemp, maďarský primas kardinál László Paskai, pražský arcibiskup Miloslav Vlk, Prof. Dr. Carl Gerold Fürst z Nemecka a z veľvyslanectva vo Vatikáne Egon Arnold.

Jedinú prednášku v utorok predniesol Dr. Emil Krapka SJ, rektor Teologického inštitútu sv. Alojza v Bratislave na tému *Primát a kolegialita*. Za úvodný pozdrav si zvolil verš z 2 Pt 1,1–3. Potom prednášku usporiadal do štyroch kapitol: I. Biblické základy primátu a kolegiality. II. Svedectvo tradície. III. Dogmatický obsah a teologický výklad. IV. Primát a kolegialita v novom Kódexe kánonického práva. Záver.²⁷ Popoludní sa účastníci odobrali na Mariánsku horu do Levoče, kde bola svätá omša. Hlavným celebrantom bol kardinál Ján Chryzostom Korec, ktorý si v ten deň pripomenul 42. výročie biskupskej konsekrácie.

²⁶ Zborník z II. sympózia kánonického práva, Spišská Kapitula 1992.

²⁷ Porov. KRAPKA, E.: *Primát a kolegialita* in *Ius et Iustitia, Acta III Symposii iuris canonici anni 1993*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1994.

Druhý deň sympózia otvoril prednáškou Mons. Daniel Faltin na tému *Postavenie a poslanie biskupa v Cirkvi*. Keď vysvetlil základné pojmy, hovoril o úlohe biskupa v jemu zverenej cirkvi učiť, posväcovať a riadiť. Dotkol sa aj ustanovizne biskupov koadjutorov a pomocných biskupov.

Na túto tému nadviazal v ďalšej prednáške *Kňazi a ich podiel na moci biskupa v jeho povinnosti učiť, posväcovať a riadiť Boží ľud* pomocný trnavský biskup Mons. Vladimír Filo. Spomenul trojakú úlohu Krista, v ktorej pokračuje Cirkev cez laikov i klerikov. Poukázal na biskupa – nositeľa plnej kňazskej moci a tak prešiel k jadrú témy.

Popoludní odznela tretia prednáška druhého dňa sympózia, ktorú pripravil Mons. Dominik Hrušovský, pomocný trnavský biskup, na tému *Rehoľníci a ich účasť na živote Cirkvi*. Hovoril o dejinách zasväteného života, jeho význame a prínose pre celú Cirkev i pre partikulárne cirkvi.

Po tejto prednáške bola diskusia k témam, ktoré v ten deň odzneli.

Tretí deň sympózia vystúpil s prednáškou *Povinnosti a práva laikov v Cirkvi* veriaci laik Prof. Dr. František Kočiš. Keď upresnil povolanie laikov podľa *Lumen gentium*, podelil normy Kódexu týkajúce sa laikov na šesť kategórií: povinnosti, práva, povinnosti a práva spolu, fakulty laikov, zákazy, základné potrebné vedomosti. Výklad zakončil parafrázou myšlienky J. Maritaina, že toto všetko od laikov vyžaduje vyššiu špiritualitu, etickú hĺbku a prenikavé duchovné poznanie.

Po tejto prednáške vystúpili zástupcovia jednotlivých diecéznych tribunálov, väčšinou súdni vikári s *Aktualitami z praxe tribunálu*.

Popoludní odznela posledná prednáška III. sympózia *Apelačné pokračovanie v kauzách manželskej nulity*. Predniesol ju Mons. Zenon Grocholewski. Vychádzal zo zamerania sympózia a usiloval sa zdôrazniť praktické aspekty. Upozornil, že: a) odvolanie patrí ku právu na obhajobu; b) duplicitný stupeň jurisdikcie je väčším garantom spravodlivosti, čo má v manželských kauzách osobitný význam. Prednášku rozdelil na tri časti. I. normatíva, týkajúca sa apelácie; II. prípady, ktoré sa pripodobňujú apelácii, ale apeláciou nie sú; III. opis procesu na druhom stupni.

Nasledovala diskusia k prednáškam dňa.

Bohatý program dňa bol zavŕšený príjemnou „garden party“.

V piatok dopoludnia Mons. Vladimír Filo referoval o prácach na preklade Kódexu kánonického práva do slovenčiny.

Mons. Jozef Jarab predstavil Slovenskú spoločnosť kánonického práva hlavne cez jej stanovy. Potom nasledovala voľba predsedníctva Slovenskej spoločnosti kánonického práva.

III. ročníka Sympózia kánonického práva sa zúčastnilo asi stoštyridsaťpäť účastníkov, z toho dvanásť biskupov. Boli najmä z tribunálov Slovenska, ale aj z Čiech a Moravy. Prednášalo sa po latinsky, slovensky, poľsky a česky.²⁸

Materiály z tohto III. sympózia do zborníka usporiadal Ján Duda a vydal ho Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v roku 1994.²⁹

4. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 22.–26.8.1994

Sympóziu pripravil Trnavský metropolitný súd v spolupráci so seminárom biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskom Podhradí.

Na slávnostnom otvorení v utorok 23.8.1994 boli prítomní význační hostia: krakovský arcibiskup kardinál František Macharski, trnavský arcibiskup Mons. Ján Sokol, tajomník Apoštolskej Signatúry titulárny arcibiskup akropolský Mons. Zenon Grocholewski, predseda Konferencie biskupov Slovenska banskobystrický biskup Mons. Rudolf Baláž, spišský biskup Mons. František Tondra a iní významní hostia.³⁰ Pozdravné telegramy poslali: v mene Svätého otca Jána Pavla II. kardinál Štátny tajomník Angelo Sodano, prefekt Kongregácie pre evanjelizáciu národov kardinál Jozef Tomko, nitriansky biskup kardinál Ján Chryzostom Korec, pražský arcibiskup kardinál Miloslav Vlk, ostrihomsko-budapešťiansky arcibiskup kardinál László Paskai, olomoucký arcibiskup Ján Graubner, veľvyslanec Slovenskej republiky pri Svätej Stolicy Anton Neuwirth a dekan Rímskej Roty Francesco Mario Pompedda.³¹

Discursus inauguralis Mons. Zenona Grocholewského *Cirkevná spravodlivosť a pravda* prednesený po latinsky, bol inšpirovaný encyklikou pápeža Jána Pavla II. *Veritatis splendor*, v ktorej Svätý otec upozornil na

²⁸ Bližšie pozri in *Ius et Iustitia, Acta III Symposii iuris canonici anni 1993*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1994.

²⁹ *Ius et Iustitia, Acta III Symposii iuris canonici anni 1993*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1994.

³⁰ Porov. DUDA, J.: *Introductio in Ius et Iustitia, Acta IV Symposii iuris canonici anni 1994*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1995, s. 3.

³¹ Porov. *Ibidem*, s. 3-4.

dôležitosť a silu pravdy a povzbudil k poslušnosti voči nej. Autor príhovoru sa opieral hlavne o výroky magistéria pápežov Pia XII., Jána XXIII., Pavla VI. a Jána Pavla II., ktoré predniesli vo svojich príhovoroch k Rímskej Rote.

Prednáškové sesie začal Mons. Daniel Faltin na tému *Pastoračný aspekt kňaza – sudcu v Cirkvi*. V prvej všeobecnej časti načrtol základné teologické predpoklady súdnej činnosti Cirkvi. V druhej podčiarkol, že cirkevný sudca má svoje poslanie plniť s duchom kňazským, pastoračným a s láskou.

Popoludní, už tradične, bola svätá omša v Levoči na Mariánskej hore pre všetkých účastníkov sympózia.

Druhý deň sympózia otvoril o 9.00 hod. prednáškou *Najvyšší tribunál Apoštolskej Signatúry v súdnej štruktúre Cirkvi* jej tajomník Mons. Zenon Grocholewski. Úvodom poukázal na vývoj, akým prešiel Najvyšší tribunál Apoštolskej Signatúry po Druhom vatikánskom koncile a odcitoval artikuly 121 – 125 apoštolskej konštitúcie *Pastor Bonus*, ktorou bola nanovo usporiadaná celá matéria kán. 1445 CIC. Potom vysvetlil činnosť a úlohu troch sekcií Apoštolskej Signatúry.

I. sekcia sa svojou činnosťou podobá najvyšším tribunálom riadnej spravodlivosti v štátnych útvaroch (kasačný súd).

II. sekcia je jediným v súčasnosti jestvujúcim administratívnym tribunálom v Cirkvi.

III. sekcia nie je tribunálom, ale administratívnym orgánom, ktorý má na starosti administráciu spravodlivosti v Cirkvi a možno ho prirovnať k ministerstvám spravodlivosti v štátnych systémoch.³²

V závere autor približuje personál Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry, jeho činnosť, kompetencie a požadované kvality. Prednáška bola po poľsky.

Druhú prednášku dopoludnia mal predniesť dekan Rímskej Roty Mons. Francesco Mario Pompedda. Nemohol však prísť, preto jeho prednášku na tému *Chápanie kán. 1095 CIC vo svetle právnej náuky a jurisprudencie* predniesol JCLic. Ján Duda.

³² GROCHOLEWSKI, Z.: *Najvyšší tribunál Apoštolskej Signatúry in Ius et Iustitia, Acta IV Symposii iuris canonici anni 1994*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1995, s. 60.

Dekan Rímskej Roty si postavil za cieľ vo svojej prednáške podať jasný a súhrnný obraz o problematike kán. 1095, ktorý je dnes najviac stavaný do popredia a vyžaduje si zvýšenú pozornosť.

V prvej časti obsírne vysvetľuje pojem manželského súhlasu a jeho východiská. V druhej časti si všima obsah kán. 1095 CIC. Poukazuje na jeho reálnu dištinkciu troch prípadov, ktoré kánon obsahuje a jednotlivo ich rozoberá.

Popoludní bol čas na diskusiu k vypočutým prednáškam a odzneli referáty jednotlivých súdnych vikárov zo Slovenska, Čiech i Moravy o činnosti ich tribunálov.

Témy prednášok tretieho dňa – štvrtok 25.8.1994 – sa týkali kánn. 1097, 1098 a 1099 CIC.

Prof. Dr. Bronisław Wenantý Zubert OFM, hovoril na tému *Error in persona et in qualitatibus personae (Omyl v osobe a vo vlastnostiach osoby)*, prednášal po poľsky. Tému rozdelil na tri časti. V prvej hovoril o histórii vzniku kán. 1097, pričom sa vracal ku kán. 1083 predchádzajúceho kódexu. V druhej časti vyložil jeho § 1 – omyl v osobe, v tretej § 2 – omyl vo vlastnostiach osoby.

Aj nasledujúca prednáška bola o omyle. Tému *Omyl týkajúci sa jednoty, nerozlučiteľnosti alebo sviatostnej hodnosti manželstva v zmysle kán. 1099 CIC* predniesol trnavský pomocný biskup Mons. Vladimír Filo. Matériu podelil do ôsmich bodov: definícia omylu, omyl vo vzťahu k manželstvu, pojem vlastnosti a podstatnej vlastnosti, podstata problému kán. 1099 v novom CIC, zdôvodnenie normy kán. 1099, rozbor jednotlivých podstatných vlastností manželstva, klauzula „ak len nedeterminuje vôľu“.

Obetavý Mons. Faltin mal aj na tomto sympóziu prednášku. Spracoval tému *Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu*. V prvých štyroch bodoch hovorí, ale trochu ináč ako predchádzajúci rečníci, o omyle, omyle v osobe a vo vlastnosti osoby. V piatom bode potom uvažuje o omyle vo vlastnosti osoby zapríčinenom podvodom. Prikláňa sa k názoru, že kán. 1098 má retroaktívnu platnosť. Nasledovala diskusia k prednesenej matérii.

V piatok – posledný deň sympózia už neboli prednášky.

Konalo sa valné zhromaždenie Slovenskej spoločnosti kánonického práva a bolo na tri roky zvolené predsedníctvo a predseda Slovenskej spoločnosti kánonického práva.

Počet účastníkov a ich zloženie zodpovedalo zhruba predchádzajúcemu ročníku.

Priebeh IV. sympózia kánonického práva a prednesené referáty zachytil a usporiadal do zborníka JCLic. Ján Duda. Zborník vydal Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v roku 1995.³³

5. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 21.–25.8.1995

Aj tento ročník sympózia pripravil na návrh Mons. Daniela Faltina Trnavský metropolitný súd v spolupráci so seminárom biskupa Jána Vojtaššáka na Spiši.

V utorok 22.8.1995 o 9.00 hod. sympóziu otvoril spišský biskup Mons. František Tondra. Prítomných pozdravil rektor Univerzity Jána Amosa Komenského v Bratislave Prof. MUDr. Juraj Švec, DrSc. Tradične nechýbal veľmi priateľský a srdečný pozdrav Mons. Zenona Grocholewského prednesený po latinsky. Bol na tému *Osobitný cieľ vysluhovania spravodlivosti v Cirkvi*. Arcibiskup v ňom poukázal na to, že pri vysluhovaní spravodlivosti ide aj o obnovenie narušeného spoločenstva, znovunastolenie rovnosti a spolupráce medzi členmi Božieho ľudu, o obranu duchovných hodnôt a prostriedkov spásy. Apoštol niekedy odporúča zrieknuť sa vlastného práva v prospech dosiahnutia vyššieho dobra a tak nasledovať Krista, ktorý „zriekol sa seba samého“ (Flp 2, 7).

Ako prvý prednášal dekan fakulty práva na Katolíckej univerzite v Lubline Prof. Dr hab. Marian Stasiak na tému *Teológia práva*. Prednášal voľne. Poukázal na veľkú hodnotu viery. Viera nie je v knihách, ale v živote. *Credenda* majú byť aj *agenda*. Prostriedky, ktorými sa viera odovzdáva, majú normatívny charakter. *Lex* v Cirkvi nie je iba *ordinatio rationis*, ale predovšetkým *ordinatio fidei*. Veriaci človek sa nachádza v novej právnej situácii vo vzťahu k Bohu i ľuďom. Kánonické právo nielen *iubet*, ale aj *docet*.

Popoludní sa účastníci autobusmi prepravili do Košíc, kde bola v nádhernom gotickom Dóme sv. Alžbety koncebrovaná svätá omša. Po nej bola slávnostná inaugurácia Metropolitného súdu v Košiciach za prítomnosti arcibiskupa Mons. Zenona Grocholewského, tajomníka Najvyššieho tribunálu Apoštolskej

³³ *Ius et Iustitia, Acta IV Symposii iuris canonici anni 1994*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1995.

Signatúry.³⁴

Prvú prednášku druhého dňa sympózia predniesol Mons. Jozef Huber, auditor Rímskej Roty. Prednášal po nemecky na tému *Das Recht der Kirche auf Erwerb, Besitz, Verwaltung und Veräußerung von Kirchenvermögen* (Právo Cirkvi na nadobúdanie, vlastníenie, spravovanie a predaj cirkevného majetku). Prednášateľ tému rozdelil do piatich kapitol. Úvodom si všimol Ježišov postoj ku vlastníctvu, požiadavku chudoby u Otcov i náuku Druhého vatikánskeho koncilu. Potom osvetlil základné pojmy, ktoré sa tiahnu celým majetkovým právom. V tretej kapitole sa venoval spôsobilosti Cirkvi vlastniť majetok. Poukázal na subjekty cirkevného majetku a na jeho druhy. Potom hovoril o spôsoboch nadobúdania majetku v Cirkvi: dobrovoľné finančné príspevky, diecézne poplatky (daň), taksy, štólové poplatky, zbierky a premlčanie. V poslednej kapitole sa autor venoval spravovaniu cirkevného majetku. Rozdelil správu na riadnu a mimoriadnu a uviedol kánony o správcovi a o zásadách spravovania.

Aj ďalšia prednáška sa týkala správy. Tému *Administratíva farnosti* spracoval Mons. Vladimír Filo. V prvej časti sa zaoberal teológiou farnosti, definuje farára, hovorí o spolupráci s laikmi. Druhá časť pojednáva o pastoračnej farskej rade, hospodárskej rade, o farských knihách, pečiatkach, archíve.

Do tretice tentoraz o *Administratívne diecézy* hovoril Mons. Daniel Faltin. Aj on rozdelil štúdiu na dve časti. V prvej definoval cirkevný majetok a ciele jeho použitia. V druhej časti podáva povinnosti a práva hospodárskej rady a zboru konzultorov. Pozornosť venuje ekonómovi, nábožným odkazom a nábožným fundáciám. V závere sa objasňujú zásady ohľadom scudzovania cirkevného majetku.

Na záver dňa bola diskusia o vypočutých otázkach a JCLic. Ján Duda referoval o dokumente *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio ed alla famiglia* (Smernice o výchove seminaristov vzhľadom na problémy manželské a rodinné), ktorý vydala Kongregácia pre katolícku výchovu dňa 19.3.1995.

³⁴ 31.3.1995 Svätý otec Ján Pavol II. Apoštolskou konštitúciou *Pastoralis quidem*, in AAS 87 (1995) 776-779, zriadil na území Slovenska novú cirkevnú provinciu so sídlom v Košiciach.

Vo štvrtok 24.8.1995 odzneli veľmi zaujímavé prednášky. Najprv to bola prednáška Mons. Crescenzia Sepe *I ricorsi gerarchici presso i Dicasteri della Curia Romana (Hierarchické rekurzy podané na dikastériu Rímskej kúrie)*, ktorú predniesol Mons. Mario Marchesi po taliansky. V úvode sa spomínajú niektoré princípy kánonického práva, najmä princíp legality a podmienky jeho užitočnosti, ako aj jeho cieľ – spoločné dobro. V druhej časti vysvetľuje hierarchický rekurz a dôvody tejto inštitúcie. V tretej časti približuje hierarchický rekurz na dikastériu Rímskej kúrie v nasledujúcich heslách: inštancia, subjekt, kompetentná autorita, administratívne opatrenie, konzekvencie, právne opatrenie namierené proti rozhodnutiu dikastéria.

Druhá prednáška na tému *Sporový administratívny proces na Apoštolskej Signatúre* veľmi vhodne naväzovala na predchádzajúcu. Pripravil a predniesol ju Mons. Zenon Grocholewski, tajomník Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry po poľsky. Pripomenul, že už na prvom sympóziu kánonického práva na Spiši hovoril o druhej sekcii Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry, ktorá je jediným sporovým administratívnym tribunálom v Cirkvi. V tejto prednáške sa zaoberá témou širšie. V prvej časti ozrejmil dôvod, pre ktorý v Cirkvi uvedený administratívny tribunál vznikol a podal vývoj normatívy, ktorá sa ho týka. V druhej časti chcel čím väčšiemu okruhu poslucháčov priblížiť, v akých prípadoch a ku komu možno podať rekurz na druhú sekcii Apoštolskej Signatúry, teda uviedol podstatné a procedurálne predpoklady tohto rekurzu. Pomenoval úkony, ktoré možno napadnúť na druhej sekcii Apoštolskej Signatúry (*materiálny predmet rekurzu*) a vysvetlil dôvody, na základe ktorých možno spomínané úkony napadnúť (*formálny predmet rekurzu*). Napokon podal niekoľko informácií o subjekte rekurzu, čiže stránkach (*pars recurrens* a *pars resistens*) a o časových lehotách pre podanie rekurzu.

Popoludní bola prednáška o *Cirkevných majetkoch na Slovensku*. Predniesol ju laik profesor histórie Dr. Ivan Chalupický. Podal stručný náčrt vývoja i súčasného stavu cirkevného majetku rôzneho druhu, základín, otázok patronátneho práva, reholí a podobne. Nabádal k detailnému štúdiu tejto problematiky, aby pri jednaniach medzi Cirkvou a štátom nevznikli Cirkvi škody.

Po prestávke nasledovali referáty súdnych vikárov o práci cirkevných súdov na Slovensku i v Čechách. V piatok – štvrtý deň sympózia bola výnimočne ešte prednesená téma *De bonis Ecclesiae temporalibus in Italia aliisque nationibus*

(*Cirkevné majetky v Taliansku a iných krajinách*). Vypracoval ju a po taliansky predniesol Prof. Tommaso Mauro. Podotkol, že vzhľadom na rôzny prístup každého jedného štátu k otázke cirkevných majetkov, nejestvuje jediné a jednotné riešenie problematiky. Svätá Stolica sa snaží otázku riešiť dvojstrannými zmluvami, konkordátmi. Potom uvádza obraz situácie v Európe.³⁵

Zborník referátov prednesených na tomto sympóziu, okrem prednášky Prof. Dr. hab. Mariana Stasiaka, ktorý usporiadateľom nedal svoju prednášku písomne, vyšiel zásluhou ThDr. JCLic. Jána Dudu v roku 1997.³⁶

6. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 26.–30.8.1996

Toto sympóziu bolo prvé, ktoré pripravila Slovenská spoločnosť kánonického práva v spolupráci so seminárom biskupa Jána Vojašáka na Spiši.

Pri otvorení sympózia odzneli pozdravné príhovory spišského pomocného biskupa Mons. Andreja Imricha, tajomníka Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry Mons. Zenona Grocholewského, predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky Prof. JUDr. Milana Čiča DrSc., dekana Rímskokatolíckej teologickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave Prof. ThDr. Ing. Jozefa Kutarňu, ďalej predsedu Českej spoločnosti pre cirkevné právo doc. JUDr. Rajmunda Treteru, Prof. Dr. Carla Gerolda Fürsta z Freiburgu a Mons. Daniela Faltina.

Mons. Zenon Grocholewski svoj prívet predniesol už tradične po latinsky. „Ocenil prácu pracovníkov cirkevných súdov na Slovensku a potom zdôraznil osobitnú povahu rozsudkov v kauzách manželskej nulity. Citoval výrok Svätého otca Jána Pavla II. z jeho tohoročného príhovoru sudcom Rímskej Roty, že

³⁵ Podrobnejšie pozri in *Ius et Iustitia, Acta V. Symposii iuris canonici anni 1995*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997.

³⁶ *Ius et Iustitia, Acta V. Symposii iuris canonici anni 1995*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997.

manželia, ktorí napadnú platnosť svojho manželstva pred cirkevným súdom, nemajú právo na jeho nulitu, ani právo na jeho platnosť, majú iba právo na to, aby sa seriózne a kvalifikovane ich kauzou zaoberalo. Sudcovi neprináleží teda právo rozhodnúť o jestvovaní, resp. nejestvovaní manželského zväzku, ale iba spoznať a deklarovat' o ňom objektívnu pravdu³⁷. Tribunály sa musia všemožne vyhnúť tomu, aby z dôvodu nepripravenosti, alebo nedostatku kvalifikácie ťažko nepoškodzovali poriadok milosti a posväcovania.

Potom sa čítali pozdravné telegramy. Po krátkej prestávke Mons. František Rábek, nitriansky pomocný biskup hovoril na tému *Sviatosti ako prostriedky duchovnej obnovy na Slovensku*. Hovoril vlastne o desaťročnom pastoračnom pláne duchovnej obnovy so zameraním na vysluhovanie sviatostí. Biskupi Slovenska vychádzajú „z presvedčenia, že ak máme obnoviť život v Cirkvi u nás, musíme obnoviť všetky «životné funkcie» Cirkvi, ako sa ony prejavili pri jej historickom zrode v deň prvých Turíc“³⁸.

Popoludní si účastníci sympózia boli vyprosovať koncelebrovanou svätou omšou na Levočskej hore na príhovor Panny Márie potrebné milosti a duchovné dary.

V stredu dopoludnia odzneli prednášky hostí z Rakúska a Nemecka. Prednášku viedenského arcibiskupa Christoha Schönborna na tému *Die Katholische Lehre von den Sakramenten nach dem Katechismus der Katholischen Kirche (Katolícka náuka o sviatostiach podľa Katechizmu Katolíckej cirkvi)* pre jeho neprítomnosť predniesol jej prekladateľ do slovenčiny ThLic. Alojz Frankovský, spišský kňaz. Arcibiskup po úvodných úvahách o mieste a význame Katechizmu v živote Cirkvi podáva náuku o sviatostiach ako o veľkonočných a vianočných skutočnostiach v nasledujúcich bodoch: 1. Mysteria vitae Jesu – základný prameň sviatostí, 2. Veľkonočné tajomstvo vo sviatostiach, 3. Duch Svätý a Cirkev spoločne vysluhujú sviatosti, 4. Slávenie sviatostí. V závere navrhuje, aby sa na teologických fakultách ako základná kniha používal Katechizmus Katolíckej cirkvi.

³⁷ DUDA, J.: *Introductio in Ius et Iustitia, Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997, s. 5-6.

³⁸ RÁBEK, F.: *Sviatosti ako prostriedky duchovnej obnovy na Slovensku in Ius et Iustitia, Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997, s. 21.

Potom prednášal po nemecky Dr. Carl Gerold Fürst z Freiburgu na tému *Das Sakrament der Taufe: Der „Status“ der getauften Gläubigen in der Kirche im Lichte des CIC und des CCEO (Sviatosť krstu: „status“ pokrsteného veriaceho v Cirkvi vo svetle CIC a CCEO)*. Autor v predbežných poznámkach vysvetľuje kán. 87 CIC 1917, čiže kán. 96 CIC 1983 a podáva k nemu kritické poznámky vzhľadom na skutočnosť zaradenia sa krstom do niektorej svojprávnej cirkvi. Až tým vzniká právny „status“ pokrsteného veriaceho katolíka. V druhej kapitole hovorí o zaradení sa do nejakej svojprávnej cirkvi v rámci spoločenstva katolíckej cirkvi. Podáva normy v CIC 1917, v CIC 1983 a v CCEO. V tretej časti hovorí o prestupe do inej svojprávnej cirkvi na základe súhlasu Apoštolskej Stolice, na základe písomného súhlasu eparchiálnych biskupov *a quo* aj *ad quem*, keď sa ich územia prekrývajú a o prestupe na základe uzavretia manželstva. Všíma si, aké dôsledky na príslušnosť k svojprávnej cirkvi u detí má skutočnosť, že ich rodičia prestúpili do inej cirkvi a napokon sa zaoberá nadobudnutím príslušnosti k Cirkvi človeka, ktorý sa obrátil na katolícku vieru a bol prijatý do katolíckej Cirkvi.

Popoludní prednášal Mons. Vladimír Filo. Vo svojej obsiahlej prednáške sa zamerail na *Právnický aspekt sviatostí birmovania, zmierenia, Eucharistie a pomazania chorých*. Záverom pranieroval svojvôľu pri vysluhovaní sviatostí, ktorá je dôsledkom toho, že chýbajú príslušné normy vydané miestnym biskupom alebo konferenciou biskupov.

„Potom hovoril ešte Giuseppe Gervasio, predseda Talianskej katolíckej akcie na tému «Spoluzodpovednosť laikov v kresťanskej komunite». Jeho príhovor nemal charakter prednášky, ale bol to jednoduchý príspevok³⁹ a nie je zachytený ani v zborníku.

Vo štvrtok – tretí deň sympózia – boli len dve prednášky a obe dopoludnia. Mons. Zenon Grocholewski po poľsky prednášal na tému *Teologické základy manželstva v kánonickom práve*. Prednáška bola veľmi obsažná a bohato rozpracovaná. Sám autor ju predstavil takto: „Po zdôraznení božieho pôvodu manželstva (I), v nasledujúcich troch bodoch uvediem prvky, ktoré definujú povahu manželstva (II), jeho cieľ (III) ako aj úkon, ktorý je príčinou existencie konkrétneho manželského spoločenstva (IV), aby som sa mohol dlhšie zdržať pri pojme manželskej lásky, ktorá všetkým vyššie spomenutým prvkom dáva organickú jednotu (V).

³⁹ DUDA, J.: *Introductio in Ius et Iustitia, Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997, s. 7.

Potom obrátim pozornosť na antropologické predpoklady, ktoré tvoria základy manželského práva a manželskej kánonickej jurisprudencie (VI). Ďalej budem hovoriť o sviatostnosti manželstva, ktorá sa týka len manželstiev medzi pokrstenými (VII). Po tomto uvediem záverečné úvahy (VIII)⁴⁰. Zdôraznil, že teologické úvahy, ktoré sú základom cirkevného zákonodarstva o manželstve, sa nevzťahujú iba na kánonické manželstvo, ale týkajú sa každého manželstva.

Druhú prednášku – poslednú na tomto sympóziu – predniesol Mons. Daniel Faltin na tému *Sviatosť posvätného stavu: Status biskupa, kňaza a diakona v Cirkvi*. Keď zdôraznil, že Cirkev nie je spolok alebo strana a jej štruktúra je hierarchická a nezrušiteľná, tému rozdelil na sedem kapitol: I. Posvätný stav, II. Status biskupa v Cirkvi, III. Učiteľský úrad biskupa v Cirkvi, IV. Posvätiťelský úrad biskupa, V. Úrad riadenia, VI. Status kňaza v poslaní Cirkvi a VII. Status diakona v Cirkvi.

„Popoludní predseda Konferencie biskupov Slovenska Mons. Rudolf Baláž predstavil prítomným slovenský preklad Kódexu kánonického práva z roku 1983. V príhovore zdôraznil, že je to rozhodne historická chvíľa. Po ňom o príprave prekladu hovoril ešte Mons. Vladimír Filo, pomocný biskup bratislavsko-trnavskej arcidiecézy. V posledný deň sympózia, v piatok 30.8.1996 referovali súdni vikári o činnosti cirkevných súdov a konalo sa valné zhromaždenie Slovenskej spoločnosti kánonického práva“⁴¹

Aj prednášky z tohto šiesteho ročníka sympózia usporiadal do zborníka Dr. Ján Duda a vydal ho Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v roku 1997.⁴²

⁴⁰ GROCHOLEWSKI, Z.: *Teologické základy manželstva v kánonickom práve* in *Ius et Iustitia, Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997, s. 166-167.

⁴¹ DUDA, J.: *Introductio* in *Ius et Iustitia, Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997, s. 8.

⁴² *Ius et Iustitia, Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1997.

7. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 25. –29.8.1997

Usporiadateľom tohto sympózia bola Slovenská spoločnosť kánonického práva v spolupráci so Spišským seminárom biskupa Jána Vojtaššáka.

V utorok 26.8.1997 sympóziu otvoril a všetkých srdečne privítal Mons. Peter Holec, predseda Slovenskej spoločnosti kánonického práva. Po ňom spišský biskup Mons. František Tondra pripomenul úlohy, ktoré stoja pred kánonistami. Arcibiskup Zenon Grocholewski, tajomník Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry v latinsky prednesenom pozdrave uistil všetkých o svojom priateľskom vzťahu a o radošti, že môže byť znova na Spiši. Potom sa zameral na základné princípy v náuke Svätého otca o manželstve, najmä na princíp nerozlučiteľnosti – *indissolubilitatis*.

Na tomto sympóziu sa viac pozornosti venovalo vzťahu Cirkiev – štát.

Prvá prednáška v utorok ráno o 9.30 hod. mala názov *Vzťah Cirkvi a štátu v rímskom práve*. Predniesol ju Prof. JUDr. Peter Blaho, CSc. exdekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Autor chronologicky zaznamenáva rozvoj vzťahov Cirkiev – štát a vzájomné ovplyvňovanie sa. Víťazstvo kresťanstva znamená koniec antickej spoločnosti. Grécka filozofia, rímske právo a kresťanstvo ovplyvňujú súčasné myslenie. Ďalej vysvetľuje rímske *ius publicum* a *ius privatum*, spomína cisára Neróna a nepriateľstvo Ríma voči kresťanstvu. Pripomína, že po skončení prenasledovania kresťanov sa prejavuje vplyv kresťanstva na rímske právo. Neskôr rímske právo pomáha životu Cirkvi. V závere profesor Blaho cituje starú múdrosť: *distingue tempora intelliges iura*.

Poznámky k vzťahu Cirkvi a štátu to bola téma ďalšej prednášky, ktorú predniesol Mons. Daniel Faltin, audítor Rímskej Roty. Objektom záujmu Cirkvi a štátu je rodina. Autor zdôraznil, že manželstvo je od Stvoriteľa a predchádza akúkoľvek inštitúciu. Je *in ordine creationis, in ordine sanctificationis, in ordine redemptionis*. Štát má poskytovať rodine väčšiu pomoc a ochranu. Štát berie rodinám viac, ako im dáva. Mnohodetnosť nesmie znamenať biedu rodiny. Materstvo je najčestnejším poslaním ženy. Život aj nenarodeného má byť chránený zákonom. Štát by mal uznať rozsudky cirkevných súdov v manželských kauzách.

Popoludní sa účastníci sympózia odobrali autobusmi do Levoče. Najprv sa zúčastnili koncelebrovanej svätej omše na Mariánskej hore. Potom boli prijatí primátorom a členmi zastupiteľstva mesta Levoča v starobylej radnici. Tu sa odohrala milá slávnosť, pri ktorej bolo udelené čestné občianstvo mesta Levoča arcibiskupovi Mons. Zenonovi Grocholewskému a Mons. Danielovi Faltinovi.⁴³

Druhý deň sympózia – streda 27.8.1997 – otvoril svojimi prednáškami obľúbený a všetkými očakávaný arcibiskup Mons. Zenon Grocholewski. Bolo mu vyhradené celé dopoludnie. Organizátori určili tému prvej prednášky o 9.00 hod. ako *Problematika prekladania farárov*. Druhá prednáška o 11.00 hod. mala mať tému *Problematika odvolávania farárov*. Arcibiskup Grocholewski si však matériu prednášky usporiadal trochu ináč. Vznikla prednáška *Postup pri preložení a odvolaní farára*, ktorú časovo rozdelil na dve časti, lebo je veľmi obsiahla a hlboko fundovaná. Obsahovo je rozdelená na úvod a tri časti. V úvode tajomník Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry ohraničil tému a zdôraznil osobitosť vypracovanej procedúry a jej umiestnenie v Kódexe. V prvej časti sa zamerl na statický aspekt procedúry odvolania a preloženia farára. Táto časť má sedem kapitol: I. univerzálne právo a partikulárne právo, II. na aké osoby sa môže aplikovať procedúra stanovená v kánonoch 1740–1752 a na aké osoby sa nemôže aplikovať, III. kompetentná autorita odvolania a preloženia farára, IV. dôvody odvolania farára (kán. 1740–1741), V. dôvody preloženia farára (kán. 1748), VI. autorita, ktorej prináleží usúdiť, či jestvuje dostatočná príčina, VII. biskup „môže“ alebo „musí“ odvolať alebo preložiť?

Druhá časť hovorí o dynamickom aspekte procedúry odvolania farára. Má deväť kapitol: I. všeobecné poznámky ohľadom dynamického aspektu procedúry odvolania i preloženia farára, II. dokazovanie, III. konzultácia s dvoma farármi, IV. výzva na zrieknutie sa, V. ďalšia procedúra, ktorá je už diferencovaná, VI. vydanie dekrétu odvolania, VII. niektoré osobitné problémy týkajúce sa procedúry odvolania farára, VIII. povinnosti vyplývajúce z uskutočneného odvolania (kán. 1746, 1747 §§ 1–2), IX. odkladný účinok rekurzu podaného proti odvolaniu farára.

⁴³ Reč, ktorou sa arcibiskup Mons. Zenon Grocholewski poďakoval za udelené čestné občianstvo, bola po slovensky uverejnená v *Duchovnom pastieri*, roč. LXXIX, č. 10, s. 461-462.

Tretia časť je o dynamickom aspekte procedúry prekladania farára a má šesť kapitol: I. úvodné poznámky, II. procedurálny predpoklad preloženia, III. jednotlivé kroky tejto procedúry, IV. účinky dekrétu preloženia, V. preloženie, ktoré je v skutočnosti odvolaním, VI. preloženie, ktoré sa uskutoční podľa predpisu kánonov 1748–1752 a ktoré je v skutočnosti potrestaním.⁴⁴

Popoludní vystúpil s prednáškou *Manželské a rodinné právo v legislatíve Slovenskej republiky* Mgr. Matúš Nemeč, odborný asistent Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Zachytil vývoj rodinného práva od roku 1918. Rozdelil ho na tri etapy: roky 1918–1948, 1948–1990, od roku 1990. Spomenul zákon č. 234/1992 platný od 1.7.1992, ktorý dáva možnosť uzavrieť sobáš formou civilnou alebo cirkevnou. Vysvetlil, čo štát vyžaduje k platnému uzavretiu manželstva, aké doklady. Štát považuje manželstvo za uzavreté až odo dňa zápisu do štátnej matriky. Ďalej pojednáva o spôsoboch civilného zániku manželstva a o vyhlásení (súdnom) manželstva za neplatné. Civilný súd nie je povinný skúmať vinu stránok na rozpade manželstva.

Záverečnou prednáškou druhého dňa bola prednáška na tému *La certezza morale del Giudice (Morálna istota sudcu pri vynášaní rozsudkov)*. Po taliansky ju predniesol Prof. Dr. Erdő Péter, prezident Inštitútu kánonického práva v Budapešti. Najprv sa zaoberal pojmom morálnej istoty z hľadiska filozofického, potom ako sa on nachádza v kánonickom práve, najmä v platnom Kódexe. Požadovaná morálna istota je medzi absolútnou istotou a pravdepodobnosťou. Dotkol sa aj háklivých otázok sudcovho svedomia, keď je rozpor medzi jeho osobným poznaním a zozbieranými dôkazmi v procese alebo, keď nemá morálnu istotu napriek tomu, že dôkazy existujú. Poukázal na osobitné prostriedky na dosiahnutie morálnej istoty v ťažších prípadoch, ktoré ponúka nový Kódex. V každom prípade, podľa kánonickej tradície, by mal sudca rozhodovať podľa objektívnej pravdy.

Tretí deň sympózia otvoril prednáškou *Postavenie katolíckej cirkvi v legislatíve Slovenskej republiky* Prof. JUDr. Milan Čič, DrSc., predseda Ústavného súdu Slovenskej republiky. Poukázal na kľúčovú dôležitosť Ústavy Slovenskej republiky, ako základného zákona, ktorý riadi vzťah Cirkvi a štátu v Slovenskej republike. Slovenská republika je právny, demokratický štát, vylučujúci zo svojich preferencií strany a náboženstvá.

⁴⁴ Prednáška bola samostatne vydaná vo vydavateľstve Serafín, Bratislava 1999 pod názvom *Postup pri preložení a odvolaní farára*. Preložil ju ThDr. JCLic. Ján Duda, PhD.

Ústava nepriamo definuje autonómiu Cirkvi *ad intra* a jej suverenitu *ad extra*. Náboženská sloboda je zaručená. Milan Čič pripustil, že ústavu bude treba novelizovať.

Na tému *Otázky príprav na uzavretie konkordátu* bola ďalšia prednáška o 11.00 hod. Predniesol ju po poľsky hosť z Katolíckej univerzity v Lubline Prof. Dr hab. Józef Krukowski. Uvažoval o troch navzájom úzko spojených úlohách, ktoré predchádzajú konkordát. Najprv definoval jednania a ich etapy. Následne určil podmienky úspešných formálnych jednaní: pochopenie podstaty konkordátu, ustálenie predmetu súčasných konkordátov, čo konkordáty upravujú, analýza miestneho práva. Pri tvorbe konkordátu si treba uvedomiť aj postavenie iných náboženských spoločností a zohľadniť iné pramene práva. Napokon treba rešpektovať spoločensko-politickú klímu.

Popoludní o 15.00 hod. Mons. Vladimír Filo, pomocný biskup bratislavsko-trnavský hovoril na tému *Filozofické korene postoja štátu k cirkvám*. Prednáška bola historickou sondou do filozofie vzťahov medzi Cirkvou a štátnymi útvarmi.

Poslednou prednáškou tretieho dňa i celého sympózia bola úvaha Dr. Franca Ligiho na tému *Právo v službe pokoja*. Hovoril o mieri a vojne, o iniciatívach svetového spoločenstva za pokoj vo svete a o Komisii pre otázky mieru so sídlom v Ríme, ktorej je členom.

V posledný deň sympózia – v piatok dopoludnia ešte odzneli referáty súdnych vikárov o činnosti ich súdov a nasledovalo valné zhromaždenie Slovenskej spoločnosti kánonického práva. Prítomní zvolili na ďalšie tri roky členov predsedníctva, ako aj predsedu a podpredsedu Slovenskej spoločnosti kánonického práva.

Aj tohto ročníka sympózia sa zúčastnilo asi jedenásť arcibiskupov a biskupov a asi stotridsať domácich i zahraničných účastníkov.

Žiaľ, z tohto sympózia zatiaľ zborník nebol publikovaný.

8. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 24. –28.8.1998

Aj tento ročník sympózia pripravila Slovenská spoločnosť kánonického práva v spolupráci s Kňazským seminárom biskupa Jána Vojtašáka na Spiši.

Sympóziu v utorok 25.8.1998 otvoril a všetkých privítal predseda

Slovenskej spoločnosti kánonického práva Mons. Peter Holec.

Spišský biskup Mons. František Tondra v pozdrave zdôraznil *salus animarum* ako najvyšší zákon.

Arcibiskup Mons. Zenon Grocholewski prítomných pozdravil po latinsky v mene Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry. Vo svojom diskurze zdôraznil, že aktivity cirkevných tribunálov plnia *evangelizationis munus*. Veď skutky sú často mocnejšie ako slová. Cirkevné tribunály evanjelizujú, keď uznávajú princípy Božieho zákona a sú mu poslušní, keď sa láskavo správajú ku stránkam, keď si ctia pravdu, keď zodpovedne pristupujú k štúdiu prípadov. To sa však dá len v sile Ducha Svätého.

Mons. Daniel Faltin z Rímskej Roty tlmočil pozdrav jej dekana a poďakoval Mons. Zenonovi Grocholewskému za jeho mimoriadne aktivity v prospech partikulárnej cirkvi na Slovensku.

Po pozdravoch začali o 9.30 hod. prednášky.

Prvú predniesol Prof. Dr hab. Henryk Misztal z Katolíckej univerzity v Lubline na tému *Priebeh procesu kanonizácie*. Zdôraznil, že proces kanonizácie je zvláštny a ťažký. Spomenul jeho tri etapy a potom sa podrobnejšie venoval prvej – priebehu procesu na diecéznej úrovni. Rozlíšil dva druhy postupu: pri vyznavačovi a pri mučeníkovi. Opísal, aké osoby – úrady treba ustanoviť a aké komisie. Popísal náplň ich práce. Upozornil, že sa musí dbať o to, aby sa Božiemu sluhovi nikde neprejavoval verejný kult. Od diecéznej fázy procesu záleží veľmi veľa, preto treba dbať, aby sa všetko vykonalo presne a pravdivo.

O 11.00 hod. mala nasledovať prednáška arcibiskupa Mons. Edwarda Nowaka, tajomníka Kongregácie pre kauzy svätých. Keďže sa jeho príchod oneskoril, nasledovala očakávaná prednáška Mons. Zenona Grocholewského na tému *Dôkazová fáza v sporovom procese*.⁴⁵ Tajomník Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry najprv podal delenie dôkazov a ich ocenenie – elementy statické. Potom pristúpil k elementom dynamickým – čiže k samému priebehu dokazovania. Ten má osem stupňov, čiže obsahuje osem činností: 1. dekrét o inštruovaní kauzy, 2. predloženie a doplnenie dôkazov, (potreba advokáta), 3. oznámenie druhej stránke o predložených dôkazoch, 4. prijatie alebo

⁴⁵ Táto prednáška bola uverejnená v slovenskom jazyku in *Ius et Iustia, Acta IX. Symposii iuris canonici anni 1999*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2000, s. 76-99; v poľskom jazyku in *Plenitudo legis dilectio, Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Dr hab. Bronisławowi Zubertowi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*, Redakcja wydawnictwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 355-377.

odmietnutie dôkazov, 5. zbieranie dôkazov, o audítorovi, 6. dekrét o publikácii aktov sporu, 7. možnosť predložiť nové dôkazy, 8. dekrét o ukončení vyšetrovania.

V diskusii na túto tému sa vyslovilo želanie všetkých účastníkov, aby Mons. Zenon Grocholewski na budúcom sympóziu v objasňovaní procesu pokračoval opisom jednotlivých dôkazových prostriedkov.

Popoludní sa všetci s radosťou stretli pri koncebrovanej svätej omši na Mariánskej hore v Levoči.

Mons. Edward Nowak pricestoval v utorok večer a tak v stredu 26.8.1998 mohol mať o 9.00 hod. prednášku po poľsky na tému *Niektoré problémy procesov kanonizácie*. Otázka svätých – hovorí Mons. Nowak – má v Cirkvi veľký význam pre svedectvo kresťanského života. Svätí sú *patrimonium* Cirkvi a pokladom celého ľudstva. Patria všetkým. Pri vedení procesu musia byť splnené všetky požiadavky práva. Kongregácia poriada prípravu postulátorov. Je žiadúce, aby boli kanonizovaní ľudia svetskí, aby boli zo všetkých kontinentov a aby ich charizma mala veľký význam a všeobecnú platnosť. Veľmi sa cení mučeníctvo ozajstné, fyzické – *acceptatio mortis in odium fidei*. Crux postulorum je otázka zázraku. Neprijímajú sa zázraky morálne, len fyzické. U niektorých ochorení sa čaká aj desať rokov, či sa choroba nevráti (rakovina). Autor uviedol aj počty blahorečených a svätorečených za pápeža Jána Pavla II. a spomenul niektoré termíny najbližších kanonizácií.

Po tejto zaujímavej a pútavej prednáške hovoril o 11.00 hod. Mons. Peter Holec, oficiál z Košíc na tému *Znalec v procese manželskej nulity*.⁴⁶ Úvodom podčiarkol dôležitosť dokazovania, ktoré je dušou každého procesu. Potom sa už venoval dôkazovému prostriedku, ktorým je znalec. Objasnil pojem znalca v Kódexe a v procesoch o vyhlásenie neplatnosti manželstva, potrebu jeho účasti v procese a miesto povolania znalca v procese. Dotkol sa kvalít, ktoré sa od neho požadujú. Okrem tých, ktoré Kódex vyžaduje od svedkov všeobecne, sú to ešte kvality vedecké, morálne a náboženské. Ďalej hovoril o menovaní znalca, o prijatí poverenia znalcom, o vymedzení predmetu expertízy, o vecných predpokladoch expertízy a o znaleckom posudku, čiže relácii znalca. Záverom spomenul odmenu pre znalca, ohodnotenie znaleckého posudku sudcom a dotkol sa novoty v Kódexe – možnosti určiť si súkromných znalcov.

⁴⁶ Viac k tejto téme pozri HOLEC, P.: *Znalec v kánonickom manželskom procese, aktuálna normatíva a jej vývoj*, Kňazský seminár sv. Karola Boromejského Košice, 1997.

Popoludní ako prvý prednášal Mons. Vladimír Filo, bratislavsko–trnavský pomocný biskup na tému *Processus super matrimonio rato et non consummato*. Upresnil, že to, čo sa žiada, nie je dišpenz vo vlastnom slova zmysle a že sa jedná o proces administratívny, nie súdny, hoci pri ňom treba brať do úvahy aj kánony o riadnom sporovom procese. Aj žiadateľ je nazývaný *orator* nie *actor*. Pri vedení tohoto procesu sa treba zamerať hlavne na objasnenie dvoch otázok: či je manželstvo nekonzumované a či existuje *iusta causa* pre dišpenz, ktorý udeľuje jedine Rímsky veľkňaz. Žiadosť prijíma alebo zamieta diecézny biskup. Proti zamietnutiu biskupa je možný rekurz na Kongregáciu pre Boží kult a disciplínu sviatostí. Proti rozhodnutiu kongregácie možno podať rekurz na Apoštolskú Signatúru. Nepripúšťa sa patrón stránok, nezverejňujú sa spisy. Biskup bdie nad celým procesom a dáva svoje *votum pro rei veritate*. Druhá fáza procesu prebieha na Kongregácii pre Boží kult a disciplínu sviatostí.

Poslednú prednášku druhého dňa sympózia predniesol po česky Mons. Prof. Dr. hab. Edward Górecki z Vroclavi na tému *Farnosť a jej problémy*. Úvodom pripomenul, že farnosť je skutočnosťou sociologickou. Potom vyložil kánony o farnosti a kvázifarnosti. Dotkol sa úlohy farára ako vlastného pastiera zverenej mu farnosti, ktorý je aj pre nekatolíkov hlásateľom Evanjelia. Má na to využívať všetky možné stretnutia s ľuďmi. Cirkev sa uskutočňuje vo farnosti, jej epicentrom je Eucharistia. Veriaci majú mať možnosť regulárne prijímať sviatosť pokánia, má sa im pomáhať, aby sa naučili modliť, aj kontemplatívne. Vo farnosti musí byť ekonomická rada a farár by mal aktívne spolupracovať s laikmi, aby poznali svoje práva a povinnosti pre dobro farnosti i svoje vlastné zdokonaľovanie sa.

Vo štvrtok 27.8.1998 boli na programe tri prednášky. O 9.00 hod. mal doc. JUDr. Jiří Rajmund Tretera OP z Karlovej Univerzity v Prahe po česky výklad o *Konfesnom práve*. Naznačil rozdiel medzi cirkevným právom ako právom Cirkvi a konfesným právom ako právnymi reláciami štát – Cirkev. Spomenul konfesné právo medzinárodné, multilaterálne, bilaterálne, konkordáty. V Nemecku sa uzavierajú zmluvy republík s protestantskými cirkvami. Katolícka cirkev má právnu subjektivitu, lebo ju požíva vyše 1 500 rokov. Potom prednášateľ mapoval situáciu v Čechách, kde všade sa prednáša konfesné právo a poukázal na pramene českého konfesného práva. Pripomenul, že zákon č. 218 z roku 1949 o dozore štátu nad cirkvami bol zrušený a medzinárodné zmluvy stoja nad štátnym zákonom.

O 11.00 hod. vystúpil ďalší neúnavný prednášateľ Mons. Daniel Faltin, audítor Rímskej Roty. Zaoberal sa jednou podobou vady manželského súhlasu, ktorou je *Vis et metus*. Úvodom upozornil na chyby, ktorých sa dopúšťajú nižšie tribunály pri určovaní titulu, že ho definujú veľmi všeobecne. Tiež vytkol, že sa niekedy k veriacim pristupuje ako za feudalizmu. Mal by sa ustanoviť *advocatus pauperum*. V rozsudkoch niekedy chýba *species facti*. U žien by sa malo užívať dievčenské meno, teda za slobodna. Potom pristúpil k téme. Strach a násilie odporuje prirodzenému právu. Viac pozornosti venoval objasneniu kategórie *metus reverentialis*, ktorý zapríčiňuje inštrumentalizáciu osoby. Dôležité sú okolnosti osobné i objektívne. Dotkol sa aj situácie, keď sa strach vyvoláva hrozbou samovraždy. Za istých okolností to môže byť dôvodom veľkého strachu.

Popoludní o 15.00 hod bola posledná prednáška, ktorú pripravil Dr. Péter Márton Antalóczy z Budapešti. Hovoril po taliansky na tému *Exclusio boni fidei*. Hneď v úvode poukázal na tri dobrá manželstva. Potom sa zameral na *bonum fidei*. Poukázal na predchádzajúcu prax, ktorá zastávala názor, že *bonum fidei* a jednota manželstva sa prekrývajú. Jurisprudencia Roty posledných rokov súdi, že simulácie sa dopúšťa aj ten, kto popiera výlučnosť práva na sexuálne úkony, čiže vyhradzuje si možnosť mať mimomanželské sexuálne styky. Musí to urobiť v momente prejavenia manželského súhlasu uváženou a prevažujúcou vôľou (*la volontà deliberata e prevalente*). Niečo iné je, ak stránka predpokladá možnosť porušenia manželskej vernosti zo slabosti. Takéto predvídanie nie je predmetom vôle a preto nezneplatňuje daný súhlas. Záverom autor tvrdí, že uzavierajú neplatne manželstvo nielen tí, ktorí vylučujú manželskú vernosť, ale aj tí, ktorí majú úmysel porušovať túto vernosť.

Po prednáške nasledovali referáty súdnych vikárov zo Slovenska, Čiech a Moravy, ktoré pokračovali aj v piatok od 9.00 hod.

V posledný deň sympózia po referátoch bolo ešte valné zhromaždenie Slovenskej spoločnosti kánonického práva a posudzovali sa návrhy na témy budúceho sympózia.

Počet účastníkov bol trochu menší ako v predchádzajúcich rokoch, hoci sa ich prihlásilo viac. Niektorí nemohli prísť.

Ani z tohto ôsmeho ročníka zatiaľ nebol publikovaný zborník prednášok.

9. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 23.–27.8.1999

Slovenská spoločnosť kánonického práva v spolupráci so Seminárom biskupa Jána Vojtaššáka pripravila v Spišskej Kapitule aj tento ročník sympózia.

V utorok 24.8.1999 ráno o 9.00 hod. bolo slávnostné otvorenie. Hostí z Ríma, Poľska, Maďarska i viac ako sto účastníkov zo Slovenska, Čiech a Moravy veľmi srdečne privítali organizátori sympózia, zvlášť Mons. Prof. ThDr. František Tondra, miestny biskup a Mons. JCDr. Peter Holec, predseda Slovenskej spoločnosti kánonického práva. Súčasťou slávnostného otvorenia bol aj pozdravný príhovor v latinčine arcibiskupa Mons. Zenona Grocholewského, prefekta Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry, ktorý je už slovenskej verejnosti známy nielen ako člen Slovenskej spoločnosti kánonického práva, ale aj ako veľký priateľ slovenského národa a neúnavný účastník všetkých doterajších sympózií. Vo svojom sermo inauguralis hovoril o vzťahu medzi právom a spravodlivosťou. Pripomenul, že slovo *ius* pochádza od *iustitia*. Znamená: 1. nenarušiteľnú mravnú fakultu (subjektívne právo), 2. súhrn zákonov (objektívne právo). Tento druhý význam je prvoradý. Avšak zákon musí byť predovšetkým spravodlivý. Z druhej strany je vysluhovanie spravodlivosti podriadené pozitívnym zákonom. Aj v Cirkvi sa má spravodlivosť vysluhovať podľa noriem práva. Je to prvoradá povinnosť sudcov.

Pozdravný telegram sympóziu zaslal Mons. Francesco Mario Pompedda, dekan Rímskej Roty.

Prítomní boli: Mons. Alojz Tkáč, košický arcibiskup–metropolita a biskupi Mons. doc. PhLic. Vladimír Filo, Mons. Andrej Imrich, Mons. Ján Hirka a Mons. Prof. ThDr. František Duka OP.

Prvým prednášateľom bol Slovak biskup Mons. Jozef Zlatňanský. „Vo svojej prednáške predstavil úlohu a činnosť *Interdikasteriálnej stálej komisie pre Cirkev východnej Európy vo Vatikáne*, ktorej je tajomníkom. Vyzdvihol štyri úlohy tejto stálej komisie, a síce: 1. napomáhať apoštolskej činnosti katolíckej Cirkvi latinského a východného obradu v bývalých krajinách Sovietskeho zväzu a stredovýchodnej Európy, 2. sledovať dialóg s pravoslávnu Cirkvou, 3. podporovať podujatia zamerané na budovanie jednoty kresťanov a 4. podporovať činnosti inštitúcií katolíckych spoločenstiev vo východnej Európe. Zároveň apeloval zvlášť na Slovákov, aby sa cítili zodpovední

za evanjelizáciu hlavne v Rusku, kde má latinská Cirkev, obviňovaná z prozelytizmu, veľmi sťažené podmienky.

Ako druhá odznela prednáška arcibiskupa Mons. Tarcisia Bertone, tajomníka Kongregácie pre náuku viery *La procedura della Congregazione per la dottrina della fede per l'esame delle dottrine*. Týkala sa poslania a kompetencie tejto kongregácie. Arcibiskup sa zameril predovšetkým na problémy súvisiace s úlohou magistéria Cirkvi. Objasnil postup, aký zaujme táto kongregácia pri skúmaní nejakého učenia a predstavil typológiu i postupy týkajúce sa ťažších deliktov proti mravom a pri vysluhovaní sviatostí.

Popoludní sa účastníci sympózia odobrali do malebného mesta Kežmarok, kde v Bazilike minor zasvätenej sv. Krížu bola koncelebrovaná slávnostná svätá omša za účasti veľkého počtu veriacich. Hlavným celebrantom bol Mons. Zenon Grocholewski a kazateľom bol arcibiskup Mons. Alojz Tkáč. Po nej vzácní hostia prijali od primátora mesta pána Ing. Františka Grochoľu pamätné plakety. Potom nasledovala prehliadka baziliky z polovice 13. storočia, ako aj kežmarského hradu. Prvá zmienka o ňom siaha do roku 1463. Primátor mesta a riaditeľka Základnej školy sv. Kríža v Kežmarku pani Mgr. Mária Kaňová na záver všetkých účastníkov pozvali na slávnostnú večeru do tamojšej školy.⁴⁷

Dopoludnie druhého dňa sympózia patrilo celé Mons. Zenonovi Grocholewskému. Svoje vystúpenie na tému *Výpovede stránok a svedkov* rozdelil do dvoch prednášok o 9.00 hod. a o 11.00 hod. Najprv podal všeobecné zásady ako: povinnosti vypočuť stránky, kto môže byť svedkom, povinnosti vypočúvaného, miesto vypočúvania a prítomní na ňom, pozvanie na výsluch a úhrada výdavkov svedkom. V druhej časti veľmi detailne a konkrétne vysvetlil, ako treba viesť výsluch stránok a svedkov, kto kladie otázky a ako, potvrdenie totožnosti, prameň poznania u svedkov, chronológia udalostí, zapisovanie odpovedí, kto podpisuje zápisnicu, prísaha, jej odmietnutie, povinnosť zachovať tajomstvo. V tretej časti prednášky sa autor dotkol dôkazovej hodnoty výpovedí stránok a svedkov pred súdom, čiže, či a za akých okolností majú plnú dôkazovú hodnotu a čo sa dá urobiť pre zistenie hodnovernosti stránok a svedkov.

⁴⁷ DUFINCOVÁ, Z.: *Introductio in Ius et Iustia, Acta IX. Symposii iuris canonici anni 1999*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2000, s. 5-6.

Popoludnie patrilo Mons. Dr. Joaquínovi Llobellovi, profesorovi procesného práva Pápežskej univerzity sv. Kríža v Ríme. Prednášal po taliansky na tému *Le parti, la capacità processuale e i patroni nell'ordinamento canonico (Stránky, procesná spôsobilosť a patróni v kánonickom poriadku)*. Veľmi bohatú tému rozvrhol do šiestich kapitol. V prvej hovoril o nositeľovi osobných práv a ich uplatňovaní u dospelých, nedospelých, „s asistenciou“ a o „slobodne sprostredkovanom“ uplatňovaní práv. V druhej popísal nositeľa schopnosti „in iudicio agendi“, „in iudicio standi“ a nositeľa schopnosti „postulandi“. V tretej kapitole *Uvedenie do funkcie právneho zástupcu – prokurátora „ad lites“ a advokáta* predstavil požiadavky, ktoré sa na nich kladú. Štvrtá bola venovaná stálym patrónom podľa kán. 1490 CIC kán. 1148 CCEO. V piatej kapitole hovoril o právach a povinnostiach patrónov a v šiestej o zániku patrónstva a o disciplinárnych opatreniach. Aj jemu, vzhľadom na obsažnosť matérie, usporiadatelia dali možnosť prednášať o 15.00 hod. aj o 16.30 hod.

Tretí deň sympózia patrilo prednášateľom hosťom z Poľska a Budapešti. O 9.00 hod. na tému *Ústny proces v kánonickom práve* po poľsky hovoril Prof. Dr hab. Andrzej Dzięga, dekan Fakulty práva, kánonického práva a administrácie na Katolíckej univerzite v Lubline. Načrtnol históriu ústneho procesu v kánonickom práve, vymedzil pojmy *processus* a *iudicium*, *písomný proces* a *ústny proces* a potom sa venoval už podstatným elementom ústneho sporového procesu. Spomenul dva princípy: 1. bezprostredný kontakt sudcu s osobami a 2. skonzentrovanie celého konania do jedného pojednávania, alebo viacerých, ale bezprostredne za sebou nasledujúcich. Organizačnú štruktúru ústneho procesu podelil na štyri etapy: úvodnú, súdne pojednávanie, diskusiu o kauze a rozsudok. Napokon spomenul možnosti použitia ústneho procesu v kánonickom práve a pridal dve dôležité reflexie.

O 11.00 hod. rektor Katolíckej univerzity Petra Pázmánya v Budapešti Prof. Dr. Erdő Péter prednášal po taliansky na tému *Il processo canonico penale (Kánonický trestný proces)*. Predstavil podstatnú časť platnej normatívy, avšak vždy z hľadiska možnosti dosiahnuť cieľ trestu, čiže odstránenie pohoršenia a nápravu delikventa. Najprv spomenul, kde všade v sa Kódexe nachádzajú normy trestného procesu a administratívnej procedúry. Ďalej sa venoval otázkam predbežného zisťovania, ktoré musí predchádzať trestný proces, či už súdny alebo administratívny, a voľbe ďalšieho postupu, pre ktorý sa rozhodne ordinár, nevynímajúc pastoračné riešenia, ktoré Kódex uprednostňuje. Potom

rozobral cestu administratívneho trestného procesu a jeho hlavné kroky v príprave i vo vedení.

Popoludní o 15.00 hod. bola posledná prednáška na tému *Vážny nedostatok rozoznávacieho úsudku ako titul neplatnosti manželstva*. Predniesol ju po česky Mons.Prof. Dr hab. Edward Górecki, profesor kánonického práva vo Vroclavi. Tému predstavil v piatich statiach. V prvej sa nakrátko zaoberal rozvojom chápania danej problematiky od čias pápeža Alexandra III. po kardinála Petra Gasparriho. V druhej stati hovorí, ako sa v 20. storočí ďalej tvorila súčasná kódexová norma. V tretej stati odhaľuje podstatu rozoznávacieho úsudku ako schopnosti prakticky zvážiť hodnoty a úlohy spojené s konkrétnym manželstvom. Táto schopnosť je výsledkom spolupôsobenia poznania a chcenia, pričom vôľa musí byť vlastnou vôľou osoby, musí vyplývať z harmonickej spolupráce všetkých jej duchovných schopností. V štvrtej stati hovorí o predmete rozoznávacieho úsudku, ktorým sú podstatné manželské práva a povinnosti. V piatej rozoberá, ako nedostatok rozoznávacieho úsudku vplýva na platnosť manželstva, pričom uvádza tri elementy, ktoré sú podmienkou k platnosti. Sú to: 1. schopnosť vytvoriť kritický úsudok, 2. v primeranom stupni, 3. ohľadom podstatných manželských práva a povinností.

Aj na tomto sympóziu zazneli referáty súdnych vikárov a v piatok doobedu bolo valné zhromaždenie Slovenskej spoločnosti kánonického práva.

Bohaté a veľmi kvalitné prednášky striedali, ako je to na Spiši už zvykom, živé diskusie prítomných členov diecéznych tribunálov. Účastníci sympózia si mohli zakúpiť aj nové knižné tituly Mons. Zenona Grocholewského *Postup pri preložení a odvolaní farára* a *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*.⁴⁸ Oba tituly preložil Dr. Ján Duda.

Zborník z IX. Sympózia kánonického práva na Spiši zostavil Mons. Peter Holec a vydal ho Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka v jubilejnom roku.⁴⁹

⁴⁸ Prvá publikácia vyšla vo vydavateľstve Serafín, Bratislava 1999 a druhú vydal Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1999.

⁴⁹ *Ius et Iustitia, Acta IX. Symposii iuris canonici anni 1999*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2000.

10. Sympóziu kánonického práva v Spišskom Podhradí 21.–25.8.2000

V jubilejnom roku 2000 sa v sídle Slovenskej spoločnosti kánonického práva v Spišskom Podhradí na Spišskej Kapitule uskutočnil X. ročník Sympózia kánonického práva s medzinárodnou účasťou. Pripravila ho Slovenská spoločnosť kánonického práva spolu so seminárom biskupa Jána Vojtaššáka.

Dňa 22. augusta na sviatok P. Márie Kráľovnej Mons. Peter Holec, predseda Slovenskej spoločnosti kánonického práva, slávnostne otvoril tento jubilejný ročník a srdečne privítal slovenských otcov biskupov, vzácných hostí a prednášateľov, ako i stálych, či nových poslucháčov – pracovníkov cirkevných súdov, kánonistov i svetských právnikov. Veľkú radosť spôsobila prítomnosť arcibiskupa Mons. Zenona Grocholewského, prefekta Kongregácie pre semináre a študijné inštitúty, ktorý na Spiš zavítal už po desiatykrát. Mons. Peter Holec pripomenul účastníkom ocenenie, ktorého sa Mons. Grocholewskému dostalo, keď mu štátny tajomník Ministerstva školstva SR pri návšteve vo Vatikáne 8.6.2000 udelil Veľkú medailu sv. Gorazda. Predsedníctvo Slovenskej spoločnosti kánonického práva poslalo Mons. Grocholewskému k tomuto významnaniu blahoprajný list. V závere svojho príhovoru predseda pripomenul liturgickú spomienku Panny Márie Kráľovnej, ktorá priviedla na svet „Slnko spravodlivosti“ a je teda „Matkou Spravodlivosti“ – *Mater iustitiae* a celý X. ročník sympózia postavil pod jej ochranu.

Všetkých účastníkov sympózia pozdravil i moderátor Slovenskej spoločnosti kánonického práva Mons. Prof. ThDr. František Tondra, spišský biskup. Veľmi pekne v ňom zdôraznil, že kánonické právo je v rukách ľudí, ktorí musia byť rozvážni a múdri, aby právo mohlo slúžiť ľuďom a nie opačne. Nahlas vyslovil želanie, aby i toto sympóziu poslúžilo na hlbšie chápanie kánonického práva a na jeho aplikovania v živote.

Ako po iné roky i tentokrát sa k prítomným prihovoral Mons. Zenon Grocholewski. Mnohí už očakávali jeho pozdravné slová, ktoré tradične odznievajú v latinčine, ale tentoraz, prv ako tak urobil, všetkých milo prekvapil osobným pozdravom – telegramom od Svätého otca Jána Pavla II., v ktorom udelil všetkým účastníkom sympózia svoje požehnanie. Bol to nečakaný dar, ktorý hlboko potešil každého.

Potom pán arcibiskup predniesol svoj prívet – sermo inauguralis. Zaoberal sa v ňom spôsobom výuky a tiež aj interpretovania kánonického práva a pripomenul v tejto veci dva aspekty: ekleziologický a spasný.

V mene rektora Univerzity Komenského Prof. Ing. Dr. h.c. Ferdinanda Devinského, DrSc. prítomných pozdravil aj doc. JUDr. Peter Kresák, CSc.

Svoje pozdravy sympóziu zaslali aj Prof. ThDr. Ing. Jozef Kutarňa, SDB, dekan Rímskokatolíckej Cyrilo–metodskej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, dekan Rímskej Roty Mons. Raffaele Funghini, ako aj prefekt Najvyššieho tribunálu Apoštolskej Signatúry arcibiskup Mons. Francesco Mario Pompedda.

Prvým prednášateľom na sympóziu bol Mons. Prof. Dr. José Maria Serrano Ruiz, sudca Rímskej Roty, riaditeľ Rotálneho Štúdia a člen Španielskej akadémie vied. Hovoril na tému *Súhlas v kánonickom manželskom práve*. Jeho vystúpenie v taliančine bolo poznačené veľkou vedou a bohatou skúsenosťou. V prvej časti prednášky sa venoval všeobecne súhlasu v manželskom kánonickom práve a to najmä jeho podstate, posvätnosti, stálosti, obsahu, ako aj tým, čo ho dávajú. V druhej časti sa pozrel na manželský súhlas z hľadiska manželskej nulity. Všimol si osobu a jej súhlas v kánonickom manželstve, ako aj jednotlivé vady súhlasu. V závere pripojil niektoré úvahy o kánonickej forme uzatvárania manželstva.

Po vystúpení Mons. José Maria Serrana Ruiza veľmi vhodne nasledovala nie menej zaujímavá prednáška Prof. Dr. Karla Theodora Geringera, profesora na Inštitúte kánonického práva v Mníchove. Hovoril *Grundsätzliches zum kanonischen Eherecht (Všeobecne o kánonickom manželskom práve)*. Veľmi obsiahlu témuzadellil do piatich kapitol. V prvej hovoril o etnologickej, teologickej a kánonickej povahe manželstva. V druhej o manželskom spoločenstve, o cieľoch a vlastnostiach manželstva. V tretej hovoril o manželskej vôli, ako dôvode vzniku manželstva a tiež o vonkajších a vnútorných predpokladoch. Štvrtú kapitolu venoval právnej povahe manželstva. Rozobral pojmy: manželská zmluva, manželský stav a manželský zväzok. V poslednej kapitole sa zaoberal doktrinálnou výpoveďou obsiahnutou v kán. 1055 § 1 CIC, že manželstvo je medzi pokrstenými sviatosťou, čo ďalej rozobral v podkapitolách: manželstvo ako znak spásy, reálna identita manželského zväzku a sviatosť manželstva a napokon vysluhovanie sviatosti manželstva, či skôr čo, alebo kto, je príčinou sviatosťného daru. Po prednáške sa živo diskutovalo, najmä o otázke manželstva ako sviatosti.

Popoludní sa účastníci sympózia presunuli do Popradu. Zúčastnili sa na sv. omši v novopostavenom chráme sv. Cyrila a Metoda. Hlavným celebrantom i kazateľom bol arcibiskup Mons. Zenon Grocholewski. Vo svojej homílii hovoril o potrebe sily, ktorú veriaci čerpá z Eucharistie. Prítomní veriaci odpovedali na jeho slová spontánnym potleskom. Po sv. omši miestny pán dekan ThLic. Anton Oparty pripravil pre všetkých občerstvenie.

Streda 23.8.2000 bola druhým dňom programu. Ešte pred prednáškami bol prečítaný pozdravný list od pražského arcibiskupa kardinála Miloslava Vlka.

Prvá odznela prednáška Mons. Zenona Grocholewského o *Problematike miestnych administratívnych súdov v Cirkvi*. Úzko súvisela – ako sám povedal – „so Starým zákonom jeho života“, keďže dvadsaťsedem rokov pracoval na Najvyššom tribunáli Apoštolskej Signatúry, kde zastával rôzne funkcie vrátane tej najvyššej. Arcibiskup uvádza, že otázka administratívneho vysluhovania spravodlivosti je veľmi diskutovaná v posledných tridsiatich rokoch. Vskutku neexistujú v miestnych cirkvách administratívne tribunály. Projekt administratívnych tribunálov v partikulárnych cirkvách bol z Kódexu krátko pred jeho promulgáciou odstránený. Natíska sa základná otázka: jedná sa o „nevernosť“ princípom, ktorými sa mala riadiť reforma Kódexu kánonického práva, alebo ide o zrelší prístup k problematike? Mons. Grocholewski odpoved' na otázku rozvrhol do nasledujúcej schémy. V úvode prvej časti odcitoval časť b. 7 dokumentu prvého Generálneho zhromaždenia Synody biskupov v roku 1967 *Principia* ohľadne administratívneho vysluhovania spravodlivosti. Po uvedení dvoch motivujúcich faktorov reformy predložil dva základné ciele, ktoré by mala daná reforma sledovať. V druhej časti sa venoval činnostiam rozvinutým do štyroch úrovní vzájomne medzi sebou prepojených. Tretia – najdlhšia časť pojednáva o aktuálnej situácii vysluhovania spravodlivosti vo svetle b. 7 spomínaného dokumentu. V závere sa prikláňa k názoru, že prítomná situácia je poznačená myšlienkovým dozrievaním a docenením požiadaviek evanjelia, tradície a napokon aj Druhého vatikánskeho koncilu.

Túto zaujímavú prednášku vystriedal odborný príspevok biskupa Mons. Tadeusza Pieroneka, rektora Pápežskej Teologickej Akadémie v Krakove, na tému *Nové predloženie kauzy v procesnom práve Cirkvi*. Vysvetlil dôvody tejto už starej právnej inštitúcie Cirkvi. Môže sa stať, že vynesený rozsudok je formálne spravodlivý, ale v skutočnosti sa nezhoduje s objektívnou pravdou.

Ak sa stane záležitosť rozsúdenou vecou – *res iudicata*, už nemožno uplatniť právo na apeláciu. Prednášateľ poukázal na skutočnosť, že kauzy o stave osôb sa nikdy nestávajú rozsúdenou vecou. V zhode s kán. 1644 CIC, ktorý bol vlastne stredobodom celej prednášky, sa možno hocikedy obrátiť na odvolací tribunál, pričom treba v zákonom stanovenej lehote predložiť nové a vážne dôkazy alebo argumenty. To sú tie – ako povedal biskup Pieronek – ktoré neboli tribunálu predložené, teda neboli nikomu známe a tribunál si nimi neposlúžil. Zároveň však nestačí, aby boli iba nové. Musia byť aj vážne, teda musia poukazovať na pravdepodobnosť chybného rozsudku. Prednášateľ v krátkosti spomenul aj historický rozvoj tejto inštitúcie a pripomenul, že toto nové predloženie kauzy má skôr charakter napadnutia rozsudku, ako žaloby a že je to inštitúcia, ktorej forma sa neustále zdokonaľuje.

Hlavnou témou popoludňajších vystúpení bolo katolícke školstvo. Mons. Zenon Grocholewski vo svojej prednáške hovoril „z Nového zákona svojho života“, a síce *O funkcii, činnosti a kompetencii Kongregácie pre semináre a študijné inštitúty*. Konkrétne to znamená, že kongregácia má na starosti okolo tritisíc seminárov, tisíc univerzít a stopäťdesiat teologických fakúlt a všetky školy, o ktoré sa stará katolícka Cirkev s asi päťdesiat miliónmi poslucháčov. Nový prefekt kongregácie potom hovoril o cirkevných a katolíckych univerzitách, o ich erigovaní alebo aprobácii, o kompetentnej cirkevnej vrchnosti, o poslaní, kvalitách a cieľoch týchto univerzít v zmysle Apoštolských konštitúcií *Sapientia christiana* a *Ex corde Ecclesiae*. V závere vyzdvihol úlohu akademického dušpastierstva.

O 16.30 hod. nasledovala prednáška štátneho tajomníka Ministerstva školstva Slovenskej republiky doc. Mgr. Martina Fronca, PhD., týkajúca sa *Katolíckej univerzity v právnom poriadku Slovenskej republiky*. Prijatím zákona č. 167/2000 národnej rady Slovenskej republiky o zriadení Katolíckej univerzity v Ružomberku sa umožnil vznik prvej katolíckej univerzity na Slovensku. Rečník poukázal na nutnosť naplniť pritom požiadavky dvoch typov právnych noriem: a) cirkevných, b) štátnych, lebo školstvo, ako uznávajú obe strany, patrí medzi *res mixtae*. Potom chronologicky spomenul problémy, ktoré bolo treba preklenúť. Boli to problémy vecné a politické. Katolícka univerzita vznikla ako neštátna, za jej chod a finančné zabezpečenie je zodpovedný zriaďovateľ. Vláda prijala uznesenie č. 1144, ktorým si uložila istý záväzok podieľať sa na financovaní Katolíckej univerzity. Táto téma vzhľadom na svoju aktuálnosť

vyvolala medzi prítomnými živú diskusiu. Povzbudením pre všetkých boli slová Mons. Zenona Grocholewského, ktorý v závere diskusie povedal, že žičí Slovensku, aby Katolícka univerzita bola tou najlepšou a že je pripravený v tom pomáhať.

V závere tohto dňa sa konalo valné zhromaždenie Slovenskej spoločnosti kánonického práva. Hlavným bodom programu bola voľba jej predsedníctva na ďalšie funkčné obdobie. Volby potvrdili doterajších jej predstaviteľov: predsedom zostal Mons. JCDr. Peter Holec a podpredsedom ThDr. JCLic. Ján Duda, PhD.

Vo štvrtok 24.8.2000 ako prvý vystúpil štátny tajomník Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky Ing. Ján Figel s príspevkom *Manželstvo a rodina v komerčnej spoločnosti*. Tému rozdelil do štyroch kapitol: I. problémy, s ktorými sú dnes konfrontované manželstvo a rodina, II. vplyv liberalizmu, socializmu a paternalizmu (sociálneho štátu) na rodinu, III. niektoré aspekty rodinnej politiky v Európskej únii, v USA a na pôde Organizácie spojených národov, IV. princípy a konkrétne opatrenia v prospech rodiny so zameraním na Slovenskú republiku. Ako riešenia problémov rodiny prednášateľ vidí: návrat k pôvodnému významu manželstva, uplatňovanie zásady : štát pre rodinu, uplatňovanie princípu subsidiarity a solidarity. Štát by mal viac pomáhať rodine v nasledujúcich oblastiach: podpora rodinnej politiky, zlepšenie ekonomických a sociálnych podmienok rodiny, riešenie bytovej otázky. Významnú pomoc rodine a manželstvu môžu poskytnúť cirkvi, médiá a mimovládne organizácie. V príspevku zaznela krásna myšlienka Matky Terezy, ktorú nemožno opomenúť: „Málo detí a veľa peňazí, neznamená bohatstvo a veľa detí a málo peňazí, neznamená chudobu“.

Ďalším prednášajúcim bol JUDr. Daniel Lipšic, vedúci úradu Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorý hovoril o *Problematike spravodlivosti v trestnom právnom poriadku Slovenskej republiky*. V zaujímavej diskusii po prednáške sa prítomní dotkli aj otázky trestu smrti.

Po obede prehovoril olomoucký arcibiskup J.E. Mons. Ján Graubner, predseda Biskupskej konferencie Českej republiky ohľadne *Potestas regiminis v službe pastorácie*, čo aplikoval na Moravskú cirkevnú provinciu. Prednášku nemal písomne spracovanú. Hovoril voľne o niektorých problémoch vo svojej arcidiecéze. Konštatoval, že zvyčajne sa najprv v nejakej konkrétnej diecéze hľadá a vyskúša istý spôsob postupu pri uplatňovaní *potestatis regiminis*.

Keď sa osvedčí, po uverejnení v obežníku príslušnej diecézy sa ním zaoberá konferencia biskupov a aplikuje sa aj v iných diecézach.

Posledným prednášajúcim bol Mons. ThDr. JUDr. Daniel Faltin, sudca Rímskej Roty. Vystúpil s veľmi zaujímavou prednáškou na tému *Základné ľudské práva a slobody vo svetle Ústavy Slovenskej republiky*. Svoje vystúpenie rozdelil do piatich častí. Po úvode sa venoval pojmu práva a základným ľudským právam a slobodám, odvolávajúc sa na rímsku právnu vedu. V tretej kapitole sa zameril na základné ľudské práva a pojem slobody v Ústave Slovenskej republiky zo dňa 1.9.1992. Vyslovil názor, že je potrebné pristúpiť k revízii Ústavy aj z dôvodu snahy Slovenskej republiky vstúpiť do Európskej únie. Upozornil tiež na nedostatky v Ústave. Úmyselne vynechal kapitolu o rodinnom a manželskom práve, ku ktorému sa vyjadruje v štvrtej kapitole: *Učenie Cirkvi*. Konštatuje, že doposiaľ sú platné normy z čias komunizmu. Kritizuje nedostatočnú ochranu života (nezakazuje sa potrat) a fakultatívne uzavieranie sviatostného manželstva katolíkov pred orgánom štátu. Treba brániť právo rodičov na plodenie a výchovu detí v náručí rodiny. Treba vrátiť Boha rodine a rodinu Bohu. V záverečnej piatej kapitole zdôrazňuje, že nestačí hlásať civilizáciu lásky, ale sa musí prikrčiť k evanjelizácii civilizácie.

Posledný deň sympózia, v piatok zazneli referáty jednotlivých súdnych vikárov alebo ich zástupcov zo všetkých slovenských diecéz. Tieto dali bodku za jubilejným desiatym ročníkom sympózia kánonického práva.

Na záver sa moderátor Slovenskej spoločnosti kánonického práva spišský biskup Mons. Prof. ThDr. František Tondra a predseda Slovenskej spoločnosti kánonického práva Mons. Peter Holec poďakovali organizátorom sympózia ako aj predstaveným, bohoslovcem a zamestnancom Kňazského seminára v Spišskej Kapitule za poskytnuté priestory a ochotné služby a všetkým prítomným za účasť.

Zborník s prednáškami tohto sympózia sa pripravuje.

Slovo na záver

Nechcem zbytočne predlžovať aj tak dosť obsiahly príspevok o sympóziách kánonického práva na Spiši, ale nedá mi neprejsť vďačnosť ich iniciátorom Svätému otcovi Jánovi Pavlovi II. a Mons. Danielovi Faltinovi, audítorovi Rímskej Roty, ktorí prišli s myšlienkou takejto pomoci cirkevným súdom u nás. Mons. Daniel Faltin okrem toho, že štedro podporoval osobnými finančnými darmi podujatia Slovenskej spoločnosti kánonického práva, snažil sa na každý ročník sympózia priniesť ako dar dekana Rímskej Roty aj posledné vydanie *Decisiones seu sententiae* pre metropolitné tribunály na Slovensku, v Čechách i na Morave.

Myšlienka sympózií sa mohla realizovať vďaka pochopeniu a podpore zo strany všetkých diecéznych biskupov Slovenska, ktorí sa na sympóziách nielen zúčastňovali, ale aj financovali všetky výlohy spojené s účasťou členov ich tribunálov na týchto sympóziách. Bez ich podpory by účasť nebola zďaleka taká vysoká. Je to veľmi konkrétny prejav starostlivosti slovenských biskupov o stav a fungovanie cirkevných tribunálov na Slovensku a tým aj o duchovné dobro im zverených veriacich.

Obdiv a uznanie si spomedzi všetkých prednášajúcich zasluguje kardinál Zenon Grocholewski za obrovskú prácu, ktorú vykonal pre rozvoj vysluhovania spravodlivosti v Cirkvi na Slovensku i v Čechách. Hovorí sa: *bis dat qui cito dat*. Nech mu dobrotivý Pán Boh odplatí jeho ochotu a pohotovosť podeliť sa s tým najlepším, čo mal – voľný čas, múdrosť a srdce.

Napokon, ale nie na poslednom mieste, patrí vďaka všetkých účastníkov predstaveným Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka rektorovi Mons. Doc. ThDr. Jozefovi Jarabovi, PhD., vicerektorovi Mons. ThDr. Štefanovi Sečkovi, PhD. a ich spolupracovníkom za ochotnú a príkladnú pohostinnosť.

Členom Slovenskej spoločnosti kánonického práva, ktorí mali tiež plné ruky práce s prípravou sympózií, je najlepšou odmenou dielo, ktoré sa za desať rokov s pomocou Božou podarilo vykonať pre dobro Cirkvi na Slovensku.

J. E. Mons. Stanislav Zvolenský,
bratislavský arcibiskup metropolita,
sudca Apoštolského tribunálu Apoštolskej signatúry

Spoluzodpovednosť a spolupráca veriacich laikov na “munus regendi”.

Laici – teologické definovanie ich postavenia.

V nadväznosti na príslušné dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu v jednom Božom ľude všetkých veriacich, začlenených do Krista prostredníctvom krstu, Kódex kánonického práva rozlišuje medzi dvoma skupinami:

„Z Božieho ustanovenia sú v Cirkvi medzi veriacimi vysvätení služobníci, ktorí sa v práve volajú aj klerici; ostatní sa však volajú aj laici.“ (c. 207 § 1).

Štvrtá kapitola dogmatickej konštitúcie *Lumen gentium* obsahuje teologickú definíciu veriacich laikov. Výslovne sa v nej hovorí o apoštoláte laikov, ktorý je založený na krste a birmovaní, a z neho vyplývajúcej účasti na spôsobom poslaní Cirkvi.¹

Pre mnohých pokrstených sa apoštolát konkretizuje v manželstve a rodine. Veriaci žijúci v manželskom stave majú poslanie, aby prispievali k budovaniu Božieho ľudu manželským a rodinným životom, ktorí sa usilujú žiť v duchu evanjelia (k. 226 § 1 CIC², k. 407 CCEO).

¹ porov. *Lumen gentium*, čl. 30-38, kán. 225 § 1: „Keďže laici, tak ako všetci veriaci sú krstom a birmovaním Bohom určení na apoštolát, majú všeobecnú povinnosť a právo, tak jednotlivci ako aj spojení v združeníach snažiť sa, aby Božie poslanstvo spásy všetci ľudia na celom svete spoznali a prijali; táto povinnosť je ešte naliehavejšia v tých okolnostiach, v ktorých ľudia môžu počuť evanjelium a poznať Krista iba ich prostredníctvom.“

² Kán. 226 § 1: “Tí, ktorí žijú v manželskom stave, majú podľa vlastného povolania osobitnú povinnosť snažiť sa o budovanie Božieho ľudu prostredníctvom manželstva a rodiny.”

Osobitným spôsobom majú podiel na spásnom poslaní Cirkvi, keď ako rodičia uskutočňujú svoju povinnosť a právo na kresťanskú výchovu svojich detí (cc. 226 § 2,³ 774 § 2, 1136 CIC, c. 627 § 1 CCEO).

Prítomnosť a činnosť pokrstených laikov sa uskutočňuje predovšetkým vo svete a pred svetom – čo je vlastný priestor laického pôsobenia.

*„Pre laikov je vlastný osobitný svetský charakter. [...] laici majú na základe vlastného povolania hľadať Božie kráľovstvo tak, že sa starajú o časné veci a usporadúvajú ich podľa Boha“.*⁴

Tento “svetský charakter” laikov má teologický význam, pretože hovorí o špecifickom spôsobe, akým sa kresťanský laik podieľa na vstupe Božieho kráľovstva tým, keď buduje spoločenstvo so svojimi pokrstenými bratmi a sestrami a keď pôsobí ako pokrstený vo svete vo vzťahu ku všetkým ľudským bratom a sestrám.

Tento “svetský charakter” laikov nie je definíciou jeho vzťahu ku tomu, čo chápeme ako danosti a hodnoty pozemského života, ale **môžeme povedať, že predstavuje teologický rozmer totožnosti pokrsteného laika.**

³ Kán. 226 § 2: “Keďže rodičia dali deťom život, majú veľmi vážnu povinnosť a právo ich vychovávať; preto predovšetkým kresťanskí rodičia majú povinnosť starať sa o kresťanskú výchovu detí podľa učenia podávaného Cirkvou.”

⁴ Lumen Gentium, č. 31: „Pod názvom laici sa tu rozumejú všetci veriaci v Krista okrem príslušníkov posvätného stavu a v Cirkvi schváleného rehoľného stavu, teda veriaci, ktorí, keďže krstom boli včlenení do Krista, boli ustanovení za Boží ľud, svojím spôsobom dostali účasť na Kristovom kňazskom, prorockom a kráľovskom úrade a primerane svojmu stavu vykonávajú poslanie celého kresťanského ľudu v Cirkvi a vo svete. **Pre laikov je vlastný osobitný svetský charakter.** Kým členovia posvätného stavu, hoci sa niekedy môžu venovať svetským záležitostiam, a to aj vo svetskom zamestnaní, predsa vzhľadom na svoje osobitné poslanie sú zo svojho povolania určení predovšetkým na posvätnú službu a rehoľníci vydávajú žiarivé a vynikajúce svedectvo, že bez ducha blahoslavenstiev nemožno pretvoriť svet a odovzdať ho Bohu, **laici majú na základe vlastného povolania hľadať Božie kráľovstvo tak, že sa starajú o časné veci a usporadúvajú ich podľa Boha.** Žijú vo svete, to jest venujú sa všetkým svetským povinnostiam a prácam každého druhu vo zvyčajných podmienkach rodinného a spoločenského života, s ktorými ich existencia takrečeno zrástla. Boh ich volá, aby sa vykonávaním svojho zamestnania v duchu evanjelia ako kvas znútra pričinovali o posvätenie sveta a tak urobili Krista zjavným ostatným ľuďom, najmä svedectvom svojho života, jasom svojej viery, nádeje a lásky. Je teda ich osobitnou úlohou osvetľovať a usporadúvať všetky časné veci, ktoré sa ich bezprostredne týkajú tak, aby sa vždy diali a zveľaďovali podľa Krista a boli na chválu Stvoriteľa a Vykupiteľa.“

„Svetský charakter“ laikov nie je vyjadrením a popisom priestoru pôsobenia kresťanského laika, ale je vyjadrením jeho bytostnej identity a subjektivity v Cirkvi.

Kresťanský laik, keď pracuje na budovaní Cirkvi, prejavuje sa ako človek, ktorého povolanie a poslanie sa uskutočňuje pri budovaní Božieho kráľovstva v rozličných situáciách konkrétneho života.

Z tohto hľadiska si uvedomujeme, že nejedná sa o dvojité poslanie Cirkvi (jedno ad intra zverené výlučne vysväteným služobníkom, druhé ad extra delegované výlučne laikom), ale ide o jediné poslanie, ktoré sa uskutočňuje v dvojakej sfére, ako to vyjadril svätý Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii *Christifideles laici*: „Všetci členovia Cirkvi majú rozličným spôsobom účasť na jej sekulárnej dimenzii.

Predovšetkým laici špecifickým spôsobom aktualizujú a vykonávajú túto účasť, ktorá je podľa učenia Koncilu zvlášť vlastná. Označuje sa pojmom „svetský charakter“⁵.

Táto danosť - svetský rozmer ako nevyhnutná dimenzia poslania Cirkvi – teologicky kvalifikuje laika bez toho, aby ho nevyhnutne klerikalizovala.

Laici majú teda vydávať svedectvo svetu a zároveň formovať svet v duchu evanjelia (k. 225 § 2⁶ CIC, k. 401 CCEO). Toto poslanie je nenahradiiteľné. **Dôležitosť a stupeň náročnosti tejto úlohy sa, žiaľ, nie vždy dostatočne oceňuje.** Je veľmi užitočné, aby sa pri pohľade na spásanosné pôsobenie Cirkvi, pozornosť nesústredovala iba na službu na pastierov, aby sa teda neprejavovalo istým spôsobom klerikalizované vnímanie spoločenstva Cirkvi.

⁵ JÁN PAVOL II., apoštolská exhortácia *Christifideles laici*, 15, (EV 11,1656).

⁶ § 2. Okrem toho majú osobitnú povinnosť, každý podľa svojho postavenia, aby poriadok časných vecí oživovali a zdokonaľovali evanjeliovým duchom, a tak vydávali svedectvo o Kristovi najmä pri spravovaní týchto vecí a pri vykonávaní svetských úloh.

Primeraná ekleziológia, ktorá opisuje spoločenstvo Božieho ľudu, predpokladá „spoluzodpovednosť“ všetkých v Cirkvi **a táto spoluzodpovednosť má svoje korene v krstnom zasvätení.**

Nespočíva však primárne v pomoci alebo podpore služby pastierov, ale vo vyjadrení kresťanského života „v sebe“, ktorý nachádza svoje miesto a formu nie primárne v spolupráci na vnútrocirkevných pastoračných úlohách, ale v konkrétnom živote pokrstených ľudí v rodinách, spoločenstvách a na pracoviskách. V týchto oblastiach sa spoluzodpovednosť **má žiť** v aktívnom svedectve bez potreby osobitných mandátov, lebo jediným mandátom je skutočnosť prijatia najlepšie všetkých sviatostí kresťanskej iniciácie.

Je veľmi dôležité vychádzať z tohto základného chápania, pretože z neho jasne vyplýva, že laici sú vo svojej cirkevnej zodpovednosti chápaní a uznávaní predovšetkým a správne ako laici, teda nie na základe nejakých vnútrocirkevných úloh, ale skôr na základe ich konkrétneho kresťanského života, podľa povolania a postavenia každého z nich.

Niektoré upresnenia.

Chápanie Cirkvi ako spoločenstva Božieho ľudu vedie k rozlišovaniu rozličných úloh a **úradov** v rámci spoločenstva. Danosti a štruktúra spoločenstva Cirkvi nevyhnutne počíta so „svetským“ poslaním laikov a s posväcujúcou službou duchovných pastierov.

Napriek tomu sa ich spásanosné poslanie v rámci jediného Božieho ľudu neobmedzuje výlučne na toto: Laici môžu byť tiež rôznymi spôsobmi povolaní k priamej spolupráci v Cirkvi (porov. k. 129 § 2). Počíta sa so službou laikov aj v podobe určitých **úloh a úradov pastoračnej spolupráce.**

Presnejšie povedané, „spoluzodpovednosť“ treba odlišovať od „spolupráce“.

„Spoluzodpovednosť“ je daná krstom, konštituuje subjektivitu laika v Cirkvi (ako aj zasväteného alebo zasvätenej osoby) a je odpoveďou na krstné povolanie - nespočíva v tom, že by pokrsteného niekto niečím poveril v Cirkvi, je to Božie povolanie.

„Spolupráca“ spočíva v prevzatí konkrétnej cirkevnej služby. To sa uskutočňuje dvoma spôsobmi: tým, čo môžeme správne nazvať „účasťou“, zakorenenou v laickej subjektivite (nie v pridelení úlohy, ktorá je sama osebe zodpovednosťou pastiera), vďaka ktorej človek preberá úlohu už prítomnú v spoločenstve (napr. katechézu) a možnú vďaka milosti krstu; a tým, čo môžeme vhodnejšie nazvať „realizáciou spoluzodpovednosti“.

Spolupráca nastáva vtedy, keď sa člen laikov ujíma úlohy pomáhať pri vykonávaní pastoračnej služby pastiera (dostáva od neho výslovný mandát: napríklad mimoriadne rozdávanie eucharistie: služba, ktorá sama osebe nemá pôvod v milosti krstu), alebo vtedy, keď spolupracuje výnimočne a samo osebe **núdzovo** - pri vykonávaní pastoračnej služby, pričom preberá delegované funkcie vedenia spoločenstva v doplnkovej forme.

Rozdelenie polí spolupráce musí účinne koordinovať duchovný pastier, ktorého úlohou je múdro podporovať ľudí, ktorí sa na nej budú podieľať, aktivizovať sieť vzťahov, ktoré zdôvodňujú „kultúru spoločenstva“.

Bez tejto komunitnej siete vzťahov hrozí, že **účinnosť pôsobenia Cirkvi sa oslabí**, pretože sa nevytvára ani vzájomnosť, ani zdieľanie, ani láska: dokonca nevytvára sa ani tá diakonia, ktorá by mala charakterizovať tých, ktorí slúžia v kresťanskom spoločenstve.⁷

Rozdiel medzi spoluzodpovednosťou všetkých a spolupracou niektorých spočíva v tom, že spoluzodpovednosť vyplýva z krstu a spolupráca predstavuje pozvanie a poverenie niektorých, ktorým je zverená istá konkrétna služba.

V rámci tohto rozlišovania môžeme ďalej špecifikovať, ako je spolupráca „bežná“ a spolupráca „mimoriadna“.

⁷ Mk 10,41-45: „Keď to počuli ostatní desiaty, začali sa mrziť na Jakuba a Jána. Ježiš si ich zavolať a povedal im: „Viete, že tí, ktorých pokladajú za vládcov národov, panujú nad nimi a ich veľmoži majú nad nimi moc. Medzi vami to tak nebude. Ale kto sa bude chcieť stať medzi vami veľkým, bude vašim služobníkom. A kto bude chcieť byť medzi vami prvý, bude sluhom všetkých. Lebo ani Syn človeka neprišiel, aby sa dal obsluhovať, ale aby slúžil a položil svoj život ako výkupné za mnohých.“

K tej prvej patria ustanovené služby a pastoračné úlohy laikov. Táto spolupráca je charakteristická vzájomnosťou a vzťahom, ktoré medzi sebou majú rôzne subjekty cirkevnej štruktúry.

Prejavuje sa v nej rozdielnosť a zároveň vzťah medzi všeobecným **kňazstvom a služobným kňazstvom: na základe tohto vzťahu** nie je poverenie laikov pastoračnými úlohami len doplnkové, ale originálne a vlastné kresťanskému spoločenstvu, čo potvrdzuje tradičná prítomnosť služieb udelených laikom.

Na druhej strane spolupráca jestvuje spolupráca mimoriadna, teda výnimočná a doplnková.

Pripomeňme si ako danosť „spolupráce“ v Cirkvi charakterizuje Lumen gentium, 30:

“Duchovní pastieri si totiž uvedomujú, v akej miere laici prispievajú pre dobro celej Cirkvi. Vedia, že Kristus ich neustanovil na to, aby jedine oni vzali na seba celé spasiteľné poslanie Cirkvi na svete, ale že ich vznešenou úlohou je viesť veriacich a brať do úvahy ich služby a charizmy tak, aby svojím spôsobom všetci svorne spolupracovali na spoločnom diele.”⁸

Upresňuje to ešte lepšie Christifideles laici, 23:

Keď je to osožné a potrebné pre dobro Cirkvi, môžu pastieri, zodpovedajúco normám všeobecného práva, zveriť laikom určité úlohy, ktoré sú síce spojené s ich vlastným pastierskym úradom, avšak nepredpokladajú charakter svätenia. [...] Avšak spĺňanie takejto úlohy nerobí z laika pastiera: nie úloha konštituuje

⁸ Lumen gentium, č. 30: „Keď posvätný koncil vysvetlil úlohy hierarchie, vďačne venuje pozornosť stavu veriacich, nazývaných laikmi. Hoci všetko, čo sa povedalo o Božom ľude, sa rovnako vzťahuje na laikov, rehoľníkov a duchovenstvo, predsa sa laikov – mužov i žien – vzhľadom na ich postavenie a poslanie zvlášť týkajú niektoré veci, ktorých základy treba dôkladne preskúmať so zreteľom na osobitné okolnosti našich čias. Duchovní pastieri si totiž uvedomujú, v akej miere laici prispievajú pre dobro celej Cirkvi. Vedia, že Kristus ich neustanovil na to, aby jedine oni vzali na seba celé spasiteľné poslanie Cirkvi na svete, ale že ich vznešenou úlohou je viesť veriacich a brať do úvahy ich služby a charizmy tak, aby svojím spôsobom všetci svorne spolupracovali na spoločnom diele. Lebo je potrebné, aby sme všetci „podľa pravdy a v láske všestranne vrastali do toho, ktorý je hlavou (Cirkvi), do Krista. Z neho celé telo, pevne zviazané a pospájané všetkými oživujúcimi spojivami, podľa činnosti prireranej každej časti, rastie a buduje sa v láske“ (Ef 4, 15 – 16).”

úrad, ale sviatosť svätenia. [...] Úloha, ktorá sa uskutočňuje v zastúpení, odvodzuje svoju legitímnosť formálne a bezprostredne z oficiálneho poverenia pastiermi. Jej konkrétne splňanie podlieha vedeniu cirkevnej autority. (Pavol VI., *Apostolicam actuositatem*, č. 71)”

Kódex kánonického práva (kán. 230 § 3) stanovuje:

“Kde to vyžaduje potreba Cirkvi a je nedostatok služobníkov, môžu aj laici, hoci nie sú lektormi alebo akolytmi, zastávať niektoré ich služby, totiž vykonávať službu slova, viesť liturgické modlitby, udeľovať krst a rozdávať sväté prijímanie podľa predpisov práva.”

Tu sa dostávame k situáciám života Cirkvi, kedy sa na základe praktickej pastoračnej nevyhnutnosti a aj vďaka teologickému prehĺbeniu hlbšie uvedomuje potreba laickej zodpovednosti, **ktorá má** širšie pole ako v minulosti: tak z hľadiska subjektov, ako aj z hľadiska oblastí pôsobenia.⁹

Na základe pastoračnej nevyhnutnosti sa načrtáva možnosť zveriť laikom niektoré úlohy v oblasti vysvätenej služby „vo výnimočnej a doplnkovej forme“.

Uznanie osobitosti úloh a [možných] nevysvätených služieb však nezavádza koncept „rovnostárskeho partnerstva“ medzi vysvätenou službou a inými formami pastoračných úloh.

K tejto téme sa vyjadruje interdicasteriálna inštrukcia *Ecclesiae de mysterio* (Pokyny na riešenie niektorých otázok spolupráce laických veriacich, zameranaj na kňazskú službu, z 15. augusta 1997)¹⁰ osvetľuje túto záležitosť z doktrinálneho aj disciplinárneho hľadiska.

Inštrukcia aj konkretizuje nežiadúce odchýlky niektorých súčasných praktík, ale zároveň ponúka viaceré zaujímavé a rozhodujúce pastoračné kritériá na plné zhodnotenie povolania a poslania veriacich laikov v Cirkvi.¹¹

⁹ Porov. Ján Pavol II., *Christifideles laici*, 37-39; 40-44; 49-52.

¹⁰ <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/pokyny-na-riesenie-niektorych-otazok-spoluprace-laickych-veriacich-zameranej-na-knazsku-sluzbu>

¹¹ Porov. J. RATZINGER, in «Osservatore Romano», 11. marec 1998, 5-6.

V súlade s tým, čo už bolo potvrdené v samotnej Inštrukcii *Christifideles Laici*, má Inštrukcia v úmysle korigovať „tendencie ku „klerikalizovaniu laikov“ a rizika vytvoriť de facto štruktúru služby, ktorá by stála paralelne ku službe, spočívajúcej na sviatosti svätenia.“¹²

V pozadí tejto korekcie je dvojaké potvrdenie: na jednej strane jednoty poslania Cirkvi (na ktorom sa spoluzodpovedne podieľajú všetci pokrstení) a na druhej strane podstatnej rozmanitosti služby pastierov (zakorenenej vo sviatosti svätenia) vzhľadom na ostatné služby, úrady a cirkevné funkcie, ktoré majú naopak korene v krste a birmovaní.

Z tohto dôvodu Inštrukcia jasne rozlišuje a stanovuje tri rôzne typy úloh alebo **úradov, prostredníctvom ktorých sa veriaci laici** spolupracujú na jedinom poslaní Cirkvi:

- **úlohy** alebo služby týkajúce sa apoštolátu veriacych laikov, t. j. ich osobitného spôsobu sprítomňovania Krista v štruktúrach vlastných svetskému a občianskemu poriadku, vlastných svetskému charakteru;
- **úlohy** alebo služby v rámci rôznych štruktúr ad intra Cirkvi, ktoré sú členom laikov zverené kompetentnou cirkevnou autoritou prostredníctvom oficiálnych úradov a menovaní (na základe krstu a birmovanie);

¹² JÁN PAVOL II., *Christifideles laici*, 23 (EV11,1694): „Spásne poslanie Cirkvi vo svete sa neuskutočňuje iba nositeľmi úradu na základe sviatosti svätenia, ale aj všetkými laikmi. Ako pokrstení a na základe špecifického povolania, sa títo zúčatňujú v miere, ktorá zodpovedá každému jednému, na Kristovom kňazskom, prorockom a kráľovskom úrade. Preto musia pastieri uznávať a podporovať služby, úlohy a funkcie laikov. Tieto majú svoj sviatostný podklad v krste a birmovaní a mnohokrát aj v manželstve. Keď je to osožné a potrebné pre dobro Cirkvi, môžu pastieri, zodpovedajúco normám všeobecného práva, zveriť laikom určité úlohy, ktoré sú síce spojené s ich vlastným pastierskym úradom, avšak nepredpokladajú charakter svätenia. [...] Avšak spĺňanie takejto úlohy nerobí z laika pastiera: nie úloha konštituuje úrad, ale sviatosť svätenia. Iba sviatosť svätenia udeľuje posvätenému nositeľovi úradu zvláštnu účasť na úrade Krista, Hlavy a pastiera a na jeho večnom kňazstve. (*Presbyterorum ordinis*, 2 a 5) Úloha, ktorá sa uskutočňuje v zastúpení, odvodzuje svoju legitimitu formálne a bezprostredne z oficiálneho poverenia pastiermi. Jej konkrétne spĺňanie podlieha vedeniu cirkevnej autority. (*Apostolicam actuositatem*, 24.) [...] [Pri tomto plenárnom zasadnutí Synody popri pozitívnych, nechýbali ani kritické posúdenia nediferencovaného používania termínu - „ministeria“, nejasnosti a opätovného nivelizovania medzi všeobecným kňazstvom a úradným kňazstvom, nedostatočného rešpektovania určitých cirkevných noriem a ustanovení, svojvoľnej interpretácie pojmu „zastupovanie“, tendencie ku „klerikalizovaniu laikov“ a rizika vytvoriť de facto štruktúru služby, ktorá by stála paralelne ku službe, spočívajúcej na sviatosti svätenia.“

- **úlohy** alebo služby, ktoré prislúchajú posvätným služobníkom, ktoré však vzhľadom na osobitné a závažné okolnosti, a najmä pre nedostatok presbyterov a diakonov, dočasne by vykonávali laici s právnou spôsobilosťou alebo poverením kompetentnej cirkevnej autority. V tomto prípade ide o už spomínané doplnkové úlohy, ktoré svojou podstatou nevyplývajú z charakteru svätenia.

Toto trojité rozlišovanie môže ako východisko na posudzovanie, hodnotenie alebo rozlišovanie v teologicko-pastoračnej oblasti.

Pokles počtu kňazov a kňazských povolání viedol a vedie k tomu, že sa hľadali a hľadajú a zároveň aj skúšobne uskutočňuje experimentovanie s novými typmi organizácie prítomnosti duchovných pastierov vo farnostiach.

Najreálnejšia perspektíva, ktorá sa v budúcnosti črtá pastierom, je služba špecialistov na koordináciu a organizáciu, ktorých hlavnou úlohou bude s veľkou pravdepodobnosťou koordinácia rôznych služobných orgánov a komisií, na ktoré sa budú komunity deliť, s ich sprievodným javom spolupracovníkov na plný alebo čiastočný úväzok, dobrovoľníkov, skupín a súvisiacich aktivít.

Ak by sa **však** problém riešil iba z hľadiska nedostatku kňazov, javilo by sa to ako jednostranné a akoby klerikálne videnie pastoračie. Diecéza a farnosti sú **živými** spoločenstvami, je potrebné vidieť Cirkev v jej celistvosti a organicosti, aby sa vyhlo nebezpečenstvu, že spoluzodpovednosť všetkých pokrstených sa bude chápať len ako podriadená spolupráca hlavnému subjektu, ktorým zostáva farár. Skĺzli by sme tak do chápania, ktoré by smerovalo k **vylúčenému záujmu** o to, aby v spoločenstvách existoval pastier schopný poskytovať určité služby. Pohľad na cirkev ako na spoločenstvo Božieho ľudu, kde sú prítomní laici i klerici, vedie k uvedomeniu si a oceneniu skutočnosti, že je možné **pôsobenie určitých kolégií a komisií aktívnych spolupracovníkov laikov**, ktorý vyplynul z lepšieho vyhodnotenia **úlohy laikov, z ich spoluzodpovednosti** a ich angažovanosti na rozličných pastoračných poliach.

Vyžaduje to aj taký spôsob života spoločenstva farnosti a diecézy, v ktorom je prítomná úcta a ocenenie **ľudí, ich** profesionálnej zdatnosti, ich služby, ich spoluzodpovedného zapojenia do života spoločenstva, ku ktorému patria ocenenie ich práce a ich konkrétneho života (individuálneho, rodinného, pra-

covného, či aj **života** obmedzeného dlhodobou chorobou či starobou). Všetky tieto prvky možno považovať za vyjadrenie „kultúry spoločenstva“. Úlohou duchovného pastiera je, aby on sám si tieto skutočnosti života spoločenstva Cirkvi uvedomoval a aby takým spôsobom aj viedol a vychovával veriacich k laickej spoluzodpovednosti a spolupráce.

Patrí to medzi dôležité úlohy, aby sme správne uskutočňovali formát synodality, lebo ju živí neoddeliteľné spojenie kultúry spoločenstva a štruktúr spolupráce.

Medzi základné štruktúry spoluzodpovednosti a spolupráce patria: Presbyterská rada, Pastoračná rada, Rada pre ekonomické záležitosti. V skutočnosti sa samotný koncil už predtým postaral o to, aby naznačil spôsoby konkrétneho vyjadrenia spoločenstva Cirkvi¹³. Kódex kánonického práva prevzal koncilové podnety a pretavil ich do noriem kánonov 460 - 468 (týkajúcich sa diecéznej synody), 495 - 501 (presbyterská rada), 511 - 514 (diecézna pastoračná rada), 469 - 494 (diecézna kúria, v rámci ktorej sa nachádza diecézna rada pre hospodárske záležitosti), 536 (farská pastoračná rada), 537 (farská rada pre hospodárske záležitosti).

Bez takýchto konkrétnych, kánonicky nastavených formátov by bola ekleziológia spoločenstva **ťažko dosiahnuteľným cieľom**.

Povzbudenie, ktoré dal Druhý vatikánsky koncil synodám, biskupským konferenciám¹⁴, je odpoveďou, ktorú dal na otázku, ako konkretizovať uskutočňovanie spoločenstva, teda toho spôsobu jestvovania a zdieľania, komunikácie a výmeny, dávania a prijímania, ktorý je charakteristický pre synodalitu a je špecifický pre spoločný kresťanský život.

Synodalita je vlastne viditeľným rozmerom spoločenstva, ontologickou skutočnosťou (trojičné communio, na ktorom sa zúčastňujeme), povolanou vyjadriť sa zodpovedajúcim spôsobom v cirkevnom živote a vo vzťahoch tých, ktorí tvoria Cirkev.

¹³ Porov. Christus Dominus, (EV1, 643-647), Lumen gentium, 37 (EV 1,382- 385), Apostolicam actuositatem, 26 (EV 1,1011-1013), Ad gentes, 30 (EV 1, 1200), Presbyterorum ordinis, 7 (EV 1,1264-1266).

¹⁴ Porov. Christus Dominus, 27 (EV 1, 643-647), 36-37 (EV 1,679-681).

Preto je synodalita v istom zmysle naplnením spoločenstva a je skutočne tou formou riadenia alebo pastoračného vedenia, ktorá môže veľmi dobre zodpovedať koncilovým podnetom a potrebám doby. Ide o harmonizáciu všetkých zložiek spoločenstva Cirkvi. V tomto zmysle synodalita **vždy existovala, aj keď sa historické formy jej uplatňovania mohli meniť**, ale bez toho aby úplne zanikli.

Preto vďačíme koncilu za to, že vedenie kresťanského spoločenstva pastierom zahŕňa predsedníctvo rôznych rád na rôznych úrovniach a v rôznych oblastiach: národné biskupské konferencie, biskupská synoda, diecézna synoda, presbyterská rada, diecézna a farská pastoračná rada, diecézna kúria, predstavujú konkrétne spôsoby realizácie synodality. Koncilové texty, ako sú uvedené vyššie, stoja pri zrode orgánov inštitucionalizovanej účasti celého spoločenstva, diecézneho a farského, v službe vedenia svojich pastierov. Toto je podstatný prínos koncilového učenia o spoluzodpovednosti celého Božieho ľudu za poslanie Cirkvi podľa úlohy, ktorá je každému vlastná.¹⁵

Možnosti účasti laikov na riadení Cirkvi.

Na to, aby sa základná synodalita cirkvi uskutočňoval v pastoračnom riadení kresťanského spoločenstva, je primerané, aby laici boli vhodne integrovaní do formátov riadenia farnosti a diecézy.

Znova vychádzame zo základnej spoluzodpovednosti **všetkých členov kresťanského spoločenstva**, ktoré je zakotvené v krstnom zasvätení a **udeľuje** evanjelizačné poslanie, ktoré je v krste implicitne obsiahnuté. Ako sme už uviedli, spoluzodpovednosť nie je v prvom rade pomôckou pre pastierov,

¹⁵ „Hoci sú niektorí z Kristovej vôle ustanovení pre iných za učiteľov, vysluhovateľov tajomstiev a pastierov, predsa je medzi všetkými ozajstná rovnosť z hľadiska dôstojnosti a spoločnej činnosti všetkých veriacich na budovaní Kristovho tela. Lebo rozdiel, ktorý stanovil Pán medzi posvätnými služobníkmi a ostatným ľudom Božím, zahŕňa vzájomnú väzbu, keďže pastieri a ostatní veriaci sú vzájomne spojení úzkymi vzťahmi: pastieri Cirkvi podľa Pánovho príkladu slúžia si navzájom i ostatným veriacim, kým veriaci zasa ochotne spolupracujú so svojimi pastiermi a učiteľmi. A tak v tejto rozmanitosti všetci vydávajú svedectvo o obdivuhodnej jednote Kristovho tela; lebo práve táto rozličnosť milostí, služieb a činností spája Božie deti vedno, keďže „všetko toto spôsobuje jeden a ten istý Duch“ (1 Kor 12, 11). “, Lumen gentium, 32: EV 1, 366. Porov. tiež Lumen gentium, 30 (EV 1, 361).

ale výrazom kresťanského života, ktorý nachádza svoje miesto a formu nie predovšetkým v spolupráci na vnútrocirkevných pastoračných úlohách, ale v konkrétnom živote na určitom **území**, v spoločenstve ľudí na pracoviskách **a v rodinách a ostatných spoločenstvách.**

Kresťanskí laici v súčasnom svete nevyhnutne preukazujú mnohé schopnosti, keď sú správnymi reprezentantmi svetského rozmeru Cirkvi. Je potrebné, aby schopnosti reflexie a kritického hodnotenia, ktorými sa kresťanské laici prejavujú a ktoré si dnes poslanie laikov vo svete vyžaduje, mala by byť oceňovaná a zároveň inšpirovaná a udržiavaná duchovnými otcami vo farnostiach, ktorí ako dobrí pastieri sú schopní ponúkať interpretácie, zámery a projekty, ktoré napomáhajú spoznávať vzájomne všetkým, aké modely života sú primerané realizáciou krstného povolania v súčasnosti. Práve v tomto sa uskutočňuje tá opodstatnená spoločná zodpovednosť za evanjelium, ktorá laikov pobáda k nenahraditeľnej realizácii svetského rozmeru Cirkvi a ktorá môže znamenať aj aktívnu účasť na živote spoločenstva: od práva vyjadrovať sa v komunikácii s duchovným pastierom a celým spoločenstvom **až po prítomnosť v cirkevných orgánoch.**

Aby sa základná synodalita Cirkvi mohla správne uskutočňovať aj v pastoračnom riadení kresťanského spoločenstva, nesmie sa relativizovať špecifická úloha duchovného pastiera, ktorý **má svoje korene v apoštolskej postupnosti a je obdarený** posvätnou mocou, ktorá spočíva v schopnosti a zodpovednosti konať v osobe Krista, Hlavy a Pastiera.

Činnosť vedenia a riadenia nemá iný cieľ ako slúžiť službe slova a službe posväcovania, tak ako v Ježišovi nebol kráľovský rozmer oddelený od kňazského a prorockého rozmeru. Pastierska autorita je darovaná apoštolom **Pánom Ježišom**, aby učili, uzdravovali, posväcovali a viedli spoločenstvo. Tí, ktorí ju vykonávali, si uvedomovali, že sú sprítomnením jedinečnej Kristovej autority, pretože ním stelesnený model vedenia a riadenia sa prejavuje v zhromažďovaní a starostlivosti o Boží ľud, ako aj v hlásaní slova o kráľovstve a v bohoslužbe a že majú rovnaký cieľ, je to služba Božiemu ľudu.

To znamená, **že pastier nemôže** sám delegovať túto autoritu (lebo táto autorita sa odovzdáva prostredníctvom špecifickej sviatosti apoštolského pôvodu

a nie prostredníctvom úlohy skôr organizačnej ako sviatostnej povahy) a nemôže ani odovzdať **výlučnú starostlivosť o tieto sféry, ktoré mu patria** a ododňujú jeho službu. Ak by sa snažil tak urobiť, vyprázdnil by vlastné poslanie duchovného pastiera.

Ďalej to znamená, že duchovný pastier sa nemôže zaoberať len kázaním alebo len slávením svätých omší a iných sviatostí a **nevenovať sa aj** pastoračnému vedeniu a riadeniu zverenej komunity alebo komunít, ktoré mu boli zverené, pričom určité úlohy môže delegovať na iné laické osoby, ktoré sú možno v danej komunite prítomnejšie ako on.

Zároveň je potrebné pripomenúť, že ten laik, ktorý od duchovného pastiera prijal poverenie na určitú úlohu, spojenú so službou ohlasovania slova, alebo o nejaké charitatívne dielo alebo s nejakou ustanovenou službou, sa síce zúčastňuje na službe spojenej s pastoračným vedením, ale nevykonáva ju v miere prvotnej a bezprostrednej zodpovednosti. Vždy platí, ako už bolo povedané, že „vykonávanie týchto úloh nerobí z veriaceho laika pastiera: v skutočnosti nie úloha tvorí službu, ale sviatostné vysvätenie. Až sviatosť vysviacky prisudzuje vysviacke biskupov a kňazov osobitnú účasť na úrade Krista Hlavy a Pastiera a na jeho večnom kňazstve. Na druhej strane úloha vykonávaná ako zastupovanie odvodzuje svoju legitimitu bezprostredne a formálne od oficiálneho zastupovania, ktoré udeľujú pastieri, a pri jej konkrétnom vykonávaní ju usmerňuje cirkevná autorita“.¹⁶

¹⁶ JÁN PAVOL II., *Christifideles Laici*, 56.

Teologicko-pastoračné kritériá

Chápanie Cirkvi, ktoré nám priniesol Druhý vatikánsky koncil, predstavuje základ života spoločenstva a to nielen pre praktickú nemožnosť zo strany duchovného pastiera plniť všetky úlohy potrebné pre život kresťanského spoločenstva, ale aj z dôvodu hlbšieho uvedomenia si konštitutívnych prvkov Cirkvi, ktorými si spoločenstvo, spoluzodpovednosť pokrstených **a ich všeobecné kňazstvo**) ako aj samotnej služby duchovného pastiera, ktorá je „v službe všeobecného kňazstva, **vzťahuje sa na rozvoj krstnej milosti všetkých kresťanov**“¹⁷. Táto ekleziológia zaväzuje všetkých ku konkrétnemu vyjadreniu krstnej spoluzodpovednosti, podporuje spoluprácu niektorých na základe ich laickej subjektivity a umožňuje formy spolupráce v službe pastoračného riadenia.

Službu duchovného vedenia kresťanského spoločenstva nemožno delegovať. Bez toho, aby bolo dotknuté rozlišovanie medzi spoluzodpovednosťou a spoluprácou veriacich laikov, je potrebné sa pevne držať skutočnosti, že keď nevysvätení veriaci vykonávajú úlohy alebo funkcie, „ktoré sú v priamej službe posvätnéj služby vysvätených veriacich“¹⁸, neprekrývajú ju ani nenahrádzajú. „Iba pri niektorých funkciách munus docendi, sanctificandi et regendi a v určitom rozsahu môžu ostatní nevysvätení veriaci spolupracovať s pastiermi, ak sú na túto spoluprácu vyzvaní legitímnou autoritou a náležitým spôsobom“¹⁹.

Možno teda uvažovať o pastoračnom riadení, kde sú na „určité funkcie“ a „v určitom rozsahu“ povolani spolupracovať laickí veriaci. Niektoré formáty sú vymedzené v Kódexe kánonického práva. Je tu však priestor, aby sa predovšetkým **v aktívnych spoločenstvách, v tzv. živých farnostiach, pod vedením duchovných pastierov hľadali formáty kolégií, ktoré by boli užitočné pre pastoračnú službu.**

Podstatné by bolo, aby to bol práve duchovný pastier, kto bude viesť formovanie štruktúry a formy spolupráce z hľadiska času a spôsobu jej trvania.

¹⁷ Katechizmus katolíckej Cirkvi, 1547.

¹⁸ Kódex kánonického práva, kán. 230 § 2-3 (liturgická oblasť); kán. 228 § 1 (ostatné služby).

¹⁹ Porov. Pokyny na riešenie niektorých otázok spolupráce laických veriacich, zameranej na kňazskú službu, 12.

Samotný kánon 129 Kódexu uznáva vykonávanie moci riadenia (potestas regiminis) **tými, ktorí nemajú** posvätnú moc z vysviacky (potestas sacra). Táto laická účasť na riadení niektorého spoločenstva v Cirkvi, na jednej strane je vonkajšou spoluprácou pri výkone posvätnéj moci, ktorú majú iní, teda hierarchia, na druhej strane vychádza zo vzťahov, ktorými je tvorené spoločenstvo. V spoločenstve jednotlivé osoby nemožno chápať izolovane, ale len v dynamickej vzájomnosti, ktorá konštituuje a definuje spoločenstvo. Z toho vyplýva, že výkon moci riadenia spoločenstva nemožno chápať ako oddelený od akejkoľvek spolupráce s ostatnými členmi spoločenstva, aj keď táto spolupráca nie je tvorcom a pôvodcom autority.

Na základe tejto korelácie a **tejto nevyhnutne vzájomnosti spoločenstva je** poradný hlas, ktorý sa predpokladá pre pastoračné rady a ktorý sa má predpokladať aj pre iné poradné kolégiá, nie je len doplnkom, ale neoddeliteľnou a konštitutívnou súčasťou procesu, z ktorého vyplýva posúdenie autority. Pápež svätý Ján Pavol II. v súvislosti so synodou biskupov zdôraznil, že v prípade jednomyselnosti nadobúdajú jej rozhodnutia „kvalitatívnu váhu, ktorá presahuje čisto formálny aspekt poradného hlasovania“.²⁰

Konzultatívne hlasovanie vo farských alebo diecéznych kolégiách **oživuje a usmerňuje samotné plánovanie** pastoračnej činnosti, ktorá by bez neho bola ochudobnená, ba dá sa povedať, že narúšala rozmer spoločenstva.

Je cenné si pripomenúť, čo napísal ešte pápež svätý Ján Pavol II. v dokumente Novo millenio ineunte, bod 45:

„Teológia a spiritualita spoločenstva totiž inšpirujú účinnú a vzájomnú komunikáciu medzi duchovnými pastiermi a veriaciimi. Tak ostávajú vo všetkom podstatnom a priori jednotní, a súčasne ich to pobáda normálne sa zjednocovať aj v diskutabilných otázkach, aby dospeli k vyváženým a spoločne prijímaným rozhodnutiam. Na dosiahnutie tohto cieľa si musíme osvojiť starú múdrosť, ktorá bez toho, že by spôsobila nejakú ujmu autorite pastierov, vedela by ich povzbudiť k pozornejšiemu počúvaniu celého Božieho ľudu.

²⁰ porov. Ján Pavol II., List rade generálneho sekretariátu biskupskej synody, 30. apríla 1983, 4, in: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, VI, 1, 1105.

Významné je, čo pripomína svätý Benedikt jednému opátovi kláštora, keď mu odporúča, aby vypočul aj najmladších členov: „Pán vnukne často práve najmladšiemu, čo je najlepšie“.²¹ A svätý Paulín z Noly povzbudzuje: „Sledujme ústa všetkých veriacich, lebo v každom veriacom vanie Boží Duch“.²²

Tieto kolégiá by sa mali odlišovať od pastoračných rád a **mali by pomáhať pri uskutočňovaní jednotlivých projektov**. Rady ako také nemajú primárne organizačnú funkciu, ale projektovú. Majú podnecovať a napomáhať pri pastoračnej vízii, pri orientácii v potrebách a stanovení cieľov, to znamená, že majú zameranie, aby podporovali zhodu v živote a konaní Božieho ľudu.

Kým teda pastoračná rada je miestom cirkevnej spoluzodpovednosti (nie je to orgán s čisto organizačnou funkciou, ani štruktúra vymedzená podľa kritérií zastupiteľskej demokracie, ale „skutočnosť vyjadrujúca svedeckú zodpovednosť veriacich pred Bohom v prospech a v službe spoločenstva [... ktorá sa dotýka každého, hoci iným a artikulovaným spôsobom), kolégium s výkonným rozmerom by bolo miestom spolupráce obsiahnutým v **moci riadenia duchovného** pastiera: má úlohy, ktoré sa týkajú konkrétnej starostlivosti o spoločenstvo a nie čisto poradné alebo rozlišovacie úlohy.

Uzatváram slovami pápeža Františka z Apoštolskej exhortácie *Evangelii gaudium* (č. 102):

„Laici, samozrejme, tvoria obrovskú väčšinu Božieho ľudu. K dispozícii je pre nich menšina: vysvätení služobníci. Povedomie o identite a službe laikov v Cirkvi vzrástlo. Máme množstvo laikov – aj keď stále nie dosť –, ktorí majú hlboký zmysel pre spoločenstvo a sú skutočne verní úsiliu dobročinnnej lásky, katechézy a oslavy viery. Avšak uvedomenie si zodpovednosti, ktorá sa rodí v krste a v birmovaní, sa u všetkých laikov neprejavuje rovnakým spôsobom. V niektorých prípadoch preto, že sa nevyformovali na prijatie dôležitých a zodpovedných úloh; v iných zasa preto, že vo svojich miestnych cirkvách nenašli priestor na to, aby mohli slobodne vyjadriť svoju mienku a konať;[...]“

²¹ Reg. III, 3: „Ideo autem omnes ad consilium vocari diximus, quia saepe iuniori Dominus revelat quod melius est“.

²² „De omnium fidelium ore pendeamos, quia in omnem fidelem Spiritus Dei spirat“ : Epist.

²³,36 Sulpitio Severo: CSEL 29,193.

Mons. Karel Orlita,
súdny vikár Brnenskej diecézy

„Dilata et compleantur acta: doplnění důkazní fáze po zasedání soudního senátu v manželských kauzách (čl. 248, § 5 DC)“

Dispoziční a vyšetřovací zásada

V moderních právních systémech se často hledá rovnováha mezi dispoziční zásadou a inkviziční zásadou.¹ I v kanonickém právu musí soudce respektovat dispoziční zásadu, ale má také povinnost zasáhnout, pokud by nepředloženi důkazů mohlo vést k nespravedlnosti. Právě článek 248, § 5 *Dignitas Connubii* (DC) se týká tohoto principu, když dává možnost odložit rozhodnutí soudnímu senátu (kolegia soudců) v případech, kdy soudci nemožnou nebo nechtějí okamžitě vynést rozsudek.

¹ **Dilata et compleantur acta: Integratio partis probationis post conventum collegii iudicantis* (art. 248, § 5 DC) *in causis matrimonialibus*; *italiano: Dilata et compleantur acta: Integrazione della fase probatoria dopo la riunione del collegio giudicante nelle cause matrimoniali* (art. 248, § 5 DC) Ohledně srovnání s českým civilním právem, můžeme konstatovat, že zásada vyšetřovací neboli vyhledávací (inkviziční) spočívá v odpovědnosti soudu za zjištění skutkového stavu. Naproti tomu dispoziční (projednávací) zásada určuje vylučnou odpovědnost procesních stran, kdy soud je oprávněn rozhodnout pouze na základě podkladů předložených stranami; viz J. Stavínková a P. Hlavsa, *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003, s. 172. Z teorie civilního českého procesního práva pak plyne, že zásada projednávací se společně se zásadou dispoziční uplatní v řízení sporném. V tomto typu řízení žalobce uplatňuje nárok, který sám nejlépe zná a může tedy k jeho ochraně použít nejhodnější prostředky. Zásada vyšetřovací je naopak společně se zásadou oficality typická pro řízení nesporné, ve kterém je dán veřejný zájem na zjištění skutečného stavu věci, a proto je odpovědnost svěřena do rukou soudu nikoli účastníků řízení. Některé komentáře pak rozlišují, že soud v řízení nesporném zjišťuje stav skutečný, kdežto v řízení sporném zjišťuje pouze stav skutkový neboli tzv. procesní pravdu, která nemusí odpovídat skutečnosti; viz I. Schellová, *Český civilní proces*. Praha: Linde Praha, a.s., 1997, s. 107.

Text článku 248, § 5 zní takto: „*Jestliže soudcové nechtěli nebo nemohli dospět k rozsudku v první poradě, může být porada odročena na další zasedání, nejpozději do týdne, pokud podle čl. 239 není nutno doplnit objasnění záležitosti; v tom případě musí soudcové rozhodnout: odročuje se a akta musí být doplněna (srov. kán. 1609, § 5).*“²

Abychom dobře pochopili úmysl zákonodárce, musíme mít na paměti tyto dva základní principy kanonického procesu. Dispoziční zásada je základním konceptem jak v kanonickém právu, tak v civilním právu a je založena na předpokladu, že strany zapojené do procesu mají odpovědnost předložit důkazy na podporu svých tvrzení. Tento princip přenechává iniciativu při předkládání důkazů stranám, čímž klade důkazní břemeno na toho, kdo něco tvrdí. Zvažme některé kánony Kodexu kanonického práva, které tento princip reflektují. Kánon 1526, § 1 jasně stanoví, že: „*Onus probandi incumbit ei qui asserit*“, což znamená, že důkazní břemeno leží na tom, kdo předkládá tvrzení. To znamená, že pokud žalobce hodlá prokázat své tvrzení, je jeho odpovědností předložit dostatečné důkazy na jeho podporu. Stejně jako v trestních záležitostech druhý odstavec téhož kánonu³ specifikuje, že důkazní břemeno spočívá na tom, kdo vznáší obvinění, což zajišťuje, že obžalovaný je považován za nevinného, dokud není prokázán opak. Následující kánon (kán. 1527)⁴ umožňuje stranám požádat a předložit dovolené a užitečné důkazy pro rozhodnutí ve věci, ale neukládá soudci povinnost aktivně vyhledávat důkazy za ně. Na druhé straně musí soudce dosáhnout morální jistoty před vynesemím rozsudku.⁵ To znamená, že pokud žalobce neposkytl dostatečné důkazy k dosažení této jistoty, soudce nemůže rozhodnout v jeho prospěch. Dispoziční zásada se uplatňuje proto, aby bylo zajištěno, že strany mají možnost a odpovědnost předložit své vlastní důkazy.

² Art. 248, § 5. Quod si iudices in prima discussione ad sententiam devenire aut nolint aut nequeant, differri poterit decisio ad novum conventum scripto statutum, non tamen ultra hebdomadam, nisi ad normam art. 239 complenda sit causae instructio; quo in casu iudices pronuntiare debent: dilata et compleantur acta (cf. can. 1609, § 5).

³ Can. 1526, § 2: „In causis poenalibus, onus probandi incumbit ei qui accusationem infert.“

⁴ Can. 1527, § 1: „Probationes tum peti possunt, tum exhiberi, a partibus in iudicio, quae necessariae et utiles sunt ad causae decisionem.“

⁵ Can. 1608, §1: „Ad pronuntiandam quamlibet sententiam, iudex moralem certitudinem acquirere debet de re quae controversia est.“

Pokud strana, obvykle žalobce, nedokáže v průběhu řízení předložit dostatečné důkazy, soudce je povinen rozhodnout na základě dostupných důkazů, což by mohlo vést k nepříznivému rozhodnutí pro žalobce.

Dispoziční zásada je vyvážena zásadou inkviziční. Inkviziční zásada spočívá v tom, že soudce může zasáhnout, aby nahradil nedbalost stran při shromažďování důkazů, aby se tak zabránilo nespravedlivému rozsudku. Tato zásada se odráží v několika kánonech, které se zabývají aktivní rolí soudce v manželském procesu, zejména pokud jde o důkazy, a zahrnují kánony 1452 a 1526 Kodexu kanonického práva.

Kánon 1452 CIC stanoví, že soudce může (a někdy musí) doplnit důkazy, pokud zjistí nedostatek, který by mohl ohrozit spravedlnost rozsudku. Cílem je zabránit tomu, aby byl rozsudek vydán na základě neúplného nebo nedostatečného důkazního rámce. Navíc druhý odstavec téhož kánonu specifikuje, že ačkoli strany nesou důkazní břemeno, soudce má pravomoc hledat další důkazy potřebné k dosažení spravedlivého a odůvodněného rozhodnutí. Rovněž kánon 1526, § 1 CIC, i když uvádí, že důkazní břemeno leží na tom, kdo činí tvrzení, přesto umožňuje soudci, aby v případě potřeby zasáhl a sám z vlastní iniciativy získal další důkazy. Cílem této inkviziční zásady je zajištění morální jistoty, kterou musí soudce mít, aby mohl vynést rozsudek, a nepřímou zdůrazňuje důležitost aktivní role soudce při zjišťování skutečností a důkazů k dosažení této jistoty (srov. can. 1608, § 3). Zásah soudce by však neměl narušit primární odpovědnost stran dokládat svá tvrzení důkazy. Zásada, podle níž může soudce překlenout nedbalost stran, zejména strany, která nevyužívá služby advokáta, je zásadní pro zajištění spravedlnosti procesu. Tato aktivní role soudce v kanonickém procesním systému je postavena tak, aby se předešlo nespravedlnostem vyplývajícím z procesních chyb nebo z nedostatečné pečlivosti stran při předkládání dostatečných důkazů. Přesto by soudci, ač mají aktivní roli při zajištění toho, aby pravda vyšla najevo, měli respektovat dispoziční zásadu, pokud opravdu neexistují **závažné důvody k aplikaci inkviziční zásady** (tj. zabránění nespravedlivého rozsudku). Tento přístup zajišťuje, že rozhodnutí budou založena na pevném důkazním rámci a respektu k procesním právům stran a zaručuje také nestrannost soudce, který musí být *super partes*.

Quoties dilatio iudicii?

Zatímco instrukce předcházející *Dignitas Connubii*, tj. instrukce *Provida Mater* od Posvátné kongregace pro disciplínu svátostí, vydaná 15. srpna 1936, v článku 198, § 5⁶ stanovila, že pokud soudci během prvního jednání nechtěli nebo nemohli dospět k rozhodnutí, mohlo být rozhodnutí odloženo na další zasedání s reskriptem: „*Resolutio dabitur in proximo*,“ instrukce *Dignitas Connubii* stanoví, že soudci mohou také vyhlásit: „*Dilata et compleantur acta*.“⁶⁷ Článek 248, § 5⁸ DC se odvolává na normy Kodexu kánonického práva, který je v současné době v platnosti. Konkrétně odkazuje na kánon 1609, § 5 CIC, který upravuje především postupy, které je třeba dodržovat, když soudci během prvního zasedání nemohou nebo nechtějí dospět k rozsudku. Podobně jak tomu bylo v případě *Provida Mater*, kdy byl v platnosti kodex z roku 1917, i současně platná instrukce poskytuje soudcům přesné pokyny, jak postupovat.

⁶ *Sacra Congregazione per la Disciplina dei Sacramenti*, *Provida Mater*, art. 198, § 5: „*Pokud soudci v prvním projednávání nemohou nebo nechtějí dosáhnout tohoto rozsudku, může být rozhodnutí odloženo na novou poradu (can. 1871, § 2-5), přičemž je vydán rescript: ‚resolutio dabitur in proximo‘. Toto odložení však nesmí přesáhnout týden.*“ Článek instrukce *Provida Mater* se vztahoval na text tehdy platného Kodexu z roku 1917, konkrétně na kánon 1871 § 5, který zněl: „*Pokud soudci v prvním projednávání nemohou nebo nechtějí dosáhnout tohoto rozsudku, může být rozhodnutí odloženo na novou schůzi; toto odložení však nesmí přesáhnout týden.*“ („*Quod si iudices in prima discussione ad hanc sententiam devenire aut nolint aut nequeant, differri poterit decisio ad novum conventum; qui tamen ultra hebdomadam comperendinari non debet.*“)

⁷ Článek 248, § 5 DC se odvolává na aktuálně platný kodex, konkrétně na kánon 1609 § 5, který zní: „*Jestliže soudcové nechtěli nebo nemohli dospět k rozsudku v první poradě, může být porada odročena na další zasedání, nejpozději do jednoho týdne, pokud podle kán. 1600 není nutno doplnit objasnění záležitosti*“ („*Quod si iudices in prima discussione ad sententiam devenire aut nolint aut nequeant, differri poterit decisio ad novum conventum, non tamen ultra hebdomadam, nisi ad normam Can. 1600 complenda sit causae instructio.*“) Podobně jako zákonodárce v instrukci *Provida Mater* specifikoval, jakou rozhodovací formulaci mají soudci použít, poskytuje zákonodárce soudcům konkrétní pokyny tím, že uvádí, že soudci musí vydat rozhodnutí: *dilata et compleantur acta*.

⁸ Když porovnáme první návrh instrukce DC, „*schema recognitum*“ a „*novissimum schema*“ s konečným textem, jak byl publikován, nenacházíme zásadní změny, pouze drobné jazykové úpravy. Viz: Pontificia Universitas Gregoriana, *Instructionis Dignitas Connubii synopsis historica*, p. 228.

Dnes mohou nebo musí soudci vydat rozhodnutí buď použitím klasické formule „*Resolutio dabitur in proximo*“ nebo formule uvedené v DC: „*Dilata et compleantur acta*,“ což znamená odložení a doplnění spisu kauzy.⁹ To ukazuje, že norma nejen umožňuje odklad, ale také specifikuje, jak soudci mohou v takových situacích formálně postupovat. Existují tedy dvě situace: první nastane, když soudci po prvním zasedání usoudí, že spisový materiál *ex actis et probatis* není dostatečný k vynesení výroku rozsudku. V daném případě však nejsou žádné nedostatky v důkazech, nebo není možné získat další důkazy, takže obtíž při rozhodování se týká především hodnocení důkazů. Proto soudní kolegium rozhodne o odložení rozhodnutí na pozdější dobu, nejvýše však o týden¹⁰, aby soudci mohli případ lépe prozkoumat jak po stránce *in iure* (například porovnáním případu s rotální jurisprudencí), tak po stránce *in facto* (například pečlivějším posouzením důvěryhodnosti stran). Potřeba odložit rozhodnutí může také nastat v případě fyzické indispozice některého ze soudců během jednání nebo z jiných vnějších a nepředvídaných okolností. Druhá situace nastane, když vyvstane potřeba doplnění vyšetřování; v takovém případě se postupuje podle kán. 1600 CIC a v procesu prohlášení neplatnosti manželství podle čl. 239 DC. Je samozřejmě možná situace, kdy soudci nejprve rozhodnou o odložení rozsudku o týden a při tomto druhém zasedání rozhodnou, že rozhodnutí musí být dál odloženo a spis kauzy musí být doplněn.

⁹ Procesní normy Apoštolského tribunálu Římské Roty týkající se daného tématu uvádějí článek 93, kde se říká, že kdykoli během prvního projednávání soudci nechtějí nebo nemohou dospět k rozsudku, je řízení odročeno na nové zasedání s reskriptem: „*Resolutio dabitur in proximo Auditorum conventu*“, nebo jednoduše: „*Dabitur in proximo*“. Odročení však nesmí překročit týden, pokud se například nejedná o prázdniny soudu. V článku 99 norem Římské Roty se stanoví, že dispoziční část rozsudku musí odpovědět na každou pochybnost konkrétně, nebo jednoduše s „*Affirmativně*“ nebo „*Negativně*“. Pokud je to vhodné, mohou být použity obvyklé doplňkové formule, jako jsou: „*Iuxta modum...*“, „*Ad mentem*“, „*Parte utatur iure suo, si et quatenus, coram quo de iure*“, „*Dilata et coadiuventur probationes, iuxta instructionem dandam*“, nebo podobně. Originální text článku 93: „*Quoties in prima discussione Iudices ad sententiam devenire nolint aut nequeant, differtur iudicium ad novum conventum per rescriptum: „Resolutio dabitur in proximo Auditorum conventu“, aut simpliciter: „Dabitur in proximo“. Dilatio vero comperendinari non debet ultra hebdomadam, nisi forte vacationes Tribunalis intercedant.*“ a článku 99: „*Pars sententiae dispositiva singulis dubiis respondeat aut simpliciter „Affirmative vel Negative“, aut, pro opportunitate, additis consuetis formulis: „Iuxta modum...“, „Ad mentem, Pars utatur iure suo, si et quatenus, coram quo de iure“, „Dilata et coadiuventur probationes, iuxta instructionem dandam“, vel similibus.*“

¹⁰ Norma se nezdá, že by vyžadovala restriktivní výklad, a umožňuje i delší nebo vícenásobné odklady Viz G. P. Montini, *De iudicio contentioso ordinario De processibus matrimonialibus*, II. Pars dinamica, Editio quinta, p. 643.

Vždy je však třeba mít na paměti ustanovení kánonu 1453, podle něhož by měly být kauzy ukončeny co nejrychleji.¹¹ Pokud si položíme složitou otázku, zda jsou soudci v některých situacích povinni nařídít odklad a doplnění spisu kauzy, nebo zda se jedná pouze o možnost či dokonce o laskavost ze strany soudců, musíme odpovědět, že zákonodárce neposkytl žádný taxativní seznam situací, podle nichž by jeden z členů soudního kolegia mohl požadovat doplnění spisu. Vše se zakládá na právních zásadách a na svobodném hodnocení důkazů, které je každému soudci zaručeno kanonickým právem.¹²

*Quae sunt causae, quibus ad sententiam
perveniri non possit?*

Existuje několik důvodů, proč soudci během prvního projednávání případu nemusí být schopni nebo ochotni dospět k rozsudku. Důvody pro rozhodnutí odložit vynesení rozsudku musí vždy brát v úvahu ustanovení článku 239 DC (srov. kán. 1645), který upřesňuje procesní situace, ve kterých je možné získat důkazy *post conclusionem in causa*. Bez zvláštních předpokladů může soudce připustit další důkazy, pokud je to nezbytné k zabránění nespravedlivému rozsudku, tedy rozsudku, který neodpovídá pravdě v procesu prohlášení nulity manželství.¹³ Kán. 1645, § 2 CIC stanoví v bodech 1-3, že zjevná nespravedlnost rozsudku je považována za jistou, pokud: 1° rozsudek je založen na důkazech, které byly následně uznány za falešné, takže bez těchto důkazů nelze rozhodnutí obhájit; 2° byly následně objeveny dokumenty, které nevyvratitelně dokazují novou a opačnou interpretaci požadovaných skutečností; 3° rozsudek byl vydán na základě podvodu jedné ze stran na úkor druhé.

¹¹ Can.1453: »*Iudices et tribunalia curent ut quam primum, salva iustitia, causae omnes terminentur, utque in tribunali primae instantiae ultra annum ne protrahantur, in tribunali vero secundae instantiae, ultra sex menses.*«

¹² Svobodné hodnocení důkazů soudci je zajištěno různými kánony a procesními normami kodexu kánonického práva. Hlavní odkaz: kán. 1608 CIC: »*Probationes autem aestimare iudex debet ex sua conscientia*»; tedy soudci mají určitou autonomii a svobodu při hodnocení důkazů, což jim umožňuje provádět hodnocení založené na principech spravedlnosti a cíli manželského procesu, tj. *veritas matrimonii*.

¹³ V procesu o neplatnost manželství, který se týká veřejného dobra, je pro přijetí dalších důkazů požadováno: a) vážný důvod, který je vždy přítomný, pokud nové důkazy mohou přispět k odhalení pravdy; b) zabránit manipulacím, protože po zveřejnění spisu existuje větší riziko, že svědci budou ovlivněni; c) výslech stran, stejně jako ochránců spravedlnosti a obhájce svazku, pokud se účastní (art. 59, n. 1); jejich souhlas není nutný.

Opětovné otevření důkazní fáze je tedy možné na základě povinnosti ověřit pravdu o manželství a inkviziční zásady (srov. čl. 71, § 1 DC). Soudce se proto musí snažit zajistit, aby rozsudek byl založen na autentických a pravdivých důkazech. Z judikatury můžeme tedy vyvodit několik hlavních pohnutek, které odůvodňují odklad a případné doplnění spisu kauzy. Prvním důvodem může být „**motiv nedostatečnosti důkazů**“, který nastává, když existuje důkazní nouze nebo když jsou dostupné důkazy protichůdné. Jde o procesní situaci, kdy soudci mohou považovat za nezbytné odložit rozsudek, aby získali další důkazní prvky, jelikož důkazy předložené stranami nejsou dostatečné k vytvoření úplného obrazu případu. Kromě toho, pokud existují svědectví nebo dokumenty, které si navzájem odporují, mohou soudci potřebovat více času na analýzu důkazů a pokusit se tyto rozpory vyřešit. Důvodem nejen pro odklad rozhodnutí, ale zejména pro doplnění spisu, je nutnost dalších šetření, která se realizují prostřednictvím požadavku na odborné posudky a získání nových svědectví. Soudci mohou považovat za nutné nařídít další posudky nebo jiné tzv. „technické hodnocení“ k objasnění konkrétních aspektů případu nebo vyslechnout další svědky, kteří nebyli dosud zohledněni, aby tak soudci získali jasnější přehled o skutečnostech. Za tímto účelem může být rozhodnutí o odkladu následováno jmenováním advokáta *ex officio* pro danou stranu. Jmenování advokáta *ex officio* může nastat, když jedna ze stran nemá právní zastoupení a tento nedostatek by mohl ohrozit spravedlnost procesu.¹⁴

Druhá skupina důvodů pro odklad a doplnění spisu může být definována jako „**procesní problémy**“, tedy případné procesní chyby nebo porušení práv stran. Může se stát, že během rozhodovacího zasedání vyjdou najevo chyby nebo nepřesnosti v procesu, které nebyly dříve zaznamenány nebo byly přehlédnuty; v takovém případě se soudci mohou rozhodnout odročit rozsudek, dokud nebudou tyto chyby opraveny (také za účelem zabránění tomu, aby tyto chyby vedly k nulitě, ať už napravitelné nebo nenapravitelné, rozsudku).

¹⁴ Hlavními odkazy pro jmenování obhájce z úřední povinnosti jsou kán. 1481, § 1: „*Pars libere potest advocatum et procuratorem sibi constituere; sed praeter casus in §§ 2 et 3 statutos, potest etiam per se ipsa agere et respondere, nisi iudex procuratoris vel advocati ministerium necessarium existimaverit.*“ Tento kánon stanoví, že ten, kdo chce být zastoupen v kanonickém procesu, má mít prokurátora a advokáta (patrona). Pokud jedna ze stran nemá advokáta a proces nemůže správně pokračovat bez zastoupení, může soudce jmenovat advokáta z úřední povinnosti.

Podobná situace může nastat, když soudci během porady o rozsudku zjistí možnou újmu práva na obhajobu jedné ze stran, například pokud jedné ze stran nebyla poskytnuta spravedlivá možnost předložit své argumenty.¹⁵ Za těchto okolností mohou soudci odložit rozsudek, aby zajistili spravedlivý proces. Mohou se vyskytnout mnohé potenciální nedostatky procesních pravidel týkajících se důkazní a diskusní fáze řízení, jako je svobodný výkon práva stran na předkládání důkazů a podávání námitek a obhajob. Nicméně nedostatek, který se projevuje zejména u soudů, kde je důkazní řízení vedeno auditorem, jenž není členem soudního kolegia, nebo kde soud pověří provedením výslechu místního faráře jako auditoria *ad actum*,¹⁶ je odmítnutí uskutečnit některé důkazy nebo povrchnost při jejich přijetí a analýza samotných důkazů. Může se tedy stát, že auditor, soudce zpravodaj nebo samotný předseda kolegia během procesu odmítnou nějaké důkazy nebo jednají nevyváženě vůči jedné ze stran. Soudní kolegium pak během porady o rozsudku může konstatovat procesní nespravedlnost, která (byť i nevědomě) byla způsobena i samotným soudcem senátu, pokud se mu nepodařilo být nestranný a nezaujatý v otázce, která je předmětem sporu. Dalším důvodem je situace, kdy soudce během důkazního řízení odložil určitou otázku na den rozhodnutí *in diem decisionis*¹⁷ (srov. čl. 222, § 3 DC).

¹⁵ Po stanovení předmětu sporu se koná fáze vyšetřování, která je řízena především dispozitivním principem, jenž klade důkazní břemeno na toho, kdo tvrdí (kán. 1526, § 1). Strany mají širokou svobodu a mohou předkládat jakékoli důkazy, které jsou užitečné a zákonné pro zjištění pravdy. Kodex uvádí přípustné důkazy: výpovědi stran, dokumentární důkazy, svědectví, znalecké posudky, inspekce a domněnky. Aby byl zajištěn princip kontradiktornosti, kanonická legislativa umožňuje oběma stranám, včetně obhájce svazku a ochránce spravedlnosti, seznámit se s důkazy předloženými druhou stranou a napadnout je, a to i prostřednictvím nahodilých záležitostí. Strany mají různé pravomoci, mohou se nechat vyslýchat a formálně se doznat; předložit vlastní svědky, seznámit se se jmény svědků navržených druhou stranou a případně žádat vyloučení jednoho či více z nich, pokud existuje „oprávněný důvod“, navrhovat soudci otázky k výslechu, předkládat listinné důkazy a zpochybňovat jejich pravost, požadovat znalecké posudky z úřední povinnosti a v případě potřeby výměnu znalce, nebo navrhovat svého tzv. soukromého znalce.

¹⁶ Cf. Art. 46, § 2, 2° DC;

¹⁷ Může se vyskytnout situace, jak se skutečně stalo během jedné porady o rozsudku, kdy jeden ze soudců nenadále obdržel od jiného soudu informaci, že žalující strana již řešila neplatnost svého manželství u jiného soudu. Soudní senát ovšem nebyl informován o výsledku tohoto procesu ani o důvodech, kterým byla neplatnost manželství napadena a projednávána. V současném kontextu globalizace, s častým přesunem osob, a vzhledem k tomu, že reforma manželského práva rozšířila a usnadnila možnosti podání žaloby (kán. 1972 CIC^N), se takový případ může poměrně snadno vyskytnout.

Ve fázi rozhodování kauzy, již rozhodnutí soudce zpravodaje (tedy se jedná i o auditoria) nemají plnou stabilitu, bez ohledu na to, zda byla napadena v důkazní fázi nebo ne; navíc i dekrety, kterými soudní kolegium dříve rozhodlo o případných námitkách, mohou být přezkoumány a opraveny. Strany mají vždy možnost, v bezprostřední fázi předcházející rozhodnutí senátu, předložit kolegiu žádost pro znovu přezkoumání rozhodnutím soudce zpravodaje, a to i v případě, že opomenuly podat odvolání, když jim to bylo umožněno. Jinými slovy, všechna tato předchozí rozhodnutí nemají žádný vylučovací nebo omezující účinek na pravomoci přiznané soudnímu kolegiu, které se sešlo k vynesení rozsudku tj. *ad sententiam ferendam*, a nikdy nemohou negativně redukovat rozhodnutí, které má být přijato soudním kolegiem. Princip přezkoumatelnosti všeho, co bylo rozhodnuto ve fázi důkazního řízení, představuje základní princip, který upravuje vztahy mezi vyšetřujícím soudcem a kolegiem. Kromě úvah, které dokazují jeho platnost v pozitivním právu (pokud má být toto právo v souladu se základy, na nichž je postaveno), lze tuto sílu v kanonickém procesním právu snadno odvodit z textu ustanovení kán. 1591, který je s určitými obměnami uveden v čl. 226 instrukce *Dignitas Connubii*. Podání odvolání stranami proti rozhodnutím vyšetřujícího soudce týkající se přijetí nebo odmítnutí důkazů vede ve skutečnosti k zahájení nahodilé záležitosti neboli vedlejšího sporu. Kán. 1591 tedy stanoví, že před ukončením hlavního sporu (*causa principalis*) může soudce nebo soud na návrh strany nebo z vlastní iniciativy, po vyslechnutí stran, zrušit nebo změnit dekret nebo mezitímní rozsudek z oprávněného důvodu.¹⁸ Je tedy zřejmé, že tato pravomoc „zrušení“ nebo „opravy“ se vztahuje i na dekrety, které řeší otázky vznesené stranami týkající se přijetí důkazů. To platí za předpokladu, že k tomu dojde z vlastní iniciativy a musí tomu předcházet slyšení stran.

¹⁸ Can. 1591: «*Antequam finiatur causa principalis, iudex vel tribunal potest decretum vel sententiam interlocutoriam, iusta intercedente ratione, revocare aut reformare, sive ad partis instantiam, sive ex officio, auditis partibus.*». Tento kanon zdůrazňuje důležitost flexibility v kanonickém procesu, umožňující změny nebo zrušení předběžných rozhodnutí, když se objeví nové okolnosti nebo odůvodněné důvody. Zrušení nebo změna dekretu musí probíhat „z oprávněného důvodu“, což znamená, že musí existovat pevné a legitimní důvody pro změnu již přijatého rozhodnutí. To zajišťuje, že změny jsou prováděny z platných a nikoli libovolných důvodů.

Pokud se však věc nachází ve fázi rozhodování, je toto slyšení takřkajíc již zahrnuto *in re ipsa*,¹⁹ protože předtím, než se uskuteční porada kolegia, které má rozhodnout případ, mají strany v řízení možnost plně vyjádřit všechny své důvody²⁰ ve svých písemných obhajovacích podáních.²¹

Další důvody lze shrnout do skupiny, kterou můžeme definovat jako „**právní a osobní či kolegiální motivace**“. Mezi právní motivace můžeme zařadit různé složité právní otázky, které vyžadují důkladnější analýzu předtím, než se dospěje k rozhodnutí. Může být zapotřebí dodržet právní precedenty, a soudci tak mohou potřebovat více času, aby se ujistili, že jejich rozhodnutí bude v souladu s předchozími rozsudky nebo s právními domněnkami (jurisprudenčními sylogismy)²². Mezi osobní nebo kolegiální motivace můžeme zahrnout problém nesouhlasu mezi členy soudního senátu ohledně rozhodnutí, které je třeba přijmout, což vyžaduje další diskuse a analýzy. Soudci mohou požadovat více času na pečlivé přezkoumání důkazů a podrobností případu, než vydají konečný rozsudek. Domnívám se, že tato skupina důvodů ospravedlňuje odložení rozhodnutí na následující blízké jednání, spíše než aby byla dostatečným důvodem pro doplnění spisu kauzy.

Quomodo procedere?

Když soudce vydal dekret o uzávěru řízení, předpokládá se, že všechno, co se týká důkazů, již bylo podáno, protože strany prohlásily, že nemají co dodat, nebo uplynul čas stanovený pro případné předložení důkazních prostředků (srov. kán. 1599 CIC).

¹⁹ Může také následovat *dilata et compleantur acta*, pokud senát pověří předsedu, aby vylešel strany a poté o tom informoval senát, aby rozhodl o zrušení.

²⁰ Cf. AA.VV., *La nullità del matrimonio: temi processuali e sostantivi in occasione della «Dignitas Connubii»*, G. Maragnoli, *Le funzione e i poteri del giudice istruttore*, str. 128 ss.

²¹ Pro prohloubení toho tématu viz: Adnotatio Iurisprudentiae 1/2024; G. P. Montini, *Diskusní fáze v manželských a trestních kauzách*, str. 85; F. Catozzella, *Kritéria a podněty pro sepisování závěrečných dokumentů v kauzách neplatnosti manželství a v trestních kauzách*; Brno 2024;

²² Čl. 216, § 2 DC; Tvzení upozorňuje na to, že podle § 2 článku 216 DC se nesmí vytvářet domněnky, které jsou v rozporu s těmi, jež uznává Římská Rota ve své rozhodovací praxi. To znamená, že ze stejných skutečností nelze vyvodit jiný závěr, než jaký obvykle činí Římská Rota. Současně se však uvádí, že to neznamená, že by všechny běžné domněnky v rozhodovací činnosti Roty byly vždy směrodatné, protože v mnoha případech nejde o zkušenostní domněnky, ale o právní subsumpe.

Z toho logicky vyplývá, že situace, kdy je třeba doplnit spis po rozhodnutí kolegia soudců, by se neměla vyskytovat, kromě mimořádných případů podle kán. 1600 CIC, resp. čl. 239 DC. Nicméně, jak bylo prve uvedeno, takové situace se občas vyskytují. Lze tedy považovat rozhodnutí kolegia soudců o doplnění spisu za implicitní formu zrušení dekretu o uzávěru řízení, neboť se jedná o dodatečné doplnění důkazů. Ale musíme vždy mít na mysli a rozlišovat dvě různé situace: a) první situace odkazuje na fázi diskuse, ve které platí článek 1600; b) druhá odkazuje na fázi vyšetřování, přičemž se překonává ustanovení dekretu o uzávěru řízení. Kdykoliv se rozhodne o odložení rozhodnutí, postupuje se stejným způsobem jako v případě běžné porady o rozsudku neplatnosti manželství. To znamená, že v souladu s čl. 248, § 6 DC, po dosažení rozhodnutí, soudce zpravodaj vypracovává zápis ve formě kladné nebo záporné odpovědi na navržené pochybnosti, podepisuje jej spolu s ostatními soudci a notářem a zařadí jej do spisu kauzy. Porada soudců za účelem rozhodnutí slouží k přípravě kolegiálního aktu, vytvářejícího společnou vůli, která musí být zaznamenána. Přijetí rozhodnutí většinou nenastává prostřednictvím sčítání hlasů, ale prostřednictvím diskuse a hlasování s osobní (ne virtuální) přítomností v sídle soudu nebo na území jeho působnosti. Ve vypracovaném zápisu, v němž je vyjádřena vůle soudců odložit rozhodnutí a doplnit spis, by neměla chybět motivace (tj. důvod odkladu - alespoň v souhrnné a stručné formě)²³ a specifické procesní požadavky a výzvy, které musí strany a jejich právní zástupci splnit do stanoveného termínu. To může zahrnovat například revizní posudek, výslech svědka nebo nové vyslýchání strany, nebo dokonce výzvu stranám k přehodnocení předmětu sporu.²⁴

²³ Cf. Art. 261 DC e can. 1617 CIC. Všechny ostatní výroky soudce, které nemají povahu dekretů upravujících proces (*mere ordinatoria*), musí obsahovat odůvodnění, alespoň v souhrnné podobě. Toto odůvodnění slouží více k přesvědčivosti soudcova rozhodnutí než k možnosti napadení odvoláním a, tím pádem, k zákonnosti.

²⁴ Existuje poměrně častý případ, který by si zasloužil zvláštní zmínku: senát se ocitne v situaci, kdy by měl rozhodnout negativně ohledně bodu neplatnosti vymezeného ve formulaci pochybnosti, ale uvědomí si, že by měla být kauza rozhodnuta afirmativně, avšak z jiného důvodu žaloby, který ovšem nebyl navržen a ani nebyl stanoven. Nemalá část kanonistů navrhuje použití odložení (*dilata*), aby strany (nebo jedna strana) pochopily, že je třeba požádat o změnu předmětu sporu (kan. 1514). Otázka je velmi diskutována, protože někteří autoři jsou dokonce pro změnu předmětu *ex officio*, jak poznamenává J.P. Montini, v *De iudicio contentioso ordinario II*, páté vydání, str. 199-202. Kánon 1514 CIC pak stanoví, že jednou definovanou formulací sporu nelze platně změnit, ledaže by se tak stalo prostřednictvím nového dekretu a z vážného důvodu, na žádost jedné ze stran a po vyslechnutí ostatních stran. Paralelní článek DC ke kánonu ještě přidává požadavek vyslechnutí obháje svazku (čl. 136 DC). Proto jakákoli změna předmětu sporu, mimo stanovené normativní

Kromě toho je vhodné stanovit, zda doplnění případu bude odpovědností předsedy, soudce zpravodaje nebo auditora (např. nově jmenovaného auditora pro doplnění spisu). Je vždy důležité mít na paměti potřebu vyhnout se zbytečným průtahům v řízení, takže například jmenování nového auditora by mohlo být považováno za vhodné pro urychlení dalšího shromažďování důkazů. Samozřejmě, když se soudci rozhodnou odložit rozhodnutí a doplnit spis, musí zvážit, zda je možné získat důkazy, nebo zda se žalující strana během řízení „neunavila“ a neztratila zájem o výsledek řízení (což se může stát, pokud žalující strana poskytla nepravdivé informace, které se během řízení ukázaly, což ji vedlo k tomu, že se stáhla a cítila se dotčená, ale současně vyvstal jiný zřejmý důvod neplatnosti manželství, který dosud nebyl projednáván). Následně se postupuje v souladu s předpisy týkajícími se shromažďování důkazů (dekretem o předvolání stran, svědků, jmenování znalců atd.). Po získání nových důkazů musí proběhnout jejich zveřejnění v souladu s kán. 1598, § 1 CIC a čl. 229, § 1 DC. Po uplynutí lhůty pro zveřejnění, pokud strany nepožádají o další doplnění, předseda kolegia nebo soudce zpravodaj vydá dekret o ukončení zveřejnění spisu a zároveň stanoví lhůtu pro předložení *animadversiones* obhájce svazku a doplňujících obhajob stran. Po doplňujících *animadversiones* a obhajobách mohou být předloženy doplňující *responsiones* a konečně *replicationes* obhájce svazku. Po skončení doplňkové fáze diskuse stran stanoví předseda senátu datum nové porady k vynesení rozsudku (can. 1609, § 1 CIC a čl. 248, § 1 DC), a vzniká situace identická s první poradou o rozsudku.

dispozice, je nelegitimní. Kánon však nespécifikuje, jaké vážné důvody by ospravedlňovaly žádost o změnu, a tuto záležitost ponechává na uvážení soudce. Vzhledem k tomu, že je na uvážení soudce, aby posoudil existenci či neexistenci vážného důvodu uvedeného v kán. 1514, je nezbytné, aby z důvodů obezřetnosti a zachování procesní přesnosti soudce předcházel riziku příliš snadného přijetí všech žádostí o změnu formulace pochybnosti, které jsou často motivovány spíše procesní spěšností než skutečně vážnými důvody. Vyvstává tedy otázka, zda je možné najít rovnováhu, která by spojovala cíl řízení *pro rei veritate*, k němuž je kánonický proces přirozeně zaměřen, s požadavky na ekonomiku procesu. Podle mého názoru, odpověď na tuto otázku spočívá v tom, že tyto požadavky jsou schopny ospravedlnit změnu formulace pochybnosti na základě žádosti alespoň jedné strany, ale pouze pokud jsou spojeny s evidentními důkazy, které představují základní jádro této změny. Tuto otázku je možné dále konfrontovat například: F. Heredia Esteban, *Il dubbio generico nel Tribunale della Rota Romana*, v *Ius Ecclesiae*, Vol XXXIII – N.1- 2021, str. 51; P. Moneta, *La determinazione della formula del dubbio e la conformità della sentenza nell'Istr. Dignitas Connubii*, v *Ius Ecclesiae*, 18 (2006), str. 417- 438; G.P. Montini, *Alcune questioni in merito al can. 1514*, v *Periodica* 92 (2003), str. 309.

Legislativa neomezuje počet možností opakovaných porad soudců zaměřené na rozhodnutí o doplnění důkazů, ale vzhledem k principu spěšnosti procesu, by takové vícere opakování mohlo nastat jen ve velmi výjimečných případech.

Conclusio

Rozhodnutí odložit vydání rozsudku a doplnit spis *Dilata et compleantur acta* by mělo být považováno za výjimečný procesní prostředek, a tedy by se nemělo stát „běžnou“ praxí na soudech. Časté opakování takovéto procesní situace by naznačovalo nedodržování procesních pravidel během dokazování, absence principu kontradiktornosti procesu (například pokud by obhájce svazku vystupoval jako by byl advokát strany), nebo by to mohlo ukazovat na nedostatek kvalifikovaných konzultorů v diecézi a stálých patronů u soudu, kteří mají poskytovat adekvátní právní pomoc stranám. Nicméně, výjimečný procesní prostředek je na druhé straně vyjádřením pastorační moudrosti soudců, kteří berou v úvahu skutečné dobro duší (*salus animarum*) a může svědčit o jejich hlubokém zakotvení v srdci církve. Odložení rozhodnutí a doplnění spisu se na první pohled může jevit jako zbytečné prodlužování řízení, ale zohledníme-li skutečnost délky času u odvolacího řízení druhé instance nebo předložení nové žaloby a její projednání s novým předmětem sporu, je jasné, že takové odložení pro doplnění spisu je prostředek k urychlení řízení, což je jeden z důvodů, proč byla vydána instrukce *Dignitas Connubii* a reforma manželského procesu papeže Františka ve formě apoštolského listu *Mitis Iudex Dominus Iesus*. Lze si představit situaci, kdy první instance vydá negativní rozsudek, protože nechtěla dále pokračovat, přičemž sama byla nedbalá při shromažďování důkazů nebo udělala závažné procesní chyby (a nešla cestou odložení případu k doplnění důkazů); strana nepodá odvolání (s úctou přijme rozhodnutí soudu) nebo podá odvolání, ale odvolací soud, který je vzdálený od místa shromažďování důkazů (nebo má dokonce jazykovou bariéru), má problémy se shromažďováním nových důkazů, a tak nemá jinou možnost než potvrdit negativní rozhodnutí první instance, protože soudci nemohli dosáhnout morální jistoty. Nicméně, v důsledku nedbalosti první instance se dochází k nespravedlivému rozhodnutí a poškození dobra věřících. Takové chování je v rozporu s principem nejvyššího zákona církve, čímž je *salus animarum*. Proto,

když jsme hovořili o mimořádnosti procesního prostředku odročení, musíme jej považovat za „mimořádně pozitivní“ prostředek, neboť má za cíl napravit důkazní nedostatky, využít dalšího času jako „času spásy“ a v konečném důsledku zkrátit proces nulity manželství a v neposlední řadě dopomoci k získání morální jistoty soudců (při vědomí toho, že v negativním rozsudku není morální jistota), i kdyby finální rozhodnutí bylo negativní, v souladu se slovy papeže Františka, který soudcům připomíná: „Rozvážnost se netýká konstitutivního rozhodnutí, nýbrž deklaratorního aktu o existenci či neexistenci dobra manželství. Jde tedy o právní rozvážnost, která, má-li být skutečně pastorační, musí být spravedlivá. Spravedlivé rozlišování zahrnuje úkon pastorační lásky, a to i v případě, že je rozsudek negativní.“²⁵ (Papež František, Projev u Římské Roty, 25. ledna 2024).

²⁵ Una prudenza dunque che non riguarda una decisione discrezionale, bensì un atto dichiarativo sull'esistenza o meno del bene del matrimonio; pertanto, una prudenza giuridica che, per essere veramente pastorale, dev'essere giusta. Il discernimento giusto implica un atto di carità pastorale, anche quando la sentenza fosse negativa. (Papa Francesco, Discorso alla Rota Romana, 25 gennaio 2024).

Mons. Miroslav Konštanc Adam OP,
sudca Rímskej Róty

Nedostatok viery a manželský súhlas

1. Úvod

Aby sme prišli k podstate mojej prednášky, najprv bude treba, aby sme si objasnili, čo je sviatostné manželstvo, a potom, čo znamená, že manželstvo medzi dvomi pokrstenými je sviatostné, a napokon, čo pridáva sviatosť k prirodzenému manželstvu? Takisto je treba, aby sme si objasnili, čo je „viera“; inými slovami, aby sme mali jasno v tom, či osobná „viera“ je potrebná k platnému ustanoveniu sviatostného manželstva?

2. Čo je sviatostné manželstvo?¹

Manželstvo je medziosobný vzťah; v manželstve muž a žena sú zjednotení v ich prirodzenej štruktúre, osobitne v ich manželskom rozmere. V tomto zmysle môžeme tvrdiť, že manželstvo nasleduje ľudskú prirodzenosť: takým spôsobom, že Božia milosť nezničí prirodzenosť, ale ju zdokonalí; krst udeľuje ľudskému stvoreniu hodnosť Božieho synovstva bez toho, aby prestalo byť ľudskou osobou.

Bol to pápež sv. Ján Pavol II, ktorý to vysvetlil pár slovami: «sviatosť manželstva má túto osobitosť, ktorou sa odlišuje od iných, že je sviatosťou skutočnosti, ktorá už jestvuje v ekonómii stvorenia, že je tou istou manželskou zmluvou, ustanovenou Stvoriteľom „na počiatku“» (FC 68). A tak môžeme povedať, že sviatosť manželstva je nadprirodzeným rozmerom alebo milosťou, ktoré manželstvo má od „počiatku“ z vôle Boha a ktorým získava osobitnú hodnotu tým, že Kristus ustanovil túto skutočnosť za jednu zo siedmich sviatostí Nového zákona.

¹ Porov. M. GAS-AIXENDRI, *È possibile un matrimonio valido senza fede?*, in H. FRANCESCHI – M. A. ORTIZ, *Ius et matrimonium*. Temi di Diritto matrimoniale e processuale canonico, Roma 2015, s. 143-145.

Jestvuje preto „podstatná identita“ medzi manželstvom „od počiatku“ a sviatostným manželstvom, pretože to isté manželstvo – medziosobný vzťah – sa stáva znamením a nástrojom Kristovej milosti. Medziosobná a nadprirodzená skutočnosť nie sú teda v manželstve rozmermi postavenými vedľa seba či proti sebe, ale sú hlboko prepojené, a to takým spôsobom, že sa nedá primerane hodnotiť nadprirodzený rozmer bez toho, aby sme nebrali do úvahy rozmer prirodzený a medziosobný.

3. Čo je viera?²

Čo je viera a v akej miere je potrebná ku platnému sláveniu kresťanského manželstva?

Manželstvo je jedným zo siedmich sviatostí, ustanovených Kristom. Tvrdenie Konštitúcie o liturgii Druhého vatikánskeho koncilu (SC 59), že sviatosti „predpokladajú vieru“, ponúka veľmi dôležitú zásadu pre praktickú pastoráciu; je len samozrejmé, že toto tvrdenie nie je vyhlásením teologickej pravdy; veď napr. krst detí nepredpokladá osobnú vieru krstencov. Podobne v čl. 7 *Sobášnych obradov* sa píše, že „sviatosť manželstva predpokladá a vyžaduje vieru“; treba to chápať vo vzťahu k užitočnosti a nie ku platnosti vysluhovania tejto sviatosti. Dovoľiť alebo nedovoľiť prísť k sláveniu manželstva takým, ktorí sú nedostatočne disponovaní, je problémom pastoračnej povahy, nie je však teologickým a ani kánonicko-právnym problémom. *Familiaris consortio* (č. 68) ponúka jasné možnosti, ako vyriešiť tieto pastoračné problémy³.

Kán. 836 KKP upresňuje, že kresťanský kult, nakoľko je výkonom spoločného kňazstva veriacich, „je dielo, ktoré vychádza z viery a o ňu sa opiera“. Avšak tradícia Cirkvi nepovažuje za potrebnú ku *platnosti* sviatostí, ani osobnú vieru vysluhovateľa, ani – s výnimkou sviatosti pokánia – osobnú vieru toho, ktorý prijíma sviatosť, pretože je vždy prítomná viera Cirkvi⁴. Stupeň viery v tých, ktorí prijímajú sviatosti, má vplyv na *užitočnosť* sviatostí, nie však na ich *platnosť*⁵.

² Porov. *Ibid.*, s. 145-147.

³ Porov. C. BURKE, *La sacra mentalità del matrimonio: riflessioni canoniche*, in AA. VV. *Sacramentalità e validità del matrimonio*, Città del Vaticano 1995, s.145-146.

⁴ Porov. KKC 1124.

⁵ Porov. KKC 1127.

Pozrime si napr. na krst. Sv. Tomáš Akvinský, pokiaľ ide o krst detí, rozlišuje medzi *habituálnou vierou* a *aktuálnou vierou*⁶. V *Katechizme katolíckej cirkvi* sa podčiarkuje skutočnosť, že Najsvätejšia Trojica dáva pokrstenému posväcujúcu milosť, ktorá „ho pomocou teologálnych čností uschopňuje veriť v Boha, dúfať v neho a milovať ho“ a takto „celý organizmus nadprirodzeného života kresťana má teda svoje korene vo svätom krste“⁷. V tom istom *Katechizme* sa tvrdí, že viera je aj osobným aktom primknutia sa celého človeka k Bohu, ktorý nám zjavuje pravdy, ktoré sú predmetom viery⁸; takisto, že „veriť je aktom rozumu, ktorý pod vplyvom vôle, pohnutej Bohom prostredníctvom milosti, dáva vlastný súhlas k zjavenej pravde“⁹. Osobný úkon viery nie je ničím, čo úplne závisí od osoby, ktorá ho vytvára, lebo je potrebná aj Božia pomoc. „Viera je nadprirodzený Boží dar. Aby človek veril, potrebuje vnútornú pomoc Ducha Svätého“¹⁰. Viera, nakoľko je *vliatou čnosťou* či *habitom*, je zakorenená v duši každého kresťana krstom, ktorý ho uschopňuje uskutočňovať úkony, ktoré sú vlastné nadprirodzenému životu. Na platné uzavretie sviatostného manželstva teda stačí táto *vliata* viera v krste, a nie je potrebná viera v jej aktuálnom rozmere (*in acto*).

Od začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia sa začali ozývať niektorí teológovia s tým, že ku platnosti sviatostného manželstva snúbenci musia mať vlastnú vieru. Avšak ako sa môže vyžadovať ku platnosti manželstva úkon, ktorý v skutočnosti nezávisí len od vôle človeka, ale aj od Božej pomoci? A aký obsah by mal mať takýto akt osobnej viery? Mala by to byť viera zameraná na sviatosť alebo by stačil len úkon primknutia k hlavným pravdám zjaveným Bohom? Ako hodnotiť takýto predmet viery u osôb, ktoré normálne nie sú teologicky vzdelané? Čo by mali vedieť snúbenci o sviatosti manželstva? Pokiaľ by mali mať vieru vo sviatosť, stačilo by, aby o tom vedeli minimálne? A ako by sme merali úkon viery snúbencov? Je plno pochybností a neistoty, ktoré nepomáhajú, ba všetko sťažujú a skomplikujú.

⁶ Porov. S. THOMAE AQ., *Summa Theologiae* III, q. 69, a. 6c.

⁷ KKC 1266.

⁸ Porov. KKC 176.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*, 179.

Je treba preto povedať, že svetlo viery neprinesie kresťanovi nejaké nové a nevyhnutné poznanie, aby uskutočnil predmet manželského súhlasu. Takisto nezabudajme, že sviatosť manželtva ma svoje korene vo sviatosti krstu. Na základe krstu osoba je *schopná* konať ako kresťan. Vo vzťahu k manželstvu môžeme tvrdiť, že pokrstený je schopný zosobášiť sa ako Boží syn alebo Božia dcéra, a to tak, že jeho skutočný manželský vzťah má aj sviatostný rozmer. Inými slovami, pokrstený je schopný – vďaka viere, prijatej v krste – uskutočniť sviatostný znak.

4. Úmysel pri sviatostnom manželstve¹¹

Vo svojom poslednom príhovore Rímskej Róte pápež Benedikt XVI. dňa 26. januára 2013 pripomenul, že „nerozlučiteľná zmluva medzi mužom a ženou nevyžaduje nejakú osobnú vieru snúbencov; to, čo sa vyžaduje, ako najmenšia nevyhnutná podmienka, je úmysel konať to, čo koná Cirkev“¹². V manželstve tá istá stvorená skutočnosť (manželstvo od počiatku) bola povýšená na hodnosť sviatosti, bez toho aby premenila podstatu. Samozrejme, táto charakteristika vytvára z manželstva úplne osobitnú sviatosť, a vysvetľuje skutočnosť, že v ňom – na rozdiel od iných – nie je nevyhnutný priamy úmysel zameraný na ustanovenie sviatosti, a to preto, lebo sviatostný znak (matéria a forma) nie je odlišný od samotného prirodzeného manželstva. A tak „úmysel *konať to, čo chce Cirkev* (čo je minimálny úmysel na vyslúženie a prijatie sviatosti) v manželstve sa stotožňuje presne s úmyslom uzavrieť skutočné manželstvo podľa Božieho plánu“¹³, ako to vysvetlil Rímskej Róte pápež Ján Pavol II. dňa 30. januára 2003.

Čo teda majú robiť kresťanskí snúbenci, aby uzatvorili platné sviatostne manželstvo? Ich manželský súhlas má v sebe *zahŕňať* sviatosť alebo má byť nejakým spôsobom nasmerovaný na prijatie „sviatostného manželstva“? Ako to zdôraznil pápež Benedikt XVI., „je dôležité, aby sme si nepoplietli požiadavku úmyslu s osobnou vierou snúbencov“¹⁴.

¹¹ Porov. M. GAS-AIXENDRI, *È possibile un matrimonio valido senza fede?*, in H. FRANCESCHI – M. A. ORTIZ, *Ius et matrimonium*. Temi di Diritto matrimoniale e processuale canonico, Roma 2015, s. 148-149.

¹² Porov. F. CATOZZELLA – G. ERLEBACH (a cura di), *Le allocuzioni dei Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939-2023)*, Città del Vaticano 2023, s. 349, č. 864.

¹³ Porov. *Ibid.*, s. 299, č. 754.

¹⁴ Porov. *Ibid.*, s. 349-350, č. 864.

Preto, ak nejaký kresťan má úmysel zosobášiť sa a pripútať sa nerozlučiteľnou láskou k jedinej osobe, implicitne je v ňom zahrnutý aj osobný predpoklad, ktorý sa musí predpokladať v každom pokrstenom. Nevyžaduje sa preto nejaké explicitné primknutie k sviatosti, aby snúbenec vyjadril platný súhlas, pretože stačí vedomý či nevedomý postoj v tom zmysle, že je poslušný voči Božej vôli, ktorá sa vyjadruje v rozhodnutí prežiť celý svoj život v nerozlučnej láske a bezpodmienečnej vernosti.

5. Sviatosť manželstva a úloha viery v Kódexe kánonického práva¹⁵

Celá súčasná kánonická disciplína sa sústreďuje na prirodzený rozmer manželstva, a to preto, lebo podstatné aspekty kresťanského zväzku sú tie isté *od počiatku*. Na druhej strane, sviatosť je prítomná v niektorých kánoch Kódexu: na jednej strane manželstvo je umiestnené v kontexte posväcujúcej úlohy Cirkvi v IV. knihe latinského Kódexu, a prvé dva kány – kán. 1055 a kán. 1056 KKP – odkazujú na nerozlučiteľnosť či podstatnú jednotu medzi prirodzenou a sviatosťou.

Tvrdenie obsiahnuté v kán. 1055 § 2 KKP (medzi pokrstenými nemôže jestvovať platné manželstvo bez toho, aby zároveň nebolo sviatosťou) je teologickým vyhlásením, ktoré istým spôsobom *podmieňuje* pokrsteného: ak niekto chce mať *skutočné manželstvo* medzi pokrstenými, vždy prijme aj sviatosť.

Cirkev považuje výmenu súhlasu medzi snúbencami za nevyhnutný prvok, ktorý ustanovuje manželstvo. V definícii manželského súhlasu medzi pokrstenými a jeho predmetu kán. 1057 KKP nespomína nijaký posvätný prvok a ku platnosti nevyžaduje nič iné len vzájomnú vôľu darovať a prijať sa manželským spôsobom. Mohli by sme povedať, že pre kánonického Zákonodarcu „*solus consensus facit nuptias*“ a pre pokrstených „*solus consensus facit sacramentum*“. Kódex kánonického práva teda nevyžaduje osobnú vieru snúbencov ako podmienku ku kánonickému sláveniu ich manželstva, nevyžaduje ju ani počas ich prípravy na manželstvo a nedostatok osobnej viery nepovažuje ani ako priamu príčinu eventuálnej nulity ich manželstva.

¹⁵ Porov. M. GAS-AIXENDRI, *È possibile un matrimonio valido senza fede?*, in H. FRANCESCHI – M. A. ORTIZ, *Ius et matrimonium*. Temi di Diritto matrimoniale e processuale canonico, Roma 2015, s. 149-151.

Napokon, len dva kánony – explicitne alebo implicitne – sa zmieňujú o sviatostnej hodnosti manželstva: kán. 1099 KKP, ktorý sa týka omylu, ktorý determinuje vôľu, a kán. 1101, ktorý sa týka simulácie. Kódex kánonického práva takto považuje za možné, žeby odmietnutie sviatostnej hodnosti manželstva, mohlo mať vplyv na platnosť takéhoto manželstva. Odmietnutie sviatostnej hodnosti manželstva by bolo v prípade nedostatku osobnej viery jedného z manželov.

6. Niektoré praktické postrehy

Aby sme mali istotu o tom, že to, čo Vám tu hovorím, je pravda, potvrduje tradícia prežívaná v Cirkvi po stáročia.

6.1. Platnosť a sviatosť manželstva uzavretého medzi dvomi nepokrstenými, ktorí sa neskôr dajú pokrstiť

„Katolícka cirkev vždy považovala za platné manželstvá nepokrstených, ktoré sa stanú kresťanskou sviatosťou prijatím krstu obidvomi manželmi“¹⁶, zdôraznil pápež Ján Pavol II. vo svojom príhovore Rímskej Róte dňa 30. januára 2003, a teda bez toho, aby mali nejaký priamy úmysel vyslúžiť si sviatosť alebo aby mali nejakú osobnú vieru. Podobne, Cirkev „nemá pochybnosti o platnosti manželstva katolíka s nepokrstenou osobou, ak sa slávi s udelením požadovaného dišpenzu od kánonickej prekážky“¹⁷. Samozrejme, ide o nesviatosť manželstvo, pretože jeden z manželov nie je kresťanom, avšak manželstvo sa môže stať sviatostným vo chvíli, ak nepokrstený manžel sa dá pokrstiť.

6.2. Platnosť a sviatosť manželstva katolíkov, ktorí odpadli od viery a manželstvá odlúčených bratov, ktorí nie sú v plnom spoločenstve s Katolíckou cirkvou¹⁸

Cirkev nielen že dovoľuje manželstvo medzi katolíkom a apostatom, ale ich zaväzuje aj k zachovaniu kánonickej formy slávania manželstva. Cirkev považuje za platný, kánonický a sviatostný takýto druh manželského spojenia.

¹⁶ Porov. F. CATOZZELLA – G. ERLEBACH (a cura di), *Le allocuzioni dei Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939-2023)*, Città del Vaticano 2023, s. 299, č. 755.

¹⁷ Porov. *Ibid.*

¹⁸ Porov. M. A. ORTIZ, *La soppressione dell'actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica e l'obbligo della forma canonica nel matrimonio*, in *Euntes Docete* 65 (2012), s. 75-102.

Ako by sme to vysvetlili, ak by aktuálna viera bola nevyhnutnou podmienkou ku platnému sláveniu sviatosti a teda aj ku platnosti takéhoto manželstva?

Cirkev takisto dovoľuje a považuje za platné a kánonické miešané manželstva, s podmienkou, že nie je nebezpečenstvo straty viery pre katolícku stránku.

6.3. Diskriminácia neveriacich a porušenie ich práva na manželstvo (*ius connubii*)¹⁹

Ius connubii je prirodzeným právom zakotveným v ľudskej osobe a súčasne základným vnútrocirkevným (intraekleziálnym) právom každého pokrsteného. *Status* veriaceho nemení v pokrstenom jeho prirodzené práva²⁰. Veriaci majú právo na uzatvorenie *pravého* manželstva; inými slovami, veriaci majú právo na uzatvorenie sviatostného zväzku, v súlade s ich krstom, bez ohľadu na to, či sú veriaci alebo neveriaci, či majú primerané duchovné predpoklady alebo ich nemajú.

Kto odpadne od viery, otvorene a verejne, nestratí právo na manželstvo, ktoré pre apostatu nemôže byť nijaké iné než sviatostné, ak sa zosobaší s pokrsteným. Je to prejavom rešpektu kánonického práva voči základným právam ľudskej osoby.

6.4. Rozlišovať medzi liturgickou, kánonickou a sviatostnou formou²¹

Treba si dať pozor na to, aby sme si nepoplietli kánonickú formu s tradičnou formou uzavretia manželstva alebo s liturgickým obradom, ktorého vynechanie nezneplatňuje manželstvo. Kánonická forma, ale ani liturgická forma, nie je sviatostnou formou, lebo táto spočíva len v prejavení manželského súhlasu snúbencov. Podľa učenia Latinskej cirkvi²² vysluhovateľmi sviatosti manželstva sú samotní snúbenci²³. A tak, osobitná hodnota manželov sa vyjadruje osobit-

¹⁹ Porov. J.-P. SCHOUPPE, *Lo "Ius Connubii", diritto della persona e del fedele*, in *Fidelium iura* 3 (1993), s. 224-225.

²⁰ Porov. "ius divinum quod est ex gratia, non tollit ius humanum quod ex naturali ratione" (S. THOMAE AQ., *Summa Theologiae*, I-II, q. 10, a. 10c).

²¹ Porov. C. BURKE, *La sacra mentalità del matrimonio: riflessioni canoniche*, in AA. VV. *Sacramentalità e validità del matrimonio*, Città del Vaticano 1995, s.140-141.

²² Porov. KKC 1623.

²³ Porov. *Denz.* 702 a 2225.

ným spôsobom v tom, že vlastne oni sami sú vysluhovateľmi svojho manželstva, bez toho, aby bol potrebný nejaký zásah zo strany Cirkvi alebo náboženský obrad, aby manželstvo platne slávené medzi kresťanmi bolo aj sviatosťou.

Náboženský sobášny obrad, ktorý poznáme, a počas slávania ktorého sa snúbenci zosobášia, je jednoducho scénografiou kánonickej formy, ktorá podľa súčasnej kánonickej disciplíny sa vyžaduje ku platnosti. Avšak nie je sviatostným obradom.

6.5. Úmysel konať to, čo koná Cirkev

Je treba spomenúť teologickú zásadu, definovanú Tridentským koncilom, podľa ktorej ku platnému vyslúženiu sviatosti vysluhovateľ musí mať „úmysel konať to, čo koná Cirkev“²⁴. Niektorí súčasníci tvrdia, že v sekularizovanej spoločnosti sa nedá rozumne predpokladať, žeby takýto úmysel mali katolíci, ktorí sú katíkmi len podľa „mena“, alebo „pokrstení neveriaci“, a pritom žiadajú o cirkevný sobáš. Ak sa cirkevne zosobášia bez tohto úmyslu, ich manželstvo sa stane sviatostným? Alebo takýto zväzok treba považovať za neplatné manželstvo?

Nakoľko vyššie spomínaná doktrinálna zásada je nepopierateľná, je treba vyriešiť, ako sa aplikuje na sviatosť manželstva. Sú dve možnosti: buď sa spomínaná požiadavka vôbec neaplikuje na manželstvo alebo, v dôsledku osobitnej povahy tejto sviatosti, aplikuje sa na manželstvo osobitným spôsobom. V skutočnosti, Cirkev, sama od seba, *nekoná nič*, aby vznikla sviatosť manželstva. Po pravde povedané, Cirkev „neslávi“ sviatosť manželstva. Nepredpisuje nijaký cirkevný alebo liturgický obrad, ktorý by bol *sám osobe* teologicky podstatný pre sviatosť. Cirkev neurčila nikdy nijaký konkrétny *náboženský* obrad ako podmienku ku platnosti. Jednoducho vyžaduje – podobne ako Štát – , aby sa manželstvo uzavrelo podľa istých formalít, ktoré dovoľujú navonok preukázať skutočnosť, že došlo k vzájomnému výmenu manželského súhlasu. Zo spoločenských a komunitárnych dôvodov Cirkev uložila, ako podmienku ku platnosti, kánonickú formu, ktorou sa dá dokazať vzájomná výmena manželského súhlasu; táto povinnosť je však čisto disciplinárna, a nie teologická.

²⁴ Porov. TRIDENTSKÝ KONCIL, ses. VII, kán. 11, in *Denz.* 854.

Je zaujímavé v tejto súvislosti pripomenúť *Familiaris consortio*, v ktorom sa píše: „Keď i napriek všetkým pokusom o ponaučenie snúbenci dávajú najavo, že výslovne a formálne odmietajú to, čo má Cirkev v úmysle, keď sa slávi manželstvo medzi pokrstenými, duchovný pastier im nemôže dovoliť takéto slávenie“²⁵.

V tomto dokumente Ján Pavol II. nepoužil slovné spojenie, „to, čo koná Cirkev“ (*quod facit Ecclesia*); hovorí o tom, čo má Cirkev v úmysle (*quod Ecclesia intendit*)²⁶. Naozaj, vyzerá to tak, že toto je jediný presný spôsob vyjadrenia vo vzťahu k manželstvu. Hoci „nekoná“ nič v tejto sviatosti, Cirkev bezpochyby má niečo v úmysle: aby sa totiž dvaja kresťania zosobášili. Inými slovami, Cirkev si praje manželstvo dvoch osôb, ktoré sú „v Kristovi“. Pýtame sa teda: majú v úmysle snúbenci to, čo má v úmysle Cirkev? Majú v úmysle zosobášiť sa „v Kristovi“? Ak majú v úmysle *zosobášiť sa*, odpoveď bude afirmatívna, nakoľko – v sile ich krstu – sú v Kristovi. Majú v úmysle to, čo má v úmysle Cirkev; a tak potom majú dostatočný sviatostný úmysel.

Ak by sme sa chceli pozrieť na problém z hľadiska najmenej možnej miery požadovaného úmyslu, musíme povedať, že najmenší osobitný úmysel je jednoducho rozhodnutie vstúpiť do manželstva. Úmysel prijať sviatosť nie je nevyhnutný. To, čo je nevyhnutné, nie je vedomý sviatostný alebo náboženský úmysel; to, čo sa vyžaduje, je jednoduchý úmysel vstúpiť do manželstva. Protestanti, ktorí sa sobášia, zvyčajne nemajú sviatostný úmysel; napriek tomu katolícka teológia a kánonické právo nikdy nepopreli platnosť ich manželstiev²⁷.

7. Vyhlásenia Medzinárodnej teologickej komisie

Do diskusie na našu tému dvakrát vstúpila aj Medzinárodná teologická komisia svojimi dokumentmi. V roku 1977 vydala dokument *Katolícke učenie o sviatosti manželstva*²⁸, v ktorom na jednej strane sa tvrdí, že nedostatok viery

²⁵ Porov. FC 68.

²⁶ Porov. „intentio ministri debet conformari intentioni Ecclesiae“ (S. THOMAE AQ., *Summa Theologiae*, III, q. 64, a. 10).

²⁷ Porov. Odpoveď Posv. Ofícia z 28.XII.1949, in *Denz.* 2304.

²⁸ Porov. COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *La dottrina cattolica sul sacramento del matrimonio* [1-6.XIII.1977], in *Documenta-Documenti 1969-1985*, Città del Vaticano 1988, s. 234-253; *Enchiridion Vaticanum 6/1977-1979*, 463-478.

nemá nijaký vplyv, ani priamy ani nepriamy, na platnosť sviatostného manželstva, na druhej strane uznáva jeho istý dopad na platnosť sviatostného manželstva.

Dokument *Vzájomnosť medzi vierou a sviatosťami vo sviatostnej ekonómii* z 3. marca 2020²⁹ tvrdí, že manželská nulita kvôli nedostatku viery sa musí preskúmať vo vzťahu k správne úmyslu uzavrieť prirodzene platné manželstvo. Najdôležitejšie vyhlásenie je v čl. 168: „V prípade sviatostného manželstva sa vyžaduje aspoň úmysel uzavrieť prirodzené manželstvo“, a preto je potrebné, aby snúbenec zahrnul do svojho súhlasu „základné vlastnosti“, akými sú „nerozlučiteľnosť a vernosť“ a aby jeho súhlas bol zameraný na „dobro manželov a prijatie potomstva“. Ak aspoň niečo z toho je vylúčené z manželského súhlasu, a to „aspoň implicitne, tak je tam vážny nedostatok úmyslu, ktorý spochybňuje uzatvorenie prirodzeného manželstva, ktoré je nevyhnutným základom pre sviatostné manželstvo“³⁰.

Iné vyhlásenia v tomto dokumente sú nasledovné:

- sviatostné manželstvo vzniká vďaka Kristovej milosti, a preto nepochádza z viery vysluhovateľov manželstva,

- nemôžu byť sviatosti bez viery,

- praktická ťažkosť ako overovať nedostatok viery snúbencov je problémom, ktorý teológia vyriešila dogmaticky,

- krst neodvolateľne začleňuje pokrstených do sviatostnej ekonómie takým spôsobom, že ani hriech a ani absencia viery nemôžu zrušiť to, čo vytvoril neodvolateľný Kristov dar,

- podľa spoločného učenia Cirkvi medzi pokrstenými nemôže vzniknúť manželstvo bez toho, aby nebolo sviatostným;

- viera snúbencov sa týka užitočného prijatia sviatosti, zatiaľ čo platnosť a s ňou aj sviatosťnosť závisí od toho, či vznikol skutočný manželský zväzok,

²⁹ Porov. S.-T. BONINO, *Il matrimonio tra battezzati non credenti*, in *L'Osservatore Romano*, ed. quotidiana, ročník 160, č. 51, dňa 2.-3.III.2020.

³⁰ Porov. M. VADAN, *Mancanza di fede e consenso al matrimonio*, Milano 2020, s. 70.

t.j. prirodzené manželstvo;

- aby vznikla sviatosť, vyžaduje sa aspoň najmenší úmysel uzatvoriť skutočné prirodzené manželstvo;

- viera a úmysel nemôžu byť stotožnené, avšak nemôžu byť ani úplne oddelené.³¹

8. Rotálna judikatúra v ostatných desaťročiach

8.1. Argumenty tradičnej judikatúry

Až do osemdesiatych rokov minulého storočia rotálna judikatúra bola takmer jednotná, pokiaľ ide o hodnotenie právnej relevantnosti sviatosťnosta a úlohe viery v manželstve. Jestvuje uniformita v zdôvodneniach rotálnych rozsudkov, ktoré môžeme zhrnúť takto:

a) vychádza sa z nerozlučiteľnosti medzi zmluvou a sviatosťou. Vysvetľuje a vytvára sa predpoklad, že kto chce zmluvu, chce aj sviatosť;

b) kto odmieta sviatosťný rozmer, avšak súčasne chce manželstvo, zosobáša sa platne. Argumentuje sa tým, že aby vznikla sviatosť, nezávisí od snúbencov, ale od Kristovej vôle;

c) na slávenie platného manželstva sa nevyžaduje osobná viera a ani osobitný úmysel prijať alebo vyslúžiť sviatosť. Nedostatok osobnej viery nehrá nijakú úlohu, ak je tam správny manželský úmysel;

d) ako dôkaz vylúčenia sviatosťnosta, judikatúra vyžaduje pozitívny akt vôle, absolútny a prevyšujúci vôľu uzavrieť skutočné manželstvo; uznáva sa možnosť účinne vylúčiť sviatosťnosť, vylúčením samotného manželstva, formou úplnej simulácie.³²

³¹ Porov. M. GAS-AIXENDRI, *Possono i non credenti celebrare un valido matrimonio sacramentale?* Considerazioni a margine del documento della Commissione teologica internazionale sulla reciprocità tra fede e sacramenti, in *Ius Ecclesiae* 32 (2020), s. 677-678.

³² Porov. M. GAS-AIXENDRI, *È possibile un matrimonio valido senza fede?*, in H. FRANCESCHI – M. A. ORTIZ, *Ius et matrimonium*. Temi di Diritto matrimoniale e processuale canonico, Roma 2015, s. 154-155.

8.2. Nové tendencie, ktoré začali v osemdesiatych rokoch minulého storočia

Po vstupe do platnosti súčasného KKP sa začali objavovať nové tendencie rotálnej judikatúry, pričom sa pokračovalo s vynášaním rotálnych rozsudkov v zmysle tradičnej judikatúry. Niektorí sudcovia Rímskej Róty sa snažili brať do úvahy osobnú vieru a sviatostný rozmer manželstva. Niektoré nové kritéria môžeme zhrnúť takto:

a) sviatostnosť sa začala považovať za *podstatný prvok* kresťanského manželstva a možnosť odmietnuť tento prvok rovnakým spôsobom ako ostatné vlastnosti, totiž pozitívnym úkonom vôle;

b) v niektorých rozsudkoch sa už nevyžaduje prevyšujúca vôľa vylúčiť sviatosť nad vôľou zosobášiť sa, a vylúčenie sviatostnosti sa posudzuje vo forme čiastočnej simulácie;

c) pokiaľ ide o úlohu osobnej viery, niektoré rotálne rozsudky podčiarkujú úlohu slobody v prijímaní sviatostí, považujú manželstvo za sviatosť zrelosti kresťanov;

d) nechýbajú ani rozsudky, v ktorých sa podčiarkujú ťažkosti – aj ekumenickej povahy –, a to kvôli tomu, že sa vyžaduje osobná vieru, pričom tákato požiadavka sa v skutočnosti nenachádza v teologickej, ale ani v kánonickej tradícii.³³

8.3. Rozsudky z ostatnej doby

a) Sú dosť početné rozsudky, v ktorých sa považuje vylúčenie sviatostnosti vo forme úplnej simulácie (ide o vylúčenie *matrimonium ipsum si sacramentum fieret*), takmer niet rozsudkov, v ktorých sa považuje vylúčenie sviatostnosti vo forme čiastočnej simulácie, takisto sa prestala sviatostnosť považovať za podstatný prvok alebo vlastnosť manželstva.

b) Ku platnosti sviatostného manželstva sa nevyžaduje priamy úmysel priať sviatosť, ale stačí minimálny úmysel uzavrieť manželskú zmluvu.

³³ Porov. *Ibid.*, s. 155-156.

c) Nevyžaduje sa viera, ani nejaká jej stopa pri formovaní manželského súhlasu; stačí správny manželský úmysel, ktorý sa zhoduje so sviatostným úmyslom.

d) Nedostatok viery nemá priamy vplyv na platnosť manželstva, avšak nepriamo môže mať vplyv, ako okolnosť, ktorá môže snúbencom uľahčiť falošné pochopenie manželstva ako prirodzenej ustanovizne, vylúčiac pritom nejakú podstatnú vlastnosť alebo prvok a takto sa môže nedostatok viery stať príčinou simulácie (*causa simulandi*).

d) Väčšina rotálnych rozsudkov z ostatných rokov, ktoré sa týkajú sviatostnosti, sú len z dôvodu simulácie. Je veľmi málo rotálnych rozsudkov, ktoré sa týkajú omylu, keď determinuje vôľu, ohľadom sviatostnosti (kán. 1099 KKP) a sú negatívne.³⁴

9. Akým spôsobom nedostatok viery by mohol mať vplyv na platný manželský súhlas?³⁵

Pretože úkon osobnej viery sa nevyžaduje k uzavretiu platného manželstva medzi pokrstenými, nedostatok aktuálnej viery snúbencov sa preto nemôže stať *sám osebe* dôvodom nulity manželstva.

Nedostatok viery môže mať – a v niektorých prípadoch aj má – nepriame dôsledky na platnosť manželstva, nakoľko vzdialenie sa od Boha prináša so sebou stratu citu a jasnosti v morálnej oblasti a vedie snúbencov k tomu, že výslovne a formálne odmietajú Boží plán ohľadom manželstva. Snúbenc, ktorý sa nachádza v takejto situácii – ktorý napr. bol vychovávaný v ateistickom duchu, s predsudkami voči Cirkvi a jej učeniu, alebo ktorý bol vychovaný v náboženskom duchu, avšak v období dospievania sa vzdialil od Boha i od náboženskej praxe – nie zriedka, žije v mýlnej predstave o manželstve, pretože ho chápe tak, že si ho môže vytvoriť podľa svojich vlastných predstáv – napr. chce mať manželstvo rozlučiteľné a nie výlučné – také manželstvo, ktoré podstatne odporuje Božiemu plánu ohľadom manželstva, inými slovami, odporuje prirodzenému manželstvu.

³⁴ Porov. *Ibid.*, s. 157-158.

³⁵ Porov. *Ibid.*, s. 159-162.

Skúmanie platnosti manželského súhlasu pokrstených neveriacich nemá byť preto zameraný na stupeň osobnej viery stránok, ale na skutočný predmet ich súhlasu. Nedostatok viery môže viesť snúbencov k odmietaniu podstatných prvkov manželstva. K podstatným prvkom alebo vlastnostiam manželstva patria otvorenosť na prijatie potomstva, vernosť, nerozlučiteľnosť zväzku a takisto dobro manželov (*bonum coniugum*).

10. Záver

V závere chcem pripomenúť, že nebohý pán kardinál Jozef Tomko, ktorého storočnicu od jeho narodenia sme si pripomenuli v marci tohto roka, sa zaoberal problémom nedostatku viery snúbencov, ktorí žiadajú o cirkevný sobáš. Bolo to na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov minulého storočia; v roku 1967 bol totiž sekretárom Biskupskej synody v Ríme, ktorá sa zaoberala miešanými manželstvami, v roku 1971 v Neapoli vyšla tlačou jeho publikácia *Matrimoni misti*³⁶, ktorá – hoci uplynulo odvtedy viac než 50 rokov – dodnes nebola prekonaná v kvalite jeho argumentácií, a potom, v tom istom roku, 1971, publikoval 20 stranový príspevok s názvom *Il matrimonio dei battezzati non credenti* v knihe *Matrimonio, famiglia e divorzio*. Publikácia mala veľký úspech, lebo v roku 1973 vyšla znovu tlačou ako súčasť tzv. *Enciclopedia della famiglia 2 (Matrimonio e famiglia in Italia)*³⁷.

Kardinál Jozef Tomko, ktorý bol vtedy vedúcim doktrinálneho oddelenia Kongregácie pre náuku viery, veľmi jasne vysvetlil problematiku spojenú s platnosťou manželstiev pokrstených neveriacich, ktorá sa zhoduje s tým, čo som povedal v tejto svojej prednáške, a v závere svojho príspevku navrhol tri praktické riešenia, ktoré by mohol v budúcnosti zväziť a prípadne aj povoliť najvyšší cirkevný Zákonnodarca:

10.1. Odmietnuť cirkevný sobáš neveriacim katolíkom

Odmietnutie cirkevného sobáša katolíkom, ktorí ho žiadajú, aj napriek nedostatku viery, by malo za následok, žeby sme ich prinútili len k civilnému

³⁶ Porov. J. TOMKO, *Matrimoni misti*, Napoli: Edizioni Dehoniane, 1971, 223 s.

³⁷ Porov. J. TOMKO, *Il matrimonio dei battezzati non credenti*, in G. CONCETTI (ed.), *Matrimonio e famiglia in Italia*, Enciclopedia della famiglia, Napoli: Edizioni Dehoniane, 1973², s. 353-373.

sobášu. Takýto zväzok, hoci môže obsahovať pravý manželský súhlas a všetky ostatné požiadavky, ktoré sú potrebné ku skutočnému manželstvu, by nebol platný pre nedostatok kánonickej formy. Takéto civilné manželstvo by nebolo platné ani ako zmluva, ale ani ako sviatosť.

Ak by došlo k zrušeniu kánonickej formy, civilným sobášom by sa mohlo uzavrieť skutočné manželstvo; ba viac, bolo by nielen platnou zmluvou, ale dokonca aj sviatosťou, nakoľko manželská zmluva a sviatosť sú u pokrstených nerozlučne spojené.

Z vieroúčného pohľadu tento návrh by nič nevyriešil. Ak odmietneme cirkevný sobáš kvôli tomu, že nemáme istotu o užitočnom prijatí sviatosti manželstva dvoch neveriacich katolíkov, nanútime obom - možno natrvalo -, aby žili v iregulárnej situácii, vzdialime od kontaktov s cirkevným spoločenstvom nielen tento manželský pár, ale s najväčšou pravdepodobnosťou aj ich budúce deti.

Ako vidíme, prvý návrh by nevyriešil problém z vieroúčného, ale ani z pastoračného hľadiska.

10.2. Udeliť dišpenz od kánonickej formy neveriacim katolíkom

Sú však nezriedkavé prípady snúbencov, ktorí súc pokrstení katolíci majú predsudky voči Cirkvi, sú antoklerikálni a protináboženský, a predsa žiadajú cirkevný sobáš, lebo si to prajú ich rodičia. K týmto môžeme analogicky pridrúžiť takých katolíkov, ktorí formálne opustili katolícku Cirkev bez toho, aby vstúpili do inej Cirkvi alebo cirkevného spoločenstva alebo iného náboženstva. Vnútorňý postoj takýchto snúbencov počas liturgického obradu ich cirkevného sobáša je falošný a my sa môžeme pýtať, či Cirkev je v takýchto prípadoch úprimná, keď vysluhuje obrad v takomto pokryteckom duchu.

Preto vyvstáva otázka, či v takýchto extrémnych prípadoch nemôžeme zabezpečiť platnosť a sviatosťnosť uzatváraných manželstiev iným spôsobom. Bolo by na mieste pouvažovať, či by sa takýmto snúbeneckým párom nemohol udeliť dišpenz od kánonickej formy, samozrejme s podmienkou, že budú zachované všetky ostatné požiadavky k platnému manželstvu.

Výhodou takéhoto riešenia by bolo zarúčenie uzatvorenia platného manželstva nielen pred Štátom, ale aj pred Cirkvou. Jednalo by sa o platné manželstvo nielen ako zmluva, ale aj ako sviatosť, nakoľko u pokrstených jedno nemôže byť bez druhého. Neprítomnosť biskupa, kňaza alebo diakona by nebolo prekážkou, pretože v Latinskej Cirkvi sú manželia sami vysluhovateľmi svojho manželstva.

Jestvuje totiž istá analógia nášho prípadu s možnosťou dišpenzovať od kánonickej formy v prípade miešaného manželstva. Zdá sa, že ťažkosti spojené so sobášom neveriacich katolíkov sú aspoň tak vážne ako tie, ktoré ospravedlňujú len civilný sobáš v prípade miešaných manželstiev.

Samozrejme, je v kompetencii najvyššieho Zákonnodarcu, aby zvážil, či by bolo vhodné zaviesť väčšiu pružnosť pri udeľovaní dišpenzu od kánonickej formy, najmä v prípadoch, kedy by mohlo dôjsť k popretiu prirodzeného práva na manželstvo, alebo kedy by neveriaci katolícki snúbenci boli prinútení k pokryteckému liturgickému sobášnemu obradu.

Niektorí však majú vážne výhrady voči takejto možnosti. Okrem nebezpečenstva, že manželia by mohli považovať manželstvo uzatvorené pred civilným úradníkom za rozlučiteľné, vyvstal by pastoračný problém v tom zmysle, že či by Cirkev sama neprispela k znesväteniu manželského zväzku ustanoveného Stvoriteľom.

10.3. Vytvoriť osobitnú formu liturgického sobášneho obradu

Tým, že neveriaci katolícki snúbenci si sami žiadajú o vyslúženie cirkevného sobáša, bolo by dobre pouvažovať nad vytvorením osobitného obradu pre takúto príležitosť. Obrad by si v podstate zachoval svoj náboženský charakter, avšak bol by zredukovaný na nevyhnutné prvky. Obrad by musel byť veľmi dobre premyslený, pokiaľ ide o miesto slávenia, o úkony a gestá a predovšetkým o použitie vhodných textov.

Tento návrh by zachoval nielen právo neveriacich katolíkov na manželstvo, ale aj náboženský a sviatosťný charakter ich zväzku, nielen zákonnú požiadavku o kánonickej forme; súčasne by vyšiel úprimne v ústrety - nakoľko by to bolo možné - voči požiadavkam neveriacich katolíckych snúbencov.

Mons. Miroslav Konštanc Adam OP,
sudca Rímskej Róty

Svedkovia v procesoch na vyhlásenie manželskej nulity

1. Svedkovia a svedectvá

Svedok v procesnom práve je nestranná osoba voči sporu i voči tribunálu, odlišná od sudcu i od stránok (*nemo testis in causa propria*), a ktorá je predvolaná, aby svedčila o skutočnostiach, ktoré sú predmetom sporu. Svedectvo tvoria všetky výpovede vcelku vyslovené svedkom počas procesu pri zachovaní zákonných predpisov (*testes debent examinari coram iudice*)¹.

Svedectvo prostredníctvom vypočuvania svedkov je niečo prirodzené, preto bolo vždy akceptované v právnych systémoch rozličných národov.

Svedectvo bolo najdôležitejším dôkazom dovtedy, kým sa nevynašlo písmo, a tak dokazovanie pomocou dokladov predchádza svedkov a svedecké výpovede².

Dokazovanie na základe svedeckých výpovedí je komplexnejšie, finančne náročnejšie, ovplyvniteľnejšie a môže byť oslabené viacerými okolnosťami. Základom svedeckej výpovede je predpoklad o hodnovernosti toho, ktorý na základe vlastného poznania výpovedá o skutočnostiach na súde. Jedná sa o jednoduchú prezumpciu; v praxi však veľa závisí od jednotlivých svedkov.

2. Kto môže byť svedkom³

Svedkovia môžu byť:

¹ Porov. F. J. RAMOS – P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, vol. 2/1, Romae 2014³, s. 383-384.

² Porov. *Communicationes* 2 (1970), s. 185.

³ Porov. G. P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus*, Pars dinamica, Romae 2009², s. 220; F. J. RAMOS – P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, vol. 2/1, Romae 2014³, s. 384-385.

- **verejní** alebo **kvalifikovaní**, ak svedčia z pozície svojho úradu;
- **súkromní**, ak svedčia ako súkromné osoby (aj verejné osoby môžu byť súkromnými svedkami, ak nesvedčia z pozície svojho úradu);
- **spontanní**, ak sa predstavia pred sudcu bez predvolania, a tak sudca slobodne rozhodne, či ich prijme za svedkov, alebo ich odmietne;
- **de scientia**, ak svedčia na základe vlastného poznania;
- **de credibilitate**, ak svedčia o hodnovernosti svedkov alebo stránok v procese;
- **de visu**, ak svedčia na základe toho, čo sami videli;
- **de auditu**, ak svedčia na základe toho, čo počuli z rozprávania iných.

Kto teda môže byť svedkom?

Všeobecná zásada je taká, že „každý môže byť svedkom, ak ho právo výslovne, úplne alebo čiastočne neodmieta“ (kán. 1549 KKP; kán. 1230 KKVC). „Svedok“ v úzkom zmysle slova je ten, kto je predvolaný vypovedať, potom ako mu sudca nariadil svedčiť; v širšom slova zmysle svedkom je aj ten, ktorý sa spontanne dostaví pred sudcu a ten mu dovoľí, aby svedčil.

3. Vylučovanie svedkov⁴

3.1. Nesúci svedkovia

Na svedčenie nemajú byť pripustení maloletí mladší než štrnásťroční a slabomyseľní. Pokiaľ ide o maloletých, tak nie je to preto, žeby boli neschopní vnímať zmyslami skutočnosti, ale kvôli tomu, že sa môžu veľmi ľahko pomýliť, kvôli nedostatočnej obozretnosti, kvôli vzrušujúcej predstavivosti a emóciám, kvôli možnému nedostatku pozornosti prípadu ako celku, kvôli sklonu uveriť, že akýkoľvek opis alebo hodnotenie, ktoré počuli od iných, je pravdivé.

⁴ Porov. F. J. RAMOS – P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, vol. 2/1, Romae 2014³, s. 396.

Pokiaľ ide o slabomyseľných, svedok musí byť mentálne zdravý vo chvíli, keď vnímal nejakú skutočnosť a takisto vo chvíli, keď o nej má svedčiť. Tu zaradujeme:

- oligofrenikov,
- mentálne retardovaných,
- tých, ktorí stratili rozum,
- tých, ktorí majú poruchy vnímania, poruchy pamäti a poruchy svedomia,
- tých, ktorí majú poruchy spracovania myšlienok,
- alkoholikov s akútnou alebo chronickou intoxikáciou
- a ďalších intoxikovaných morfiom, kokainom alebo inými ťažkými drogami.

Výnimočne týchto nesúcich svedkov „je možné vypočúvať na základe dekrétu sudcu, ktorým sa má vyhlásiť, že je to užitočné“ (kán. 1617 KKP; čl. 261 DC; kán. 1300 KKVC). Ich svedectvo bude mať hodnotu domnienky a náznaku pravdy.

3.2. Neschopní svedkovia⁵

Pokiaľ ide o neschopných svedčiť, kán. 1550, § 2 KKP a kán. 1231 KKVC za takých považuje:

- Stránky v kauze alebo tých, ktorí v mene stránok vystupujú v súdnom konaní (kurátori, tútori a prokurátori), sudca a jeho pomocníci (asesori, auditóri, obhajca zväzku, promotor spravodlivosti, notár), advokáti a iní, ktorí stránkam v tej istej kauze pomáhajú alebo pomáhali;
- Kňazov, čo sa týka všetkého, čo sa dozvedeli zo sviatostnej spovede, hoci by kajúcnik žiadal jej zverejnenie; ba ani to, čo od kohokoľvek a akýmkoľvek spôsobom počuli z príležitosti spovede, nemožno totiž prijať ani len

⁵ Porov. *Ibid.*, s. 397-399.

ako náznak pravdy.

Ide tu o kňazov *spovedníkov*, a nie o kňazov ako takých. Predmet ich neschopnosti sa vzťahuje nielen na hriechy, ktoré sú predmetom spovede, ale na všetko to, čo sa dozvedeli zo spovede. Dôvodom tohto normatívu je rešpekt voči spovednému tajomstvu a v úsilí vyhnúť sa akémukoľvek zneužitiu sviatosti pokania⁶.

Neschopní sú takisto prípadní tlmočníci počas spovede, aj všetci tí, ktorí počuli spoveď náhodou alebo chcene⁷.

Všetci tí, ktorí sú považovaní za neschopných svedčiť, nemôžu byť nikdy požiadaní, aby poskytli svedeckú výpoveď; ak by aj boli požiadaní, nemajú nijakú povinnosť odpovedať na predvolanie; ak by aj vypovedali, ich svedectvá sa nemôžu vziať do úvahy: „nemožno ich totiž prijať ani len ako náznak pravdy“, v zmysle predpisu kán. 1550, § 2 KKP a kán. 1231 KKVC.

4. Uvádzanie a vylučovanie svedkov⁸

Ak procesná stránka má záujem, môže sudcovi navrhnúť svedkov, aby boli vypočutí v jeho kauze; sudca však ich môže nielen prijať, ale aj odmietnuť.

A tak, svedkov môžu navrhnúť:

- žiadajúca stránka, lebo na nej spočíva bremeno dokazovania (kán. 1516 KKP; kán. 1198 KKVC),
- pozvaná stránka (kán. 1516 KKP; 1198 KKVC),
- druhá stránka v prípade zrieknutia,
- obhajca zväzku (kán. 1551 KKP; čl. 197 DC; kán. 1098, 2 a kán. 1232 KKVC),

-

⁶ Porov. G. P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus*, Pars dynamica, Romae 2009², s. 202.

⁷ Porov. *Ibid.*, s. 202-203.

⁸ Porov. *Ibid.*, s. 205-206; F. J. RAMOS – P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, vol. 2/1, Romae 2014³, s. 400-401.

- promotor spravodlivosti (kán. 1674, 2 KKP; čl. 92, 2 DC; 1360 KKVC a, napokon, aj
- samotný sudca v kauzách verejného záujmu (kán. 1452 KKP; čl. 71 DC; kán. 1110 KKVC).

Stránka, ktorá navrhla svedka, môže sa zriecť jeho vypočúvania, avšak odporujúca stránka a obhajca zväzku môžu požiadať, aby predsa len svedok bol vypočúvaný (kán. 1551 KKP; čl. 197 DC; kán. 1232 KKVC).

Treba rozlišovať medzi dvomi procesnými inštitútmi; totiž,

- medzi vylúčením *svedka* a
- vylúčením *svedectva*.⁹

Vylúčenie svedka nastane pred jeho výsluchom (kán. 1550 KKP; art. 196 DC; kán. 1231 KKVC). Vylúčenie svedectva sa týka toho, čo vypovedal svedok; to znamená, že svedok je najprv vypočutý a následne sudca rozhodne o vylúčení jeho svedectva. Pojednávajú o tom kán. 1554, 1555 a 1598 KKP; čl. 199, 200 a 229-236 DC; kán. 1235, 1236 a 1281 KKVC.

5. Hodnovernosť svedectiev

Kán. 1572 KKP a kán. 1253 KKVC sa zmieňujú o svedeckom liste. Keď je potrebné overiť aktuálny *status* osoby svedka, sudca si môže vyžiadať svedecký list, z ktorého by sa mal dozvedieť informácie o náboženskosti, bezúhonnosti či počestnosti a o dôveryhodnosti svedka. Význam majú len svedecké listy z úradu; tie, ktoré predloží stránka, nemajú veľkú hodnotu. Jestvuje o tom odborná diskusia, či sú nevyhnutné a či sú vôbec užitočné, pretože farári alebo iní poverení kňazi ich musia povinne písať, avšak v mnohých prípadoch nepoznajú procesné stránky, alebo sa vyjadrujú nejasne alebo veľmi všeobecne.

Vyššie spomenuté kánony navrhujú nasledujúce kritériá na hodnotenie svedectiev:

⁹ Porov. F. J. RAMOS – P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, vol. 2/1, Romae 2014³, s. 403-405.

- morálne,
- intelektuálne,
- časové,
- materiálne,
- numerické či početné.¹⁰

Prvé štyri kritériá sa vzťahujú na hodnotenie svedectiev, posledné kritérium (numerické či početné) slúži na porovnanie s ostatnými svedkami a ďalším dôkazovým materiálom.

Morálne kritérium sa vzťahuje na počestnosť svedka, na jeho náboženskú a dôveryhodnosť. Na bezúhonnosť svedka majú vplyv priateľstvo či nezhody s procesnými stránkami, rodinné a pracovné vzťahy medzi nimi a tak podobne. Sudca zistí tieto skutočnosti na základe výpovedí svedka, na základe toho, čo o svedkovi povedali iní a na základe svedeckých listov. Ak sudca zistí, že svedok klamal v jednej veci, nemôže jednoducho dedukovať, že by celá jeho svedecká výpoveď mala byť nepravdivá.

Intelektuálne kritérium sa týka toho, aby sudca zistil, či svedok svedčí na základe vlastného poznania, najmä či sám videl a počul, či na základe vlastnej mienky, podľa povesti alebo počutia od iných. Sudca v tomto prípade by mal zistiť prameň poznania skutočnosti, teda odkiaľ či od koho sa to svedok dozvedel.

Svedkov prameň poznania má veľkú váhu pri hodnotení svedectva, pretože nie je to isté, ak svedok poznal skutočnosti priamo alebo nepriamo, to znamená, z rozprávania iných.

Časové kritérium znamená, kedy presne svedok sa dozvedel to, čo vypovedá, najmä či sa to dozvedel v nepodozrivom čase; inými slovami, v čase, kedy stránky ešte nepomýšľali na podanie žiadosti o vyhlásenie nulity ich manželstva. Rotálna judikatúra nie je jednotná, pokiaľ ide o definovanie, kedy začína

¹⁰ Porov. *Ibid.*, s. 409-413.

plynuť podozrivý čas. Je možné povedať, že podozrivý čas začína vo chvíli, keď stránka začala uvažovať, ako by sa oslobodila z manželského zväzku, celkom iste vo chvíli, keď písomne požadala cirkevný súd o preskúmanie a vyhlásenie svojho manželstva za nulitné. Inštrukcia *Dignitas connubii* definuje nepodozrivý čas za taký, kedy stránky ešte nezačali uvažovať o možnosti vyhlásenia ich manželstva za nulitné (čl. 201, 3 DC).

Materiálne kritérium znamená zistiť, či je svedok stály a zásadový alebo je nespoľahlivý, neistý alebo vrtkavý.

Rotálna judikatúra ma nedôveru k nasledným svedectvám toho istého svedka, napr. ak sa jedna o dopĺňujúce vyšetrovanie v tej istej inštancii, alebo na ďalšej inštancii.

Je treba vziať do úvahy aj to, že či to, čo vypovedá svedok je vôbec možné, aby sa to nejakým spôsobom dozvedel; ba viac, či je možné, aby to, čo vypovedá sa vôbec stalo; či nepoužíva odborné výrazy, ktoré presahujú jeho vedomostnú kapacitu; aj to, či jeho svedectvo nie je takmer totožné so svedectvom iného svedka; v takomto prípade bude treba zistiť, či sa nejedná o tajnú dohodu medzi nimi.

Môže nastať prípad, že svedok sa dostaví pred sudcu s tým, žeby chcel odvolať svoje svedectvo. V takomto prípade treba zistiť, či svedok chce odvolať celé svoje svedectvo alebo ho chce len opraviť. Napr. svedok by chcel odvolať klamstvá, ktoré povedal vo svojom svedectve. Prvé svedectvo sa považuje za pravdivé, preto opravené svedectvo je treba konfrontovať s výpoveďami iných svedkov a s inými dôkazmi. V každom prípade sudca si musí dať pozor na to, aby zistil, ktorá verzia z dvoch rozdielnych výpovedí toho istého svedka sa viac zhoduje so skutočnosťou a prečo svedok povedal niektoré klamstvá (napr. kvôli nenávisti voči jednej zo stránok alebo kvôli finančným výhodám a pod.).

Numerické či početné kritérium¹¹ sa vzťahuje na to, či svedok má spolusvedkov svedectva a či ho iné dôkazy potvrdzujú alebo nie. *Quae non pro-sunt singula, multa iuvant, dummodo concurrant seu tendant ad eumdem finem.* Veci, ktoré nie sú užitočné jednotlivito, ak sú mnohé (početné), pomáhajú za predpokladu, že sa zblížujú alebo smerujú k rovnakému cieľu (kán. 1572 KKP,

¹¹Porov. *Ibid.*, s. 413-414.

4; čl. 201 DC; kán. 1253 KKVC). Spolusvedkovia nemusia nevyhnutne svedčiť o tých istých okolnostiach, aplikuje sa tu princíp: *Potius quam ex singulis assertis ex toto complexu*. Skôr ako z jednotlivých tvrdení, z celého komplexu svedectiev a iných dôkazov treba urobiť závery.

Okrem toho, je treba povedať, že ak svedkovia nevedia nič o nejakej skutočnosti alebo vypovedajú o inej skutočnosti, to neznamená, že skutočnosť uvedenu stránkou alebo stránkami treba poprieť, skôr sa treba zamerať na iné dôkazy, ktoré by danú skutočnosť potvrdili.

Na druhej strane, prílišná jednotnosť rozličných svedeckých výpovedí alebo výpovedí svedkov s tvrdeniami procesných stránok môže vyvolať podozrenie, že sa medzi sebou dohodli, čo a ako majú vypovedať.

6. Jednotliví alebo odporujúci svedkovia¹²

Medzi jednotlivými svedkami môžu nastať nasledujúce situácie:

- **Odporujúce svedectvá** nastanú vtedy, keď výpovede svedkov na adresu tej istej veci alebo skutočnosti si odporujú;
- **Kumulatívne svedectvá** nastanú vtedy, keď svedkovia vypovedajú o odlišných skutočnostiach, ktoré sa však navzájom dopĺňajú a tak potvrdujú výpoveď stránky alebo stránok v procese.

Ak svedkovia poskytnú navzájom si odporujúce svedectvá, je treba zistiť, či sa týkajú:

- **podstaty sporu** alebo
- **nepodstatných aspektov sporu**, akými sú množstvo, kvalita alebo čas.

Ak nejstvue zhoda svedectiev v podstatných veciach, bude nevyhnutné hľadať pravdu inými dôkazmi. Ak sudca nezistí, kto zo svedkov klame, nemôže sa prikloniť k svedectvu ani jedného zo svedkov.

Jestvuje rotálna judikatúra pre kauzy, v ktorých výpovede jednej stranky a jej svedkov odporujú výpovediam druhej stránky a jej svedkom. Na správne

¹² Porov. *Ibid.*, s. 414-416.

vyhodnotenie takýchto situácií je treba zamerať sa na dve veci:

- Prvá spočíva v zhode *inter dicta et facta*, to znamená, že je zhoda medzi výpoveďami a skutočnosťami. Slová oddelené od okolností nemajú veľkú váhu. Okolnosti vysvetľujú slová.
- Potom, je treba zistiť, či jestvuje nejaký vážny dôvod, ktorý podnecuje pozvanú stránku k tomu, aby odporovala žiadajúcej stránke. Dôvodom odporujúceho správania pozvanej stránky môže byť túžba po pomste alebo vôľa škodiť. Odporujúce správanie pozvanej stránky môže byť aj následkom toho, že nebolo ukončené delenie ich majetku.

7. Koľko svedkov sa vyžaduje na vyšetrovanie kauzy?¹³

Kán. 1573 KKP a kán. 1254 KKVC predpisujú, že, „výpoveď jedného svedka nemôže mať úplnú hodnovernosť“. Zásada „*unus testis nullus testis*“ pochádza z *Deuteronomia* (19,15). Božský zákon nemôže byť zmenený ľudským zákonodarcom, predsa však je treba poznamenať, že predpis *Deuteronomia* sa vzťahuje na uloženie trestu, a nie na overenie pravdy.

Kánonická tradícia, samozrejme, zachovala tento všeobecný predpis, ale spomínanú zásadu neaplikovala absolútnym spôsobom a svedectvo jedného svedka mohlo byť „*probatio semiplena*“, teda poloplňným dôkazom, a nebolo považované za „*attestatio nulla*“, teda za žiadny dôkaz. Hoci Sväté písmo, *Corpus Iuris Civilis*, Graciánov dekrét i dekretály¹⁴ zdôrazňovali vyššie spomínanú zásadu, predsa tento princíp v kánonickej tradícii nebol absolútnym, lebo už v Glose k Dekretálom nachádzame poznámku: „... *si aliae praesumptiones adsint sufficit unus testis ad probationem*“; teda, ak sú prítomné iné domnienky, na dôkaz stačí jeden svedok.

Počas histórie, odkedy bola obnovená Rímska Róta v dnešnej podobe, teda od r. 1909, bolo minimálny počet káuz, v ktorých bol len jeden svedok. Je to možné aj kvôli tomu, že v praxi je veľmi ťažko dosiahnuť morálnu istotu na základe jediného svedectva.

¹³ Porov. *Ibid.*, s. 416-419.

¹⁴ Porov. C. I, 4, 20, 9; D. 48, 18, 20; X, II, c. 23.

Kánonické procesné právo však pozná výnimky:

- prvou výnimkou je **kvalifikovaný svedok** a
- druhou výnimkou sú **okolnosti**.

8. Výpoveď kvalifikovaného svedka

Pokiaľ ide o prvú výnimku, kán. 1573 KKP a kán. 1254 KKVC predpisujú, že „výpoveď jedného svedka nemôže mať úplnú hodnovernosť, ak nejde o kvalifikovaného svedka, ktorý vypovedá o veciach, vykonaných z úradu“.

Výnimka je postavená na verejnej kvalite svedka a jeho svedectva.

Svedok, ktorý vypovedá z pozície svojho úradu, môže byť tak z cirkevnej oblasti ako aj z občianskeho sektoru¹⁵. Hoci Kódexy sa o tom nezmieňujú, je jasné, že v prípade kvalifikovaného svedka sú dôležité predovšetkým jeho vedomosti získané pri výkone svojho úradu, ktorý je významný v Cirkvi alebo v spoločnosti. Výkon verejného úradu v Cirkvi alebo v spoločnosti vytvára podmienku *sine qua non*, aby nejaká osoba mohla byť kvalifikovaným svedkom.

Druhá vec, ktorá sa musí vziať do úvahy, je vzťah svedka ku stránkam alebo ku jednej zo stránok, a potom spôsob, akým sa svedok dozvedel o skutočnostiach, o ktorých vypovedá. Najťažšie je orientovať sa v prípade klerikov, ktorí sú navrhnutí za svedkov. Nie vždy je totiž jednoduché určiť, čo sa klerik dozvedel pri výkone svojho úradu. Je to aj kvôli tomu, že veriaci sa obracajú na klerikov z rozličných dôvodov: jedni vidia v klerikovi nejaký druh byrokrata, na ktorého sa musia obrátiť vtedy, aby ho požiadali o vyslúženie istých náboženských úkonov; iní považujú klerikov za istý druh dôverníkov; ďalší za priateľov; a iní za „odborníkov“ či „špecialistov“.

Napr. kňaz, ktorý vypovedá v procese na vyhlásenie nulity manželstva svojej sestry sa nepovažuje automaticky za kvalifikovaného svedka. Normálne vypovedá ako bežný svedok. Mohol by sa však stať kvalifikovaným svedkom, keby práve on asistoval pri sobáši svojej sestry a proces by sa týkal napr. nedostatku

¹⁵ Porov. P. P. LABUDA, *Il criterio quantitativo della prova testimoniale nelle cause di nullità matrimoniale*. Implicazioni sistematiche dello sviluppo della disciplina codiciale, *Dissertatio ad doctoratum apud PUSC, Romae* 2025, s. 153.

kánonickej formy pri uzatváraní tohto manželstva. Nebol by však kvalifikovaným svedkom, ak by vypovedal o tom, s čím sa mu zdôverila jeho sestra pred sobášom. V tomto prípade by sa takéto svedectvo nemohlo považovať za výpoveď kvalifikovaného svedka, lebo dôverné informácie neboli získané pri výkone úradu, ale kvôli jeho blízkemu príbuzenskému vzťahu s procesnou stránkou.

Pokiaľ jediným svedkom v kauze je kvalifikovaný svedok v zmysle kan. 1573 KKP a kan. 1254 KKVC, dá sa predpokladať, že na základe výkonu svojho úradu sa bude môcť vyjadrovať primerane a jednoznačne tak, že pomôže sudcovi konštatovať skutočnosť tak, ako sa stali. Preto sa vyžaduje, aby výpoveď kvalifikovaného svedka bola zapísaná doslova tak, ako ju povedal, pretože sa môže stať, že sudca získa presvedčenie práve na základe svedectva kvalifikovaného svedka.

V rotálnej kauze *coram* McKay z 28. júla 2014¹⁶ sudca relátor vysvetľuje, že svedkovia navrhnutí žiadajúcou stránkou, ktorí sú psychiatri, nemôžu byť považovaní za kvalifikovaných svedkov v kauze, pretože svedčili ako priatelia žiadajúcej strany, ktorou sa nezaoberali odborne z úradu psychiatra.

V inej rotálnej kauze *coram* McKay z 27. februára 2014¹⁷ bol za svedka navrhnutý kňaz, ktorý asistoval pri sobáši stránok. Okrem toho počas sobášneho obradu bol prítomný aj iný kňaz, príbuzný žiadajúcej stránky. Nebolo jasné, ktorý z týchto dvoch kňazov by mohol byť kvalifikovaným svedkom. Napokon ním nebol ani jeden z týchto dvoch kňazov, lebo obaja nevypovedali o tom, či sa niečo nestalo neobvyklé počas obradu, ale ich svedectvá sa týkali skutočností, ktoré sa stali pred sobášom a jednalo sa o hádky medzi snúbencami.

¹⁶ Porov. *Coram* McKay, sent., 28.VII.2014, *Romana*, A. 169/2014, č. 4, in P. P. LABUDA, *Il criterio quantitativo della prova testimoniale nelle cause di nullità matrimoniale*. Implicazioni sistematiche dello sviluppo della disciplina codiciale, Dissertatio ad doctoratum apud PUSC, Romae 2025, s. 157.

¹⁷ Porov. *Coram* McKay, sent., 27.II.2014, *Salernitana-Campanien.-Acernen.*, A. 40/2014, č. 6, in P. P. LABUDA, *Il criterio quantitativo della prova testimoniale nelle cause di nullità matrimoniale*. Implicazioni sistematiche dello sviluppo della disciplina codiciale, Dissertatio ad doctoratum apud PUSC, Romae 2025, s. 158-159.

Rotálna kauza *coram* Erlebach z 28. júla 2015¹⁸ bola predložená dedičom po smrti manžela, pretože od nulity tohto manželstva záviselo rozhodnutie jedného sporu na civilnom fóre. Žiadajúca stránka žiadala vyhlásenie nulity manželstva na základe neschopnosti manžela vziať na seba základné manželské povinnosti v zmysle všetkých troch možností kán. 1095 KKP tvrdiac, že muž počas sobáša nebol pri úplnom vedomí. Sudcovia rozhodli *pro vinculo* na základe výpovede kvalifikovaného svedka, kňaza, ktorý vtedy asistoval pri sobáši stránok, a ktorý veľmi presne výpovedal o tom, ako sa uskutočnil sobáš. Hoci v spise kauzy bolo aj svedectvo, ktoré podávalo inú verziu, ako vyzeral sobáš stránok, sudcovia v tomto prípade považovali výpoveď kňaza za výpoveď kvalifikovaného svedka a jeho svedectvu prisúdili hodnotu plného dôkazu.

9. Okolnosti vecí a osôb

Pokiaľ ide o druhú výnimku, kán. 1573 KKP a kán. 1254 KKVC, keď predpisujú, že „výpoveď jedného svedka nemôže mať úplnú hodnovernosť“, hlavne v jeho druhej časti, poskytuje sudcovi väčšiu rozlišovaciu možnosť v hodnotení *rerum et personarum adiuncta*, teda „ak sa na základe okolností vecí a osôb neodporúča niečo iné“; čo je zrejme istá „otvorenosť“, ktorá bola posilnená zmenou, ktorá bola uvedená v novom kán. 1678, § 2 („aj výpoveď jedného svedka môže byť plne dôveryhodná, ak ide o kvalifikovaného svedka, ktorý vypovedá z pozície svojho úradu alebo ak okolnosti vecí a osôb tomu nasvedčujú“). Napriek tomu, však, tieto skutočnosti nesmú dovoliť sudcovi, aby pristúpil príliš ľahko k hodnoteniu dôkazov.

Sudca sa nesmie uspokojiť so svedectvom len jedného svedka, hlavne ak je možné vypočúť ďalších svedkov v tej istej kauze. Sudca musí hľadať a nájsť všetky možné druhy dôkazov. V tejto súvislosti je treba povedať, že doktrína nespokytuje nijakú jednoznačnú odpoveď na otázku, koľko svedkov je treba minimálne na vyšetrenie kauzy.

Hoci sudca sa snaží nájsť všetky možné druhy dôkazov, je treba priznať, že v praxi môže nastať prípad, že sa bude dať získať svedectvo len jedného svedka. Môže sa to stať napr. v kauzách postavených na strachu (*metus*) alebo

¹⁸ Porov. *Coram* Erlebach, sent., 28.VII.2015, *Katovicen.*, A. 179/2015, č. 7, in P. P. LABUDA, *Il criterio quantitativo della prova testimoniale nelle cause di nullità matrimoniale*. Implicazioni sistematiche dello sviluppo della disciplina codiciale, *Dissertatio ad doctoratum apud PUSC, Romae* 2025, s. 159.

v kauzách, v ktorých uplynulo 40, 50 a viac rokov od sobáša stránok. Ako treba postupovať v takýchto kauzách?

V jednej rotálnej kauze *coram Felici* zo 17. júla 1952, čítame, že „sudca bude môcť získať morálnu istotu na základe výpovede len jedného svedka, ktorý je dobre informovaný, a ktorého výpoveď je jednoznačne podložená inými dôkazmi, akými sú hodnovernosť stránok, výpovede svedkov, ktorí sa o skutočnostiach dozvedeli z počutia v nepodozrivom čase, a takisto určité skutočnosti a okolnosti, ktoré nemožno poprieť“¹⁹.

V rotálnej kauze *coram Masala* zo 14. decembra 1982, čítame, že „sudca bude môcť získať morálnu istotu, ak je svedectvo jedného svedka podložené objektívnymi okolnosťami; t.j., dôkazmi a domnienkami vyplývajúcimi z iných dôkazov“²⁰.

V rotálnej kauze *coram Funghini* z 28. marca 1990, čítame, že „náš apoštolský tribunál nezriedka potvrdil, že niekedy postačuje jeden svedok, ktorý je dobre informovaný, a ktorého výpoveď bola jednoznačne podporená inými dôkazmi“²¹.

A tak, podľa rotálnej judikatúry výpoveď jedného svedka môže mať úplnú hodnovernosť, ak:

- svedkom je osoba *dignissima*, to znamená vysoko postavená osoba,
- je nemožné získať iné priame svedectvá,
- výpovede svedka sa dokonale zhodujú s výpoveďami stránok a ďalších osôb, ktoré majú aspoň nejakú nepriamu informáciu o skutočnostiach,
- výpovede svedka sú potvrdené dokazanými udalosťami alebo skutočnosťami a ktoré sú istými dôkazmi v procese.²²

¹⁹ Porov. *SRRDec.* XLIV, s. 447, pozn. 2.

²⁰ Porov. *SRRDec.* LXXIV, s. 632, pozn. 10.

²¹ Porov. *SRRDec.* LXXXII, s. 242, pozn. 4.

²² Porov. F. J. RAMOS – P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, vol. 2/1, Romae 2014³, s. 419.

Sudca aj napriek tomu musí všetko rozumne zvážiť a rozhodnúť, akú dôkazovú silu má svedectvo jedného svedka v konkrétnej kauze.

Mons. Grzegorz Erlebach,
sudca Rímskej Róty

L'appello nelle cause di nullità matrimoniale a norma del can. 1680 § 1

L'argomento che andremo a trattare in questa sede denota una certa particolarità: se ridotto all'essenza, potrebbe essere disquisito con poche battute; se invece si scende nei particolari (utili, a parere del sottoscritto), lo spazio consentito per l'esposizione dello stesso sarebbe di gran lunga superato. Mi sia pertanto consentito di seguire una via di mezzo che cercherà di coniugare (1) l'aspetto essenziale, concernente il dato normativo che scaturisce dall'odierno can. 1680 § 1, con (2) una serie di accorgimenti relativi alla concessione del diritto di appello e alla (3) rassegna dei principali casi inerenti al diritto di appello nel rinnovato processo di nullità matrimoniale.

1. Contenuto del can. 1680 § 1 nella materia dell'appello

Il can. 1680 § 1 riguarda di per sé sia l'appello che la querela di nullità. Poiché qui sarà affrontato solo il primo mezzo d'impugnazione, volgeremo lo sguardo alla parte in cui il suddetto canone recita: "Alla parte, che si ritiene onerata, e parimenti al promotore di giustizia e al difensore del vincolo rimane il diritto di interporre [...] appello contro la medesima sentenza ai sensi dei cann. [1628]-1640". La "medesima sentenza" è ovviamente quella di cui al canone precedente, cioè la sentenza "che per la prima volta ha dichiarato la nullità del matrimonio" (can. 1679).

Atteso che nel can. 1680 § 1 viene fatto riferimento ai canoni 1628-1640 che, pur essendo collocati nella sezione dedicata al giudizio contenzioso ordinario, affrontano il diritto di appello applicabile nelle cause di nullità matrimoniale, è necessario delineare in primo luogo la relazione sussistente fra il processo di nullità matrimoniale e il giudizio contenzioso ordinario.

1.1. Premessa: processo di nullità matrimoniale in quanto processo speciale

Non serve ricostruire in questa sede l'aspetto storico della normativa specifica per le cause matrimoniali che, comparsa per la prima volta durante il pontificato di Clemente V, ha dato gradualmente vita alla figura, per molti versi autonoma, del processo sommario di nullità matrimoniale. Detta autonomia è stata poi in gran parte disconosciuta dal Codice Piano-Benedettino per essere ripresa nell'Istr. *Provida Mater* e ulteriormente avvallata nel Codice del 1983. In quest'ultimo, la normativa sulle cause per la dichiarazione di nullità del matrimonio è stata collocata in una parte separata, intitolata "De quibusdam processibus specialibus". Il processo di nullità matrimoniale – di fronte al processo contenzioso ordinario – assume pertanto la valenza di un processo speciale. Questo fa già sì che, nel caso di un contrasto normativo (fra le norme relative al processo di nullità matrimoniale e quelle sul contenzioso ordinario), prevalgano le norme relative direttamente al processo di nullità matrimoniale in quanto esso è regolato dalle norme speciali. Di conseguenza, sono i cann. 1671-1691 § 2 a rappresentare oggi la normativa direttamente applicabile alle cause di nullità matrimoniale, mentre le norme sul processo contenzioso ordinario sono da intendere come *lex suppletiva*, sebbene si debba tenere conto che la *pars I, De iudiciis in genere*, costituisce l'insieme delle norme generali comuni.

Qualora la cosa non fosse ancora abbastanza chiara, il Legislatore ha stabilito anche una norma generale di rinvio, contenuta oggi nel can. 1691 § 3, che così recita: "In tutte le altre cose che si riferiscono alla procedura, si devono applicare, a meno che la natura della cosa si opponga, i canoni sui giudizi in generale e sul giudizio contenzioso ordinario, osservate le norme speciali per le cause sullo stato delle persone e per le cause riguardanti il bene pubblico". È da notare che non è previsto un rinvio "automatico" o "indiscriminato" ma piuttosto un rinvio "vincolato", cioè possibile e doveroso purché vengano rispettati i "filtri" o le "condizioni" di cui nel can. 1691 § 3.

Sulla base di queste premesse possiamo affermare quanto segue:

a) laddove nella normativa relativa al processo speciale di nullità matrimoniale (cann. 1671-1691 § 2) il Legislatore inserisce un rinvio diretto ai canoni sui giudizi in generale o sul giudizio contenzioso ordinario, questi canoni tro-

vano applicazione diretta, ovvero non mediata dalla norma generale di rinvio (can. 1691 § 3), con gli stessi effetti di cui gode la normativa speciale del processo di nullità matrimoniale;

b) laddove nelle fattispecie concrete mancasse una prescrizione specifica nei cann. 1671-1691 § 2, per cui si rendesse necessario il rinvio ai canoni sui giudizi in generale o sul giudizio contenzioso ordinario, il rinvio è mediato dal can. 1691 § 3. Questo richiede, a sua volta, un'attenta valutazione per poter stabilire se e fino a che punto il rinvio sia possibile.

Quanto finora premesso, entriamo *in medias res*.

1.2. L'ambito di applicabilità del can. 1680 § 1

Se ci si soffermasse sul § 1 del can. 1680 in modo fugace sarebbe difficile coglierne il senso e l'utilità poiché esso – per quanto riguarda l'appello – sembra ricalcare *sic et simpliciter* il can. 1628. Nella riforma del processo di nullità matrimoniale, posta in essere da Papa Francesco, il diritto di appello è comunque garantito nel V e nel VII criterio fondamentale; di esso, inoltre, viene fatta espressa menzione nel can. 1680 § 2. A primo acchito pertanto il can. 1680 § 1 sembra essere pleonastico.

Da una lettura più approfondita del can. 1680 § 1 emerge però un elemento singolare: il diritto di appello non è contemplato indiscriminatamente contro tutte le sentenze (al di fuori ovviamente delle ipotesi di inappellabilità previste nel can. 1629), bensì solo in riferimento alla “medesima sentenza”, di cui al canone precedente, cioè nei confronti della sentenza che per la *prima*¹ volta ha dichiarato la nullità del matrimonio². In tal caso il can. 1628 e seguenti trovano applicazione diretta, ovvero non mediata dalla norma generale di rinvio (can. 1691 § 3).

¹ Non si pone alcuna questione riguardo alla sentenza che ha dichiarato la nullità del matrimonio per la *seconda* volta (sottinteso sullo stesso capo di nullità). Una sentenza del genere passa in giudicato formale a norma del can. 1641 n. 1, perciò non è più soggetta all'appello (cf. can. 1629, n. 3).

² Cf. G.P. MONTINI, *Dopo la decisione giudiziale: appello e altre impugnazioni*, in Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale (ed.), *La riforma dei processi matrimoniali di Papa Francesco*, Milano 2016, p. 114; G. ERLEBACH, *Appello in quanto impugnativa dopo l'entrata in vigore del Motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Studi in onore di Carlo Gullo*, vol. III, Annales – 4, LEV, Città del Vaticano 2017, p. 663-666.

Questo non significa che non sia esercitabile il diritto di appello contro la prima sentenza *pro vinculo*; esso è ammesso ma il can. 1628 e seguenti troveranno applicazione nei limiti consentiti dalla norma generale di rinvio contenuta nel can. 1691 § 3.

A prima vista la cosa può sembrare di poco conto ma la conclusione che ne deriva è molto importante: l'ambito di applicabilità del can. 1680 § 1 è ristretto alla prima sentenza che in una determinata causa ha dichiarato la nullità del matrimonio. Possiamo aggiungere che, in tal caso, il can. 1628 e seguenti trovano applicazione diretta.

1.3. La conseguenza principale: il termine perentorio

Il principale effetto giuridico del can. 1680 § 1 è quello che il termine di 15 giorni *ad appellandum* è un termine soprattutto perentorio, oltre che utile.

Il carattere perentorio deriva dal rinvio diretto al can. 1630 § 1 contenuto nel can. 1680 § 1³. La perentorietà del termine di appello contro una sentenza che per la prima volta ha dichiarato la nullità del matrimonio è confermata implicitamente nel can. 1679, atteso che una sentenza del genere, se non appellata, diventa esecutiva⁴. L'esecutività della sentenza presuppone a sua volta il passaggio in giudicato formale⁵, che ha come conseguenza diretta la non appellabilità⁶.

Il carattere perentorio del termine di 15 giorni *ad appellandum* è leggermente attenuato dal fatto che il tempo, offerto dal Legislatore per l'esercizio del diritto di appello, è inteso come tempo "utile", per cui – laddove la parte

³ In realtà, formalmente si potrebbe affermare la stessa cosa riguardo al termine perentorio per l'interposizione della *prosecutio appellationis*. Su questo punto però la realtà è molto più complessa (cf. *infra*, n. 3.9).

⁴ Non è questa la sede adatta per affrontare l'argomento dell'esecutività della sentenza dichiarativa di nullità del matrimonio. Riguardo all'espressione codiciale "fit executiva" (can. 1679) mi permetto di rinviare al mio *La ejecutividad de la sentencia y del decreto de confirmación a la luz del Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Ius communionis* 7 (2019), p. 303-308.

⁵ Sulla distinzione fra il giudicato formale e quello materiale cf. J. LLOBELL, *I processi matrimoniali nella Chiesa*, Edusc, Roma 2015, p. 263-264.

⁶ Questo meccanismo non vale nei confronti delle sentenze *pro vinculo* che, anche attualmente, ammettono l'appello tardivo secondo la prassi della Rota Roma.

non è in grado di agire – il decorso del tempo *ad appellandum* viene sospeso. Affinché accada questo la parte deve trovarsi comunque in una situazione di radicale⁷ incapacità di poter manifestare la sua volontà di appellare. Perciò è del tutto eccezionale che ci si possa avvalere della caratteristica dell'utilità⁸.

Indirettamente, la caratteristica della perentorietà del termine di appello contro una sentenza che per la prima volta ha dichiarato la nullità del matrimonio rende molto stridente tutto l'impianto normativo che regola il diritto di appello, a partire dai suoi presupposti (cf. *infra*, nn. 2.2 e 2.3) e dai suoi parametri di esercizio (cf. *infra*, n. 2.4). Probabilmente, questo effetto “disciplinante” della riforma di Papa Francesco del 2015 non è stato ancora c olt o nella sua interezza né da molti operatori del foro canonico⁹ né tantomeno dai singoli fedeli, parti in causa¹⁰.

2. Accorgimenti da tener presenti nella concessione della facoltà di appello e nella gestione dell'esercizio del diritto di appello

2.1. “Contattabilità” delle parti

Considerata la crescente mobilità delle persone – che talvolta emigrano dal paese in cui vivono –, per la conduzione di tutto il processo e specialmente della notifica della sentenza, di grande importanza è la “contattabilità” delle parti, specie della parte convenuta. In altre parole, il tribunale dovrebbe essere sempre in grado di contattare le parti, per effettuare *in primis* le notifiche.

⁷ Più residuale è ancora l'ignoranza sul diritto di appello, che rende il tempo per l'appello come “non utile”.

⁸ Non solo il curatore ma anche il procuratore gode del diritto di appello; quest'ultimo, nel dubbio sulla reale volontà della parte rappresentata è legittimato di appellare *ad cautelam*.

⁹ È sorprendente il fatto che, non raramente, i tribunali non prestano la dovuta attenzione nel documentare le date di avvenuta notifica, alle singole parti, della sentenza dichiarativa di nullità del matrimonio; talvolta i tribunali non hanno le idee chiare sul computo dei termini *ad appellandum* e non danno informazioni dettagliate alle parti; altre volte invece includono agli atti solo l'atto di appello ma non la busta con la quale tale scritto è stato inviato al tribunale.

¹⁰ Forse nell'incertezza sul computo dei termini o per trascuratezza nell'interposizione dell'appello, le parti appellanti talvolta dichiarano nell'atto di appello una data antecedente al deposito effettivo nella cancelleria del tribunale o antecedente rispetto all'invio effettivo. Questo però non fa venir meno il carattere perentorio del termine per l'appello con tutto ciò che ne consegue (cf. *infra*, n. 3.3).

Affinché ciò sia possibile, o almeno sia agevolato, il consiglio pratico che si ispira alla prassi di alcuni tribunali è questo:

a) all'inizio del processo è opportuno far compilare alla parte attrice una scheda informativa, nella quale vengono richiesti i vari dati utili, tra cui quelli che rendono possibile il contatto con entrambe le parti (l'indirizzo effettivo di domicilio o quello della corrispondenza, il numero di telefono cellulare, l'indirizzo di posta elettronica),

b) se la parte attrice non conosce i dati, di cui sopra, relativi alla parte convenuta o semplicemente alcuni di essi non sussistono, bisogna cercare di acquisire i dati mancanti in sede di vadimonio delle singole parti, verbalizzare il consenso delle medesime (o il loro rifiuto come anche i limiti apposti) in ordine alla facoltà del tribunale di utilizzare questi dati per comunicare con le parti qualora fosse necessario e, inoltre,

c) mettere a verbale l'impegno delle singole parti di informare il tribunale di ogni variazione di indirizzo di riferimento come anche di altri dati di contatto, in modo tale che la mancata comunicazione in tale senso della parte potrà essere considerata come implicita manifestazione della volontà della stessa di rinunciare alla ricezione delle notifiche, compresa la notifica della sentenza.

2.2. Pubblicazione della sentenza

La pubblicazione della sentenza è l'insieme degli adempimenti tramite i quali la sentenza (motivata) viene portata a conoscenza delle parti private e pubbliche. È un momento processuale di massima importanza per l'esercizio del diritto di appello.

La disciplina della pubblicazione della sentenza ha subito un notevole cambiamento nel passaggio dal Codice del 1917 (can. 1877 CIC 1917) a quello oggi vigente. Nel Codice Piano-Benedettino erano previste tre modalità: (a) la citazione delle parti "ad audiendam sententiae lectionem sollemniter factam a iudice pro tribunali sedente"¹¹; (b) l'informazione alle parti che la sentenza si trova in cancelleria e che quindi esse godono della facoltà di leggere la sentenza

¹¹ Questa modalità era un retaggio storico, le cui radici sono da ricercare nel processo solenne quando le sentenze ordinariamente non venivano ancora motivate.

medesima come anche di richiederne copia; (c) la trasmissione alle parti di una copia della sentenza nei modi stabiliti nel can. 1719 CIC 1917, laddove ciò fosse praticato. Per tale ragione la disposizione che il termine per l'appello decorreva "a notitia publicationis sententiae" (can. 1881 CIC 1917) corrispondeva alla *seconda* modalità di pubblicazione, ovvero alla notizia (ovviamente ufficiale) di poter prendere visione del testo della sentenza nella sede del tribunale e di richiederne copia.

Nel Codice del 1983 è stata stabilita una sola modalità, quella della consegna diretta (o della trasmissione) della copia della sentenza alle parti o ai loro procuratori (cf. can. 1615)¹². L'odierno can. 1630 § 1 contiene ancora la precedente formulazione "a notitia publicationis sententiae". Nell'incertezza del significato da attribuire a quest'ultima espressione, la dottrina ha preferito avvallare la chiara disposizione del can. 1615 e ritenere che l'unica modalità legittima della pubblicazione della sentenza è ora la consegna o la trasmissione della copia della stessa alle parti o ai loro procuratori¹³.

Prendendo però spunto dalla prassi di alcuni tribunali ecclesiastici e tenendo conto soprattutto delle difficoltà che comporta l'applicazione del can. 1615 nelle Chiese locali degli Stati Uniti, ha cominciato a farsi strada l'applicabilità della seconda modalità di pubblicazione della sentenza prevista nel can. 1877 CIC 1917. In altre parole, è stata ritenuta come sufficiente, seppur oggi *praeter legem*, la pubblicazione della sentenza sotto forma della "concessione dell'informazione alla parte sull'esito della causa e sul diritto di richiedere/ottenere entro una certa data il testo integrale della sentenza o di visionarla nella sede del tribunale"¹⁴.

¹² Questo è stato anche pienamente recepito nell'art. 258 § 1 DC.

¹³ Cf. N. SCHÖCH, v. *Publicación de la sentencia*, in J. Otaduy – A. Viana – J. Sedano (ed.), *Diccionario general de derecho canónico*, vol. VI, Cizur Menor (Navarra) 2012, p. 653.

¹⁴ G. ERLEBACH, *Il computo dei termini ad appellandum. Annotazioni pratiche*, in R. Palombi – H. Franceschi – E. Di Bernardo (ed.), *Iustitia et Sapientia in humilitate. Studi in onore di Mons. Giordano Caberletti*, Annales – 12, t. II, Città del Vaticano 2023, p. 817. Si avverte che questa ipotesi "abbraccia in realtà diverse varianti, specialmente per ciò che concerne l'*ampiezza delle informazioni* (che possono in tal caso spaziare dalla sola informazione circa l'emissione della sentenza fino alla esplicazione su come è stata decisa la causa e su eventuali divieti di celebrare nuove nozze), il *grado di conoscibilità della sentenza* (la parte può ottenere la copia, può leggere la sentenza nella sede del tribunale) oppure circa eventuali *ulteriori adempimenti* come quello di sostenere una determinata tassa per poter ottenere una copia della sentenza. Insufficiente invece appare la concessione della sola facoltà di avere delle spiegazioni da parte di un ufficiale del tribunale riguardo alla sentenza emessa" (*ibid.*, p. 817-818, nt. 35).

Questa modalità ridotta è da intendere, in termini minimalistici, come dimensione essenziale della pubblicazione della sentenza che risulta dalla valutazione del diritto di appello alla luce del più ampio diritto di difesa e dei presupposti della valida emissione della sentenza o di un decreto decisorio nel successivo grado di giudizio¹⁵. Inoltre, essendo questa modalità ridotta o semplificata di pubblicazione della sentenza oggettivamente *praeter legem*, per poter essere legittimamente applicata, richiede che ci siano delle congrue ragioni che lo giustifichino.

2.3. Concessione delle informazioni sul diritto di appello

In occasione della pubblicazione della sentenza devono essere concesse alle parti private le informazioni sul diritto di appello (ivi compreso l'appello alla Rota Romana). Questo vale anche nel caso in cui la parte è assistita da un avvocato.

2.4. I parametri dell'esercizio del diritto di appello

Tre sono gli elementi che maggiormente qualificano l'esercizio del diritto di appello: (1) il *terminus a quo*; (2) la decorrenza del termine per l'interposizione dell'appello, (3) il *terminus ad quem*.

Ad 1. Il *terminus a quo* è rappresentato dal giorno in cui inizia a decorrere il tempo concesso per poter esercitare legittimamente il diritto di appello. Esso è determinato dalla pubblicazione della sentenza alle singole parti e dalla contestuale concessione delle informazioni – qualora necessarie – sul diritto di appello. Più esattamente, tale termine inizia a decorrere dalla mezzanotte successiva all'avvenuta notifica (cf. can. 202 § 1). Pertanto, nel caso delle sentenze affermative, di massima importanza è la prova, da inserire agli atti, del giorno dell'avvenuta¹⁶ pubblicazione della sentenza alle singole parti private e pubbliche.

¹⁵ Cf. *ibid.*, p. 817 e 820-822.

¹⁶ Non è sufficiente la pubblicazione *avviata e non compiuta*. In particolare, qualora si cercasse di notificare la sentenza con una lettera raccomandata ed essa venisse restituita al tribunale "per compiuta giacenza", tale notifica sarebbe da considerare come non fatta. In alcuni sistemi statali, come ad es. in quello italiano, la "compiuta giacenza" ottiene gli effetti della citazione ma ciò non vale nell'ordinamento canonico.

Affinché l'individuazione del termine *a quo* sia agevole nella modalità *praeter legem*, quella cioè che si ispira alla seconda modalità, di cui al can. 1877 CIC 1917, occorre avvalersi di determinati accorgimenti in fase di pubblicazione della sentenza:

a) nella comunicazione in cui la parte viene informata dell'esito della causa e della facoltà di prendere visione della sentenza presso la cancelleria del tribunale (e, eventualmente, di richiederne copia), come anche del diritto

di appello contro la sentenza emessa, occorre indicare un preciso lasso di tempo entro il quale la stessa parte potrà esercitare la suddetta facoltà; di solito dovrebbe essere concesso il termine di 15 giorni. I passi successivi dipendono dalla reazione della parte:

b) se questa si presenterà presso la cancelleria per prendere visione della sentenza nel tempo concesso, allora il termine *a quo* per l'interposizione dell'appello inizierà a decorrere dalla mezzanotte seguente al giorno della presa visione della sentenza;

c) se la parte, a cui è stata prospettata la facoltà di richiedere la copia della sentenza (senza la previa visione della stessa nel tribunale), manifesterà la volontà di accogliere tale possibilità entro il tempo che le era stato concesso, allora il termine *a quo* per l'interposizione dell'appello inizierà a decorrere solo dal giorno dell'avvenuta notifica della copia della sentenza;

d) se la parte non eserciterà *intra tempus* alcuna delle facoltà che le erano state concesse, allora il termine *a quo* dell'appello inizierà a decorrere dal giorno dell'avvenuta comunicazione, di cui *sub a* in questa nota.

Ad 2. La decorrenza del termine di appello, ovvero il decorso di tale tempo, presenta le seguenti caratteristiche: la sua durata è di 15 giorni¹⁷; si tratta di un tempo continuo, perentorio, ma anche del tempo "utile".

Per continuità si intende che quel tempo scorre anche nei giorni non lavorativi¹⁸, persino di notte.

¹⁷ Contro le sentenze Rotali questo termine è esteso a 20 giorni (cf. art. 104 § 1 NRRRT).

¹⁸ Se invece il Vicario giudiziale dispone che in determinate circostanze (ad es. durante le ferie di Natale, di Pasqua o durante le ferie estive) i termini per l'appello saranno sospesi, e ciò possa essere

La caratteristica del termine *perentorio* è quella che esso è costituito dalla legge per la perenzione dei diritti, perciò non può essere prorogato né validamente ridotto se non lo richiedano le parti (cf. can. 1465 § 1).

La sua *utilità* (cf. can. 201 § 2) invece è da intendere come la “simultanea presenza della dovuta scienza (il contrario di ignoranza) e del poter effettivamente agire”¹⁹. Il tempo resta comunque “utile” nel caso in cui subentrino varie incombenze, come problemi di salute, ecc. Solo lo stato di una totale impossibilità ad appellare fa sì che il tempo non sia utile, quindi il suo decorso viene sospeso. In mancanza di elementi contrari, si presume che le singole parti godano del tempo utile *ad appellandum*.

Ad 3. Il *terminus ad quem* per l'appello termina alla mezzanotte dell'ultimo giorno utile per appellare. Tuttavia, secondo il disposto del can. 1467, se l'ultimo giorno per l'appello cade in un giorno non lavorativo del tribunale *a quo*, esso è prorogato *ope legis* al primo giorno non festivo seguente.

2.5. Prosecuzione dell'appello

L'appello richiede di per sé che sia proseguito. L'appello, in quanto tale, deve essere diretto al tribunale che ha emesso la sentenza e può essere espresso con una sola frase: “appello contro la sentenza emessa”, indicando eventualmente a quale tribunale si appella.

La *prosecuzione* dell'appello consiste principalmente nell'indicazione delle ragioni per le quali si ritiene ingiusta la sentenza²⁰. Lo scritto con il quale viene effettuata questa prosecuzione dovrebbe essere trasmesso direttamente al tribunale di appello.

poi rilevante ai fini della valutazione sull'interposizione dell'appello entro o fuori termini, il tribunale dovrebbe avere l'accortezza di includere agli atti un'opportuna dichiarazione, in modo tale che il tribunale di appello possa valutare correttamente se l'appello è stato interposto entro termini.

¹⁹ Cf. G. ERLEBACH, *Il computo*, cit., p. 819, nt. 41. L'ignoranza del diritto di appello è un vizio più radicale in quanto impedisce del tutto il decorso del termine *ad appellandum*.

²⁰ Storicamente nella prosecuzione dell'appello si dava molta importanza all'invocazione del ministero del giudice superiore; attualmente invece – nonostante la formulazione testuale del can. 1634 § 1 – si tende a riconoscere che l'invocazione del ministero del giudice superiore è implicitamente contenuta nell'appello stesso.

Tuttavia nella prassi è frequente “*appellatio una cum prosecutione*”, cioè la manifestazione dell’appello e dei suoi motivi nello stesso atto.

La mancata prosecuzione potrebbe essere interpretata come abbandono dell’appello (cf. can. 1635), di cui *infra*, n. 3.9.

3. Alcune questioni specifiche

3.1. Irreperibilità della parte convenuta al momento della pubblicazione della sentenza

Quando la parte – più che altro quella convenuta – è irreperibile al momento della pubblicazione della sentenza, in mancanza degli accorgimenti di cui sopra (n. 2.1c), bisogna attivare la procedura prevista nell’art. 132 § 1 DC, cioè svolgere una diligente indagine per capire dove si trova la parte alla quale deve essere notificata la sentenza. Se nonostante la ricerca la parte risulterà irreperibile, allora il tribunale che ha emesso la sentenza deve dichiarare la cosa. In questo modo cessa l’onere della pubblicazione della sentenza alla parte irreperibile.

La pubblicazione edittale, di cui all’art. 132 § 2 DC, può essere attualmente utilizzata soltanto quando la legge particolare lo permette.

3.2. Gravame e interesse giuridico in ordine all’appello

Il gravame è la *causa movens* dell’appello sotto il profilo psicologico. Esso può essere considerato anche come l’interesse giuridico concreto per il quale l’appello assume la sua legittimazione, essendo del resto un’attuazione concreta del diritto di difesa in quella fase del processo.

In linea di massima si può affermare che il gravame, essendo di natura soggettiva – è infatti la parte che si *ritiene onerata* (cf. can. 1628) dalla sentenza – non ammette alcuna valutazione da parte del tribunale *a quo*. Unicamente il tribunale *ad quod*, se non riscontrerà degli elementi oggettivi per i quali l’appello debba essere ammesso in sede d’applicazione del can. 1680 § 2, lo potrà respingere in quanto meramente dilatorio. Lo stesso vale riguardo all’appello del difensore del vincolo contro la prima sentenza che ha dichiarato la nullità del matrimonio nel caso concreto.

3.3. Deposito dell'atto di appello in cancelleria, invio per posta o via e-mail

Di per sé l'interposizione dell'appello dovrebbe essere fatta attraverso il deposito presso la cancelleria del tribunale *a quo* di una dichiarazione scritta, indicativa della volontà attuale di appellare. In alternativa, la legge permette di esprimere a voce la volontà di appellare, ma in tal caso il notaio del tribunale è tenuto a redigere per iscritto l'apposito atto (cf. can. 1630 § 2).

Attualmente non sussiste difficoltà alcuna di fronte all'appello inviato per posta o tramite corriere, purché non vi siano dubbi circa l'identità del mittente²¹. In tal caso, come data dell'appello si assume la data del timbro postale o la data dell'accettazione da parte del corriere, non invece quello che dichiara la parte nell'atto di appello. Perciò, soprattutto nel caso di appelli contro le sentenze *pro matrimonii nullitate*, è di somma importanza che il tribunale *a quo* inserisca agli atti non solo l'atto di appello ma anche la busta.

L'evoluzione delle forme di comunicazione fa sì che ormai sia accettata anche l'interposizione dell'appello per posta elettronica, purché non vi sia dubbio alcuno sull'identità del mittente. Di solito non ci sono dubbi in tal senso

se dagli atti risulta già, come acquisito, quell'indirizzo di posta elettronica dal quale è stato inviato l'appello o la medesima parte ha comunque effettuato delle comunicazioni con il tribunale da quell'indirizzo e-mail.

3.4. Trasmissione degli atti al tribunale di appello

Siccome la parte appellante ha la facoltà di cambiare il tribunale di destinazione (quello *ad quod*) nell'ambito del termine di appello – e del resto le parti abitualmente si rivolgono al tribunale per posta – è opportuno seguire anche oggi la regola indicata nel can. 1682 § 1 CIC 1983, intesa però in questo modo:

²¹ Non bisogna essere “maniacali” ma occorre prestare un ragionevole grado di attenzione. Recentemente si è verificato un caso singolare presso la Rota Romana: con uno scritto firmato con il nome e cognome dell'attrice è stata richiesta dalla Rota la concessione della nuova proposizione della causa dopo due sentenze emesse *pro vinculo*. Tuttavia nel corso del procedimento, in seguito ad una notifica inviatale, la parte attrice ha manifestato stupore e ha dichiarato di non aver avanzato richiesta alcuna alla Rota. In effetti, da una attenta disamina delle firme è risultato che il ricorso per ottenere la *nova causae propositio* è stato sottoscritto, con ogni probabilità, dalla madre dell'attrice.

in presenza dell'appello di almeno una delle parti, tutti gli atti siano trasmessi al tribunale di appello entro venti giorni dalla pubblicazione della sentenza.

Nel caso in cui i giorni di pubblicazione della sentenza alle singole parti siano diversi, come punto di riferimento deve essere preso il giorno in cui è avvenuta per ultimo la pubblicazione.

Il tribunale *a quo*, inviando gli atti al tribunale di appello, dovrebbe avere premura di informare tutte le parti di questo passaggio, che è necessario per rendere agevole la prosecuzione dell'appello da parte di chi ha interposto un appello “semplice”, ovvero non motivato; ciò rende possibile anche l'esercizio dell'appello incidentale a norma del can. 1637 § 3 (cf. *infra*, n. 3.6).

3.5. Invio dell'appello direttamente al tribunale *ad quod*

Il mancato deposito dell'appello davanti al tribunale *a quo* rende l'impugnazione illegittima *quoad modum propositionis*. Questo non significa però che un simile atto di appello sia del tutto privo di effetti. *Quoad substantiam*, tale appello è un appello valido, nel senso che esso comunque esercita un effetto

sospensivo²² e, in linea di massima, un effetto devolutivo. In determinate situazioni, però, un appello irrituale potrebbe non essere efficace per la determinazione del tribunale di appello²³.

3.6. Appello incidentale²⁴

Il diritto di appello può essere esercitato nel *termine di quindici giorni utili dalla pubblicazione della sentenza* (can. 1630, § 1). Questa modalità

²² Se nel frattempo il tribunale *a quo* ha dichiarato esecutiva la sentenza emessa *pro matrimonii nullitate*, tale decreto sarà da sospendere dal tribunale *a quo* non appena lo stesso sarà informato dell'appello; quindi un tale decreto di esecutività sarà da dichiarare nullo da parte del tribunale di appello.

²³ Questo è, ad esempio, il caso in cui, di fronte ad una sentenza *pro matrimonii nullitate*, il difensore del vincolo ha appellato regolarmente al tribunale locale di appello mentre la parte convenuta ha appellato direttamente alla Rota. Se la richiesta degli atti da parte della Rota non perverrà prima che il tribunale di appello locale abbia fatto propria la causa (cf. l'eccezione di cui nel can. 1632 § 2), competente a trattare la causa sarà il tribunale locale di appello e non la Rota Romana.

²⁴ Su questo punto mi permetto di riproporre quanto ho sostenuto nel mio *Alcuni aspetti applicativi del processo ordinario secondo il Motu proprio Mitis Iudex*, in *Ius et Iustitia XVIII. Acta XVIII Symposii iuris canonici anni 2016*, p. 162.

è chiamata “appello principale”. Essa però non gode di esclusività. Non va dimenticata, infatti, la possibilità del c.d. *appello incidentale* a norma del can. 1637 § 3, ammissibile anche nelle cause di nullità matrimoniale. Come esempio, basti pensare ad una causa in cui sono stati affrontati due capi di nullità (X e Y) e la sentenza è stata affermativa solo sul capo X, negativa invece sul capo Y. In tal caso l’attore, sperando che gli altri partecipanti alla causa non facciano appello e che la sentenza emessa sul capo X diventi esecutiva, non avrà alcun interesse ad appellare contro la sentenza emessa sul capo Y. Se tuttavia la parte convenuta o il difensore del vincolo interporranno appello contro la sentenza, relativamente alla pronuncia sul capo X, allora l’attore avrà la facoltà di esercitare un appello incidentale – in virtù del can. 1637 § 3 – contro la sentenza emessa sul capo Y.

3.7. Appello parziale

L’appello è parziale quando viene interposto solo contro uno o alcuni capi decisi con la sentenza. Anche la situazione sopra prospettata riguarda un appello parziale, dato che la sentenza è stata emessa su due capi e la parte interessata ha appellato solo contro uno di essi. In questa configurazione l’appello parziale non desta tuttavia alcun interesse pratico.

Ben diversa è la situazione in cui l’attore impugna la nullità del matrimonio per un capo A (ad es. l’esclusione del *bonum proles* da parte della convenuta), mentre la convenuta in risposta alla prima citazione chiede che la nullità del matrimonio venga dichiarata per un capo B (ad es. l’*incapacitas assumendi* da parte dell’attore), quindi il tribunale concorda il dubbio su entrambi i capi e dichiara la nullità del consenso matrimoniale riguardo a tutti e due, ma l’attore – non volendo ammettere la propria *incapacitas assumendi* – appella contro il capo B.

Un appello parziale del genere è legittimo, seppur per certi versi interposto contro il proprio interesse derivante dal raggiunto *petitum*, ovvero dalla dichiarata nullità del matrimonio. I passi successivi da compiere nel tribunale di appello sono, in linea di principio, questi: informate tutte le parti dell’interposto appello parziale, regolarmente proseguito, e concessa loro almeno implicitamente la facoltà di esprimere la propria *mens*, il difensore del vincolo viene chiamato ad esibire il suo voto. Se non si pone alcuna difficoltà riguardo al re-

golare svolgimento della causa e l'appello è stato interposto *intra tempus*, il tribunale di appello prende atto del passaggio della sentenza in giudicato formale riguardo al capo A (in quanto deciso *pro matrimonii nullitate* e non appellato), quindi – se nulla osta all'esecutività di quella parte della sentenza – la dichiara a norma del can. 1679. Di conseguenza, non viene dato corso all'appello riguardo al capo B per mancanza di interesse legittimo, a meno che la parte interessata non dimostri di avere questo interesse.²⁵

3.8. Rinuncia all'appello

È scontato che le parti che godono del diritto di appello possono decidere di non usufruirne *ab initio*, non interponendolo affatto, così come possono anche rinunciare all'appello interposto. Quest'ultima fattispecie è quella che a noi interessa ora più da vicino. Mi limito ad affrontare l'ipotesi in cui gli atti sono stati già trasmessi al tribunale di appello.

Ai fini di un'efficace rinuncia all'appello interposto, occorre che tale volontà venga opportunamente manifestata in un determinato arco temporale. Per quanto riguarda la manifestazione della volontà, non è sufficiente una rinuncia *mente retenta* o condizionata, dovendo questa essere certa e debitamente comunicata al tribunale di appello. La rinuncia produce i suoi effetti solo dal momento in cui il tribunale di appello ne prende atto. Non è necessario che le altre parti la accettino o non impugnino, importante è che chi ha interposto un appello incidentale sia prontamente informato della rinuncia all'appello principale. Se non ci sono manifesti dubbi circa la validità della rinuncia stessa²⁶, il tribunale deve solo prenderne atto, non essendo necessaria un'accettazione in tal senso.

²⁵ Ad onor del vero occorre precisare che nella Rota si tende ad applicare, in tali situazioni, una procedura potenzialmente più agile, così articolata: dopo la costituzione del Turno il Ponente richiede immediatamente il voto del difensore del vincolo, quindi emette il decreto contenente tutte le disposizioni, compresa quella dell'esecutività della sentenza relativamente al capo deciso *pro nullitate*, ma non appellato. Questo decreto viene notificato alle parti e al difensore del vincolo, concedendo la facoltà di ricorso al Turno entro dieci giorni dalla notifica del detto decreto. Il seguito dipende dalle singole parti: in mancanza di ricorso avviene il consolidamento di quanto stabilito dal Ponente, invece nel caso del ricorso al Turno si procede "per memorialia", quindi viene emesso il decreto del Turno.

²⁶ Si pensi ad es. ad una rinuncia presentata da una parte affetta da grave morbo mentale, se all'appello rinuncia la stessa parte e non il suo curatore.

Per quanto riguarda invece l'arco temporale, è chiaro che il termine *a quo* della rinuncia inizia a decorrere dal giorno dell'interposizione dell'appello e scade con la decisione presa dal tribunale di appello a norma del can. 1680 § 2 (ci si riferisce qui all'appello contro una sentenza affermativa). Dal momento dell'ammissione dell'appello o della sua *reiectio* in quanto meramente dilatorio con la rispettiva conferma della sentenza appellata, la parte non può rinunciare più a questo mezzo di impugnazione anche se il decreto del collegio giudicante non è stato ancora depositato. In particolare, bisogna tener presente che con l'ammissione dell'appello ovvero della causa alla trattazione (cf. can. 1680 § 2), inizia una nuova *instantia litis* ossia una *instantia appellationis*: ad essa può rinunciare solo la parte attrice²⁷.

Un ulteriore requisito affinché si possa parlare di una vera e propria rinuncia all'appello interposto è che ci sia una rinuncia totale. Ciò non avviene se l'unico appellante rinuncia soltanto ad una parte dell'appello oppure se ad appellare siano stati la parte convenuta e il difensore del vincolo e quindi la rinuncia provenga da uno solo di questi ultimi due.

Nel caso di una rinuncia totale all'appello contro una sentenza dichiarativa di nullità del matrimonio manca il presupposto affinché il tribunale di appello possa emettere la decisione a norma della seconda parte del can. 1680 § 2. In altre parole, di fronte ad un appello revocato, manca il fondamento per valutare se manifestamente risulta che questo appello è meramente dilatorio e, di conseguenza, si passa alla fase di esecuzione della sentenza.

3.9. Abbandono dell'appello

Si intende qui la situazione in cui una delle parti ha interposto un appello "semplice" contro una sentenza affermativa, ma successivamente – pur essendo stata informata della necessità della prosecuzione dell'appello – non l'ha fatto. La legge stessa dichiara che in tal caso l'appello si ritiene abbandonato (can. 1635). La questione è particolarmente rilevante in presenza dell'appello interposto da una sola delle parti. Ed è proprio questa situazione che sarà presa

²⁷ Tralascio qui le situazioni atipiche, relative ai capi introdotti dalla parte convenuta (o formulati dal giudice sulla base delle dichiarazioni fornite dalla parte convenuta) o quelle in cui la parte convenuta è diventata *diligentior*, assumendosi così il carico dell'azione.

in considerazione qui. Prima di dichiarare che tale abbandono è realmente avvenuto occorre prestare attenzione alla presenza di alcuni elementi. Tra questi, di maggior importanza sono i seguenti:

a) il can. 1635 indica soltanto la *presunzione* dell'abbandono, che cade ovviamente di fronte ad una realtà diversa dei fatti, dei quali occorre avere una sufficiente contezza. Perciò:

b) in mancanza della prosecuzione dell'appello è opportuno che il tribunale di appello si rivolga alla parte appellante, informandola degli effetti della mancata prosecuzione dell'appello e dandole la facoltà di fornire la prova della prosecuzione eventualmente fatta, fissando all'uopo un *terminus ad quem*;

c) se risulterà che la parte non era consapevole degli effetti della mancata prosecuzione e comunque manifesterà sia la volontà che il tribunale d'appello giudichi la causa sia i motivi dell'appello interposto, oppure fornirà una copia della prosecuzione dell'appello con la prova della sua tempestiva interposizione, non si porrà alcuna questione e la causa proseguirà il suo *iter*;

d) se risulterà invece che la parte appellante ha effettivamente abbandonato il suo appello, ciò sarà dichiarato dal tribunale di appello, il quale procederà quindi alla fase di esecuzione della sentenza appellata.

3.10. Costituzione del patrono ai fini della *prosecutio appellationis*

Si tratta di un fenomeno nuovo che inizia a comparire con una certa frequenza. Spesso succede che la parte attrice agisca da sola nella causa, non avvalendosi dell'assistenza di un avvocato del foro canonico. Di fronte però ad una sentenza *pro vinculo* detta parte cerca di utilizzare tutti gli accorgimenti per ottenere la riforma della sentenza a sé sfavorevole, costituendo *in primis* un avvocato (o un patrono) ai fini della stesura²⁸ della *prosecutio appellationis*. Seguirà ovviamente la richiesta da parte dell'avvocato (o patrono) di poter visionare gli atti della causa. In tal caso occorre accogliere questa domanda.

²⁸ Per il bene della parte stessa è importante che risulti con chiarezza chi ha redatto la *prosecutio appellationis*. In generale la sottoscrizione degli atti redatti da un *ghost writer* non depone affatto bene su tale parte e può rivelarsi controproducente per la stessa.

Conclusione

La panoramica del diritto di appello nelle cause di nullità matrimoniale è molto ampia e complessa. L'impianto del diritto sostanziale è, a prima vista, chiaro e lineare ma non poche sono le difficoltà nella sua concreta applicazione. Da qui nascono vari accorgimenti che sono stati man mano indicati nel corso di questo testo.

Per quanto riguarda specificamente il contenuto normativo dell'odierno can. 1680 § 1, bisogna tener presente che esso trova applicazione solo in riferimento alle sentenze che per la prima volta hanno dichiarato la nullità del matrimonio. In tal caso il termine per l'appello è rigorosamente perentorio e contro queste sentenze non è ammesso l'appello tardivo.

Grzegorz Erlebach

Mons. Grzegorz Erlebach,
sudca Rímskej Róty

„Odvolanie proti rozsudku v kauzách dokazovania neplatnosti manželstva (kán. 1680 § 2 CIC)“

Tému, ktorej sa budeme venovať charakterizuje istá zvláštnosť: ak sa zúži na podstatu, mohla by sa vyjadriť pár vetami; ak sa však zostúpi do podrobností (užitočných, podľa mienky dolu podpísaného), priestor, ktorý máme k dispozícii na výklad témy bude zásadne prekročený. Tak nech mi je dovolené ísť strednou cestou, ktorá sa bude snažiť spojiť (1) podstatný aspekt, ktorý sa týka normatívnej danosti, vyvierajúcej z dnešného kán. 1680 §1, so (2) sériou skutočností, ktoré sme si uvedomili v súvislosti s udelením práva na odvolanie a so (3) zoznamom hlavných prípadov, týkajúcich sa práva na odvolanie v obnovenom procese manželskej nulity.

1. Obsah kán. 1680 §1 v matérii odvolania

Kán. 1680 §1 sa týka tak odvolania ako aj vymáhania neplatnosti rozsudku (*querell nullitatis*). Nakoľko tu sa bude hovoriť iba o prvom sprostriedku napadnutia rozsudku, obrátíme pozornosť na tú časť, kde zmieny kánon hovorí: „Stránka, ktorá sa považuje za poškodenú a rovnako aj promótor spravodlivosti a obhajca zväzku, má právo podať [...] odvolanie proti rozsudku v zmysle kánonov [1628]-1640“. Ten „rozsudok“ je samozrejme ten, o ktorom hovorí predchádzajúci kánon, teda rozsudok, „ktorým sa po prvý raz vyhlásila neplatnosť manželstva“ (kán. 1679).

Veznúc do úvahy, že v kán. 1680 §1 je zmienka o kánonoch 1628-1640, ktoré, hoci sa nachádzajú v časti, venovanej riadnemu sporovému konaniu, treba najprv charakterizovať, aký vzťah existuje medzi procesom manželskej nulity a riadnym sporovým konaním.

1.1 Počiatkový predpoklad: proces manželskej nulity ako osobitný proces

Na tomto mieste netreba rekonštruovať historický aspekt osobitnej normatívy pre manželské procesy, ktorá keď sa po prvý krát objavila počas pontifikátu Klementa V. postupne vytvorilo figúru, z pohľadu mnohých autonómnu, sumárneho procesu manželskej nulity. Táto autonómia bola neskôr z väčšej časti zabudnutá Pio-Benediktínskym kódexom a neskôr znovu prijatá v inštrukcii *Provida Mater* a následne prijatá do Kódexu 1983. Tu je normatíva ohľadom káuz na vyhlásenie neplatnosti manželstva zaradená v oddeľnej časti, nazvanej „De quibusdam processibus specialibus“. Proces manželskej nulity – oproti riadnemu sporovému procesu – dostáva význam osobitného procesu. Toto spôsobuje, že v prípade normatívneho nesúladu (medzi normami týkajúcimi sa procesu manželskej nulity a normami riadneho sporového konania) prevažujú normy procesu manželskej nulity, nakoľko tento je regulovaný osobitnými normami. V dôsledku toho kánony 1671-1691 §2 reprezentujú normatívu, priamo aplikovateľnú na kauzy neplatnosti manželstva, zatiaľ čo normy riadneho sporového konania treba považovať za *lex suppletiva*, hoci treba brať do úvahy, že *pars I, De iudiciis in genere* predstavuje súhrn všeobecných spoločných noriem.

Vždy, keď by vec nebola dostatočne jasná, Zákonomdarca stanovil všeobecnú odkazujúcu normu, ktorá je obsiahnutá v kán. 1691 §3, ktorý hovorí: „V ostatných veciach, ktoré sa týkajú spôsobu postupu, treba uplatniť, ak tomu nebráni povaha veci, kánony, o súdnych konaniach vo všeobecnosti a o riadnom sporovom súdnom konaní pri zachovaní osobitných noriem, týkajúcich sa káuz o stave osôb a káuz, ktoré sa vzťahujú na verejné dobro“. Treba si všimnúť, že nejde o „automatický“ alebo „rovnocenný“ odkaz, ale skôr o „podmienенý“ odkaz, teda možný alebo povinný len ak budú rešpektované „filtre“ alebo „podmienky“, o ktorých hovorí kán. 1691 §3.

Na základe týchto predpokladov môžeme konštatovať nasledovné:

- a) tam, kde Zákonomdarca v normatíve osobitného procesu manželskej nulity (kán. 1671-1691 §2) vkladá priamy odkaz na kánony o súdnych konaniach vo všeobecnosti alebo o riadnom sporo-

vom konaní, tieto kánony nachádzajú priamu aplikáciu, teda nie sprostredkovanú všeobecnou odkazovou normou (kán. 1691 §3), s rovnakými účinkami, aké má osobitná normatíva procesu manželskej nulity;

- b) tak, kde by v konkrétnom prípade chýbal osobitný predpis v kánn. 1671-1691 §2 a preto by bolo nevyhnutné odkázanie na kánony o súdnych konaniach vo všeobecnosti alebo o riadnom sporovom konaní, tento odkaz je sprostredkovaný kánonom 1691 §3. Toto si zakaždým vyžaduje pozorné hodnotenie, aby sa mohlo stanoviť či a do akej miery je odkaz možný.

1.2 Oblasť aplikovania kán. 1680 §1

Ak by sme rýchlo prešli okolo §1 kán. 1680, bolo ťažké pochopiť jeho zmysel a užitočnosť, nakoľko sa zdá – pokiaľ ide o odvolanie – že *sic et simpliciter* sa podobá kán. 1628. V reforme procesu manželskej nulity, vykonanej pápežom Františkom je právo na odvolanie garantované v V. a VII. základnom kritériu; o ňom pre priama zmienka v kán. 1680 §2. Pri prvom pohľade kán. 1680 §1 sa zdá prebytočný.

Pri pozornejšom čítaní kán. 1680 §1 sa však vynára jedinečný prvok: právo na odvolanie nie je zakotvené rovnocenne pre všetky rozsudku (okrem samozrejme hypotézy neodvolateľnosti, ktorú predpokladá kán. 1629), ale iba vo vzťahu k „tomu rozsudku“, o ktorom hovorí predchádzajúci kánon,

teda voči rozsudku, ktorý sa po *prvý*¹ krát vyhlásila neplatnosť manželstva². V takom prípade kán. 1628 a nasledujúce majú priamu aplikáciu, teda nie sprostredkovanú všeobecnou normou o odkaze (kán 1691 §3).

¹ Nič sa nehovorí o rozsudku, ktorým sa vyhlásila neplatnosť manželstva *druhý* krát (rozujem z toho istého titulu neplantosti). Takýto rozsudok sa stáva formálne rozsúdenou vecou, podľa kán. 1641 b.1, teda proti tomuto rozsudku už nie je možné odvolanie (porov. kán. 1629 b.3).

² Porov. G.P.MONTINI, *Dopo la decisione giudiziale: appello e altre impugnazioni*, v Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale (ed.), *La riforma dei processi matrimoniali di Papa Francesco*, Milano 2016, str.114; G. ERLEBACH, *Appello in quanto impugnativa dopo l'entrata in vigore del Motu proprio Mitis Idex Dominus Iesus*, in *Studi in onore di Carlo Gullo*, vol. III, Annales – 4, LEV, Città del Vaticano 2017, str.663-666.

Toto neznamená, že nie je možné vykonať právo na odvolanie proti prvému rozsudku *pro vinculo*; je to možné, ale kán. 1628 a nasledujúce treba interpretovať v hraniciach, vymedzených všeobecnou normou o odkaze, obsiahnutou v kán. 1691 §3.

Na prvý pohľad sa môže zdať, že táto vec nemá veľkú dôležitosť, ale dôsledok, ktorý z nej vychádza je veľmi dôležitý: oblasť aplikovateľnosti kán. 1680 §1 je zúžený na prvý rozsudok, ktorým sa v kauze vyhlásila neplatnosť manželstva. Môžeme dodať, že v takom prípade sa kán. 1628 a nasledujúce môžu aplikovať priamo.

1.3 Hlavný dôsledok: zániková lehota

Hlavný právny dôsledok kán. 1680 §1 je, že lehota 15 využitelných dní *ad appellandum* je zániková.

Zánikový charakter vyplýva z priameho odkazu na kán. 1630 §1, obsiahnutého v kán. 1680 §1³. Zánikovosť lehoty na odvolanie proti rozsudku, ktorým sa po prvý krát vyhlásila neplatnosť manželstva je implicitne potvrdená v kán. 1679, keď vezmeme do úvahy, že takýto rozsudok, ak nebol napadnutý, stáva sa vykonateľným⁴. Vykonateľnosť rozsudku predpokladá, že sa stal formálne rozsúdenou vecou⁵, čo má za priamy následok neodvolateľnosť⁶.

Zánikový charakter lehoty 15 dní *ad appellandum* je trochu oslabený faktom, že čas, daný Zákonodarcom na výkon práva na odvolanie je chápaný ako „využitelný čas“, teda – ak strana nemôže konať – plynutie času *ad appellandum* sa pozastavuje. Aby toto mohlo nastať, strana sa musí nachád-

³ V skutočnosti, formálne by sa mohlo uviesť to isté ohľadom zánikovej lehoty na uvedenie *prosecutio appellationis*. Ohľadom tohto bodu je to však veľmi zložitá (porov. k b.3.9).

⁴ Toto nie je miesto, aby sme sa zaoberali vykonateľnosťou rozsudku, vyhlasujúceho neplatnosť manželstva. Ohľadom kódexového vyjdrenia „fit exsecutiva“ (kán. 1679) si dovoľim odkázať na môj článok *La ejecutividad de la sentencia y del decreto de confirmación a la luz del Motu pr. Mittis Iudex Dominus Iesus*, v *Ius communionis* 7 (2019), str.303-308.

⁵ O rozdiel medzi formálne rozsúdenou vecou a materiálne rozsúdenou vecou porov. J. LLOBELL, *I processi matrimoniali nella Chiesa*, Roma 2015, str.263-264.

⁶ Tento mechanizmus neplatí pre rozsudky *pro vinculo*, ktoré aj aktuálne podľa praxe Rímskej róty pripúšťajú oneskorené odvolanie.

zať v situácii radikálnej⁷ neschopnosti môcť vyjadriť svoju vôľu odvolať sa. Takže je úplne výnimočné, aby sa mohol naplniť význam využiteľnosti⁸.

Význam zánikovosti lehoty na odvolanie proti rozsudku, ktorým sa po prvý raz vyhlásia neplatnosť manželstva nepriamo veľmi vyrušuje celý normatívny systém, ktorý reguluje právo na odvolanie, počínajúc jeho náležitostami (porov. nižšie, bb.2.2 a 2.3) a parametrami jeho uplatňovania (porov. nižšie, b.2.4). Pravdepodobne tento „disciplinujúci“ účinok reformy pápeža Františka z r.2015 ešte nebol úplne pochopený vo svojej celosti zo strany pracovníkov v kánonickom fóre⁹ a ani zo strany veriacich, stránok v kauze¹⁰.

2. Aké opatrenia sa musia zohľadniť pri udeľovaní možnosti na odvolanie a pri riadení výkonu práva na odvolanie?

2.1. Kontaktovateľnosť stránok

Keďže stále sa zvyšuje mobilita ľudí, ktorí niekedy dokonca menia krajinu pobytu, potom na účely vedenia celého súdneho konania a najmä doručenia rozsudku má veľký význam „kontaktovateľnosť“ stránok, najmä pozvanej stránky. Inými slovami, súd by mal mať vždy možnosť kontaktovať strany za účelom vykonať *in primis* doručenie písomností.

Aby to bolo možné alebo aspoň uľahčené, uvádzame praktickú radu inšpirovanú praxou niektorých súdov:

⁷ Ešte väčší dopad má nevedomosť o práve na odvolanie, ktorá premieňa lehotu na odvolanie na „nevyužiteľnú“.

⁸ Nie iba strana ale aj jej zástupca má právo na odvolanie; on v prípade pochybnosti o sutočnej vôli strany, ktorú zastupuje má legitimitu podať ovovanie *ad cautelam*.

⁹ Prekvapuje fakt, že nezriedka tribunáli nevenujú potrebnú pozornosť v dokumentovaní dátom-ov oznámenia rozsudku o neplatnosti manželstva stránkam; tribunál potom nemá jasný pojem o počítaní lehoty *ad appellandum* a nedávajú stránkam podrobné informácie; inokedy zasa zahŕňajú do spisov iba úkon odvolania a nie aj obálku, ktorou bol dokument doručený tribunálu.

¹⁰ Možno v neistote ohľadom počítania lehoty alebo pre nedbanlivosť pri podávaní ovovania, odvolávajúce sa strany deklarujú v úkone odvolania dátum, skorší ako je skutočné doručenie do kancelárie tribunálu alebo skorší, ako je samotné skutočné odoslanie. Ale toto neumenšuje zánikový charakter lehoty na odvolanie so všetkými dôsledkami (porov. nižšie, b,3.3).

a) na začiatku procesu je dobré dať žiadateľovi vyplniť informačný formulár, v ktorom sa vyžadujú rôzne údaje vrátane tých, ktoré umožňujú kontakt s oboma stránkami (adresa trvalého bydliska alebo korešpondenčná adresa, číslo mobilného telefónu, e-mailová adresa),

b) ak žiadateľ nepozná vyššie uvedené údaje týkajúce sa pozvanej stránky alebo tieto jednoducho nie sú, potom je potrebné pracovať s údajmi, ktoré bolo možné získať z vyhlásenia jednotlivých účastníkov, zaznamenať súhlas týchto účastníkov (alebo jeho odmietnutie, ako aj obmedzenia súhlasu) pokiaľ ide o oprávnenie súdu použiť tieto údaje na komunikáciu so stránkami, ak by to bolo potrebné, a okrem toho

c) zaznamenať záväzok jednotlivých účastníkov konania informovať súd o každej zmene adresy, ako aj o iných kontaktných údajoch, aby sa nesplnenie tohto záväzku mohlo považovať za konkludentný prejav vôle účastníka konania vzdať sa prijímania písomností vrátane rozsudku.

2.2. Zverejnenie rozsudku

Zverejnenie rozsudku je súbor povinností, prostredníctvom ktorých je rozsudok (odôvodnený) daný na vedomie privátnym aj verejným stranám. Je to procesný moment, ktorý má najvyššiu dôležitosť pre výkon práva na odvolanie.

Disciplína zverejnenia rozsudku prešla výraznou zmenou pri prechode od Kódexu z roku 1917 (kán. 1877 CIC1917) k dnes platnému Kódexu. V Pio-benediktínskom kódexe boli stanovené tri spôsoby: (a) predvolanie stránok “ad audiendam sententiae lectionem sollemniter factam a iudice pro tribunali sedente”¹¹; (b) informovanie stránok o tom, že rozsudok sa nachádza v kancelárii súdu a že majú právo prečítať si rozsudok, ako aj požiadať o jeho kópiu; (c) zaslanie kópie rozsudku stránkam spôsobom predpísaným v kán. 1719 CIC1917, tam, kde sa to takto praktizovalo. Z tohto dôvodu ustanovenie,

¹¹ Tento spôsob bol historickým dedičstvom, ktorého korene treba hľadať v slávnostnom procese, keď rozsudky nebývali zdôvodňované.

podľa ktorého lehota na odvolanie začala plynúť od správy o zverejnení rozsudku (kán. 1881 CIC 1917), zodpovedalo *druhému* spôsobu zverejnenia, t. j. úradnej správe o tom, že text rozsudku je možné pozrieť si v kancelárii súdu a je možné požiadať o jeho kópiu.

Podľa Kódexu z roku 1983 sa zverejnenie rozsudku uskutočňuje podľa jediného spôsobu, a to priameho doručenia (alebo zaslania) kópie rozsudku stránkam alebo ich právnym zástupcom (pozri kán. 1615)¹². Dnešný kán. 1630 §1 obsahuje ešte predchádzajúcu formuláciu „a notitia publicationis sententiae“. V neistote ohľadom významu, ktorý treba prisúdiť tomuto vyjadreniu, doktrína preferovala využiť jasnú úpravu kán. 1615 a chápať, že jediný legitímny spôsob zverejnenia rozsudku je odovzdanie alebo odoslanie kópie rozsudku stranám a ich zástupcom¹³.

Vychádzajúc však z praxe niektorých cirkevných súdov a majúc na zreteli predovšetkým ťažkosti spojené s uplatňovaním kán. 1615 v niektorých partikulárnych cirkvách v Spojených štátoch Amerických sa začala presadzovať možnosť uplatnenia druhého spôsobu zverejnenia rozsudku, ktorý predpokladá kán. 1877 CIC 1917. Inými slovami, zverejnenie rozsudku vo forme „poskytnutia informácie strane o výsledku kauzy a práva vyžiadať si/získať do určitého termínu úplné znenie rozsudku alebo nahliadnuť doň v sídle súdu sa považuje za dostatočné, aj keď v súčasnosti je *praeter legem*.”¹⁴ Tento redukovaný spôsob treba považovať minimalisticky povedané za podstatný rozmer zverejnenia rozsudku, ktorý vychádza z hodnotenia práva na odvolanie vo

¹² Toto bolo v celosti prevzaté do čl.258 §1 DC.

¹³ Porov. N.SCHÖCH, v. *Publicación de la sentencia*, v J. Otaduy-A.Vana-J.Sedano (ed.), *Diccionario general de derecho canónico*, vol. VI, Cizur Menor (Navarra) 2012, str.653.

¹⁴ G. ERLEBACH, *Il computo dei termini ad appellandum. Annotazioni pratiche*, in R. Palombi – H. Franceschi – E. Di Bernardo (ed.), *Iustitia et Sapientia in humilitate. Studi in onore di Mons. Giordano Caberletti*, Annales – 12, zv. II, Città del Vaticano 2023, s. 817. Upozorňujeme, že táto hypotéza „v skutočnosti zahŕňa viacero variantov, najmä pokiaľ ide o rozsah informácií (ktorý môže v takomto prípade siahať od informácií o vydaní samotného rozsudku až po vysvetlenie, ako sa vo veci rozhodlo a o prípadných zákazoch uzavretia nového manželstva), mieru, do akej je možné sa s rozsudkom oboznámiť (účastník môže získať kópiu, môže si rozsudok prečítať v priestoroch súdu), alebo pokiaľ ide o ďalšie formálne náležitosti, ako je napríklad povinnosť zaplatiť určitý poplatok za získanie kópie rozsudku. Na druhej strane sa zdá byť nedostatočné len priznanie práva na vysvetlenie vydaného rozsudku pracovníkom súdu.“ (*tamtiež.*, s. 817-818, poznámka 35).

svetle širšieho práva na obranu a náležitostí platného vynesenia rozsudku alebo rozhodujúceho dekrétu súdom nasledujúceho stupňa¹⁵. Okrem toho, keďže tento spôsob je zredukovaný alebo zjednodušený, aby mohol byť zákonne aplikovaný vyžaduje si, aby boli dostatočné dôvody, ktoré ho ospravedlňujú.

2.3. Poskytnutie informácií o práve podať odvolanie

Pri zverejnení rozsudku musí byť žiadajúca aj pozvaná stránka informovaná o práve na odvolanie (aj o možnosti odvolať sa na Rímsku rotu). To platí aj v prípade, ak účastníkovi konania pomáha advokát.

2.4. Parametre výkonu práva na odvolanie

Sú tri prvky, ktoré najviac kvalifikujú výkon práva na odvolanie: 1) *terminus a quo*; 2) plynutie lehoty na podanie odvolania; 3) *terminus ad quem*.

Ad 1. *Terminus a quo* je deň, od ktorého začína plynúť lehota na oprávnené uplatnenie práva na odvolanie. Určuje sa zverejnením rozsudku jednotlivým účastníkom konania a súčasným poskytnutím informácií - v prípade potreby - o práve na odvolanie. Presnejšie povedané, táto lehota začína plynúť od polnoci po oznámení (porovnaj kán. 202 §1). Preto je v prípade potvrdzujúcich rozsudkov mimoriadne dôležité mať dôkaz, ktorý sa doloží do spisu, o zverejnení¹⁶ rozsudku jednotlivým súkromným a verejným stránkam.

Na to, aby určenie termínu *a quo* bolo jednoduchšie v spôsobe *praeter legem*, t. j. v spôsobe zverejnenia inšpirovanej druhou možnosťou kán. 1877 CIC1917, je potrebné prijať určité opatrenia vo fáze zverejnenia rozsudku:

a) v oznámení, v ktorom je účastník konania informovaný o výsledku konania a o práve nahliadnuť do rozsudku v kancelárii súdu (a v prípade po-

¹⁵ Porov. *tamže*, str.817 a 820-822.

¹⁶ Nestačí, ak je zverejnenie začaté a nie je dokončené. Najmä ak sa uskutoční pokus o doručenie rozsudku doporučeným listom a ten sa vráti tribunálu späť z dôvodu nevzdvihnutia v odbernej lehote, potom sa takéto doručenie považuje za neuskutočené. V niektorých štátnych systémoch, napr. v Taliansku, „nevzdvihnutie v odbernej lehote“ nadobúda účinok predvolania, ale v kánonickom systéme sa to neuplatňuje.

treby požiadať o jeho kópiu), ako aj o práve podať odvolanie proti vydanému rozsudku, sa musí stanoviť presný časový rámec, v ktorom môže tento účastník konania vykonať návštevu kancelárie súdu; zvyčajne by sa mala poskytnúť lehota 15 dní. Ďalšie kroky závisia od reakcie stránky:

b) ak sa stránka dostaví do kancelárie na nahliadnutie do rozsudku v stanovenej lehote, potom lehota na podanie odvolania začne plynúť o polnoci dňa nasledujúceho po dni nahliadnutia do rozsudku čiže v deň nasledujúci po dni nahliadnutia do rozsudku;

c) ak stránka, ktorej bola ponúknutá možnosť vyžiadať si kópiu rozsudku (bez toho, že by si ho predtým prezrela v sídle tribunálu), prejaví ochotu prijať túto možnosť v lehote, ktorá jej bola poskytnutá, potom lehota *a quo* na podanie odvolania začne plynúť až odo dňa nasledujúceho po doručení kópie rozsudku;

d) ak stránka nevyužije *intra tempus* žiadnu z možností, ktoré jej boli poskytnuté, potom lehota *a quo* na podanie odvolania začne plynúť odo dňa oznámenia, ako je uvedené v písmene a) tejto poznámky.

Ad 2. Plynutie odvolacej lehoty, čiže plynutie tohto času má takéto charakteristiky: jej trvanie je 15 dní¹⁷; je to lehota nepretržitá, zániková, ale aj „využitelná“.

Nepretržitosť znamená, že tento čas beží aj v dňoch pracovného pokoja¹⁸, dokonca aj v noci.

Charakteristickou črtou *zánikovej* lehoty je, že je ustanovená zákonom na uplatnenie práv, takže ju nemožno predĺžiť ani platne skrátiť, ak o to strany nepožiadajú (porov. kán. 1465 §1).

Avšak *využitelnosť* (porov. kán. 201 §2) treba chápať ako „súčasnú

¹⁷ Proti rotálnym rozsudkom je táto lehota predĺžená na 20 dní (porov. čl. 104 §1 NRRT).

¹⁸ Ak však súdny vikár nariadi, že za určitých okolností (napr. počas vianočných, veľkonočných alebo letných prázdnin) bude lehota na podanie odvolania prerušená, a to potom môže byť relevantné pre posúdenie, či bolo odvolanie podané v lehote alebo mimo nej, súd by mal dbať na to, aby do spisu zahrnul príslušné vyhlásenie, aby odvolací súd mohol správne posúdiť, či bolo odvolanie podané v lehote.

prítomnosť náležitého poznania (opak nevedomosti) a schopnosti skutočne konať¹⁹. Čas zostáva „využitelný“ aj v prípade, ak sa vyskytnú rôzne povinnosti, zdravotné problémy a pod. Až stav úplnej nemožnosti obrátiť sa na súd, napríklad aj prostredníctvom iných osôb a vyjadriť vôľu podať odvolanie, spôsobuje, že čas nie je užitočný, a tak sa jeho plynutie pozastavuje. Ak nie je preukázaný opak, predpokladá sa, že jednotlivé stránky využívajú využitelný čas *ad appellandum*.

Ad 3. *Terminus ad quem* pre odvolanie končí o polnoci posledného dňa na podanie odvolania. Avšak podľa ustanovení kán. 1467, ak posledný deň na podanie odvolania pripadne na deň pracovného pokoja súdu *a quo*, potom sa *ope legis* predlžuje na prvý nasledujúci deň po dni pracovného pokoja.

2.5. Odôvodnenie (*prosecutio*) odvolania

Samotné odvolanie si vyžaduje odôvodnenie. Odvolanie musí smerovať na súd, ktorý vydal rozsudok, a môže byť vyjadrené jednou vetou: „odvolávam sa proti vydanému rozsudku“, prípadne s uvedením súdu, na ktorý sa odvolanie podáva.

Pokračovanie odvolania pozostáva najmä z uvedenia dôvodov, prečo sa človek domnieva, že vydaný rozsudok je nespravodlivý²⁰. Písomnosť, ktorou sa toto pokračovanie podáva, by sa mala zaslať priamo odvolaciemu súdu.

V praxi je však bežné „*appellatio una cum prosecutione*“, t. j. prejavenie odvolania a jeho dôvodov (pokračovania) v tom istom úkone. Musím však dodať, že v rotálnom dekréte *coram Jaeger* bola spochybnená oprávnenosť tejto praxe.

Absencia pokračovania (odôvodnenia) by sa mohla vykladať ako zanechanie odvolania (porov. kán. 1635), o ktorom *nižšie*, b.3.9.

3. Niektoré špecifické otázky

¹⁹ Cf. G. ERLEBACH, *Il computo*, cit., s. 819, poznámka 41. Nevedomosť o práve na odvolanie je najradikálnejšou chybou, nakoľko úplne prekáža plynutiu lehoty *ad appellandum*.

²⁰ Historicky v odôvodnení odvolania sa dávala veľká dôležitosť vyžiadanie služby vyššieho sudcu; aktuálne však – napriek formulácii kán. 1634 §1 – sa smeruje k tomu, že vyžiadanie služby vyššieho sudcu je implicitne zahrnuté v samotnom odvolaní.

3.0.1. Nezastihnuteľnosť pozvanej stránky v čase zverejnenia rozsudku

Keď strana – najčastejšie pozvaná – je nezastihnuteľná pre publikovanie rozsudku, ak nie sú naplnené podmienky, o ktorých sme hovorili vyššie (b.2.1c), treba aktivovať procedúru podľa čl. 132 §1 DC, čiže vykonať dôkladné pátranie po mieste pobytu stránky, ktorej sa má rozsudok doručiť. Ak aj napriek takémuto zisťovaniu stránka zostane nezastihnuteľná, súd, ktorý vydal rozsudok, to musí vyhlásiť. Týmto spôsobom zaniká povinnosť zverejniť rozsudok stránke, ktorú nemožno nájsť.

Zverejnenie verejnou vyhláškou, o ktorej čl. 132 §2 DC možno použiť len vtedy, ak to umožňuje partikulárny zákon.

3.1. Škoda a právny záujem vo vzťahu k odvolaniu.

Škoda je *causa movens* odvolania z pohľadu psychologického. Môže sa považovať aj za konkrétny právny záujem, ktorý odôvodňuje odvolanie, keďže samotné odvolanie je konkrétna aktualizácia práva na obranu v tejto procesnej fáze.

Môžeme konštatovať, že škoda, keďže je subjektívnej povahy – čiže je na strane tej stránky, ktorá sa rozsudkom *považuje za poškodenú* (porov. kán. 1628) – nepripúšťa akékoľvek hodnotenie zo strany tribunálu *a quo*. Jedine tribunál *ad quod*, ak nenájde prvky pre ktoré by sa odvolanie malo prijať na základe aplikácie kán. 1680 §2, ho bude môcť odmietnuť ako naťahovanie času. To isté platí o odvolaní prezentovanom obhajcom zväzku proti prvému rozsudku, ktorým sa dokázala neplatnosť manželstva v konkrétnom prípade.

3.3. Podanie odvolania v kancelárii súdu, zaslanie poštou alebo e-mailom

Samotné podanie odvolania by sa malo uskutočniť podaním do kancelárie súdu *a quo* písomného vyhlásenia, v ktorom sa prejaví úmysel podať odvolanie. Alternatívne zákon umožňuje prejsť vôľu podať odvolanie ústne, ale v takom prípade je notár súdu povinný vyhotoviť o tom príslušnú písomnú listinu (porovnaj kán. 1630 §2).

V súčasnosti nie sú žiadne problémy s odvolaním zaslaným poštou alebo kuriérom, pokiaľ nie sú pochybnosti o totožnosti odosielateľa²¹. V tomto prípade sa za dátum odvolania považuje dátum poštovej pečiatky alebo dátum prijatia kuriérom, a nie to, čo účastník konania deklaruje v odvolaní. Preto je najmä v prípade odvolaní proti rozsudkom *pro matrimonii nullitate* mimoriadne dôležité, aby súd *a quo* priložil nielen oznámenie o odvolaní, ale aj obálku v ktorej bolo odvolanie doručené.

Rozvoj foriem komunikácie spôsobuje, že už sa akceptuje aj podanie odvolania elektronickou poštou, pokiaľ nie sú pochybnosti o totožnosti odosielateľa. Obvykle nie sú pochybnosti v takom zmysle, ak zo spisov vyplýva, že adresa elektronickej pošty z ktorej prišlo dovolanie, bola známa už skôr, ak z tejto adresy strana už so súdom komunikovala.

3.4. Zasielanie dokumentov odvolaciemu súdu

Keďže odvolávajúca sa stránka má právo zmeniť súd na ktorý smeruje odvolanie (súd *ad quod*) a keďže stránky sa zvyčajne obracajú na súd poštou, potom je dobré riadiť sa aj dnes pravidlom uvedeným v kán. 1682 §1 CIC1983, ktoré sa však chápe takto: *v prípade odvolania aspoň jednej zo stránok sa písomnosti majú zaslať odvolaciemu súdu do dvadsiatich dní od zverejnenia rozsudku*.

Ak sú dni zverejnenia rozsudku jednotlivým účastníkom konania rozdielne, je potrebné vychádzať z dňa, keď došlo k poslednému zverejneniu.

Súd *a quo* by mal pri zasielaní dokumentov odvolaciemu súdu dbať na to, aby o tomto kroku informoval všetkých účastníkov konania. Je to potrebné preto, aby sa uľahčilo pokračovanie v odvolaní tým, ktorí podali „jednoduché“ odvolanie, t. j. nemotivované odvolanie; čo umožňuje aj uplatnenie vedľajšieho odvolania v súlade s kán. 1637 §3 (porov. nižšie, b.3.6).

²¹ Netreba byť „maniakmi“, treba však tomu venovať dostatočnú pozornosť. V súčasnosti sa ukázal jeden prípad na Rímskej róte: spis podpísaný menom a priezviskom aktorky bolo vyžiadané nové predloženie kauzy po dvoch rozsudkoch *pro vinculo*. Napriek tomu, v priebehu procedúry na základe oznámenia, ktoré jej bolo doručené, aktorka prejavila prekvapenie a deklarovala, že na Rótu nič neposielala. Naozaj, po následnej kontrole podpisov sa ukázalo, že žiadosť o *nova causae propositio* bola podpísaná, pravdepodobne, matkou aktorky.

3.5 Odoslanie odvolania priamo súdu *ad quod*

Nepodanie odvolania na súde *a quo* spôsobuje nezákonnosť tohto opravného prostriedku *quoad modum propositionis*. To však neznamená, že takéto odvolanie je úplne bez účinku. *Quoad substantiam* je takéto odvolanie platným odvolaním v tom zmysle, že má stále pozastavujúci účinok²² a v zásade aj prenášajúci účinok. V určitých situáciách však odvolanie, ktoré nesleduje riadny postup nemusí byť účinné na ručenie odvolacieho súdu²³.

3.6. Vedľajšie odvolanie²⁴

Právo na odvolanie možno uplatniť do *pätnástich využitelných dní od zverejnenia rozsudku* (kán. 1630 §1). Tento spôsob sa nazýva „hlavné odvolanie“, ale nejde o jediný spôsob. Nemalo by sa totiž zabúdať na možnosť tzv. *vedľajšieho odvolania* podľa kán. 1637 §3 , ktoré je prípustné aj v prípadoch manželskej nulity. Ako príklad uvedme prípad, v ktorom boli riešené dva tituly neplatnosti manželstva (X a Y) a rozsudok bol afirmatívny len v titule X, pričom v titule Y bol negatívny. V takomto prípade žiadateľ v nádeji, že ostatní účastníci konania sa neodvolajú a že rozsudok v titule X sa stane vykonateľným, nebude mať záujem podať odvolanie proti rozsudku v titule Y. Ak však pozvaná stránka alebo jeho právny zástupca podá odvolanie proti rozsudku v titule X, potom bude mať žiadateľ právo uplatniť vedľajšie odvolanie - na základe kán. 1637 §3 - proti rozsudku v titule Y.

²² Ak medzi časom tribunál *a quo* vydal dekrét o vykonateľnosti rozsudku *pro matrimonii nullitate*, tento dekrét bude treba pozastaviť tribunálom *a quo*, akonáhle tento bude informovaný o odvolaní; teda tento dekrét bude treba vyhlásiť za neplatný.

²³ Toto je, napr. prípad, v ktorom proti rozsudku *pro matrimonii nullitate* sa obhajca zväzku odvolal riadne na lokálny odvolací tribunál, zatiaľ čo pozvaná strana sa odvolala priamo na Rímsku rótu. Ak vyžiadanie spisu zo strany Róty nepríde skôr, ako lokálny odvolací tribunál prijal kauzu za svoju (porov. výnimka, o ktorej kán. 1632 §2), bude kompetentným tribunálom na riešenie kauzy lokálny odvolací tribunál a nie Rímska róta.

²⁴ K tomuto bodu si dovoľím ponúknuť, čo som napísal v *Alcuni aspetti applicativi del processo ordinario secondo il Motu proprio Mitis Iudex*, in *Ius et Iustitia XVIII. Acta XVIII Symposii iuris canonici anni 2016*, str.162.

3.7. Čiastočné odvolanie

Odvolanie je čiastočné, ak sa podáva len proti jednému alebo niektorým titulom, rozhodnutým v rozsudku. Uvedená situácia sa teda tiež týka čiastočného odvolania, keďže rozsudok bol vydaný v dvoch tituloch a žiadateľ sa odvolal len proti jednému z nich. V takejto konfigurácii (rozsudok/odvolanie) však nemá údaj o čiastočnom odvolaní praktický význam.

Úplne iná je situácia, keď žiadateľ namieta neplatnosť manželstva z titulu A (napr. vylúčenie *bonum prolis* zo strany pozvanej stránky), zatiaľ čo pozvaná stránka v odpovedi na prvú výzvu žiada, aby sa neplatnosť manželstva vyhlásila z titulu B (napr. *incapacitas assumendi* zo strany žiadateľa), potom súd vydá dosvedčenie sporu s oboma titulmi a vyhlási neplatnosť manželského súhlasu z oboch titulov, no žiadateľ, ktorý nechce pripustiť jeho *incapacitas assumendi*, sa odvolá proti titulu B.

Takéto čiastočné odvolanie je legitímne, hoci v určitom zmysle ide proti vlastnému záujmu, vyplývajúcemu z dosiahnutého *petitu*, t. j. z vyhlásenej neplatnosti manželstva. Ďalšie kroky, ktoré sa majú vykonať na odvolacom súde, sú tieto: po tom, ako boli všetky strany informované o podanom čiastočnom odvolaní a bola im poskytnutá, aspoň implicitne, možnosť vyjadriť svoj *mens rea*, je obhajca zväzku vyzvaný, aby predložil svoje pripomienky. Ak nevzniknú žiadne ťažkosti s ohľadom na riadny priebeh veci a odvolanie bolo podané *intra tempus*, potom odvolací súd vezme na vedomie prechod rozsudku do formálne rozsúdenej veci, pokiaľ ide o titul A (keďže bolo rozhodnuté *pro matrimonii nullitate* a nebolo podané odvolanie), potom - ak nič nebráni vykonateľnosti tejto časti rozsudku - vyhlási ho za vykonateľný v súlade s kán. 1679. V dôsledku toho nie je možné podať odvolanie, pokiaľ ide o titul B, pre nedostatok oprávneného záujmu, pokiaľ žiadateľ nepreukáže, že ho má.²⁵

²⁵ Z lásky k pravde treba spresniť, že na Róte je snaha aplikovať v takých situáciách potenciálne jednoduchšiu procedúru, ktorá znie: po ustanovení Turnusu si sudca *ponens* hneď vyžiada stanovisko obhajcu zväzku, potom vydá dekrét, obsahujúci všetky náležitosti, zahrňujú aj vykonateľnosť rozsudku, vzťahujúceho sa na titul, rozhodnutý *pro nullitate*, proti ktorému nebolo podané odvolanie. Tento dekrét sa oznámi stranám a obhajcovi zväzku, a udelí sa im fakulta podať rekurz na Turnus do desiatich dní o doručenia tohto dekrétu. Následne závisí od strán: ak nebol prezentovaný rekurz, potvrdí sa to, čo sudca *ponens* stanovil, avšak v prípade rekurzu na Turnus sa postupuje „per memorialia“ a následne Turnus vydá dekrét.

3.8. Zrieknutie sa odvolania

Je samozrejmé, že účastníci, ktorí majú právo na odvolanie, sa môžu rozhodnúť, že ho nevyužijú *ab initio* a vôbec ho nepodajú, rovnako ako sa môžu zrieknuť už podaného odvolania. Práve tento druhý prípad nás teraz zaujíma najviac.

Na účinné zrieknutie sa podaného odvolania je potrebné, aby bola takáto vôľa riadne prejavená v určitom časovom rámci. Pokiaľ ide o prejav vôle, nepostačuje zrieknutie *mente retenta* alebo podmienené zrieknutie, musí byť isté a riadne oznámené odvolaciemu súdu. Zrieknutie nadobúda účinnosť až od okamihu, keď je o ňom oboznámený odvolací súd. Nie je potrebné, aby ho ostatné stránky akceptovali alebo nenapadli, ale najmä ten, kto podal vedľajšie odvolanie, musí byť bezodkladne informovaný o zrieknutí sa hlavného odvolania. Ak neexistujú zjavné pochybnosti o platnosti samotného zrieknutia²⁶, súd ho má len vziať na vedomie, nie je potrebné jeho prijatie.

Pokiaľ ide ale o časový rámec, je jasné, že lehota *a quo* na zrieknutie začína plynúť odo dňa podania odvolania a končí rozhodnutím, ktoré odvolací súd prijme v súlade s kán. 1680 §2 (tu máme na mysli odvolanie proti afirmatívne mu rozsudku). Od okamihu prijatia odvolania alebo jeho *reiectio* z dôvodu, že sa zreteľne javilo ako naťahovanie času, s príslušným potvrdením napadnutého rozsudku sa strana už nemôže zrieknuť tohto opravného prostriedku, aj keď dekrét súdneho kolégia nebol ešte vydaný. Predovšetkým treba mať na pamäti, že prijatím odvolania čiže predložením kauzy na súdne konanie (porov. kán. 1680 §2) začína nová *instantia litis* alebo *instantia appellationis*, ktorej sa môže zrieknuť iba žiadateľ²⁷.

Ďalšou podmienkou, aby sme mohli hovoriť o skutočnom zrieknutí sa podaného odvolania je, že musí ísť o úplné zrieknutie. O takýto prípad nejde, ak sa jediný odvolateľ zriekne len časti odvolania alebo ak sa odvolala pozvaná stránka a obhajca zväzku a potom sa zriekne iba pozvaná stránka.

²⁶ Myslí napr. vzdanie sa odvolania podané stránkou trpiacou závažnou duševnou chorobou, ak sa odvolania vzdá tá istá stránka a nie jej opatrovník.

²⁷ Tu vynechám atypické citácie ohľadom titulov, uvedených pozvanou stránkou (alebo formulovaných sudcom na základe vyhlásení pozvanej stránky) alebo tých, na ktoré sa pozvaná stránka stala *diligentior*, a tak prevzala povinnosť konať.

V prípade úplného zrieknutia sa odvolania proti rozsudku, ktorým sa vyhlasuje manželstvo za neplatné, chýba dôvod, pre ktorý by odvolací súd vydal rozhodnutie podľa druhej časti kán. 1680 §2. Inými slovami, v prípade úplného zrieknutia sa odvolania chýba základ na posúdenie, či sa toto odvolanie zjavne javí ako naťahovanie času. Preto súd, ktorý má kauzu na starosti, čiže súd, ktorý má spisy kauzy, potom, ako konštatuje, že bolo vykonané zrieknutie sa odvolania a že rozsudok sa stal formálne rozsúdenou vecou, pristúpi k fáze vydania dekrétu o vykonateľnosti.

3.9. Zanechanie odvolania

Rozumie sa situácia, kedy jedna zo strán podala „jednoduché“ odvolanie proti afirmatívnemu rozsudku, ale následne – hoci bola informovaná o povinnosti podať dôvody odvolania – neurobila to. Zákon hovorí, že v takom prípade odvolanie sa považuje za zanechané (kán. 1635). Vec je osobitne relevantná, ak

odvolanie podala iba jedna strana. A toto je práve situácia, o ktorej budeme hovoriť. Predtým, ako sa vyhlási, že zanechanie sa naozaj stalo, treba obrátiť pozornosť na prítomnosť niektorých prvkov. Medzi nimi sú dôležité nasledovné:

- a) kán. 1635 hovorí iba o *predpoklade* zanechania, ktorý samozrejme padá v prítomnosti faktov, ktoré hovoria iné, ktoré treba dostatočne poznať. Preto:
- b) v prípade chýbajúceho zdôvodnenia odvolania je vhodné, aby sa odvolací tribunál obrátil na odvolávajúcu sa stranu, informoval ju o účinkoch chýbajúceho zdôvodnenia a dal jej možnosť prezentovať dôkaz eventuálne už podaného zdôvodnenia, v termíne *ad quem*;
- c) ak sa ukáže, že strana si nebola vedomá účinkov chýbajúceho zdôvodnenia a prejaví vôľu, aby odvolací tribunál súdil kauzu či dôvody odvolania, alebo dodá kópiu zdôvodnenia odvolania s dôkazom jej včasného podania, nebude žiadna pochybnosť a kauza bude pokračovať podľa svojho *iter*;

- d) ak sa však ukáže, že odvolávajúca sa strana naozaj nepodala zdôvodnenie svojho odvolania, odvolací tribunál to vyhlási a pristúpi k fáze vykonateľnosti napadnutého rozsudku.

3.10. Ustanovenie patróna na *prosecutio appellationis*

Ide o nový fenomén, ktorý sa objavuje už dosť často. Často sa stáva, že žalujúca strana koná v kauze sama, neprijme asistenciu advokáta v kánonickom fóre. V prípade rozsudku *pro vinculo* táto strata chce využiť všetko na dosiahnutie zmeny rozsudku, ktorý je v jej neprospech, a *in primis* si ustanoví advokáta (alebo patróna) za účelom zostavenia²⁸ *prosecutio appellationis*. Potom nasleduje žiadosť zo strany advokáta (alebo patróna) o prezretie spisu kauzy. Vtedy treba tejto žiadosti vyhovieť.

Záver

Pohľad na právo na odvolanie v kauzách manželskej nulity je veľmi široký a komplexný. Systém hmotného práva, je na prvý pohľad jasný a lineárny, ale nie je málo ťažkostí s jeho konkrétnou aplikáciou. Tu sa rodia skutočnosti, na ktoré sme postupne v texte poukázali.

Pokiaľ ide zvlášť o normatívny obsah súčasného kán. 1680 §1, treba si uvedomiť, že sa aplikuje na situácie, kedy po prvý krát bola vyhlásená neplatnosť manželstva. V takomto prípade lehota na odvolanie je striktné zániková a proti týmto rozsudkom nie je možné neskoršie odvolanie.

Grzegorz Erlebach

²⁸ Pre dobro strany je dôležité aby bolo jasne viditeľné, kto zostavoval *prosecutio appellationis*. Vo všeobecnosti, úkony, zostavené nejakým *ghost writer* nemá dobrý dopad na stranu a môže sa ukázať ako kontraproduktívne pre ňu.

Mons. Grzegorz Erlebach,
sudca Rímskej Róty

Quando l'appello è manifestamente mere dilatorio (can. 1680 § 2)?

Il rinnovato can. 1680 § 2, comparso nella riforma del processo di nullità matrimoniale, realizzata da Papa Francesco con il Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus*¹ (per la Chiesa latina) del 15 agosto 2015, dà luogo ad un'inedita forma di fase preliminare del processo nel nuovo grado di giudizio, determinato dall'appello contro una sentenza che per la prima volta ha dichiarato la nullità del matrimonio. Il Legislatore impone infatti che in questa fase venga esaminato l'appello interposto, per poter stabilire se esso è manifestamente meramente dilatorio o meno. Qualora risulti una manifesta dilatorietà, l'appello non potrà essere ammesso e la sentenza impugnata sarà soggetta a conferma; in caso contrario l'appello sarà ammesso, dando così luogo ad un nuovo grado di giudizio ordinario. Fondamentale in questa fase è dunque valutare se l'appello sia manifestamente *mere* dilatorio.

¹ AAS 107 (2015), p. 958-967, con l'annessa *Ratio procedendi in causis ad matrimonii nullitatem declarandam* (p. 967-970). L'analogo documento di Papa Francesco per le Chiese Orientali è il Motu pr. *Mitis et misericors Iesus*, AAS 107 (2015), p. 946-954, con l'annessa *Ratio procedendi in causis ad matrimonii nullitatem declarandam* (p. 954-957).

La letteratura canonistica sull'argomento è molto vasta². Plurimi sono anche i decreti Rotali emessi in applicazione del can. 1680 § 2³. La presente riflessione non può pertanto andare più di tanto oltre le considerazioni essenziali. Non mancherà naturalmente un cenno alle condizioni di procedibilità di questo mezzo di impugnazione e alla procedura dello stesso, che si conclude con l'emissione della decisione giudiziale a norma del can. 1680 § 2.

Per quanto riguarda invece il *focus* dell'argomento in trattazione, mi sia consentito "inquadrate" le principali correnti interpretative (a livello dottrinale e giurisprudenziale) del can. 1680 § 2 – emerse subito dopo la promulgazione del Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus* –, per poi porre l'attenzione sulle correnti attualmente più rilevanti nella giurisprudenza rotale.

1. Le condizioni di procedibilità e gli aspetti di procedura

Occorre distinguere fra *procedibilità* e *procedura* a norma del can. 1680 § 2. La prima, logicamente precedente alla seconda, è condizione per l'applicabilità della procedura stabilita nel suddetto canone.

1.1. La procedibilità

Le principali condizioni di procedibilità sono: (a) la sentenza dichiarativa di nullità del matrimonio emessa da un tribunale di grado inferiore, (b) l'appello contro la menzionata sentenza interposto nei termini, (c) la *persona standi in iudicio* delle parti in causa.

² Mi limito in questa sede ad alcuni esempi: G.P. MONTINI, "Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat" (*cann. 1680 § 2 e 1687 § 4 MIDI*): *alcune considerazioni*, in *Periodica de re canonica* 105 (2016), p. 663-699; W. L. DANIEL, *The Appellatio mere dilatoria in Causes of Nullity of Marriage. A contribution to the General Theory of the Appeal against a Definitive Sentence*, in *Studia canonica* 50 (2016), p. 383-452; A. GIORDANO, *Il "filtro" in appello nel processo matrimoniale canonico. Esegesi sistematica e storico-comparatistica dei canoni 1680 § 2 e 1687 § 4 C.I.C.*, Romae 2022.

³ Per quanto riguarda gli studi che tengono conto in larga misura della giurisprudenza Rotale, cf. M. TEIXIDOR, *L'appello meramente dilatorio*, in H. Franceschi – M. A. Ortiz (ed.), *Ius et Matrimonium IV. Atti dell'VIII Corso di aggiornamento in diritto matrimoniale e processuale canonico, settembre 2022*, Subsedia canonica – 43, Edusc, Roma 2023, p. 289-366; D. TETI, *I decreti ex can. 1680 § 2. Spunti ricostruttivi del nuovo istituto alla luce del primo quinquennio di giurisprudenza rotale (2016-2020)*, in R. Palombi – H. Franceschi – E. Di Bernardo (ed.), *Iustitia et Sapientia in Humilitate. Studi in onore di Mons. Giordano Caberletti*, Annales – 12, LEV, Città del Vaticano 2023, p. 1055-1087.

Ad a) Sebbene il testo normativo presenti un'apparente indeterminazione, allo stato attuale non vi è alcun dubbio che i nuovi cann. 1679-1680 § 2 costituiscono un'unità logica, per cui la procedura preliminare – di cui al can. 1680 § 2 – è applicabile soltanto in presenza di un appello (can. 1680 § 1) interposto contro una sentenza che per la prima volta ha dichiarato la nullità del matrimonio (can. 1679)⁴. Di conseguenza, l'applicazione del can. 1680 § 2 nel caso dell'appello contro una sentenza *pro vinculo* comporta la nullità del relativo decreto: un decreto con il quale l'appello venisse ammesso sarebbe semplicemente superfluo; al contrario, un decreto con il quale venisse confermata una sentenza *pro vinculo* sarebbe non solo nullo⁵ ma anche di notevole impatto sul giudizio.

Ad b) L'interposizione dell'appello *extra terminum* contro la prima sentenza emessa *pro matrimonii nullitate* non esercita alcun effetto proprio, atteso che decorsi i termini *ad appellandum* quella sentenza passa in giudicato formale (quindi non ammette più l'appello) e si presta ad essere dichiarata esecutiva (cf. cann. 1679 e 1982). In caso di dubbio, se l'appello è stato interposto *intra vel extra terminum*, si presume la regolare proposizione dell'appello.

Del tutto diversa è la situazione dell'abbandono dell'appello e della rinuncia esplicita allo stesso, sebbene gli effetti sono gli stessi: l'inapplicabilità del can. 1680 § 2 a causa della mancanza attuale di un valido appello con il conseguente passaggio alla fase di esecutività.

⁴ Cf. G.P. MONTINI, *Dopo la decisione giudiziale: appello e altre impugnazioni*, in Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale (ed.), *La riforma dei processi matrimoniali di Papa Francesco*, Milano 2016, p. 114; G. ERLEBACH, *Appello in quanto impugnativa dopo l'entrata in vigore del Motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Studi in onore di Carlo Gullo*, vol. III, Annales – 4, LEV, Città del Vaticano 2017, p. 663-666.

⁵ Sul punto la giurisprudenza rotale è unanime; cf., in ordine cronologico, i decreti: coram Erlebach, 22 luglio 2019, in *Periodica de re canonica* 110 (2021), p. 145-153; coram Adam, 30 luglio 2019, Gedanen., B. 97/2019; coram Erlebach, 24 settembre 2019, Gedanen., B. 98/2019; coram Ferreira Pena, 19 gennaio 2021, Nanneten., B. 3/2021; coram Caberletti, 19 luglio 2022, Gedanen., B. 83/2022; coram Bartolacci, 19 ottobre 2022, Gedanen., B. 106/2022; coram Monier, 16 novembre 2022, Gedanen., B. 114/2022; coram da Costa Gomes, 1 dicembre 2022, Mechlinien.-Bruxellen., B. 124/2022; coram Salvatori, 2 marzo 2023, Nnevien., B. 30/2023; coram Todisco, 15 marzo 2023, Nictheroyen., B. 38/2023; coram Milite, 1 giugno 2023, Nictheroyen., B. 90/2023.

Ad c) Qualora una delle parti abbia avuto il curatore nel precedente grado di giudizio, occorre verificare che costui sia in possesso di una valida nomina al momento attuale⁶.

A queste condizioni di procedibilità in senso stretto se ne accosta un'altra, quella dell'*interesse giuridico*. La potenziale mancanza di un tale interesse entra in gioco quando la nullità del matrimonio è stata dichiarata per diversi capi ma l'appello è stato interposto solo per uno o alcuni tra questi capi. In tale ipotesi la parte della sentenza relativa ai capi decisi affermativamente e non appellati è passata nel frattempo in giudicato formale, quindi potenzialmente la sentenza sotto questo profilo si presta ad essere resa esecutiva. In questo stato di cose, presumibilmente, non vi è alcun interesse giuridico per la trattazione dell'appello, a meno che la parte appellante non dimostri l'esistenza di tale interesse. Comunque sia, questo aspetto non riguarda tanto la validità di un processo svolto in mancanza di un congruo interesse giuridico quanto piuttosto l'economia del processo: si rischierebbe di usufruire inutilmente delle risorse del tribunale.

1.2. La procedura

La prima parte del can. 1680 § 2 è dedicata interamente all'aspetto procedurale in senso ampio, comprensivo di alcuni aspetti di procedibilità e di procedura in senso stretto. Ivi è stabilito come segue: “Decorsi i termini stabiliti dal diritto per l'appello e la sua prosecuzione, dopo che il tribunale di istanza superiore ha ricevuto gli atti giudiziari, si costituisca il collegio dei giudici, si designi il difensore del vincolo e le parti vengano ammonite a presentare le osservazioni entro un termine prestabilito”⁷. La sequenza dei passaggi comprende dunque tre aspetti riconducibili alla procedibilità:

⁶ Prescindiamo da altre condizioni del tutto particolari che possono dar luogo alla sospensione del giudizio (cf. can. 1519) o all'interruzione del giudizio, come nel caso della morte di una delle parti (cf. can. 1674 § 3).

⁷ Il testo latino è dello stesso tenore: “Terminis iure statutis ad appellationem eiusque prosecutionem elapsis atque actis iudicialibus a tribunali superioris instantiae receptis, constituatur collegium iudicum, designetur vinculi defensor et partes moneantur ut animadversiones, intra terminum praestitutum, proponant”.

- a) appello,
- b) prosecuzione dell'appello,
- c) trasmissione degli atti al tribunale di appello⁸,

a cui seguono altri di natura meramente procedurale:

- d) costituzione del collegio giudicante⁹ e designazione del difensore del vincolo,
- e) ammonizione delle parti circa la loro facoltà di presentare osservazioni entro un determinato termine,
- f) acquisizione delle *Animadversiones* da parte del difensore del vincolo¹⁰.

In verità, non è del tutto intellegibile il riferimento al decorso del termine per la prosecuzione dell'appello in relazione alla trasmissione degli atti e alla costituzione del tribunale di appello. La logica richiede che gli atti siano inviati al tribunale *ad quod* “decorsi i termini stabiliti dal diritto per l'appello” (can. 1680 § 2). Non occorre invece vincolare l'invio degli atti dalla prosecuzione dell'appello. Tutt'al più qualcuno potrebbe sostenere che il Vicario giudiziale

⁸ La trasmissione degli atti non è stata elencata fra gli elementi di procedibilità (cf. *supra*, n. 1.1.) in quanto considerata come riconducibile all'effetto devolutivo dell'appello oppure come un adempimento materiale che insorge dall'obbligo del tribunale di fronte all'interposto appello, a prescindere dalla sua legittimità o meno.

⁹ Mentre nel primo grado di giudizio a determinate condizioni può essere costituito un giudice unico (cf. can. 1673 § 4), il tribunale di secondo grado di giudizio “per la validità deve sempre essere collegiale” (can. 1673, § 5).

¹⁰ Questo passaggio è implicito nella designazione del difensore del vincolo e nel suo ruolo di parte pubblica. Pertanto, mentre le parti private godono della facoltà di fornire le loro osservazioni, il difensore del vincolo ha il dovere di presentarle entro un determinato lasso di tempo, che può essere definito dal giudice o può risultare dal regolamento del tribunale. Oggetto delle *Animadversiones* sono gli atti della causa nel loro insieme. Tra questi, imprescindibile è il sommario degli atti, comprensivo della sentenza appellata. Di per sé il difensore del vincolo non dovrebbe valutare l'appello e la sua prosecuzione, dato che in questa fase preliminare è concesso solo il contraddittorio iniziale. Tuttavia, nella prassi della Rota come primo atto, non previsto dal can. 1680 § 2, il Ponente richiede il voto previo da parte del tutore del vincolo, mirato alla disamina della correttezza formale del processo; sotto questo profilo il difensore del vincolo è tenuto a visionare tutti gli atti.

del tribunale locale di appello o il Decano della Rota Romana potrebbero non costituire il collegio giudicante e non nominare il difensore del vincolo prima che venga proseguito l'appello. Non equivalendo la mancanza della prosecuzione dell'appello, *sic et simpliciter*, alla diserzione dello stesso¹¹, almeno per ragioni di economia processuale, nel tribunale di appello si procede sempre, quanto prima, alla nomina del collegio giudicante e a quella del difensore del vincolo dopo la ricezione degli atti.

Qualche perplessità è destata dall'ammonizione delle parti sulla presentazione delle osservazioni entro un determinato termine. In termini tecnici si tratta della concessione, alle parti private, della facoltà di presentare – entro una determinata data – delle osservazioni relative alla sentenza emessa. Questo è particolarmente rilevante nel caso in cui sia stata una parte privata ad appellare e l'appello è “semplice”, ovvero non si tratta di una “*appellatio una cum prosecutione*”. In quest'ultimo caso si potrebbero verificare due ipotesi:

a) al tribunale di appello è già pervenuta la prosecuzione dell'appello. In tal caso è opportuno informare la parte appellante della facoltà di esibire *ulteriori* osservazioni a norma del can. 1680 § 2;

b) al tribunale di appello non è pervenuta la prosecuzione dell'appello e il termine per deporre questo atto è già decorso. In questa ipotesi occorre innanzitutto che il tribunale di appello esamini con attenzione le informazioni che sono state concesse alle parti in sede di notifica della sentenza per appurare se queste sono state fornite in modo corretto ed esaustivo. Sulla base di ciò il tribunale di appello potrà assumere un atteggiamento “malleabile” (concedendo alla parte appellante informazioni dettagliate in modo tale che la stessa comprenda gli effetti giuridici dell'abbandono dell'appello e – anziché abbandonare detto mezzo di impugnazione – possa sostenerlo presentando delle osservazioni a norma del can. 1680 § 2 entro un determinato termine) o un atteggiamento “duro” (informando la parte appellante che la *prosecutio appellationis* non è

¹¹ Da una parte non è obbligatorio che l'appello e la sua prosecuzione costituiscano due atti separati. Dall'altra parte l'atto di appello contiene spesso anche alcuni elementi della sua prosecuzione. Comunque sia, in presenza di un appello “semplice” e della mancata prosecuzione dello stesso, la valutazione, se ciò debba essere interpretato come abbandono o meno dell'appello, spetta comunque al giudice incaricato della causa, non al Vicario giudiziale del tribunale locale di appello né al Decano della Rota Romana.

pervenuta al tribunale di appello e concedendo alla stessa la facoltà di fornire la copia della *prosecutio* insieme alla prova della tempestiva trasmissione dell'atto al tribunale di appello).

2. La decisione giudiziale in sede dell'esame previo (can. 1680 § 2, seconda parte). I primi indirizzi interpretativi¹²

La decisione giudiziale, da emettere in sede dell'esame previo, è disciplinata nella seconda parte del can. 1680 § 2, che così recita: “trascorso il termine [concesso alle parti¹³ per presentare le osservazioni], il tribunale collegiale, se l'appello evidentemente appare meramente dilatorio, confermi con proprio decreto la sentenza di prima istanza”¹⁴. In sede di decisione della questione preliminare a norma del can. 1680 § 2, il tribunale deve valutare se ammettere o respingere l'appello. Il criterio legale di questa decisione è quello di verificare se risulta con evidenza che l'appello è meramente dilatorio o meno. La principale difficoltà interpretativa e, se vogliamo, applicativa del sopra citato canone sta proprio nello stabilire quando l'appello evidentemente appare meramente dilatorio.

Cerchiamo ora di stabilire, a grandi linee, il contenuto della seconda parte del can. 1680 § 2.

2.1. L'abbozzo del contenuto della seconda parte del can. 1680 § 2

Per cogliere il contenuto normativo della seconda parte del can. 1680 § 2, occorre focalizzare l'attenzione sulle tre espressioni che seguono: (a) “*appellatio mere dilatoria*”, (b) “*evidenter appareat*” e (c) “*sententiam confirmet*”. Procediamo in questo ordine.

¹² Qui riprendo, con alcune modifiche, il mio *Novità legislative e applicazioni pratiche in tema di diritto di appello alla luce del Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Adnotatio iurisprudentiae*. Supplementum 4, Brno 2018, p. 321-326.

¹³ È un'interpretazione di chi scrive, atteso che le osservazioni delle parti private sono facoltative, mentre il difensore del vincolo è tenuto a presentare le sue *Animadversiones*. Di fronte all'inadempienza del tutore del vincolo il tribunale stabilirà dunque quali mezzi utilizzare per ottenere le *Animadversiones* del difensore del vincolo.

¹⁴ Il testo latino è il seguente: “*quo termino transacto, si appellatio mere dilatoria evidenter appareat, tribunal collegiale, suo decreto, sententiam prioris instantiae confirmet*”.

A. – L'espressione “*appellatio mere dilatoria*” ha un chiaro significato testuale: *appello meramente dilatorio*, ma non si può stabilire con altrettanta chiarezza il suo contenuto. Si tratta di un'espressione nuova nel testo normativo della Chiesa universale. Non sono risolutive le analogie con la *appellatio frivola vel frustratoria* nel diritto canonico classico né con le *exceptiones dilatoriae*.¹⁵ L'unico spunto che se ne può trarre è qualche dilazione del processo ovvero il suo prolungamento nel tempo. Per ora soffermiamoci su queste sommarie note.

B. – L'espressione “*evidenter appareat*” è di immediata comprensione. Si tratta di un'evidenza, riscontrabile con una certa immediatezza per quanto riguarda il ragionamento da fare da parte del collegio giudicante in sede di esame previo.

Tale evidenza trova un'ulteriore qualificazione proveniente dal contesto processuale: poiché la valutazione giudiziale non deve eccedere i limiti dell'esame previo, basato sul contraddittorio limitato, l'appello può essere respinto solo se in modo manifesto risulta che è meramente dilatorio. In altre parole, non si richiede che tale evidenza emerga dal primo impatto (questo potrebbe essere persino fuorviante), ma che diventi tale nell'ambito di quel ragionamento basato sulla valutazione dell'appello alla luce di tutti gli altri atti, consentito nei ristretti limiti di una fase preliminare.

C. – L'espressione “*sententiam confirmet*” è ben conosciuta nel diritto processuale canonico. Nell'ambito forense-canonico il tribunale che conferma una sentenza, emessa dal giudice del precedente grado di giudizio, compie una valutazione propria di quella sentenza, investe la propria autorità e, nelle cause di nullità matrimoniale, deve aver raggiunto la propria certezza morale. Oggi questo è avvalorato dal confronto con i luoghi analoghi: (a) il nuovo can. 1680 § 1 fa rinvio, tra gli altri, al can. 1639 § 1 con il suo “*ut prior sententia vel confirmetur vel reformetur*”; (b) il can. 1690, riferito al processo documentale in grado di appello, prescrive che il giudice deve decidere se la sentenza affermativa – emessa nel precedente grado di giudizio – debba essere confermata o se piuttosto si debba procedere nella causa per il tramite del giudizio ordinario.

¹⁵ Cf. G. P. MONTINI, «*Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat*», cit., p. 681-685.

Va tenuto presente come i due avverbi (“evidenter” e “mere”) sono associati in modo asimmetrico: la qualità “mere dilatoria” indica una determinata caratteristica dell’appello, di ordine prettamente sostanziale, mentre l’“evidenter appareat” concerne la conoscibilità di quell’aspetto sostanziale, che si può raggiungere con gli strumenti messi a disposizione nell’ambito della questione preliminare.

2.2. I principali indirizzi interpretativi

Non vi è dubbio che fra le due caratteristiche dell’appello, “evidentemente” e “meramente”, nella valutazione a norma della seconda parte del can. 1680 § 2, di gran lunga più importante appare la seconda, che è di natura sostanziale. Spesso, infatti, per ragioni di brevità, si dice che l’oggetto di questo esame previo è quello di stabilire se l’appello è meramente dilatorio. Vediamo ora quali indirizzi interpretativi della “appellatio mere dilatoria” sono stati formulati dopo il primo impatto con il rinnovato can. 1680 § 2.

Sebbene molti sono coloro i quali si sono pronunciati sull’argomento, ritengo che sostanzialmente si possano individuare due indirizzi o modelli interpretativi¹⁶, ai quali andrebbe poi aggiunto un terzo.

I. – Il primo modello pone l’accento sulle **intenzioni dilatorie o ostruzionistiche dell’appellante**, volte unicamente a ritardare l’esecutività della sentenza che ha già dichiarato la nullità del matrimonio¹⁷ o l’inutilità

¹⁶ Sin dai primi commenti del *Mitis Iudex* si è fatto strada un duplice indirizzo interpretativo relativo al decreto da emettere a norma del nuovo can. 1680 § 2. Di ciò dà contezza il seguente studio: G. BONI, *La recente riforma del processo di nullità matrimoniale. Problemi, criticità, dubbi* (parte terza), in *Stato, Chiese e pluralismo confessionale*. Rivista telematica (www.statoechiese.it), n. 11/2016, 21 marzo 2016, dove è stato affermato: “la dottrina è divisa se questo decreto sia eguagliabile al *decretum ratihibitionis* oppure sia tutto cambiato, potendo esso essere emesso solo [...] se l’atto d’appello risulta manifestamente dilatorio” (p. 44-45).

¹⁷ In quest’ottica il tribunale di appello dovrebbe stabilire “if the reason for appeal is considered merely dilatory; that is made only to delay the issue of a decree of nullity” (P. ROBBINS, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Some personal reflections and practical applications*, The Canon Law Society of Great Britain and Ireland, *Newsletter*, n. 184 [2015], p. 81). Nella stessa direzione si muove questo commentario: “the judges must either move forward with the ordinary appellate process or declare the appeal to be a purely dilatory strategy by the appellant and confirm the first instance sentence by decree” (J. P. BEAL, *Mitis Iudex Canons 1671-1682, 1688-1691: A Commentary*, in *The Jurist* 75 [2015], p. 510).

dell'appello¹⁸ o, ancora, la mancanza dei motivi di appello nel caso concreto¹⁹. Se ciò dovesse essere constatato dal collegio giudicante, non si ammetterebbe un simile appello e la sentenza di prima istanza dovrebbe essere confermata automaticamente. L'oggetto della valutazione da parte del tribunale di appello è qui, tendenzialmente, solo l'appello (e la sua prosecuzione), visti sotto il profilo del carattere dilatorio o meno dell'appello.

Questo indirizzo interpretativo avvalorava molto il carattere potenzialmente esecutivo della sentenza affermativa emessa nel precedente grado di giudizio e il riscontro delle intenzioni dilatorie, ostruzionistiche dell'appellante o comunque futili dell'appello²⁰. I punti deboli di maggiore rilievo sono invece rappresentati da un possibile giudizio sulle intenzioni

¹⁸ È eloquente l'uso dei termini "needless appeals", "useless or dilatory appeal" o "useless appeals" (F. G. MORRISEY, *The Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *The Canon Law Society of Great Britain and Ireland, Newsletter*, n. 184 [2015], p. 30 e 68). È stato anche ipotizzato un corrispondente aspetto oggettivo, qualora cioè "the marriage is very obviously null, even if a respondent is genuinely upset about the decision" (P. ROBBINS, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Some personal reflections*, cit., p. 81]).

¹⁹ Già in occasione della presentazione dei due Motu propri, il Presidente della Commissione preparatoria, e nella medesima persona il Decano della Rota Romana, ha messo in evidenza che "Se si propone l'appello dopo una sentenza affermativa, questo può essere respinto in caso di evidente mancanza di argomenti, per esempio in caso di appello strumentale per nuocere alla controparte" (P. V. PINTO, *La riforma del processo matrimoniale per la dichiarazione di nullità*, in *L'Osservatore Romano*, Anno CLV, n. 204 [47.042], 9 settembre 2015, p. 7). Stando ad uno studio qualificato, "Vi è da ritenere che la valutazione del collegio giudicante abbia ad oggetto non soltanto la evidente infondatezza dell'appello o l'assoluta carenza di una sua motivazione, ma anche il comportamento complessivamente tenuto dalla parte appellante nel precedente giudizio. Da esso potrebbe infatti desumersi con chiarezza che la parte è stata costantemente animata non da un anelito di giustizia e da amore per la verità, ma da più bassi intenti di rivalsa verso colui che è stato il proprio coniuge" (P. MONETA, *La dinamica processuale nel m.p. "Mitis Iudex"*, in *Ius Ecclesiae* 28 [2016], p. 45, nt. 5).

²⁰ Bisogna riconoscere che questa lettura del nuovo can. 1680 § 2, corrisponde alla *ratio* della sua istituzione, che è così spiegata da uno dei membri della Commissione preparatoria dei due Motu propri: "Avviene [...] non di rado che la parte convenuta che si era opposta alla richiesta di nullità, rimasta soccombente, si determini a proporre appello non per una sua legittima aspirazione ad ottenere giustizia, ma al solo fine di rivalsa verso il coniuge, con il solo intento di rendere più laboriosa la trattazione della causa e di ritardarne quanto più possibile la conclusione. Per evitare questo uso improprio delle garanzie giudiziarie, è stato previsto un giudizio preliminare di ammissibilità dell'appello" (P. MONETA, *La dinamica processuale*, cit., p. 45).

Lo stesso concetto è stato espresso da un altro membro della Commissione preparatoria del *Mitis Iudex*: "In order to put a stop to appeals which have little if any foundation in law, and are more in the line of placing obstacles to the remarriage of the other party, canon 1680 § 2 contains a significant new provision" (F. G. MORRISEY, *The Motu Proprio Mitis Iudex*, cit., p. 30).

dell'appellante²¹, dal rischio della conferma di una sentenza infondata, dalla riduzione della conferma della sentenza ad una semplice approvazione della dichiarata nullità del matrimonio senza acquisire una propria certezza morale da parte del collegio giudicante. Ad ogni modo, diversi autori, cercando di limitare i vari pericoli che possono derivare da un'interpretazione meramente soggettiva²² della clausola “appellatio mere dilatoria”, richiamano la necessità della verifica di un fondamento oggettivo di un appello ritenuto essere meramente dilatorio²³.

II. – Il secondo modello, al contrario, pone l'accento sui **requisiti della conferma** della sentenza²⁴. Su questa scia si richiama il dovere del collegio giudicante, costituito nel grado di appello, che dovrebbe compiere un accurato esame di tutti gli atti della causa, tenendo conto anche dell'appello e delle osservazioni presentate in sede dell'esame previo, per vedere se possa essere confermata o meno la sentenza appellata.

Il punto forte di questo modello interpretativo è dato da una seria considerazione del “sententiam confirmet”. Pertanto dovrebbe essere escluso il rischio di una “automatica” conferma di una sentenza infondata. Il punto debole, invece, è rappresentato dalla possibilità di vedere svuotata di significato l'espressione “appellatio mere dilatoria” e, in sostanza, ci si muoverebbe sulla scia del can. 1682 § 2 CIC 1983²⁵.

²¹ Cf., ad es., R. RODRÍGUEZ CHACÓN, *La ejecutividad de las sentencias afirmativas de nulidad de matrimonio no apeladas*, in *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado* 40 (2016), p. 33; G.P. MONTINI, «Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat», cit., p. 671.

²² Qui come soggetto non è inteso tanto il giudice ma piuttosto la persona appellante. Del resto, questo primo indirizzo interpretativo ruota principalmente attorno all'appello e ai suoi motivi.

²³ C. PEÑA GARCÍA, *La reforma de los procesos canónicos de nulidad matrimonial: el motu proprio “Mitis Iudex Dominus Iesus”*, in *Estudios eclesiásticos* 90 (2015), p. 654, nt. 43; R. RODRÍGUEZ CHACÓN, *La ejecutividad de las sentencias afirmativas*, cit., p. 33; J. P. BEAL, *Mitis Iudex Canons 1671-1682, 1688-1691*, cit., p. 510.

²⁴ Si veda, in questo senso, una ben argomentata esposizione: G.P. MONTINI, «Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat», cit., p. 663-699, specialmente p. 675-681. Cf. anche C. LÓPEZ SEGOVIA, *La confirmación de la sentencia en el M. P. Mitis Iudex Dominus Iesus. Elementos de continuidad*, in XIII Conversaciones Canónicas Valencinas. *Mitis Iudex Dominus Iesus: Algunas cuestiones en torno a la reforma de los procesos de nulidad matrimonial*, Valencia, 8-10 febbraio 2016, *Anuario de Derecho Canónico*, 5 supl. (2016), p. 156-158.

²⁵ Piuttosto complessa è la posizione assunta da William L. Daniel. Egli da una parte si muove, a livello sostanziale, in direzione di questo secondo indirizzo interpretativo: “In essence [...] the judgment to be made by the superior college of judges is no different than it was prior to the issuance

III. – Ai precedenti due modelli, che si muovono da una lettura parziale del can. 1680 § 2, si accosta il terzo modello²⁶, “**integrale**”, il quale cerca di rimanere fedele a tutti gli elementi del testo del can. 1680 § 2. L’interpretazione dell’espressione “*appellatio mere dilatoria*” si muove qui dalla finalità dell’appello²⁷ che, nelle cause di nullità matrimoniale, è rappresentata dalla riforma della sentenza appellata. Perciò, seppur ogni appello è dilatorio in quanto allunga la durata della causa, *meramente* dilatorio sarà solo quell’appello che non è sostenuto da alcuna valida ragione, per la quale la sentenza appellata è da riformare. Dette ragioni, però, non si limitano ai motivi indicati dalla persona appellante²⁸. Occorre tener conto anche delle osservazioni dell’altra parte, di quelle del difensore del vincolo, nonché di quelle ragioni che non sono state avanzate da nessuno ma che oggettivamente risultano dagli atti, cioè sia dalla sentenza stessa sia dal confronto della sentenza con gli *acta causae*. In altre parole, è necessario lo studio di tutti gli atti della causa. Lesame da compiere da parte del collegio giudicante si svolge nell’ottica dell’appello: bisogna vedere se ci sia almeno una ragione per la quale possa nascere un ragionevole dubbio circa la fondatezza della sentenza appellata e dalla quale deriverebbe una probabile riforma della sentenza impugnata. Nel caso di una risposta affermativa, l’appello

of the two motu proprios” (W. L. DANIEL, *The appellatio mere dilatoria*, cit., p. 452). Dall’altra parte però Daniel, cercando di promuovere “a unified and purer concept of the merely dilatory appeal”, da lui definito “An appeal is merely dilatory when, notwithstanding the good or ill motives of the appellant, its admission to an ordinary appellate trial would merely delay the execution of a just affirmative sentence” (*ibid.*, p. 448), prende le distanze da questo primo indirizzo interpretativo, ma non se ne svincola del tutto. Ciò lo si deduce quando parla di “delay the execution of a just affirmative sentence”. Per altri versi, ancora, vista l’attenzione data alla dimensione oggettiva dell’espressione “*appellatio mere dilatoria*” e alla necessità di un esame integrale degli atti della causa, egli offre degli ottimi spunti per il modello integrale nell’interpretazione del can. 1680 § 2, di cui *infra*.

²⁶ Cf. il mio *Algunas cuestiones sobre la apelación en las causas de nulidad matrimonial*, in *Ius communionis* 5 (2017), p. 85-87.

²⁷ Cf. il mio *Alcuni aspetti applicativi del processo ordinario secondo il Motu proprio Mitis Iudex*, in *Ius et Iustitia. Acta XVIII Symposii Iuris Canonici anni 2016*, a cura di J. Duda, vol. XVIII, Slovenská spoločnosť kánonického práva, 2016, p. 171-172.

²⁸ Si riconosce che la mancata indicazione dei motivi di appello non equivale, *eo ipso*, ad un appello *meramente* dilatorio. In tal senso si esprime ad es. J. P. BEAL, *Mitis Iudex Canons 1671-1682, 1688-1691*, cit., p. 510: “Since parties to tribunal processes in the Church are always free to «submit themselves to the justice of the court» and since the decision of the appellate court is usually based on the evidence gathered at the previous instance, the mere fact that parties have no new observations to offer at the outset of the appellate process cannot be fairly construed as a sign that the appeal was purely dilatory”, seppur la motivazione offerta in quello studio non è del tutto convincente. Cf. anche G.P. MONTINI, «Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat», cit., p. 672-675.

non sarebbe meramente dilatorio, perciò sarebbe da ammettere. Se invece fosse manifestamente escluso ogni fondato o ragionevole dubbio circa la fondatezza della sentenza appellata, da una parte l'appello sarebbe meramente dilatorio e dall'altra, *eo ipso*, ci sarebbe la certezza morale²⁹ circa la fondatezza della parte dispositiva della sentenza appellata, per cui essa dovrebbe essere confermata.

Il decreto di conferma della sentenza appellata è da intendere qui come un unico decreto, nel quale confluisce la valutazione sia del carattere dell'appello che della conferma della sentenza, perciò esso non ammette appello in quanto è produttivo del giudicato formale (cf. can. 1629)³⁰.

Questa interpretazione è pienamente fedele al testo della seconda parte del can. 1680 § 2. Anzi, si può sostenere che non è neanche interpretazione di una *res dubia* ma piuttosto un'esplicitazione diretta di questa parte del testo legislativo, secondo il significato proprio delle parole considerate nel testo e nel contesto (cf. la prima parte del can. 17). Pertanto, non si richiede l'applicazione della seconda parte del can. 17, non trattandosi qui di una legge dubbia o oscura. Questo modello interpretativo è davvero integrale perché, attribuendo in definitiva ai requisiti della *conferma della sentenza* il valore dominante sotto

²⁹ Può essere utile ricordare quanto ha affermato sulla certezza morale Pio XII nella sua Allocuzione alla S. Romana Rota del 1° ottobre 1942: “Essa, nel lato positivo, è caratterizzata da ciò, che esclude ogni fondato o ragionevole dubbio e, così considerata, si distingue essenzialmente dalla [...] quasi-certezza; dal lato poi negativo, lascia sussistere la possibilità assoluta del contrario, e con ciò si differenzia dall'assoluta certezza” (AAS 34 [1942], p. 339-340, n. 1).

³⁰ Cf., in tal senso, W. L. DANIEL, *The appellatio mere dilatoria*, cit., p. 450-451. In modo contrario si è espresso Rafael Rodríguez Chacón che, a breve distanza dalla pubblicazione del Motu pr. *Mitis Iudex*, ha sostenuto che un simile decreto di conferma “debe considerarse apelable; pues la valoración de que la apelación es, *con evidencia, meramente dilatoria*, resulta un prius lógico y requisito inexcusable de la confirmación que en el mismo Decreto se pronuncia, sólo posible en la medida en que esa valoración previa sea correcta; y ha de notarse que lo que, en tal caso, se apelaría sería precisamente esa valoración, que ha impedido sustanciar el recurso por sus trámites” (R. RODRÍGUEZ CHACÓN, *La ejecutividad de las sentencias afirmativas*, cit., p. 35). Tuttavia quel “prius lógico y requisito inexcusable” sono frutto di una valutazione giudiziale che non sfocia in un decreto autonomo, bensì costituisce una *ratio* implicita del decreto di conferma, che può essere manifestata nei motivi di quest'ultimo.

il profilo sostanziale³¹, a livello formale muove dalla valutazione della verisimile efficacia dell'*appello*, considerato in sé stesso e alla luce di tutti gli atti.

3. La dilatorietà dell'appello. Attuali indirizzi giurisprudenziali

Prima di tutto occorre esplicitare la base di ricerca utilizzata qui per poter individuare gli attuali indirizzi giurisprudenziali. Ho preso in considerazione gli ultimi due decreti di Turno, emessi a cura dei singoli Ponenti, tuttavia senza precludermi la possibilità di retrocedere a livello cronologico. Ad ogni modo ho tralasciato quei decreti che non si addentrano nell'interpretazione della seconda parte del can. 1680 § 2, o che si limitano sostanzialmente al significato testuale del detto canone, o in cui l'approfondimento è molto selettivo, adoperato forse per esigenze del caso concreto.

Complessivamente risulta che attualmente non ci sono posizioni meramente settoriali. Tutti tendono verso una valutazione complessiva nelle singole cause. Le differenze riguardano l'accentuazione di una prospettiva o piuttosto di un'altra; talvolta c'è un accostamento delle posizioni diverse. Queste affermazioni che potrebbero sembrare come un'anticipazione della conclusione, sono utili già al momento di partenza della presentazione che segue in modo tale che venga evitata una indebita accentuazione settoriale dei singoli indirizzi interpretativi.

Detto questo, mi sembra di poter individuare quattro prospettive giurisprudenziali che si muovono da:

- a) fondamento dell'appello,
- b) probabilità della riforma della sentenza,

³¹ In questo modo si può affermare anche che di fronte ad un appello intrinsecamente molto "debole", o persino vistosamente dilatorio (ciò porterebbe al rigetto dell'appello secondo il primo indirizzo interpretativo, con la conseguente conferma della sentenza appellata), e ad una sentenza *pro matrimonii nullitate* vistosamente non sostenuta nell'apparato probatorio (qui si giungerebbe all'ammissione dell'appello secondo il secondo modello interpretativo), il *tertium non datur!* In tal caso l'appello va ammesso per due ragioni convergenti: (a) l'esame integrale degli atti porta a ritenere che vi sia almeno una ragione plausibile per la riforma di quella sentenza e (b) questo porta, *eo ipso*, alla mancanza della certezza morale circa la nullità del matrimonio sostenuta nella sentenza appellata, quindi quella sentenza non può essere confermata.

- c) coerenza (intrinseca ed estrinseca) della sentenza,
- d) criterio materiale e formale di valutazione.

Ad a) La prospettiva che si muove dall'interposto appello è stata ampiamente trattata soprattutto nei decreti coram Todisco e coram Jaeger, seppur in modi differenti. Nei decreti coram Todisco è stato sottolineato soprattutto l'aspetto semantico della seconda parte del can. 1680 § 2, per cui risulterebbe che il filtro ivi stabilito nei confronti dell'appello (il carattere manifestamente dilatorio) difficilmente possa impedire l'ammissione dell'appello³². Svolgendo poi un'analisi interordinamentale, specialmente, confrontando il sistema canonico con quello dell'ordinamento italiano, afferma il Ponente che mentre il Legislatore italiano impone la dichiarazione di inammissibilità dell'appello privo di “*una ragionevole probabilità di essere accolt[o]*” (art. 348-bis c.p.c.), il Legislatore canonico invece permette il rigetto dell'appello solo se esso risulta intrinsecamente dilatorio³³. Tuttavia il Ponente stesso sembra mitigare questa posizione affermando che stando alla base della nozione classica dell'appello e del Magistero Pontificio, occorre che l'appello, per poter essere ammesso, debba godere di una qualche possibilità di efficacia³⁴. Il Magistero, al quale si riferisce il decreto Rotale, è la famosa Allocuzione di Pio XII del 1 ottobre 1942 sulla certezza morale. Quindi, in definitiva, per l'ammissione dell'appello si richiede alla fine che la riforma della sentenza appellata goda di qualche ragionevolezza e probabilità³⁵.

³² Cf. “in iure nostro [...] Legislator [...] ad appellationem contra sententiam adfirmativam recipiendam, colum et limen infimum statuisset [...]. Si res ita essent utpote in cortice verborum hodierni canonis descriptae, invenire appellationem quae tantum mere dilatoria evidenter appareat, perarduum esset et ergo quaevis appellatio, quae mere dilatoria evidenter non appareat admittenda esset quia, sine dubio, *aliquam possibilitatem* receptionis haberet” (coram Todisco, decr., 21 giugno 2023, Teramen.-Atrien., B. 102/2023, n. 6).

³³ Si veda: “Legislator [...] statuit collegium iudicum appellationem reicere [...] tantum si appellatio in se ipsa mere dilatoria sit et si hic modus procedendi – adtentus solummodo ad causae definitionem retardandam vel ad impediendam eius executionem – evidenter appareat, sine fere ulla ratiocinatione” (*ibid.*).

³⁴ Interpreto così la seguente affermazione: “At – si ad notionem classicam appellationis in iure canonico et maxime ad Magisterium Pontificium nos tenemus – ad appellationem contra sententiam adfirmativam recipiendam, necesse est ut ipsa appellatio saltem *aliquam ordinariam probabilitatem* receptionis habeat” (*ibid.*).

³⁵ *Ibid.*, n. 7.

Nei decreti coram Jaeger – che si basano su una serie degli argomenti sia intraordinamentali sia anche di carattere comparativo specialmente con il sistema anglosassone di diritto – similmente si sostiene il carattere eccezionale del rigetto dell'appello³⁶.

Non c'è da meravigliarsi che in questa prospettiva, che muove i passi dall'appello stesso, è stata posta non poca enfasi al gravame dell'appellante. Come esempio di questo filone di pensiero mi sia lecito richiamare un decreto coram Milite del 21 maggio 2024 secondo il quale in sede d'applicazione del can. 1680 § 2, tenendo conto degli argomenti apportati dall'appellante occorre esaminare l'esistenza del gravame subito e soprattutto la giustizia o ingiustizia della sentenza, basandosi su tutti gli atti della causa, poiché l'appello è stato congegnato per rimuovere il gravame³⁷. Similmente lo afferma un decreto coram Salvatori del 20 marzo 2024³⁸, nel quale si cerca di avvalorare una concezione oggettiva del gravame, che scaturirebbe – a quanto pare – dalla sentenza infondata, dichiarativa di nullità del matrimonio³⁹.

³⁶ Si veda: “Utrumque, in iuris canonici ambitu, Tribunalis facultas appellationem non admittendi strictae subiicienda videtur interpretationi, sive cum lex eandem statuens *exceptionem a lege continet* (cf. can. 18) sive cum *liberum iurium exercitium coarctet* (cf. *ibid.*), ideoque caute sit adhibenda; quod ipse can. 1680 § 2 sublineare velle videtur dicens non omnem *appellationem mere dilatoriam* reici posse verum tantummodo appellationem, quae *evidenter* seu veluti inde a primo oculi ictu, ut ita dicamus, mere dilatoria appareat” (coram Jaeger, decr., 17 aprile 2024, Romana, B. 54/2024, n. 4; cf. coram eodem Ponente, decr., 5 luglio 2016, Dublinen., B. 51/2016, n. 6).

³⁷ Ecco il passaggio significativo di quel decreto: “Quoad meritum adumbratae quaestionis, admissa appellatione, iudex, ad normam memorati canonis, cognoscere debet et *existentiam gravaminis ex argumentis ab appellante allatis et maxime iustitiam vel iniustitiam sententiae ex cognitione causae omnium circumstantiarum* quia in iure canonico appellatio, iuxta receptam traditionem iuridicam, inventa fuit ad tollendum iniustum gravamen” (Goana et Damanen., B. 72/2024, n. 8).

³⁸ “Quamobrem ad declarandam appellationem uti mere dilatoriam non sufficit quod rationes in appellatione vel in prosecutione appellationis in se leves sint, sed necesse et ut gravamen appellantis in re fundatum sit, id est in tabulis processualibus. Namque in causis de statu personarum *gravamen* de quo agitur in can. 1628 potissimum *objective* non autem *subiective* interpretandum est. Qua re si sententia appellatur solummodo quia iudicatum non placet vel ad retardandum tantummodo iudicium vel ita porro, hoc in casu appellationem *mere dilatoriam* esse quammaxime patet” (Siopolitana, B. 46/2024, n. 4; similmente coram eodem Ponente, decr., 7 novembre 2023, Miamien., B. 159/2023, n. 4).

³⁹ Mi permetto di interpretare così il pensiero del Ponente perché in ambedue i decreti segue poi immediatamente riferimento ad un decreto coram me Ponente del 27 maggio 2021 (Peorien., B. 66/2021, n. 3), ove viene affermato il criterio della coerenza intrinseca ed estrinseca della sentenza, che prescinde del tutto dal gravame.

Ad b) La prospettiva della “probabilità della riforma della sentenza” è recepita in un’ampia varietà dei decreti Rotali che, pur non trascurando gli argomenti apportati dalla parte appellante e comunque dal difensore del vincolo della Rota stessa, cercano di valutare se vi sia la probabilità della riforma della sentenza appellata.

Questo modo di pensare muove da una evidenza lapalissiana, quella cioè che la finalità dell’appello è la riforma della sentenza impugnata⁴⁰. Perciò a mo’ di definizione si afferma che l’appello è meramente dilatorio se mancano ragioni che possano rendere probabile la riforma della sentenza appellata⁴¹. Tale affermazione è ormai del tutto pacifica⁴².

La base su cui compiere tale valutazione prende spunto dalle ragioni apportate dall’appellante, ma si stende anche alle osservazioni dell’altra parte e del difensore del vincolo, come anche alle ragioni che oggettivamente risultano dagli atti ovvero dalla sentenza messa in confronto con gli atti della causa⁴³.

A mo’ di sintesi si afferma in un decreto coram Viscome del 24 giugno 2024 che meramente dilatorio è soltanto quell’appello che non è avvallato da alcuna ragione in favore della riforma della sentenza. Pertanto ai giudici del

⁴⁰ Cf. “Conceptus *appellationis mere dilatoriae* aptam obtinet interpretationem, si oculos vertimus ad *appellationis finalitatem*, quae est *reformatio sententiae appellatae*” (coram Arellano Cedillo, 19 aprile 2023, Romana, B. 52/2023, n. 5). Quasi nei medesimi termini si esprime il decreto coram Heredia Esteban del 15 febbraio 2024, Petropolitana in Insula Longa, B. 20/2024, n. 4.

⁴¹ Si veda: “«mere dilatoria» videtur esse tantummodo *appellatio* quae nulla suffulta est ratione pro *sententia reformanda*” (coram Gołębiowski, decr., 28 giugno 2022, Theatina-Vasten., B. 74/2022, n. 3); “*appellatio censenda est uti mere dilatoria si deficiat quaelibet ratio, quae probabilem redderet reformationem sententiae appellatae*” (coram Fischer, decr., 1 marzo 2024, Cassovien., B. 34/2024, n. 2). Cf. anche coram Spiteri, decr., 12 dicembre 2023, Toletana in America, B. 187/2023, n. 3.

⁴² Cf. “*Pacificum est in iurisprudencia rotali appellationem tamquam evidenter mere dilatoriam haberi posse dumtaxat si ex propositae impugnationis admissione nulla rationabilis probabilitas consequatur reformationis sententiae*” (coram Pietracatella, decr., 2 maggio 2024, Arlingtonen., B. 64/2024, n. 10).

⁴³ Con un riferimento agli ultimi otto anni e oltre della giurisprudenza rotale afferma il decreto coram Adam del 18 aprile 2024 come segue: “«evidenter mere dilatoria» videtur esse tantummodo *appellatio* quae nulla suffulta est ratione pro *sententia reformanda* [...]. Iuxta iurisprudentiam N.F. hoc in octennio et ultra sub nova lege elaboratam, haec ratio limitanda non est ad sola motiva a parte appellante indicata, sed extendi debet etiam ad animadversiones alterius partis aut vinculi Defensoris, necnon ad rationes quae obiective evadunt ex actis, scil. ex ipsa sententia et ex eiusdem sententiae cum causae actis collatione” (Sandomirien., B. 57/2024, n. 4).

tribunale di appello spetta di vedere se vi sia almeno una ragione per la quale possa sorgere un ragionevole dubbio circa la fondatezza della sentenza appellata in modo tale che sia probabile la riforma di quella sentenza. Nel caso di una risposta affermativa, l'appello non sarebbe meramente dilatorio quindi la causa sarebbe da ammettere all'esame ordinario. Se invece sia manifestamente escluso ogni ragionevole dubbio circa la fondatezza della sentenza appellata, in tal caso

l'appello sarebbe da una parte meramente dilatorio, dall'altra parte invece ci sarebbero per la stessa ragione tutti gli elementi, non esclusa la certezza morale, necessari per la conferma della sentenza⁴⁴.

Utilissima è anche l'osservazione fatta in un decreto coram Chouweifaty del 13 dicembre 2023 che nel caso di un appello basato su ragioni fumose e in presenza di una sentenza ritenuta dai giudici del tribunale di appello come priva di fondamento, la causa dovrebbe essere ammessa all'esame ordinario⁴⁵.

Tutte queste affermazioni si compongono in un solo "puzzle", quello del modello "integrale" (cf. supra, n. 2.2, III), abbozzato nel 2017. In questo modo oggi possiamo constatare che quel modello è stato avvallato dalla stragrande maggioranza della giurisprudenza rotale.

⁴⁴ Ecco il rispettivo testo del detto decreto coram Viscome: "Mere dilatoria erit tantummodo illa appellatio quae nulla suffulta est ratione pro sententia reformanda. Quare a Iudicibus appellationis videndum est nempe utrum necne adsit saltem una ratio, ex qua oriri potest rationabile dubium circa firmitatem sententiae appellatae ita ut probabilis sit reformatio eiusdem impugnae sententiae. In casu affirmativae repositionis, appellatio non esset mere dilatoria et causa esset admittenda ad examen ordinarium. E contra, si manifeste excludatur omne rationabile dubium circa firmitatem appellatae sententiae, agitur, ex una parte, de appellatione mere dilatoria, et, alia ex parte, adsunt eo ipso omnia elementa, certitudine morali haud excepta, apta ad sententiam appellatam confirmandam" (Petropolitana in *Insula Longa*, B. 84/2024, n. 3).

⁴⁵ Si veda: "Quapropter appellatio uti dilatoria aestimatur si sententia obiectivum fundamentum ex actis susceperat; si vero, quamvis pars appellans fortasse rationes leves aut solummodo fumosas afferat, sed sententia fundamento destituta a iudicibus habetur, causa ad examen ordinarium remittenda est" (coram Chouweifaty, decr., 13 dicembre 2023, *Corcagien.*, B. 189/2023, n. 4).

Ad c) Il terzo criterio, quello della *coerenza (intrinseca ed estrinseca) della sentenza*, è solo un complemento del modello “integrale”, specificatamente riguardo al metodo da seguire nella valutazione degli atti⁴⁶. Per dirla in breve, questo metodo suggerisce di focalizzare l'attenzione sulla sentenza, esaminandola prima sotto il profilo della sua *coerenza intrinseca*, ovvero compiendo un esame critico per vedere se la sentenza in sé stessa considerata è corretta. È tale se i principi di diritto sono corretti, se nella parte *in facto* vengono individuati correttamente i fatti principali sulla base di determinati mezzi di prova e alla fine se l'applicazione dei principi di diritto a tali fatti conduce in modo convincente-logico alla parte dispositiva della sentenza. Se questo esame viene superato, occorre procedere alla verifica della *coerenza estrinseca* della sentenza, cioè alla corrispondenza fra la parte *in facto* della sentenza e gli acquisiti precedentemente mezzi di prova. In specie interessa vedere soprattutto se nella parte *in facto* non sono state alterate le risultanze probatorie, se non risulta un'omissione degli elementi significativi che propendono per una diversa decisione. L'esame della coerenza intrinseca ed estrinseca della sentenza⁴⁷ deve

⁴⁶ In questo contesto per gli atti si intendono tutti gli atti fino alla sentenza appellata. Invece elementi successivi (l'appello e la sua prosecuzione, le osservazioni delle parti, le *Animadversiones* del difensore del vincolo) anche questi sono ovviamente soggetti alla valutazione, ma nell'ottica del can. 1680 § 2 assumono una certa valenza diversa.

⁴⁷ Si veda, ad es., il decreto coram Erlebach del 24 novembre 2022: “Iudices tribunalis appellationis gaudent libertate quod attinet ad iter logicum sequendum in sede decisionis de admittenda vel minus appellatione. Via, quae Infrascriptis magis opportuna videtur, comprehendit sequentes gressus, pensitando:

a) rationes quas offert ipsa pars appellans;

b) rationes adductas ab aliis partibus, praesertim a vinculi tutore tribunalis appellationis. In specie, vinculi defensor tribunalis ad quod directa fuit appellatio supplere nequit defectum appellationis defensoris vinculi tribunalis appellati, ast utcumque officium habet exponendi omnia quae rationabiliter se opponunt ad sententiae confirmationem. Denique sub luce adductorum in hac phasi praeliminari videndum est a iudicibus tribunalis appellationis:

c) an detur cohaerentia intrinseca et extrinseca sententiae appellatae. Prima species cohaerentiae sese refert ad iter logicum ipsius sententiae, scilicet ad quaesitum an eius pars dispositiva congrue nitatur in expositis principiis iuris et in elementis probatoriis agnitis in parte in facto eiusdem sententiae. Cohaerentia autem extrinseca respicit relationem inter tabulas, sententiam praecedentes, et ipsam sententiam appellatam, praesertim eius partem in facto, ad videndum nempe an facta rite sint in ea restituta vel quaedam maioris momenti sint praetermissa, quae ad contrariam ducerent conclusionem” (Iolietten. in Illinois, B. 120/2022, n. 5).

tener conto, nel suo svolgimento, anche di quanto risulta dagli elementi successivi, avvero dall'apporto delle parti e del difensore del vincolo⁴⁸. Persino vanno tenuti presenti nuovi elementi di prova che sono stati nel frattempo annunciati⁴⁹ dalle parti.

Questo criterio della coerenza intrinseca ed estrinseca della sentenza è attualmente utilizzato con molta frequenza; talvolta è annunciato già nella parte *in iure*⁵⁰ altre volte viene applicato solo nella parte *in facto*⁵¹.

Ad d) Il *criterio materiale e formale di valutazione*, similmente a quello appena riferito, intende fornire un metodo di valutazione della fondatezza della sentenza, offrendo un tasello molto importante al collegio giudicante che deve farsi un'idea se l'appello debba essere ammesso o meno e quindi, nell'ultimo caso se la sentenza possa essere confermata. Il focus di questo metodo è maggiormente concentrato sull'aspetto probatorio. Riflettendo sui decreti Rotali emessi in questo campo negli anni 2016-2020, Domenico Teti ha caratterizzato in questo modo il criterio materiale/formale: "si distingue [...] il duplice aspetto di questo criterio giuridico: a) la ragionevole *completezza* dell'istruttoria svolta nel grado precedente, da un lato, e b) la *correttezza* dell'interpretazione del dato istruttorio, fornita dal giudice inferiore, dall'altro. Qualora sussistano questi due requisiti, la celebrazione del grado d'appello si risolverebbe in una infruttuosa perdita di tempo, giacché difetterebbe in radice la probabilità di una riforma della sentenza impugnata"⁵².

⁴⁸ Fra tanti, cf. su questo punto il decreto coram Mejía Yáñez del 20 giugno 2023: "Pacíficum iamdudum est in rotali iurisprudencia appellationem adversus sententiam afirmativam tamquam mere dilatoriam haberi posse ad normam praefati canonis dumtaxat si, ex peracta ponderatione inter argumenta a parte appellante allata et rationes quibus obiective sententia appellata innititur cum actis causae collatas, nulla rationabilis probabilitas consequatur reformationis eiusdem sententiae" (Oppiden. Palmarum, B. 99/2023, n. 3).

⁴⁹ In questa fase preliminare non è consentita l'acquisizione dei nuovi mezzi di prova.

⁵⁰ A mo' di esempio alcuni decreti più recenti: coram Adam, 18 aprile 2024, Vratislaven., B. 58/2024, n. 6; coram Todisco, 20 marzo 2024, Cephaluden., B. 45/2024; coram Bartolacci, 12 marzo 2024, Campifontis in Illinois, B. 40/2024; coram Fischer, 1 marzo 2024, Cassovien., B. 34/2024, n. 2; coram da Costa Gomes, 18 gennaio 2024, Miamien., B. 6/2024, n. 4.

⁵¹ Ecco alcuni decreti più recenti: coram Viscome, 24 giugno 2024, Petropolitana in Insula Longa, B. 84/2024, n. 7; coram Monier, 14 dicembre 2022, Katovicen., B. 191/2023, n. 4; coram Adam, 7 dicembre 2023, Varsavien., B. 180/2023, n. 9.

⁵² D. TETI, *I decreti ex can. 1680 § 2, cit.*, p. 1077.

Tenendo conto dei decreti recenti, nello stesso modo è stato esplicitato il concetto di questo criterio in un decreto coram Arokiaraj del 21 febbraio 2024⁵³; non diversamente risulta nei decreti coram da Costa Gomes del 18 gennaio 2024⁵⁴ e coram Bartolacci del 12 marzo 2024⁵⁵.

Fra questo criterio e quello della coerenza della sentenza si intravede il rischio di una certa sovrapposizione fra il criterio formale e la coerenza intrinseca⁵⁶. Tuttavia ciò non va considerato come una difficoltà. Tutti questi criteri sono da intendere solo come degli strumenti. Di fronte ad un caso specifico un giudice avveduto utilizzerà quello strumento che sia più adatto *in casu*. Ciò che conta è che il singolo giudice durante lo studio della causa, e poi il collegio giudicante in sede della decisione della questione preliminare a norma del can. 1680 § 2, possa arrivare in sicurezza e con il minor dispendio possibile delle sue risorse al fondato convincimento quale sia la risposta corretta da dare nel caso al quesito se l'appello debba essere ammesso o la sentenza appellata debba essere confermata.

Conclusione

Sotto il profilo della procedibilità nell'attuazione del can. 1680 § 2 oggi vi è, senza dubbio, una maggiore consapevolezza dei fattori impeditivi dell'applicazione del suddetto canone, dovuti principalmente al passaggio in giudicato formale della sentenza che per la prima volta ha dichiarato la nullità del

⁵³ Si veda: “sepositis quoad subiectivam appellantis positionem, impugnatio evidenter mere dilatoria utique evadit cum adhibito duplici criterio, *materiali* nempe ac *formali*, causa patet sufficienter instructa – non enitent ideo lacunae, tales quae ubi expletae ad aliam decisionem iudicem possent inducere – et recte iudicata – appellata ideo sententia fructus evadit congruae interpretationis iuridicae factorum sufficienter acclaratorum. Si duo haec adimpleantur criteria, vana exercitatio dialectica esset novae iudicii instantiae celebratio, cuius unus exitus tandem aliquando esset nempe «di complicare inutilmente la vita ai fedeli» et «di esacerbarne la litigiosità» (Bratislaviens., B. 21/2024, n. 5).

⁵⁴ Miamien., B. 6/2024, n. 4.

⁵⁵ Campifontis in Illinois, B. 40/2024, n. 4.

⁵⁶ Nel decreto coram Jaeger del 15 novembre 2023 sono stati avvicinati i due criteri: “Nostra iurisprudencia appellationem tenet uti evidenter mere dilatoriam habendam esse quoties lacunae non deprehendantur in causae instructione notabiles (itaque sub respectu, ut ita loquamur, *materiali*) et conveniens aptaque evadat probationum ex parte prioris iudicis aestimatio logico-iuridica (sub respectu ideo *formali*), seu ut alii malunt, quoties sententia cohaerentia intrinseca et extrinseca ornata videatur, in semet igitur et cum actis et probatis collata” (Sancti Marci Argentanens.-Scaleen., B. 164/2023, n. 3).

matrimonio. Ciò si verifica soprattutto nel caso dell'appello parziale, dell'appello interposto fuori termini e della mancata prosecuzione dell'appello semplice, cioè non motivato.

Per quanto riguarda invece il merito della decisione, da attuare a norma della seconda parte del can. 1680 § 2, si denota un notevole salto di qualità fra i primi indirizzi interpretativi, comparsi dopo l'entrata in vigore del Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus*, e quello che riscontriamo oggi nella giurisprudenza Rotale. Focalizzare l'attenzione sui motivi dell'appello ha sempre rappresentato un indirizzo di nicchia. L'interpretazione "integrale" continua ad essere sostenuta, talvolta in modo assai formale, tenendo conto dei *criteri di coerenza intrinseca ed estrinseca della sentenza*, talvolta invece sotto forma di una valutazione complessiva, scevra di particolari formalità. A questo si aggiunge una strada nuova, quella del *criterio materiale e formale di valutazione*.

Una certa varietà di indirizzi giurisprudenziali non assume qui carattere oppositivo, anzi, tali indirizzi devono essere intesi come complementari. Spetta ai singoli operatori di giustizia utilizzare gli strumenti che rispondono meglio al caso concreto.

Grzegorz Erlebach

Mons. Grzegorz Erlebach,
sudca Rímskej Róty

Kedy je odvolanie zjavným naťahovaním času (kán. 1680 § 2)?

Obnovený kán. 1680 § 2, ktorý je súčasťou reformy procesu manželskej nulity, realizovanej pápežom Františkom Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus*¹ (pre latinskú Cirkev), z 15. augusta 2015, zavádza doposiaľ neexistujúcu formu preliminárnej fázy procesu na ďalšom stupni súdu, vymedzenej odvolaním proti rozsudku, ktorým sa po prvý krát vyhlásila neplatnosti manželstva. Zákonodarcu ukladá, aby v tejto fáze bolo preskúmané podané odvolanie, aby mohlo byť určené, či je zjavným naťahovaním času alebo nie. V prípade, že to tak skutočne je, odvolanie nemôže byť prijaté a napadnutý rozsudok bude potvrdený; v opačnom prípade je odvolanie prijaté a bude sa pokračovať v ďalšom stupni súdneho konania. Najdôležitejšie v tejto fáze je zhodnotiť, či je odvolanie zjavne (*mere*) naťahovaním času.

Kánonická literatúra na túto tému je rozsiahla². Sú tu aj mnohé rotálne rozsudky vydané k téme aplikácie kán. 1680 § 2³.

¹ AAS 107 (2015), 958-967, s prídavkom *Ratio procedendi in causis ad matrimonii nullitatem declarandam* (str.967-970). Analogický dokument pápeža Františka pre východné Cirkvi je Motu pr. *Mitis et misericors Iesus*, AAS 107 (2015), 946-954, s prídavkom *Ratio procedendi in causis ad matrimonii nullitatem declarandam* (str.954-957).

² Obmedzím sa na tomto mieste iba na niekoľko príkladov: G.P. MONTINI, “Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat” (*cann. 1680 § 2 e 1687 § 4 MIDI*): *alcune considerazioni*, in *Periodica de re canonica* 105 (2016), str.663-699; W. L. DANIEL, *The Appellatio mere dilatoria in Causes of Nullity of Marriage. A contribution to the General Theory of the Appeal against a Definitive Sentence*, in *Studia canonica* 50 (2016), str.383-452; A. GIORDANO, *Il “filtro” in appello nel processo matrimoniale canonico. Egesi sistematica e storico-comparatistica dei canoni 1680 § 2 e 1687 § 4 C.I.C.*, Romae 2022.

³ Pokiaľ ide o štúdie, ktoré v širokej miere berú do úvahy Rotálnu judikatúru, porov. M. TEIXEIRA, *L'appello meramente dilatorio*, in H. Franceschi – M. A. Ortiz (ed.), *Ius et Matrimonium IV. Atti dell'VIII Corso di aggiornamento in diritto matrimoniale e processuale canonico, settembre 2022*, Subsidia canonica – 43, Edusc, Roma 2023, str.289-366; D. TETI, *I decreti ex can. 1680 § 2. Spunti ricostruttivi del nuovo istituto alla luce del primo quinquennio di giurisprudenza rotale (2016-2020)*, in R. Palombi – H. Franceschi – E. Di Bernardo (ed.), *Iustitia et Sapientia in Humilitate. Studi in*

Toto uvažovanie preto nemôže ísť príliš ďalej ako po to, čo je podstatné. Samozrejme, nebude chýbať návrh podmienok uplatňovania tohto prostriedku napadnutia rozsudku a jeho procedúry, ktorá sa završuje vydaním súdneho rozhodnutia podľa kán. 1680 §2.

Pokiaľ ide o *focus* predmetu tohto článku, nech mi je dovolené „zarámovať“ základné interpretačné prúdy (na doktrínalnej a iudikatórnej úrovni) kán. 1680 §2 – ktoré sa objavili hneď po promulgácii Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus* –, a potom dať dôraz na prúdy, ktoré sú aktuálne relevantné v rotálnej iudikátúre.

1. Podmienky pre uplatnenie procedúry a aspekty procedúry

Treba rozlišovať medzi podmienkami, ktoré musia byť splnené pre uplatnenie procesu a procedúrou samotnou podľa kán. 1680 § 2. Prvá, logicky predchádzajúca druhej je podmienka pre uplatnenie procedúry, predpísanej v uvedenom kánone.

1.1 Uplatnenie procedúry

Základné podmienky k vedeniu procesu sú: (a) rozsudok, ktorým bola vyhlásená nulita manželstva, vynesенý tribunálom nižšieho stupňa, (b) odvolanie podané proti tomuto rozsudku v stanovenej lehote, (c) *persona standi in iudicio* stránok

Ad a) Hoci právny text predkladá zdanlivú neurčitost', niet pochýb o tom, že nové kánony 1679-1680 §2 tvoria logickú jednotu, vďaka ktorej procedúra, o ktorej sa hovorí v kán. 1680 §2, je aplikovateľná iba v prítomnosti odvolania (kán. 1680 §1) proti rozsudku, ktorým bola prvýkrát vyhlásená nulita manželstva (kán. 1679)⁴. V dôsledku toho, aplikácia kán. 1680 §2 v prípade odvolania proti rozsudku *pro vinculo* implikuje nulitu príslušného dekrétu. Dekrét, ktorým by bolo prijaté odvolanie (proti negatívne mu rozsudku),

onore di Mons. Giordano Caberletti, *Annales* – 12, LEV, Città del Vaticano 2023, str.1055-1087.

⁴ Porov. G.P. MONTINI, *Dopo la decisione giudiziale: appello e altre impugnazioni*, in Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale (ed.), *La riforma dei processi matrimoniali di Papa Francesco*, Milano 2016, str.114; G. ERLEBACH, *Appello in quanto impugnativa dopo l'entrata in vigore del Motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Studi in onore di Carlo Gullo*, vol. III, *Annales* – 4, LEV, Città del Vaticano 2017, str.663-666.

by bol jednoducho zbytočný; naopak, dekrét, ktorým by bol potvrdený negatívny rozsudok by nebol iba neplatný⁵, ale mal by aj veľký dopad na súdne konanie.

Ad b) Podanie odvolania *extra terminum* proti prvému rozsudku, vydanom *pro matrimonii nullitate* nemá žiadny vlastný účinok, keďže uplynutím lehoty na odvolanie sa tento rozsudok stáva rozsúdenou vecou (takže nie je viac možné odvolanie) a rozsudok sa stáva vykonateľným (prorov. kán. 1679 a 1682). V prípade pochybnosti, či odvolanie bolo podané *intra vel extra terminum*, predpokladá sa jeho riadne podanie v termíne.

Celkom iná situácia nastáva v prípade, kedy odvolanie bolo zanechané alebo došlo k jednoznačnému zrieknutiu sa tohto prostriedku napadnutia. V oboch prípadoch nie je kán. 1680 §2 aplikovateľný, nakoľko chýba platné odvolanie, a tak nasleduje fáza vykonateľnosti.

Ad c) Ak jedna zo stránok mala opatrovníka na predchádzajúcom stupni súdneho konania, je potrebné overiť, či tento disponuje v danom momente platným menovaním⁶.

K týmto podmienkam pre vedenie procesu v úzkom slova zmysle sa pridáva ďalšia, ktorou je *právny záujem*. Potenciálny nedostatok tohto záujmu vstupuje do hry, ak bola vyhlásená nulita manželstva pre rôzne tituly nulity ale odvolanie bolo podané iba proti jednému, alebo proti niektorým z nich. V tomto prípade časť rozsudku, týkajúca sa titulov pre ktoré bola vyhlásená nulita a nebolo proti nim podané odvolanie, sa medzičasom stala formálne

⁵ V tomto bode je rotálna judikatúra jednomyselná; porov., v chronologickom poradí, dekréty: coram Erlebach, 22. júla 2019, in *Periodica de re canonica* 110 (2021), str.145-153; coram Adam, 30. júla 2019, Gedanen., B. 97/2019; coram Erlebach, 24. septembra 2019, Gedanen., B. 98/2019; coram Ferreira Pena, 19. januára 2021, Nanneten., B. 3/2021; coram Caberletti, 19. júla 2022, Gedanen., B. 83/2022; coram Bartolacci, 19. októbra 2022, Gedanen., B. 106/2022; coram Monier, 16. novembra 2022, Gedanen., B. 114/2022; coram da Costa Gomes, 1. decembra 2022, Mechlinien.-Bruxellen., B. 124/2022; coram Salvatori, 2. marca 2023, Nnevien., B. 30/2023; coram Todisco, 15. marca 2023, Nitheroyen., B. 38/2023; coram Milite, 1. júna 2023, Nitheroyen., B. 90/2023.

⁶ Odhliadnuc od ďalších špecifických podmienok, ktoré môžu spôsobiť pozastavenie súdneho konania (porov. kán. 1519) alebo prerušenie súdneho konania ako v prípade smrti jednej zo stránok (porov. kán. 1674 §3).

rozsúdenou vecou. Z tohto uhla pohľadu sa predpokladá vykonateľnosť rozsudku a zároveň absencia právneho záujmu pre odvolanie okrem prípadu, kedy odvolávajúca sa stránka nepreukáže, že tento záujem pretrváva.

V každom prípade, tento aspekt sa netýka ani tak platnosti procesu, ktorý sa vedie z nedostatku primeraného oprávneného záujmu, ako skôr ekonomie procesu. Podstupuje sa tým riziko neúčinného využívania prostriedkov tribunálu.

1.2 Procedúra

Prvá časť kán. 1680 §2 je venovaná procedurálnemu aspektu v širšom význame, ktorý zahŕňa rôzne aspekty vedenia procesu a procedúry v úzkom význame. V tejto norme je stanovené, že „po uplynutí časových lehôt stanovených právom na odvolanie a jeho pokračovanie a potom, ako tribunál vyššej inštancie dostal súdne spisy, ustanoví sa kolégium sudcov, určí sa obhajca zväzku a stránky sa vyzývajú, aby predložili svoje pripomienky v stanovenej časovej lehote“⁷. Postup krokov obsahuje tri aspekty, vedúce k možnosti konať proces:

- a) odvolanie,
- b) pokračovanie (zdôvodnenie) odvolania,
- c) zaslanie súdnych spisov na odvolací súd⁸, po nich nasledujú ďalšie, ktoré sú čisto procedurálnej povahy:
- d) ustanovenie súdneho kolégia⁹ a určenie obhajcu zväzku,

⁷ Latinský text má rovnaký charakter: “Terminis iure statutis ad appellationem eiusque prosecutionem elapsis atque actis iudicialibus a tribunali superioris instantiae receptis, constituitur collegium iudicum, designetur vinculi defensor et partes moneantur ut animadversiones, intra terminum praestitutum, proponant”.

⁸ Zaslanie súdnych spisov nebolo uvedené medzi prvkami, ktoré umožňujú vedenie procesu (prov. *supra*, č. 1.1.) nakoľko produkuje odkladný účinok odvolania alebo je považované za materiálne naplnenie povinnosti tribunálu voči podanému odvolaniu, odhliadnuc od toho, či je legitímne alebo nie.

⁹ Zaslanie súdnych spisov nebolo zahrnuté medzi prvky uplatnenia procedúry (porov. *vyššie*, b.1.1), nakoľko je považované za prenášajúci účinok odvolania, alebo ako materiálna povinnosť, ktorá vychádza z povinnosti tribunálu vo vzťahu k podanému odvolaniu, bez ohľadu či je legitímne alebo nie.

- e) vyzvanie stránok k uplatneniu ich práva predložiť pripomienky v stanovenej časovej lehote,
- f) získanie *Animadversiones* obhajcu zväzku¹⁰.

V skutočnosti odkaz na uplynutie časovej lehoty pre pokračovanie odvolania vo vzťahu k zaslaniu súdnych spisov a ustanoveniu odvolacieho tribunálu nie je celkom zrozumiteľný. Logika vyžaduje, aby súdne spisy boli odoslané na tribunál *ad quod* „po uplynutí časových lehôt stanovených právom na odvolanie“ (kán. 1680 §2). Naopak, odoslanie súdnych spisov netreba viazať na pokračovanie odvolania. Na okraj možno poznamenať, že súdny vikár miestneho odvolacieho tribunálu alebo dekan Rímskej Róty nemôžu ustanoviť kolégium a vymenovať obhajcu zväzku predtým než sa pristúpi k pokračovaniu v odvolaní. Nemožno však porovnávať chýbajúce pokračovania odvolania *sic et simpliciter* s jeho zanechaním¹¹, a to aspoň z dôvodu procesnej ekonomie, na odvolacom súde by sa malo konať vždy čím skôr po prijatí súdnych spisov menovať kolégium sudcov a obhajcu zväzku.

Nejaká neistota sa vynára pri vyzvaní stránok na predloženie poznámok v stanovenej časovej lehote. Technicky vzaté ide skôr o udelenie práva privátnym stránkam predložiť – do stanoveného dátumu – pripomienky k vynešenému rozsudku. Táto záležitosť nadobúda zvláštny význam v prípade, kedy privátna stránka podáva odvolanie a jej odvolanie je „jednoduché“, teda nejde o „*appellatio una cum prosecutione*“.

¹⁰ Táto časť je implicitne zahrnutá vo vymenovaní obhajcu zväzku a v jeho roli verejnej strany. Teda, zatiaľ čo privátne strany majú fakultu predložiť svoje poznámky, obhajca zväzku má povinnosť prezentovať ich do určeného času, ktorý môže určiť sudca alebo môže byť definované poriadkom tribunálu. Predmetom *Animadversiones* sú spisy kauzy v ich celosti. Medzi nimi je nevyhnutne zahrnutý aj obsah spisov spolu s napadnutým rozsudkom. Obhajca zväzu by nemal hodnotiť odvolanie alebo zdôvodnenie odvolania, nakoľko v tejto preliminárnej fáze je povolená iba počiatočná diskusia. Avšak, v rotálnej praxi ako prvý úkon, ktorý nepredpokladá kán. 1680 §2, je, že sudca spravodajca si vyžiada úvodné vôtum obhajcu zväzku, ktoré sa zameriava na skúmanie formálnej správnosti procesu; z tohto uhla musí obhajca zväzku prezrieť všetky spisy.

¹¹ Z jednej strany nie je povinné, aby odvolanie a zdôvodnenie odvolania tvorili dva rozličné dokumenty. Z druhej strany odvolanie často obsahuje nejaké prvky zdôvodnenia. Akokoľvek, v prítomnosti „jednoduchého“ odvolania a chýbajúceho zdôvodnenia, hodnotenie, či to má alebo nemá byť interpretované ako zanechanie odvolania je úlohou sudcu, povereného kauzou, nie súdneho vikára lokálneho odvolacieho súdu, ani nie dekana Rímskej róty.

V tomto sa môžu ukázať dve hypotézy:

- a) Na odvolací súd už bolo doručené pokračovanie odvolania. Tu sa javí vhodné informovať stránku, ktorá podala odvolanie o práve predložiť ďalšie pripomienky v zmysle kán. 1680 §2;
- b) Na odvolací súd nebolo doručené pokračovanie odvolania a čas, stanovený pre jeho podanie už uplynul. V tomto prípade treba predovšetkým, aby odvolací tribunál pozorne preštedoval informácie, ktoré boli dané stranám s oznámením rozsudku, aby sa overilo, či boli dané správnym a vyčerpávajúcim spôsobom. Na základe tohto bude môcť odvolací tribunál zaujať „tvarovateľný“ postoj (podať odvolávajúcej sa strane detailné informácie, aby pochopila právne účinky zanechania odvolania a – namiesto toho, aby zanechala tento spôsob napadnutia rozsudku – mohla ho podporiť tým, že prezentuje poznámky, podľa kán. 1680 §2 do stanoveného času), alebo „tvrdý“ postoj (informovať odvolávajúcu sa stranu, že *prosecutio appellationis* nebolo odvolaciu súdu doručené a udeliť strane fakultu predložiť kópiu *prosecutio* spolu s dôkazom rýchleho doručenia dokumentu na odvolací tribunál).

2. Súdne rozhodnutie v zmysle predbežného skúmania (kán. 1680 § 2, druhá časť). Prvé interpretačné usmernenia¹²

Súdne rozhodnutie, vynesené počas predbežného skúmania sa riadi tým, čo je uvedené v druhej časti kánona 1680 §2, kde je napísané: „Po jej uplynutí (lehota, ktorá bola udelená stránkam¹³, aby predložili svoje pripomienky), ak sa odvolanie zreteľne javí ako natahovanie času, kolégiový tribunál svojim dekrétom potvrdí rozsudok prvej inštancie“¹⁴. Pri rozhodovaní otázky, v zmysle

¹² Tu pokračujem s niektorými zmenami v mojom článku *Právne úpravy a praktická aplikácia v téme práva na odvolanie vo svetle Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Annotatio iurisprudentialae*. Supplementum 4, Brno 2018, str.321-326.

¹³ Ide o interpretáciu toho, kto píše, keďže pripomienky súkromných stránok sú voliteľné, zatiaľ čo obhajca zväzku je povinný predložiť svoje *Animadversiones*. V prípade, že obhajca zväzku nevykoná svoju povinnosť, kolégiový tribunál stanoví, aké prostriedky použiť, aby obdržali *Animadversiones* obhajcu zväzku.

¹⁴ Latinský text je nasledovný: “quo termino transacto, si appellatio mere dilatoria evidenter apparet, tribunal collegiale, suo decreto, sententiam prioris instantiae confirmet”.

kán. 1680 § 2, tribunál musí zvážiť, či odvolanie prijať alebo zamietnuť. Právne kritérium tohto rozhodnutia je overiť, či sa zreteľne javí, že odvolanie je iba naťahovaním času. Najväčšia interpretačná a aplikačná ťažkosť vyššie spomenutého kánona spočíva práve v určení, kedy je odvolanie zjavne naťahovaním času.

Teraz sa pokúsime určiť v hrubých črtách obsah druhej časti kán. 1680 §2.

2.1. Náčrt obsahu druhej časti kán. 1680 §2

Aby sme pochopili normatívny obsah druhej časti kán. 1680 §2, je potrebné upriamiť pozornosť na tri výrazy: (a) „*appellatio mere dilatoria*“, (b) „*evidenter appareat*“ a (c) „*sententiam confirmet*“. Postupujme krok za krokom.

A. – Výraz „*appaleatio mere dilatoria*“ má jasný doslovný význam: *odvolanie výhradne pre naťahovanie času*. Avšak rovnako jasný už nie je jeho obsah. Je zbytočné hovoriť, že ide o nový výraz v normatívnom texte univerzálnej Cirkvi. Podobnosť s *appellatio frivola vel frustratoria* v klasickom kánonickom práve ani s *exceptiones dilatoriae* nie je dostatočná.¹⁵ Jediné, čo je možné z toho vyvodiť je nejaké naťahovanie procesu alebo jeho predĺženie v čase. Nateraz sa uspokojíme s týmito poznámkami.

B. – Výraz „*evidenter appareat*“ je bezprostredne pochopiteľný. Ide o evidentnosť, ktorá je bezprostredne zjavná a ktorú musí kolégium zvážiť pri predbežnom skúmaní.

Táto zjavnosť nachádza ďalšie bližšie určenie, vychádzajúce z procesného kontextu: Keďže posúdenie nemôže prekročiť hranice predbežného skúmania, založeného na konkrétnom spore, odvolanie môže byť zamietnuté iba v prípade, ak zjavným spôsobom vyplýva, že je čisto naťahujúce čas. Inými slovami, nevyžaduje sa, aby zjavnosť vychádzala z prvého dojmu (to by mohlo byť dokonca zavádzajúce), ale z uvažovania založeného na posúdení odvolania v kontexte všetkých ostatných súdnych spisov, zváženeho v rámci zúžených možností predbežnej fázy.

¹⁵ Porov. G. P. MONTINI, «*Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat*», cit., str.681-685.

C. – Vyjadrenie „sententiam confirmet“ je dobre známa v procesnom kánonickom práve. V oblasti súdnej praxe tribunál, ktorý potvrdí rozsudok, vydaný sudcom predchádzajúceho stupňa konania, vykonáva vlastné zhodnotenie toho rozsudku, preberá vlastnú zodpovednosť a v kauzách manželskej nulity musí dosiahnuť vlastnú morálnu istotu. Dnes to má hodnotu porovnania s analogickými miestami: (a) nový kán. 1680 §1 odkazuje, okrem iných, na kán 1639 §1, so svojím „ut prior sententia vel confirmetur vel reformetur“; (b) kán. 1690, vo vzťahu k dokladovému procesu na odvolacom stupni, predpisuje, že sudca musí rozhodnúť, či afirmatívny rozsudok – vydaný na predchádzajúcom stupni – má byť potvrdený alebo či sa má postupovať v kauze prostredníctvom riadneho procesu.

Treba brať do úvahy, že dve prídavné mená („evidenter“ e „mere“) sú spojené asymetrickým spôsobom: označenie „mere dilatoria“ značí konkrétnu charakteristiku odvolania, ktorá je materiálneho charakteru, zatiaľ čo „evidenter apparet“ značí zrozumiteľnosť tohto podstatného aspektu, ku ktorej možno dospieť nástrojmi, ktoré dáva k dispozícii oblasť predbežnej fázy.

2.2. Hlavné interpretačné usmernenia

Niet pochyb, že medzi dvomi charakteristikami odvolania „zjavne“ a „čisto“ pri posúdení v zmysle druhej časti kán. 1680 § 2 sa javí oveľa dôležitejšia druhá charakteristika, ktorá je podstatnej povahy. Častokrát sa pre jednoduchosť hovorí, že predmetom predbežného skúmania je určiť, či je odvolanie podané čisto kvôli natahovaniu času. Teraz uvidíme, ktoré interpretačné usmernenia obnoveného kán. 1698 § 2 boli formulované ako prvé.

Hoci sa už mnohí vyjadrovali k tejto téme, usudzujem, že v princípe možno stanoviť dve usmernenia alebo interpretačné modely¹⁶, ku ktorým bude neskôr pridaný tretí.

¹⁶ Od prvých komentárov k *Mitis Iudex* sa ukazovala cesta dvojitej interpretácie, týkajúcej sa dekrétu, ktorý treba vydať na základe nového kán. 1680 §2. K tomu nasledujúca štúdia: G. BONI, *La recente riforma del processo di nullità matrimoniale. Problemi, criticità, dubbi* (parte terza), in *Stato, Chiesa e pluralismo confessionale*. Rivista telematica (www.statoechiese.it), č. 11/2016, 21. marca 2016, kde sa hovorí: “la dottrina è divisa se questo decreto sia eguagliabile al *decretum ratihabitionis* oppure sia tutto cambiato, potendo esso essere emesso solo [...] se l'atto d'appello risulta manifestamente dilatorio” [doktrína je rozdelená, či tento je dekrét porovnateľný s *decretum ratihabitionis*, alebo alebo je všetko inak, čiže môže byť vydaný iba (...) ak úkon odvolania sa javí ako čisto natahovanie času], (str. 44-45).

I. – Prvý model kladie dôraz **na úmysel odvolávajúceho sa zdržiavať alebo natahovať čas**, zameraný výhradne na oddialenie vykonateľnosti rozsudku, ktorým bola vyhlásená nulita manželstva¹⁷ alebo na neúčitočnosť odvolania¹⁸, alebo na nedostatok dôvodov na odvolanie v konkrétnom prípade¹⁹. Ak súdne kolégium skonštatovalo uvedené okolnosti, odvolanie by bolo neprípustné a rozsudok prvej inštancie by mal byť automaticky potvrdený. Predmetom posudzovania zo strany odvolacieho súdu je iba odvolanie a pokračovanie odvolania z pohľadu, či natahuje čas alebo nie.

¹⁷ V tejto optike odvolací tribunál by mal stanoviť, „if the reason for appeal is considered merely dilatory; that is made only to delay the issue of a decree of nullity” (P. ROBBINS, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Some personal reflections and practical applications*, The Canon Law Society of Great Britain and Ireland, *Newsletter*, č. 184 [2015], str.81). V rovnakom smere ide tento komentár: „the judges must either move forward with the ordinary appellate process or declare the appeal to be a purely dilatory strategy by the appellant and confirm the first instance sentence by decree” (J. P. BEAL, *Mitis Iudex Canons 1671-1682, 1688-1691: A Commentary*, in *The Jurist* 75 [2015], str.510).
¹⁸ Výrečné je použitie termínov “needless appeals”, “useless or dilatory appeal” o “useless appeals” (F. G. MORRISSEY, *The Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *The Canon Law Society of Great Britain and Ireland, Newsletter*, č. 184 [2015], str.30 e 68). Bol tiež hypotizovaný korešpondujúci objektívny aspekt, čiže vždy, keď “the marriage is very obviously null, even if a respondent is genuinely upset about the decision” (P. ROBBINS, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Some personal reflections*, cit., str. 81]).

¹⁹ Už pri príležitosti prezentácie dvoch *Motu proprio*, predseda prípravnej komisie a zároveň dekan Rímskej róty zvýraznil, že „Se si propone l'appello dopo una sentenza affermativa, questo può essere respinto in caso di evidente mancanza di argomenti, per esempio in caso di appello strumentale per nuocere alla controparte” [Ak sa predloží odvolanie po afirmatívnom rozsudku, môže byť zamietnuté v prípade evidentného nedostatku arumentov, napr. v prípade odvolania, podaného aby sa poškodilo druhej strane.] (P. V. PINTO, *La riforma del processo matrimoniale per la dichiarazione di nullità*, in *L'Osservatore Romano*, Anno CLV, č. 204 [47.042], 9. septembra 2015, str.7). Ak zostaneme pri kvalifikovanej štúdii, “Vi è da ritenere che la valutazione del collegio giudicante abbia ad oggetto non soltanto la evidente infondatezza dell'appello o l'assoluta carenza di una sua motivazione, ma anche il comportamento complessivamente tenuto dalla parte appellante nel precedente giudizio. Da esso potrebbe infatti desumersi con chiarezza che la parte è stata costantemente animata non da un anelito di giustizia e da amore per la verità, ma da più bassi intenti di rivalsa verso colui che è stato il proprio coniuge” [Treba pripustiť, že hodnotenie súdneho kolégia má oko objekt nie iba evidentnú nepodloženosť odvolania alebo absolútny nedostatok zdôvodnenia, ale aj komplexné správanie sa odvolávajúcej stránky v predchádzajúcom procese. Z toho by mohlo jasne vyplývať, že strana mala stále túžbu nie po spravodlivosti a nebola motivovaná láskou k pravde, ale nižšími úmyslami pomsty voči tomu, kto bol jej manželským partnerom.], (P. MONETA, *La dinamica processuale nel m.p. “Mitis Iudex”*, in *Ius Ecclesiae* 28 [2016], str.45, pozn. 5).

Toto interpretačné usmernenie dáva veľkú váhu charakteru vykonateľnosti afirmatívneho rozsudku, ktorý bol vynesený na predchádzajúcom stupni súdneho konania a naproti tomu úmyslu odvolávajúceho sa nahať a zdržiavať, či zbytočnosti tohto odvolania²⁰. Naopak, významnejšími slabými miestami sú hypotetické posúdenie úmyslu odvolávajúceho sa²¹, riziko potvrdenia nepodloženého rozsudku a degradácia potvrdenia rozsudku na jednoduché potvrdenie vyhlásenej nulity manželstva bez nadobudnutia vlastnej morálnej istoty zo strany súdneho kolégia. V každom prípade, rozliční autori, ktorí chceli špecifikovať rôzne nebezpečenstvá, ktoré môžu vyplývať zo subjektivistckej interpretácie²² klauzuly „*appellatio mere dilatoria*“, zdôrazňujú nevyhnutnosť overenia objektívneho základu odvolania, ktoré je považované za zjavne nahaťujúce čas²³.

²⁰ Treba uznať, že takéto čítanie nového kán. 1680 §2 zodpovedá *ratio* inštitúcie, ktorú takto vysvetľuje jeden z prípravnej komisie dvoch Motu proprio: „Avviene [...] non di rado che la parte convenuta che si era opposta alla richiesta di nullità, rimasta soccombente, si determini a proporre appello non per una sua legittima aspirazione ad ottenere giustizia, ma al solo fine di rivalsa verso il coniuge, con il solo intento di rendere più laboriosa la trattazione della causa e di ritardarne quanto più possibile la conclusione. Per evitare questo uso improprio delle garanzie giudiziarie, è stato previsto un giudizio preliminare di ammissibilità dell'appello” [Nie zriekavo sa stáva, že pozvaná strana, ktorá sa postavila proti žiadosti o vyhlásenie neplatnosti, zostala porazená, sa rozhodne podať odvolanie nei na základe legitímnej túžby dosiahnuť spravodlivosť, ale iba z dôvodu pomsty voči manželskému partnerovi, aby sa mu spôsobilo ťažšie prerokovanie kauzy a čo najviac oddialilo riešenie. Aby sa vyhlo tomuto nevlastnému použitiu súdnych garancií, je k dispozícii preliminárne posúdenie možnosti prijatia odvolania], (P. MONETA, *La dinamica processuale*, cit., str.45).

²¹ Porov., napr., R. RODRÍGUEZ CHACÓN, *La ejecutividad de las sentencias afirmativas de nulidad de matrimonio no apeladas*, in *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado* 40 (2016), str.33; G.P. MONTINI, «Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat», cit., str.671.

²² Tu sa ako subjekt nerozumie sudca, ale skôr odvolávajúca sa osoba. Tento prvý interpretačný smer sa točí okolo odvolania a jeho dôvodov.

²³ C. PEÑA GARCÍA, *La reforma de los procesos canónicos de nulidad matrimonial: el motu proprio “Mitis Iudex Dominus Iesus”*, in *Estudios eclesiásticos* 90 (2015), str.654, pozn.43; R. RODRÍGUEZ CHACÓN, *La ejecutividad de las sentencias afirmativas*, cit., str.33; J. P. BEAL, *Mitis Iudex Canons 1671-1682, 1688-1691*, cit., str.510.

II. – Druhý model sa naopak zameriava na **požiadavky pre potvrdenie rozsudku**²⁴. V tomto prípade sa zdôrazňuje povinnosť súdneho kolégia, ktoré bolo konštituované na odvolacom súde svedomite preštudovať všetky spisy kauzy, berúc do úvahy tiež odvolanie a pripomienky, ktoré boli zaslané k predbežnému skúmaniu, aby bolo možné vidieť, či napadnutý rozsudok môže byť potvrdený alebo nie.

Silnou stránkou tohto interpretačného modelu je vážna úvaha o „sententiam confirmet“. Malo by však byť vylúčené riziko „automatického“ potvrdenia nepodloženého rozsudku. Slabým miestom je naopak možnosť vyprázdniť význam výrazu „appellatio mere dilatoria“ a v podstate ísť v línii kán. 1682 §2 CIC 1983²⁵.

III. – K dvom vyššie uvedeným modelom, ktoré vychádzajú z čiastkového chápania kán. 1680 §2 sa pridáva tretí²⁶, „**integrálny**“, ktorý sa snaží zostať verný všetkým prvkom textu kán. 1680 §2. Interpretácia vyjadrenia „appellatio mere dilatoria“ vychádza z finality odvolania²⁷, ktorá je v kauzách neplatnosti manželstva reprezentovaný zmenou napadnu-

²⁴ V tomto zmysle treba pozrieť dobre zdôvodnený výklad: G.P. MONTINI, «Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat», cit., str.663-699, osobitne str.675-681. Porov. tiež C. LÓPEZ SEGOVIA, *La confirmación de la sentencia en el M. P. Mitis Iudex Dominus Iesus. Elementos de continuidad*, in XIII Conversaciones Canónicas Valencinas. *Mitis Iudex Dominus Iesus: Algunas cuestiones en torno a la reforma de los procesos de nulidad matrimonial*, Valencia, 8-10. februára 2016, *Anuario de Derecho Canónico*, 5 supl. (2016), str.156-158

²⁵ Je komplikovaná pozícia, ktorú zaujal William L. Daniel. Z jednej strany sa pohybuje na v podstate v smere tohto druhého interpretačného smeru: “In essence [...] the judgment to be made by the superior college of judges is no different than it was prior to the issuance of the two motu proprios” (W. L. DANIEL, *The appellatio mere dilatoria*, cit., str.452). Na druhej strane však Daniel, v snahe podporiť “a unified and purer concept of the merely dilatory appeal”, ktorý definuje ako “An appeal is merely dilatory when, notwithstanding the good or ill motives of the appellant, its admission to an ordinary appellate trial would merely delay the execution of a just affirmative sentence” (*ibid.*, str.448), sa vzdaluje od tohto prvého interpretačného smeru, ale úplne ho neopúšťa. Dá sa to dedukovať z toho, keď hovorí o “delay the execution of a just affirmative sentence”. A ešte z inej strany, keď vidíme, akú pozornosť dáva objektívnemu rozmeru vyjdenia “appellatio mere dilatoria” a nevyhnutnosti skúmať všetky spisy kauzy, ponúka vynikaúce inšpirácie per celistvý model interpretácie kán. 1680 §2, o ktorom nižšie.

²⁶ Porov. moje *Algunas cuestiones sobre la apelación en las causas de nulidad matrimonial*, in *Ius communionis* 5 (2017), str.85-87.

²⁷ Porov. moje *Alcuni aspetti applicativi del processo ordinario secondo il Motu proprio Mitis Iudex*, in *Ius et Iustitia. Acta XVIII Symposii Iuris Canonici anni 2016*, a cura di J. Duda, vol. XVIII, Slovenská spoločnosť kánonického práva, 2016, str.171-172.

tého rozsudku. A teda, hoci každé odvolanie je predlžovanie, nakoľko predlžuje trvanie kauzy, *natahovanie* času bude iba také odvolanie, ktoré nie je podopreté dostatočným dôvodom, ktorý vedie k zmene napadnutého rozsudku. Tieto dôvody však nie sú len tie, predložené osobou, ktorá sa odvoláva²⁸. Treba brať do úvahy aj pripomienky druhej stránky, obhajcu *zvázku* a tiež tie dôvody, ktoré nikto nepredložil, no objektívne vychádzajú zo spisov, či už z rozsudku, či z konfrontácie rozsudku s *acta causae*. Inými slovami je nevyhnutné študovať všetky spisy kauzy. Posúdenie zo strany kolégia sa musí diať v optike odvolania: treba sa pozrieť, či je prítomný aspoň jeden dôvod, z ktorého sa môže zrodiť pochybnosť ohľadom podloženosti napadnutého rozsudku a z ktorého by mohla vychádzať zmena tohto rozsudku. V prípade, ak sa rozsudok ukazuje nepodložený, odvolanie nebude *natahovaním* času, teda bude ho treba prijať. Ak by naopak bola zjavne vylúčená akákoľvek vážna alebo odôvodnená pochybnosť ohľadom podloženosti napadnutého rozsudku, z jednej strany by odvolanie bolo iba *natahovaním* času a z druhej strany *eo ipso*, by bola morálna istota²⁹ ohľadom podloženosti dôvodovej časti rozsudku, ktorá by teda mala byť potvrdená.

Dekrét, potvrdzujúci napadnutý rozsudok treba rozumieť ako jeden dekrét v ktorom sa spájajú tak hodnotenie charakteru odvolania ako aj potvrdenie rozsudku. Preto tu už nie je prípustné odvolanie, nakoľko ide o úkon, produkuje formálne rozsúdenú vec (porov. kán. 1629)³⁰.

²⁸ Vidno, že nedostatočné uvedenie dôvodov odvolania nie je ekvivalentné *eo ipso* s odvolaním čisto na *natahovanie* času. V tomto zmysle sa vyjadruje napr. P. BEAL, *Mitis Iudex Canons 1671-1682, 1688-1691*, cit., str.510: "Since parties to tribunal processes in the Church are always free to «submit themselves to the justice of the court» and since the decision of the appellate court is usually based on the evidence gathered at the previous instance, the mere fact that parties have no new observations to offer at the outset of the appellate process cannot be fairly construed as a sign that the appeal was purely dilatory", hoci zdôvodnenie, ktoré ponúka v tejto štúdii nie je úplne presvedčivé. Porov. tiež G.P. MONTINI, «Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat», cit., str. 672-675.

²⁹ Môže byť užitočné pripomenúť, čo o morálnej istote povedal Pius XII. vo svojom Príhovore Rímskej Róte z 1. októbra 1942: "Ona je z pozitívneho vyjadrenia charakterizovaná tým, že vylučuje akúkoľvek podloženú alebo odôvodnenú pochybnosť a ako taká sa podstatne odlišuje od zmienenej kvázi-istoty; z negatívneho vyjadrenia necháva existovať absolútnu možnosť opaku, a týmto sa odlišuje od absolútnej istoty" (AAS 34 [1942], str.339-340, č. 1).

³⁰ Porov. v tomto zmysle, W. L. DANIEL, *The appellatio mere dilatoria*, cit., str.450-451. Opačným spôsobom sa vyjadril Rafael Rodríguez Chacón, ktorý krátko po publikovaní *Motu proprio Mitis Iudex* zastával názor, že takýto potvrdzujúci dekrét "debe considerarse apelable; pues la valoración de que la apelación es, *con evidencia, meramente dilatoria*, resulta un prius lógico y requisito

Táto interpretácia je úplne verná textu druhej časti kán. 1680 §2. Ba ešte viac, môže sa tvrdiť, že ani nie je interpretáciou nejakej *res dubia*, ale skôr priamym explicitovaním tejto časti legislatívneho textu, podľa vlastného zmyslu slov, vzatých v texte a kontexte (porov. prvá časť kán. 17). Preto sa nevyžaduje aplikovanie druhej časti kán. 17, keďže nejde o pochybný alebo nejaký zákon. Tento interpretačný model je skutočne integrálny, nakoľko pripisujúc náležitosti *potvrdenia rozsudku* dominantnú hodnotu, pokiaľ ide o ich podstatu³¹, na formálnej úrovni vychádza z hodnotenia účinnosti *odvolania*, braného do úvahy vo svetle všetkých spisov.

3. Odvolanie na naťahovanie času. Aktuálne judikatúrne línie

Predovšetkým treba explicitne vyjadriť základ hľadania, aby sme mohli individuovať aktuálne judikatúrne línie. Vzal som do úvahy ostatné dva rotálne dekréty, vydané jednotlivými ponensami, bez toho, že by som dopredu vylúčil možnosť ísť ešte ďalej dozadu v čase. Vynechal som tie dekréty, ktoré neponúkajú žiadnu interpretáciu druhej časti kán. 1680 §2, alebo ktoré sa obmedzujú iba na doslovný význam tejto normy, alebo prehĺbenie je veľmi selektívne, ktorého využitie si možno vyžiadal konkrétny prípad.

Celkovo sa javí, že aktuálne nie sú čisto sektorové pozície. Všetky smerujú ku komplexnému hodnoteniu jednotlivých káuz. Rozdiely sa týkajú zdôraznenia niektorého pohľadu viac ako iného; niekedy ide o zblíženie rozdielných pozícií. Tieto vyhlásenia, ktoré by sa mohli zdať ako predbiehanie

inexcusable de la confirmación que en el mismo Decreto se pronuncia, sólo posible en la medida en que esa valoración previa sea correcta; y ha de notarse que lo que, en tal caso, se apelaría sería precisamente esa valoración, que ha impedido sustanciar el recurso por sus trámites” (R. RODRÍGUEZ CHACÓN, *La ejecutividad de las sentencias afirmativas*, cit., str.35). Avšak to “prius lógico y requisito inexcusable” sú plodom súdneho zvažovania, ktoré nebude vyjadrené samostatným dekrétom, ale predstavuje implicitný dôvod (*ratio*) potvrdzujúceho dekrétu, ktorý sa môže ukázať v motivácii dekrétu.

³¹ Takto možno tiež tvrdiť, že v prípade odvolania, vnútorne veľmi „slabého“, alebo viditeľne na naťahovanie času (čo by viedlo k odmietnutiu odvolania podľa prvého interpretačného smeru, s následným potvrdením napadnutého rozsudku) a v prípade rozsudku *pro matrimonii nullitate* viditeľne neodôvodneného v dôkazovom aparáte (tu by sa prišlo k prijatiu odvolania podľa druhého interpretačného smeru), už *tertium non datur!* V takom prípade odvolanie treba prijať z dvoch dôvodov: (a) skúmanie všetkých spisov vedie k presvedčeniu, že tam je aspoň nejaký prijateľný dôvod na zmenu rozsudku a (b) vedie to *eo ipso* k nedostatku morálnej istoty ohľadom neplatnosti manželstva, vyhlásenej napadnutým rozsudkom, teda tento rozsudok nemôže byť potvrdený.

záveru, sú užitočné na začiatku prezentácie, ktorá nasleduje, aby sme sa vyhli nevhodnému sektorovému zdôrazňovaniu jednotlivých interpretačných línií.

Po tomto úvode sa mi javí, že môžeme individuovať štyri judikatúrne pohľady, ktoré idú od:

- a) základu odvolania,
- b) pravdepodobnosti zmeny rozsudku,
- c) koherentnosti (vnútorná a vonkajšia) rozsudku,
- d) materiálneho a formálneho kritéria hodnotenia.

Ad a) Pohľad, ktorý smeruje od podaného odvolania bol už široko rozpracovaný v dekrétach coram Todisco a coram Jaeger, hoci rozdielnym spôsobom. V dekrétach coram Todisco je pozornosť zameraná na sémantickú analýzu druhej časti kán. 1680 §2, z ktorej by vyplývalo, že filter, ktorý sa tam nastavil vo vzťahu k odvolaniu (zjavné naťahovanie času), by len ťažko mohol zamedziť prijatiu odvolania³². Na základe medziporiadkovej analýzy a, predovšetkým, konfrontujúc kánonický právny poriadok s talianskym právnym poriadkom, ponens konštatuje, že zatiaľ čo taliansky zákonodarca nariaďuje deklarovať neprijateľnosť odvolania, ktorému chýba „*odôvodnená pravdepodobnosť, že bude prijaté*“ (čl.348-bis c.p.c.), kánonický zákonodarca dovoľuje odmietnuť odvolania iba ak sa podstatne javí ako naťahovanie času³³. Zdá sa, že sám ponens by chcel zmierniť túto pozíciu konštatovaním, že na základe klasického pojmu odvolania a pápežského Magistéria, na prijatie tohto prostriedku

³² Porov. “in iure nostro [...] Legislator [...] ad appellationem contra sententiam afirmativam recipiendam, colum et limen infimum statuisset [...]. Si res ita essent utpote in cortice verborum hodierni canonis descriptae, invenire appellationem quae tantum mere dilatoria evidenter apparet, perarduum esset et ergo quaevis appellatio, quae mere dilatoria evidenter non apparet admittenda esset quia, sine dubio, *aliquam possibilitatem* receptionis haberet” (coram Todisco, decr., 21. júna 2023, Teramen.-Atrien., B. 102/2023, č. 6).

³³ Treba pozrieť: “Legislator [...] statuit collegium iudicum appellationem reicere [...] tantum si appellatio in se ipsa mere dilatoria sit et si hic modus procedendi – adtentus solummodo ad causae definitionem retardandam vel ad impediendam eius executionem – evidenter apparet, sine fere ulla ratiocinatione” (*ibid.*).

napadnutia rozsudku stačí minimálny stupeň predpokladanej účinnosti³⁴. Magisterium, na ktoré sa odvoláva rotálny dekrét coram Todisco je reprezentované známym príhovorom Pia XII. z 1. októbra 1942 ohľadom morálnej istoty. Inými slovami, na prijatie odvolania sa vyžaduje v podstate len to, že zmena napadnutého rozsudku sa teší istej odôvodnenosti a pravdepodobnosti³⁵.

Podobne v dekrétoch coram Jaeger – ktoré sa zakladajú na argumentoch, vyvođených tak z textu kán. 1680 §2 a z jeho zákonného kontextu ako aj z komparatívneho práva, osobitne zo systému anglosaského práva – odmietnutie odvolania má výnimočný charakter³⁶.

Netreba sa čudovať, že v tejto perspektíve, ktorá ide od samotného odvolania, sa osobitná pozornosť upriamila na pocit poškodenia (gravame) – keď sa stránka cíti poškodená. Tú istú líniu nasledujú aj iní pónensovia. Ako príklad spomeniem dekrét coram Milite z 21. mája 2024, v ktorom sa deklaruje, že pri aplikácii kán. 1680 §2 – uvedomujúc si argumenty, ktoré predložila odvolávajúca stránka – treba skúmať existenciu podstupeného poškodenia a predovšetkým spravodlivosť alebo nespravodlivosť rozsudku, na základe všetkých spisov kauzy, keďže odvolanie je myslené práve na odstránenie škody³⁷.

³⁴ Takto interpretujem nasledujúce tvrdenie: “At – si ad notionem classicam appellationis in iure canonico et maxime ad Magisterium Pontificium nos tenemus – ad appellationem contra sententiam adfirmativam recipiendam, necesse est ut ipsa appellatio saltem *aliquam ordinariam probabilitatem* receptionis habeat” (*ibid.*).

³⁵ *Ibid.*, č. 7.

³⁶ Si veda: “Utrumque, in iuris canonici ambitu, Tribunalis facultas appellationem non admittendi strictae subicienda videtur interpretationi, sive cum lex eandem statuens *exceptionem a lege continet* (cf. can. 18) sive cum *liberum iurium exercitium coarctet* (cf. *ibid.*), ideoque caute sit adhibenda; quod ipse can. 1680 § 2 sublineare velle videtur dicens non omnem *appellationem mere dilatoriam* reici posse verum tantummodo appellationem, quae *evidenter* seu veluti inde a primo oculi ictu, ut ita dicamus, mere dilatoria appareat” (coram Jaeger, decr., 17. apríla 2024, Romana, B. 54/2024, č. 4; cf. coram eodem Ponente, decr., 5. júla 2016, Dublinen., B. 51/2016, č. 6).

³⁷ Tu je dôležitá časť toho dekrétu: “Quoad meritum adumbratae quaestionis, admissa appellatione, iudex, ad normam memorati canonis, cognoscere debet et *existentiam gravaminis ex argumentis ab appellante allatis et maxime iustitiam vel iniustitiam sententiae ex cognitione causae omnium circumstantiarum* quia in iure canonico appellatio, iuxta receptam traditionem iuridicam, inventa fuit ad tollendum iniustum gravamen” (Goana et Damanen., B. 72/2024, č. 8).

Podobne je to aj v dekréte coram Salvatori z 20. marca 2024³⁸, v ktorom je snaha zhodnotiť objektívny pojem poškodenia, ktoré by vyplývalo – ako sa zdá – z nepodloženého rozsudku, deklarujúceho neplatnosť manželstva³⁹.

Ad b) Perspektíva „pravdepodobnosti zmeny rozsudku“ je prijatá v mnohých rotálnych dekrétach, ktoré sa na základe prínosu stránok, privátnych aj verejných, snažia zhodnotiť či je alebo nie je pravdepodobnosť na zmenu napadnutého rozsudku.

Tento spôsob myslenia vychádza z veľmi zrejmej evidentnosti, čiže keď cieľom odvolania je zmena napadnutého rozsudku⁴⁰. Preto sa deklaruje, že odvolanie sa zreteľne javí ako natahovanie času, ak chýbajú dôvody, ktoré môžu podporiť pravdepodobnosť na zmenu napadnutého rozsudku⁴¹. Takéto potvrdenie je už teraz úplne pokojne prijímané⁴².

Hoci *input* na zhodnotenie či prijať alebo odmietnuť odvolanie je daný dôvodmi, predloženými odvolávajúcim sa, hodnotenie sa rozširuje aj smerom dať správnu váhu pripomienkam druhej strany a obhajcovi zväzku na Róte,

³⁸ “Quamobrem ad declarandam appellationem uti mere dilatorias non sufficit quod rationes in appellatione vel in prosecutione appellationis in se leves sint, sed necesse et ut gravamen appellantis in re fundatum sit, id est in tabulis processualibus. Namque in causis de statu personarum gravamen de quo agitur in can. 1628 potissimum *objective* non autem *subiective* interpretandum est. Qua re si sententia appellatur solummodo quia iudicatum non placet vel ad retardandum tantummodo iudicium vel ita porro, hoc in casu appellationem *mere dilatorias* esse quammaxime patet” (Siopolitana, B. 46/2024, n. 4; similmente coram eodem Ponente, decr., 7. novembra 2023, Miamien., B. 159/2023, č. 4).

³⁹ Dovolím si takto interpretovať myšlienku pónensa, lebo v oboch dekrétach hneď nasleduje zmienka na dekrét coram ja pónens z 27. mája 2021 (Peorien, B. 66/2021, č.3), kde sa potvrdzuje kritérium vnútornej aj vonkajšej koherentnosti rozsudku, ktorá neberie do úvahy škodu.

⁴⁰ Cf. “Conceptus *appellationis mere dilatorias* aptam obtinet interpretationem, si oculos vertimus ad appellationis finalitatem, quae est reformatio sententiae appellatae” (coram Arellano Cedillo, 19. apríla 2023, Romana, B. 52/2023, č. 5). Quasi nei medesimi termini si esprime il decreto coram Heredia Esteban del 15. februára 2024, Petropolitana in Insula Longa, B. 20/2024, č. 4.

⁴¹ Si veda: “«mere dilatoria» videtur esse tantummodo appellatio quae nulla suffulta est ratione pro sententia reformanda” (coram Gołbiowski, decr., 28. júna 2022, Theatina-Vasten., B. 74/2022, č. 3); “appellatio censenda est uti mere dilatoria si deficiat quaelibet ratio, quae probabilem redderet reformationem sententiae appellatae” (coram Fischer, decr., 1. marca 2024, Cassovien., B. 34/2024, č. 2). Cf. anche coram Spiteri, decr., 12. decembra 2023, Toletana in America, B. 187/2023, č. 3.

⁴² Porov. “Pacíficum est in iurisprudentia rotali appellationem tamquam evidenter mere dilatorias haberi posse dumtaxat si ex propositae impugnationis admissione nulla rationabilis probabilitas consequatur reformationis sententiae” (coram Pietracatella, decr., 2. mája 2024, Arlingtonen., B. 64/2024, č. 10).

ako aj dôvodom, ktoré sa objektívne ukazujú zo spisov, a teda aj z rozsudku, konfrontovaného so spismi kauzy⁴³.

Na spôsob syntézy je v jednom dekréte coram Viscome z 24. júna 2024 sa tvrdí, že zjavné ňaťahovanie času je iba v takom odvolaní, ktoré nie je podopreté žiadnym dôvodom na zmenu rozsudku. Preto sudcovia odvolacieho tribunálu majú úlohu pozrieť sa, či existuje dôvod, pre ktorý by mohla vzniknúť odôvodnená pochybnosť ohľadom podloženosti napadnutého rozsudku a následne zmena tohto rozsudku. V prípade kladnej odpovede nebude odvolanie zjavným ňaťahovaním času a kauza by bola na prijatie na riadne prešetrenie. Ak je však zjavne vylúčená akákoľvek odôvodnená pochybnosť o podloženosti napadnutého rozsudku, odvolanie by na jednej strane bolo zjavným ňaťahovaním času a na druhej strane by sa vytvorili (z toho istého dôvodu) všetky prvky (nevynímajúc morálnu istotu) nevyhnutné na potvrdenie rozsudku⁴⁴.

Veľmi užitočná je aj poznámka, prítomná v dekréte coram Chouweify z 13. decembra 2023, podľa ktorej v prípade odvolania, založeného na neistých dôvodoch pri rozsudku, považovanom sudcami odvolacieho tribunálu za taký, ktorému chýba základ, kauza by mala byť prijatá na riadne prešetrenie⁴⁵.

⁴³ S odkazom na ostatných osem rokov rotálnej judikatúry, hovorí dekrét coram Adam z 18. apríla 2024: “«evidenter mere dilatoria» videtur esse tantummodo appellatio quae nulla suffulta est ratione pro sententia reformanda [...]. Iuxta iurisprudentiam N.F. hoc in octennio et ultra sub nova lege elaboratam, haec ratio limitanda non est ad sola motiva a parte appellante indicata, sed extendi debet etiam ad animadversiones alterius partis aut vinculi Defensoris, necnon ad rationes quae obiective evadunt ex actis, scil. ex ipsa sententia et ex eiusdem sententiae cum causae actis collatione” (Sandomirien., B. 57/2024, č. 4).

⁴⁴ Text z dekrétu coram Viscome: “Mere dilatoria erit tantummodo illa appellatio quae nulla suffulta est ratione pro sententia reformanda. Quare a Iudicibus appellationis videndum est nempe utrum necne adsit saltem una ratio, ex qua oriri potest rationabile dubium circa firmitatem sententiae appellatae ita ut probabilis sit reformatio eiusdem impugnatae sententiae. In casu affirmativae repositionis, appellatio non esset mere dilatoria et causa esset admittenda ad examen ordinarium. E contra, si manifeste excludatur omne rationabile dubium circa firmitatem appellatae sententiae, agitur, ex una parte, de appellatione mere dilatoria, et, alia ex parte, adsunt eo ipso omnia elementa, certitudine morali haud excepta, apta ad sententiam appellatam confirmandam” (Petropolitana in Insula Longa, B. 84/2024, č. 3).

⁴⁵ Pozri: “Quapropter appellatio uti dilatoria aestimatur si sententia obiectivum fundamentum ex actis susceperat; si vero, quamvis pars appellans fortasse rationes leves aut solummodo fumosas afferat, sed sententia fundamento destituta a iudicibus habetur, causa ad examen ordinarium remittenda est” (coram Chouweify, decr., 13. decembra 2023, Corcagien., B. 189/2023, č. 4).

Všetky tieto vyjadrenia tvoria časti, ktoré vytvárajú jedno „puzzle“, „integrálneho“ modelu (porov. *supra*, č.2.2, III), naznačeného v roku 2017 a potvrdeného drvivou väčšinou rotálnej judikatúry.

Ad c) Tretie kritérium *koherentnosti rozsudku (vnútornej a vonkajšej)* funguje ako doplnenie „integrálneho“ modelu, osobitne v tom, čo sa týka metódy, ktorú treba prijať v hodnotení spisov⁴⁶. Jednoducho povedané táto metóda navrhuje sústrediť pozornosť na rozsudok, skúmať ho najprv z pohľadu *vnútornej koherentnosti*, teda kriticky skúmať, či rozsudok ako taký je považovaný za správny. Rozsudok je správny, ak sú správne princípy, ak v časti *in facta* sú správne identifikované hlavné skutočnosti na základe určených dôkazových prvkov a teda či aplikácia princíпов práva a týchto skutočností vedie presvedčivo-logicky k výrokovkej časti. Ak sú tieto predpoklady naplnené, treba postúpiť k overeniu *vonkajšej koherentnosti* rozsudku, teda k porovnaniu časti rozsudku *in facta* so skôr získanými dôkazovými prvkami. Osobitne nás zaujíma predovšetkým vidieť, či v časti *in facta* neboli zmenené dôkazové zistenia, či neprišlo k opomenutiu dôležitých prvkov, ktoré by viedli k inému rozhodnutiu. Skúmanie vnútornej a vonkajšej koherentnosti rozsudku⁴⁷ musí pamätať aj na

⁴⁶ V tomto kontexte sa pod spismi rozujemú všetky spisy až po napadnutý rozsudok. Zatiaľ čo nasledujúce prvky (odvolanie a odôvodnenie odvolania, vyjadrenia strán, *animadversines* obhajcu zväzku) aj tieto samozrejme sú objektom hodnotenia, ale v optike kán. 1680 §2 nadobúdajú istú odlišnú hodnotu.

⁴⁷ Treba pozrieť napr. dekrét coram Erlebach z 24. novembra 2022: “Iudices tribunalis appellationis gaudent libertate quod attinet ad iter logicum sequendum in sede decisionis de admittenda vel minus appellatione. Via, quae Infrascriptis magis opportuna videtur, comprehendit sequentes gressus, pensitando:

a) rationes quas offert ipsa pars appellans;

b) rationes adductas ab aliis partibus, praesertim a vinculi tutore tribunalis appellationis. In specie, vinculi defensor tribunalis ad quod directa fuit appellatio supplere nequit defectum appellationis defensoris vinculi tribunalis appellati, ast utcumque officium habet exponendi omnia quae rationabiliter se opponunt ad sententiae confirmationem. Denique sub luce adductorum in hac phasi praeliminari videndum est a iudicibus tribunalis appellationis:

c) an detur cohaerentia intrinseca et extrinseca sententiae appellatae. Prima species cohaerentiae sese refert ad iter logicum ipsius sententiae, scilicet ad quaesitum an eius pars dispositiva congrue nitatur in expositis principiis iuris et in elementis probatoriis agnitis in parte in facta eiusdem sententiae. Cohaerentia autem extrinseca respicit relationem inter tabulas, sententiam praecedentes, et ipsam sententiam appellatam, praesertim eius partem in facta, ad videndum nempe an facta rite sint in ea restituta vel quaedam maioris momenti sint praetermissa, quae ad contrariam ducerent conclusionem” (Iolietten. in Illinois, B. 120/2022, č. 5).

to, čo vyplýva z ďalších prvkov, teda čo prinášajú stránky a obhajca zväzku⁴⁸. Dokonca treba pamätať na nové dôkazové prvky, ktoré stránky medzi časom⁴⁹ oznámili.

Toto kritérium vnútornej a vonkajšej koherentnosti rozsudku sa používa veľmi často; niekedy býva prítomné už v časti *in iure*⁵⁰, inokedy je aplikované iba v časti *in facta*⁵¹.

Ad d) *Materiálne a formálne kritérium hodnotenia*, podobne ako to, ktoré sme práve opísali, má za cieľ priniesť metódu hodnotenia podloženosti rozsudku tým, že ponúkne veľmi dôležitý prvok kolégiu sudcov, ktoré si má urobiť predstavu ohľadom prijatia alebo odmietnutia odvolania, a teda vlastne vyhodnotiť, či rozsudok možno potvrdiť. Jadro tejto metódy je viac na dôkazovom aspekte. Uvažujúc o rotálnych dekrétach vydaných v tejto oblasti v rokoch 2016 – 2020, Domenico Teti takto argumentoval ohľadom materiálneho/formálneho kritéria: „rozišuje sa [...] dvojité aspekt tohto právneho kritéria: a) na jednej strane odôvodnená *kompletnosť* dôkazovej fázy, vykonanej na predchádzajúcom stupni, a b) na druhej strane *správnosť interpretácie* dôkazového materiálu, ponúknutého nižším sudcom. Vždy, keď sú prítomné tieto dve náležitosti, slávenie odvolacieho stupňa by spôsobilo neužitočnú stratu času, keďže by úplne chýbal koreň pravdepodobnosti zmeny napadnutého rozsudku⁵².”

⁴⁸ Medzi mnohými porov. pre tento bod dekrét coram Mejía Yáñez z 20. júna 2023: “Pacificum iamdudum est in rotali iurisprudentia appellationem adversus sententiam adfirmativam tamquam mere dilatoriam haberi posse ad normam praefati canonis dumtaxat si, ex peracta ponderatione inter argumenta a parte appellante allata et rationes quibus obiective sententia appellata innititur cum actis causae collatas, nulla rationabilis probabilitas consequatur reformationis eiusdem sententiae” (Oppiden. Palmarum, B. 99/2023, č. 3).

⁴⁹ V tejto preliminárnej fáze nie je dovolené získavať nové dôkazové prostriedky.

⁵⁰ Ako príklad niektoré najnovšie dekréty: coram Adam, 18. apríla 2024, Vratislaven., B. 58/2024, č. 6; coram Todisco, 20. marca 2024, Cephaluden., B. 45/2024; coram Bartolacci, 12. marca 2024, Campifontis in Illinois, B. 40/2024; coram Fischer, 1. marca 2024, Cassovien., B. 34/2024, č. 2; coram da Costa Gomes, 18. januára 2024, Miamien., B. 6/2024, č. 4.

⁵¹ Niektoré najnovšie dekréty: coram Viscome, 24. júna 2024, Petropolitana in Insula Longa, B. 84/2024, č. 7; coram Monier, 14. decembra 2022, Katovicen., B. 191/2023, č. 4; coram Adam, 7. decembra 2023, Varsavien., B. 180/2023, č. 9.

⁵² D. TETI, *I decreti ex can. 1680 § 2, cit.*, str.1077.

Berúc do úvahy súčasné rotálne dekréty, analogicky sa vyjadril pojem tohto kritéria v dekréte coram Arokiajaraj z 21. februára 2024⁵³; rovnako je to aj v dekrétach coram da Costa Gomes z 18 januára 2024⁵⁴ a coram Bartolacci z 12. marca 2024⁵⁵.

Medzi týmto kritériom a kritériom koherentnosti rozsudku vidno riziko istej nadradenosti medzi formálnym kritériom a vnútornou koherentnosťou⁵⁶. Akokoľvek, toto nie je považované na ťažkosť. Všetky tieto kritériá treba považovať iba za nástroje. V konkrétnom prípade môže sudca použiť prostriedok, ktorý je najvhodnejší *in casu*. To, čo je dôležité, je aby sudca pri štúdiu kazy a následne kolégium pri rozhodovaní ohľadom otázky podľa kán. 1680 §2 mohli prísť s istotou a s čo najmenším plytvaním zdrojov k podloženému presvedčeniu ohľadom správnej odpovede, ktorú treba dať v konkrétnom prípade na otázku, či odvolanie má byť prijaté alebo napadnutý rozsudok potvrdený.

Záver

V záležitosti aplikovania procedúry podľa kán.1680 §2 je dnes bezpochyby vyššie povedomie o prekážajúcich faktoroch aplikácie tohto kánona, podmienených hlavne prechodom rozsudku, ktorým sa po prvý krát vyhlásila neplatnosť

⁵³ Pozri: “sepositis quoad subiectivam appellantis positionem, impugnatio evidenter mere dilatoria utique evadit cum adhibito duplici criterio, *materiali* nempe ac *formali*, causa patet sufficienter instructa – non enitent ideo lacunae, tales quae ubi expletae ad aliam decisionem iudicem posent inducere – et recte iudicata – appellata ideo sententia fructus evadit congruae interpretationis iuridicae factorum sufficienter acclaratorum. Si duo haec adimpleantur criteria, vana exercitatio dialectica esset novae iudicii instantiae celebratio, cuius unus exitus tandem aliquando esset nempe «di complicare inutilmente la vita ai fedeli» et «di esacerbarne la litigiosità»” (Bratislaven., B. 21/2024, č. 5).

⁵⁴ Miamien., B. 6/2024, č. 4.

⁵⁵ Campifontis in Illinois, B. 40/2024, č. 4.

⁵⁶ V dekréte coram Jaeger del 15. novembra 2023 sa priblížil k dvom kritériám: “Nostra iurisprudencia appellationem tenet uti evidenter mere dilatoriam habendam esse quoties lacunae non deprehendantur in causae instructione notabiles (itaque sub respectu, ut ita loquamur, *materiali*) et conveniens aptaque evadat probationum ex parte prioris iudicis aestimatio logico-iuridica (sub respectu ideo *formali*), seu ut alii malunt, quoties sententia cohaerentia intrinseca et extrinseca ornata videatur, in semet igitur et cum actis et probatis collata” (Sancti Marci Argentanen.-Scaleen., B. 164/2023, č. 3).

manželstva do formálne rozsúdenej veci. Ukazuje sa to predovšetkým v prípade parciálneho odvolania, odvolania podaného po lehote a v prípade chýbajúceho odôvodnenia jednoduchého, čiže neodôvodneného odvolania.

Pokiaľ ide o meritum rozhodnutia, ktoré treba vykonať podľa druhej časti kán. 1680 §2, vidno významný skok kvality medzi prvými interpretačnými líniami, ktoré sa objavili po vstupe do platnosti Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* a tými, ktoré vidíme dnes v rotálnej judikatúre. Zameranie pozornosti na dôvody odvolania bolo vždy považované za okrajovú vec. Zostáva stále potvrdená „integrálna“ interpretácia, hoci niekedy dosť formálnym spôsobom, berúc do úvahy *kritériá vnútornej a vonkajšej koherentnosti rozsudku*, niekedy však spôsobom komplexného hodnotenia bez osobitných formálností. K tomuto sa pridáva jedna nová cesta, a síce *kritérium materiálneho a formálneho hodnotenia*.

Istá rozmanitosť judikatúrnych línii nemá charakter protikladov, naopak, tieto línie majú byť chápané ako doplňujúce sa. Je úlohou jednotlivých pracovníkov práva používať nástroje, ktoré najlepšie zodpovedajú konkrétnemu prípadu.

Grzegorz Erlebach

prof. doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave,

Ústav kánonického práva

Filozoficko-historické základy a aplikačné výzvy inštitútu *certitudo moralis*¹

Abstrakt: Morálnu istotu sudcu možno označiť v procesnom práve Katolíckej cirkvi za jeden z najdôležitejších inštitútov. Jej dosiahnutie sa totiž považuje za *condicio sine qua non* pre vynesenie valnej väčšiny rozsudkov postavených na náležitom preskúmaní a zhodnotení skutkového stavu predjednávanej kauzy. Základy tohto pôvodom kánonickoprávneho inštitútu pritom nachádzame predovšetkým v záveroch scholastickej filozofie, ktoré boli ďalej rozpracované teológmi a kánonistami obdobia vrcholného a neskorého stredoveku. Aj napriek jeho stáročnému uplatňovaniu sa s ním dodnes spája viacero nejasností a neustále čelí potrebe obhajovania jeho procesnoprávnej pozície na základe rôznorodých výziev, a to najmä zo strany právnych pozitivistov. Hlavným cieľom príspevku je poukázať na filozoficko-historické základy inštitútu morálnej istoty, jeho uplatňovanie v historickom kánonickom i sekulárnom práve, jeho charakteristiku v pozitívnom kánonickom práve, ako aj stále aktuálne výzvy spojené s jeho procesnou aplikáciou.

Kľúčové slová: morálna istota – kánonické právo – procesné právo – právna história a filozofia – teológia – historické kánonické a sekulárne právo – pozitívne kánonické právo – aplikačné výzvy

Abstract: Moral certainty may be denoted in the procedural law of the Catholic Church to be one of the most important institutions. Its reaching is namely considered to be *condicio sine qua non* to pass the majority of judgments based on the appropriate examination and evaluation of the issues of fact of a tried case. The fundamentals of this originally canon-law institution may be found especially in the conclusions of the scholastic philosophy, which were onward elaborated by the theologians and canonists of the period of High

and Late Middle Ages. Despite of its several hundred years application, several ambiguities are still related to it and it faces the need of defence of its procedural-law position, namely especially on the part of legal positivists. The main goal of the article is to point out the philosophical-historical fundamentals of the institution of mortal certainty, its application in historical canon and secular law, its characteristics in positive canon law, as well as current challenges connected with its procedural application.

Keywords: moral certainty – canon law – procedural law – legal history and philosophy of law – theology – historical canon and secular law – positive canon law – application challenges

Úvod

Morálna istota sa vo všeobecnosti považuje za jeden z najdôležitejších inštitútov, ktorými kánonické právo obohatilo vývoj procesného práva, svetské nevnímajúc.¹ Uvedená skutočnosť súvisí predovšetkým s rozsiahlym používaním rímsko-kánonického procesu, ktorý vznikol na základe rozsiahleho používania rímskeho práva cirkevnými súdmi a predstavoval výsledok syntézy rímskoprávných (čistočne i germánskoprávných) a kánonickoprávných prvkov.² Ten sa stal v stredovekej spoločnosti významným činiteľom, ktorý prekonával dovtedajšie súdne obyčaje národných práv a svojou dokonalosťou a precíznosťou značne ovplyvnil podobu procesného práva takmer všetkých európskych právnych systémov (vrátane anglo-amerického).³

¹ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 300n.

² Svoje vyjadrenie v elaborovanej podobe našiel predovšetkým v diele *Speculum iudiciale*, zostavenom okolo roku 1271 neskorším biskupom z Mende Viliamom Durantisom († 1296). Podľa väčšiny bádateľov kánonisti pri jeho tvorbe preorganizovali a koncepcne znovu usporiadali zlomkovité pravidlá nájdené v starovekom rímskom práve a starších cirkevno-právnych prameňoch. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad SCHULTE, J. F. von: *Geschichte der Quellen des kanonischen Rechts von Papst Gregor XI. bis zum Concil von Trient*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke, 1877, s. 144–156.

³ Inovatívny bol predovšetkým zavedením zásady rovnosti strán pred zákonom, prezumpcie nevinu, apelačných oprávnení a prioritným sledovaním polepšujúceho účelu trestu i otázok viny a úmyslu páchatela. Bližšie k tejto problematike pozri NÖRR, K. W.: *Romanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnisfahren erster Instanz in civilibus*. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012.

Z dôvodu nedostatočného počtu i absentujúcej kvality procesných smerníc zahrnutých v justiniánskej kodifikácii v ňom pritom od začiatku dominovali elementy kánonického práva.⁴ Inštitút morálnej istoty však s najväčšou pravdepodobnosťou nevznikol na podklade rímskoprávných prameňov a myšlienok starovekých či stredovekých romanistov a označiť ho možno skôr za výsledok úvah stredovekých a novovekých teológov a kánonistov. Tí sa v prvom rade snažili reflektovať prirodzenoprávne premisy, v snahe napomôcť človeku pri správnom rozhodovaní sa v rôznorodých morálnych otázkach každodenného života, ako aj ospravedlniť povinnosť sudcov súdiť a zároveň zabezpečiť, aby sa ich duša vyhla večnému zatrateniu. Historické konotácie sú zrejmé taktiež zo skutočnosti jeho transponovania do kánonov prvého Kódexu kánonického práva z roku 1917, ktorý možno považovať za zhrnutie celej takmer dvojtisícročnej kánonickoprávnej histórie. O vyjasnenie viacerých dôležitých otázok súvisiacich s praktickým uplatňovaním tohto inštitútu sa potom v 20. storočí postarali predovšetkým pápeži Pius XII. (1939–1958) a Ján Pavol II. (1978–2005), vďaka ktorým má dodnes svoje miesto i v kánonoch platného Kódexu kánonického práva z roku 1983. Aj napriek dlhej histórii jeho uplatňovania sa s ním aj v súčasnosti spájajú niektoré nejasnosti, respektíve výzvy, ktoré nesúvisia len so súčasnými kánonickoprávnymi legislatívnymi zmenami.

1 Filozoficko-historický kontext

1. 1 Filozofické základy

Termín *certitudo moralis*, prekladaný do slovenského jazyka ako „morálna istota“, má základy v scholastickej filozofii inšpirovanej predovšetkým gréckym filozofom Aristotelom († 322 pred Kr.), vymedzujúcim pojem *ἀκρίβεια*, ktorý znamená „presnosť“, „výstižnosť“, ale v prenesenom význame tiež „istotu“.⁵

⁴ Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 152.

⁵ Porov. ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 32. Niektorí autori totiž v tejto súvislosti poukazujú na skutočnosť, že Aristoteles v skutočnosti nepísal v prvej knihe Nikomachovej etiky (*ἠθικὰ Νικομάχεια*) o „istote“, ale išlo o dôsledok nesprávnych stredovekých prekladov uvedeného starogréckeho výrazu. Ako správny ekvivalent tohto slova by tak bolo vhodnejšie použiť práve slovo „presnosť“. Porov. SCHÜSSLER, R.: Jean Gerson, Moral Certainty and the Renaissance of Ancient Scepticism. In *Renaissance Studies*. Vol.

Ten bol definovaný ako stav pevného súhlasu rozumu bez obáv z kontradiktórneho opaku. Takýmto spôsobom možno v prvom rade vymedziť istotu v subjektívnom zmysle, ktorá sa ale nemusí vždy zakladať na objektívnej istote. Ak sa však na nej zakladá, dochádza k tomu buď na základe objektívnej zrejmosti pravdy (*evidentia obiectiva*) alebo zjavnej vierohodnosti svedka (*credibilitas*).⁶ Objektívna zrejmosť sa potom definuje ako kauzálna ontologická pravda pôsobiaca na rozum a vyvolávajúca v ňom logickú pravdu alebo pravdivý úsudok. Na tomto základe sa potom istote založenej na nej hovorí „formálna istota“. Z hľadiska objektívneho základu istoty sa ďalej istota delí na istotu zjavnej pravdy a istotu viery. Istota zjavnej pravdy je potom buď absolútna, čiže nepodmienená a v podstate metafyzická (*certitudo absoluta seu metaphysica*), alebo podmienená (*certitudo conditionata, conditionalis*), a to v závislosti od toho, či je pravda nepodmienenene nutná, takže jej opak absolútne neprichádza do úvahy, alebo je nutná len podmienene, a jej opak môže, ale aj nemusí nastať. Celkom prirodzene, keďže absolútna istota má základ v samotnej podstate veci, opak neprichádza za žiadnych okolností do úvahy. Až pri podmienenej istote potom rozlišujeme istotu fyzickú a morálnu. Zatiaľ čo pri fyzickej istote je isté to, čo sa nemôže líšiť od prírodných zákonov, teda pod podmienkou, že nejde o zázrak, morálne isté je to, čo nemôže byť ináč podľa zákonov, ktoré určujú sklony a konanie ľudí, teda pod podmienkou, že v morálnom poriadku nejde o žiadnu neslýchanú vec.⁷

23 (2009), s. 453.

⁶ Tomáš Akvinský († 1274) sa napríklad do značných detailov zaoberal svedeckými výpoveďami, považovanými za rozhodujúci procesný prvok, ktorý umožňuje vynesenie spravodlivého rozsudku. Práve on napokon rozumne konštatoval, že veľký počet svedkov sám osebe nezaručí pravdivosť ich výpovedí a neumožní ani sudcovi automaticky dosiahnutie morálnej istoty a vynesenie spravodlivého rozsudku. Napriek tomu však zdôraznil (odkazujúc na štandard plného kánonického dôkazu), že zhodné výpovede dvoch alebo troch svedkov sú významnejšie ako výpoveď jedného svedka (*testis unus testis nullus*). Porov. ZANNONI, G.: *Evento coniugale e certezza morale del giudice. L'interpretazione ‚vitale‘ della norma*. Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2015, s. 184–185 a ADAMCZEWSKI, K. K.: *Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle Testis Unus Testis Nullus*. In *Religions*. Vol. 14 (2023), No. 3, s. 3–4.

⁷ V uvedenom zmysle je napríklad morálne isté, že matka nepodá jed vlastnému dieťaťu. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 309 a GREDT, J.: *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Praha : Krystal OP, 2009, s. 365.

V kontexte morálnej istoty možno nahliadať aj na istotu ľudskej viery vychádzajúcu z tvrdenia, že spoľahlivý svedok neklame, ak nejde v morálnom poriadku o nejakú neobvyklú vec.⁸

Vyššie uvedená klasifikácia reflektuje v samotnom pojme „istota“ i jej rôzne stupne, prirodzene sa od seba líšiacie v závislosti od jasnosti poznania a podľa viac alebo menej pevného súhlasu vôle. Pri každom z nich je pritom potrebné rozlišovať neprítomnosť pochybnosti, pevnosť súhlasu a jasnosť poznania. To, čo nepripúšťa žiadne stupne, je potom neprítomnosť pochybnosti, keďže tá je čímsi negatívnym, samým osebe nedeliteľným. Za týchto okolností je potom každá obava vylúčená, pričom ak to tak nie je, nemôže ísť o istotu. Na tomto základe sa totiž ani morálna istota, s ktorou sa spája len nedokonalosť poznania nevylučujúca možnosť kontradiktórneho opaku (činiac ho len nanajvýš nepravdepodobným), nekvalifikuje vo vlastnom zmysle slova ako istota. Moralisti jej ale napriek tomu tento status v zásade priznávajú, a to najmä z toho dôvodu, že postačuje ako pravidlo pre bežné ľudské konanie, v rámci ktorého možno dosiahnuť istotu len veľmi obtiažne, ak vôbec. Napríklad Tomáš Akvinský v tejto súvislosti osobitne zdôraznil, že uvedený pojem patrí do kategórie ľudských činov, ktoré majú zo svojej podstaty náhodný a premenlivý charakter.⁹ Pevnosť súhlasu je potom spôsobená zjavnosťou pravdy alebo vplyvom vôle (alebo obojím), keďže vôľa ešte zosilňuje súhlas vyvolaný zjavnou pravdou. Pevnosť súhlasu potom pripúšťa rôzne stupne podľa toho, či zjavná pravda patrí do metafyzického, fyzického alebo morálneho poriadku, a podľa toho, či je vplyv vôle silnejší alebo slabší. O morálnej istote však nemožno uvažovať v zmysle úsudku na základe vnútornej pravdepodobnosti, keď je rozum pohýnaný práve zrejmou pravdepodobnosťou k vyneseniu súdu vypovedajúceho jedine o tom, že vec je zjavne pravdepodobná.¹⁰

⁸ Napríklad výrok, že existoval Napoleon I. je sám o sebe síce istý len morálne, ale reduktívne je istý taktiež z hľadiska metafyziky. V tomto ohľade totiž zohľadníjeme, že ak by sa tak veľa odlišných svedkov zhodovalo na opaku s cieľom klamať potomstvo, išlo by o sledovanie účinku bez dostatočnej príčiny. Bližšie k tejto problematike pozri FRANKLIN, J.: *The Science of Conjecture: Evidence and Probability Before Pascal*. Baltimore : John Hopkins University Press, 2001.

⁹ Porov. BETTETINI, A.: *Iustitia et fides. Studi di diritto canonico processuale e matrimoniale*. Torino : G. Giappichelli, 2019, s. 56–57.

¹⁰ Porov. CAMPENHAUSEN, A. F. von: *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht. Band 3. N – Z*. Paderborn – München – Wien – Zürich : Ferdinand Schöningh, 2004, s. 316.

Za týchto okolností pritom vôľa prirodzene núti rozum k uvažovaniu o protidôvodoch, a teda tiež k potenciálnemu súhlasu s opakom.¹¹

Takmer všetci bádatelia sa zhodnú, že termín *certitudo moralis* bol prvý raz, v kontexte, v akom ho poznáme dnes, použitý francúzskym filozofom a teológom Jeanom Gersonom († 1429), a to konkrétne okolo roku 1400 v jeho slávnom diele *De consolatione theologiae*.¹² Hlavnou podstatou jeho koncepcie bolo pritom dosiahnutie stavu, keď konanie človeka nebolo možné kvalifikovať ako hriešne, a to aj napriek tomu, že sa v konečnom dôsledku mohlo ukázať ako mylné. Na základe argumentov scholastickej teológie totiž vychádzal zo záveru, že jediná istota, ktorú možno dosiahnuť vo vrcholne praktických etických a právnych záležitostiach je práve istota vo forme morálnej pravdy.¹³ Rovnako ako Aristoteles zároveň uviedol, že tento druh istoty nemožno stotožňovať s istotou dosiahnutou na základe matematických dôkazov, keďže vyplýva predovšetkým z procesu zvažovania rôznych pravdepodobností.¹⁴ Napriek tomu, že filozofia skepticizmu nebola na kresťanskom Západe všeobecne známa až do 16. storočia, jej hlavné argumenty sa analyzovali aj v časoch pôsobenia Jeana Gersona. Ten ich v uvedenom diele odmietol v kontexte nesprávnosti upierať ľudstvu potenciál usilovať sa o dobro a vedenie cnostného života.¹⁵

¹¹ Bližšie k tejto problematike pozri GRETT, J.: *Základy aristotelsko-tomistické filozofie*. Praha : Krystal OP, 2009, s. 363–364.

¹² Porov. BRAUN, H. E./VALLANCE, E. (eds.): *The Renaissance Conscience*. Oxford : Wiley-Blackwell, 2011, s. 19.

¹³ Samotný Jean Gerson v tejto súvislosti uviedol: *Denique certitudo quae moralis dici potest vel civilis tangitur ab Aristotele una cum praecedenti certitudine in Ethicorum suorum principio. Cujus sententia est: Disciplinati esse in unaquaque re certitudinem quaerere juxta exigentiam materiae. Aequae enim vitiosum est, inquit, persuadentem quaerere mathematicam et moralem demonstrantem: non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstratia, sed ex probabilibus conjecturis, grossis et figuralibus, magis ad unam partem quam ad alteram*. De consolatione theologiae 4.2. Bližšie k tejto problematike pozri SCHÜSSLER, R.: Jean Gerson, Moral Certainty and the Renaissance of Ancient Scepticism. In *Renaissance Studies*. Vol. 23 (2009), s. 459.

¹⁴ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 309.

¹⁵ Jean Gerson konkrétne argumentoval slovami: *Talem certitudinem si penitus negaverint Academici, si non eam praeterea sufficientem dixerint ad aliquid moraliter operari, viderint qua ratione praesumpserint aliquid vel agere bonum, vel omittere malum, conformiter ad iudicium rationis, quale debet esse certum, sicut certa est in se virtus, alioquin virtus non est*. De consolatione theologiae 4.2. Až v 19. storočí sa začalo vedecky dokazovať, že skeptické argumenty zohrávali v dielach teológov konca 13. a 14. storočia významnú úlohu. Tie sa mali pritom objaviť najmä

S argumentmi akademických skeptikov sa Jean Gerson napokon elegantne vysporiadal tak, že svojimi výrokmi o tom, že nič nevedia síce popreli možnosť dosiahnutia nadprirodzenej a prirodzenej istoty, avšak nie morálnej, teda občianskej istoty. Ak by sa totiž odmietlo, že pre morálne konanie postačuje morálna istota, museli by sa zároveň zanechať všetky racionálne pokusy usilovať sa o dobro a vyhýbať sa zlému, čím by *de facto* došlo k znemožneniu cnostného konania.¹⁶

Na vyššie uvedenom základe Jean Gerson označil termín morálnej istoty, ktorý vychádzal z nevyhnutnosti zváženia toho, čo je morálne správne, za základný predpoklad pre prijímanie eticky konzistentných rozhodnutí. Jeho podstata mala pritom spočívať najmä v prepojení morálneho rozhodovania v podmienkach neistoty s niektorými argumentmi už spomenutého akademického skepticizmu.¹⁷ V uvedenom kontexte, po vzore Tomáša Akvinského, zohľadňoval taktiež nemožnosť dosiahnutia absolútnej istoty pri praktických rozhodnutiach vetických alebo právnych záležitostiach, s čím súviselo i ponechanie priestoru na chyby spočívajúce v nesprávnych záveroch, ktoré mohli v právnych záležitostiach viesť aj k vyneseniu nespravodlivých rozsudkov.¹⁸

pri riešení filozofických konceptov pochybností o možnosti dosiahnutia absolútne istého prirodzeného poznania, všeobecných pochybností o absolútnej istote, pochybností týkajúcich sa poznania prostredníctvom intuície a pochybností týkajúcich sa demonštratívneho poznania. Je pritom zaujímavé, že zatiaľ čo pri ostatných filozofických smeroch znamenalo inkorporovanie skeptických záverov nastúpenie úpadku, scholastická filozofia sa vďaka ním inovovala a napokon sa tešila značnej priazni aj v období novoveku. Porov. SCHÜSSLER, R.: Jean Gerson, Moral Certainty and the Renaissance of Ancient Scepticism. In *Renaissance Studies*. Vol. 23 (2009), No. 4, s. 446–447.

¹⁶ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 309.

¹⁷ Porov. SCHÜSSLER, R.: Jean Gerson, Moral Certainty and the Renaissance of Ancient Scepticism. In *Renaissance Studies*. Vol. 23 (2009), No. 4, s. 449.

¹⁸ Viacero autorov sa zhodne v závere, že uvedené koncepty Jean Gerson rozpracoval na pozadí problému škrupulóznosti, ktorou sa označoval stav prehnane, až úzkostne rozrušenej duše predstavou morálneho alebo náboženského pochybenia. Na pozadí Veľkej západnej schizmy (1378–1417) bolo totiž potrebné analyzovať hriechne dôsledky neuposlušnosti pápeža v období dvoj, respektíve trojpápežstva. Jean Gerson pritom vychádzal v zásade z princípu *in dubiis tutotior pars est eligenda*, vyžadujúceho uprednostniť alternatívu s najnižším potenciálom hriechu, keď bolo možné o jednej alebo všetkých alternatívach hriechneho konania pochybovať. V konečnom dôsledku tak preferoval slobodu výberu, umožniac vybrať si v dobrej viere najrozumnejší názor, ktorý bol podporený renomovanou skupinou odborníkov. Spomenutá zásada vychádzala z výroku geniálneho právnika pápeža Inocenta III. (1198–1216), ktorý sa vyjadril, že v záležitostiach praktickej pochybnosti si treba zvoliť bezpečnejšiu cestu, teda ... *in dubiis practicis tutior via est*

Morálnu istotu tak v prvom rade prezentoval ako strednú pozíciu medzi absolútnou istotou na jednej strane a obyčajnou pravdepodobnosťou na strane druhej.¹⁹ Čo bolo najviac podstatné, vďaka jej aplikovaniu nebolo nevyhnutné úplne sa vyhýbať morálnemu riziku a prichádzalo do úvahy pristupovať k formulovaniu morálnych rozhodnutí aj na základe pomerne obmedzeného množstva informácií.²⁰ Svojím prístupom tak Jean Gerson poskytol konajúcemu možnosť vyhnúť sa hriechu, ako aj vysporiadať sa s morálnym rizikom na základe dôvery svojmu presvedčeniu, za súčasného vylúčenia strachu z omylu. On sám pritom rozlišoval medzi oprávnenými a neopodstatnenými obavami, radiac zbaviť sa tých druhých, keďže iracionálna úzkosť pramenila poväčšine v nich.²¹

Napriek tomu, že morálna istota sa v zásade považuje za stredoveký inštitút, v skutočnosti sa jej do značných detailov venovali i viacerí novovekí filozofi, nevynímajúc napríklad Réneho Descartesa († 1650) a Immanuela Kanta († 1804).²² Prvý menovaný ho bližšie špecifikoval v stredovekom kontexte stupňa istoty dosiahnuteľného v praktickej sfére, i keď nie vždy a špecificky

eligenda. Bližšie k tejto problematike pozri WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London : Yale University Press, 2008, s. 118¹⁰⁷.

¹⁹ Porov. KNEBEL, S. N.: *Wille, Würfel und Wahrscheinlichkeit: das System der moralischen Notwendigkeit in der Jesuitenscholastik 1550–1700*. Hamburg : Meiner, 2000, s. 55 a FRANKLIN, J.: *The Science of Conjecture. Evidence and Probability before Pascal*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2001, s. 69. Ako zaujímavosť možno spomenúť, že niektorí neskorší filozofi dospeli k záveru, podľa ktorého pravdepodobnosť môže za istých okolností dosiahnuť taký vysoký stupeň, že sa stane istotou. Porov. HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 312–313.

²⁰ Predstavitelia scholastiky totiž do toho času odporúčali formulovanie názorov na základe mienky väčšiny špičkových odborníkov, čo bolo, prirodzene, znemožnené práve za čias Veľkej západnej schizmy, keďže za každým z pápežov stálo množstvo expertov, a to či už z oblasti teológie alebo práva. Porov. SCHÜSSLER, R.: *Jean Gerson, Moral Certainty and the Renaissance of Ancient Scepticism*. In *Renaissance Studies*. Vol. 23 (2009), No. 4, s. 449.

²¹ Porov. HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 304.

²² Viacerí autori v tejto súvislosti poukazujú na to, že pojem morálnej istoty najprecíznejšie rozpracovala až tzv. druhá scholastika. V uvedenom kontexte možno spomenúť najmä Francisca Suáreza († 1617), ktorý napríklad prezentoval záver, že odmietnutie poslušnosti zákonu je postavené na nevyhnutnej morálnej istote, že zákon je nespravodlivý. Bližšie k tejto problematike pozri DUDA, J.: *Problémy s morálnou istotou v procese manželskej nulity*. In *Tribunál*. Vol. 1 (2002), s. 1.

vo vzťahu k morálnym otázkam. Aj on mal z toho dôvodu za to, že morálna istota sa vyznačuje slabším stupňom istoty v porovnaní s istotou metafyzickou, označujúc ju však za nanajvýš užitočnú pre každodenný život.²³ Immanuel Kant s týmto pojmom zase pracoval v dvoch oblastiach, konkrétne pri analýze teórie svedomia a potom pri zvažovaní doktríny racionálnej viery a postulátu čistého praktického rozumu („reine praktische Vernunft“).²⁴ V zásade pritom vychádzal z dvoch konceptov. Zatiaľ čo prvý sa vzťahoval k druhu istoty stelesnenej v racionálnej viere v existenciu Boha a budúci život, druhý k svedomitosti vyžadovanej od konajúceho v praxi morálneho usudzovania.²⁵ Kant pritom ponúkol riešenie morálnych dilem v zmysle zásady zdržať sa robenia toho, o čom sme si v akejkoľvek miere neistí, teda v zmysle istého postulátu svedomia. Takýmto spôsobom sa dostal, podobne ako stredovekí scholastici, do kontaktu s princípom pravdepodobnosti, podľa ktorého zastávanie názoru, že konanie môže byť správne je samo osebe dostatočné na odôvodnenie i ospravedlnenie rozhodnutia vykonať ho.²⁶ V uvedenom kontexte potom morálnu istotu definoval ako istotu alebo pevné presvedčenie konajúceho o správnosti jeho zámerov na základe vedomia, že realizované hodnotenie sa uskutočnilo na základe predchádzajúceho svedomitého procesu morálneho usudzovania.²⁷ Je pritom zrejmé, že Kant videl v pravdepodobnosti doslova až paradigmu zla, respektíve nástroja človeka k sebaklamu a *de facto* aj konania proti lepšiemu úsudku (*ἀκρασία*). Morálnu istotu sa pritom snažil prezentovať predovšetkým v kontexte svedomitosti, respektíve miestami až stotožnenia s ňou, v praxi morálneho usudzovania. Uvedené možno potom prirodzene vzťahovať aj na prax cirkevného sudcu, ktorý sa má usilovať o dosiahnutie čo najpresnejšej

²³ Bližšie k tejto problematike pozri FONNESU, L.: Kant on “Moral Certainty”. In CATALDI MADONNA, L./RUMORE, P. (eds.): *Kant und die Aufklärung*. Hildesheim : Olms, 2011, s. 184.

²⁴ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad WOOD, A.: *Kant’s Ethical Thought*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.

²⁵ Porov. GIULIO, S. Di: Between Faith and Judgement: Kant’s Dual Conception of Moral Certainty. In *Kantian Review*. Vol. 24 (2001), s. 53.

²⁶ Morálne závery dosiahnuté na základe pravdepodobnosti však považoval za prostriedok, ktorým človek klame sám seba, súc presvedčený o tom, že konal správne a podľa zásad. Porov. GIULIO, S. Di: *Video meliora proboque, deteriora sequor*. Zur Irreführung des Gewissens bei Kant’. In GIULIO, S. Di/FRIGO, A. (eds.): *Kasuistik und Theorie des Gewissens. Von Pascal bis Kant*. Berlin – Boston : de Gruyter, s. 233–287.

²⁷ Porov. GIULIO, S. Di: Between Faith and Judgement: Kant’s Dual Conception of Moral Certainty. In *Kantian Review*. Vol. 24 (2001), s. 54 a 59.

zhody medzi úsudkom a realitou. Z toho sa dá zase dedukovať, že každý veriaci, osobitne cirkevný sudca, sa má usilovať predovšetkým o získanie čo najviac informácií, na základe ktorých môže dôjsť k presvedčeniu nazývanému ako „morálna istota“.²⁸

1. 2 Historickoprávny kontext

Ako sme už spomenuli, právny konštrukt morálnej istoty možno pôvodom označiť za výsledok kánonickoprávnej doktríny, postavenej do značnej miery na kresťanskej filozofii a morálnej teológii, ktorá do značnej miery vychádzala z prirodzeného Božieho práva. Viacerí bádatelia však, podobne, ako je to pri mnohých iných inštitútoch, nachádzajú aj pri ňom viaceré rímskoprávne súvislosti.²⁹ V tomto ohľade sa poväčšine odkazuje na v justiniánskej zbierke *Digesta* obsiahnutý reskript cisára Hadriána (117–138), ktorý adresoval rímskemu úradníkovi v Kilikii menom Valerius Verus. Práve v ňom totiž cisár udelil dôležité pokyny týkajúce sa zhromažďovania a hodnotenia dôkazov v súdnom konaní, a to najmä s ohľadom na posudzovanie hodnovernosti svedkov. V rámci neho osobitne zdôraznil pojem sudcovho presvedčenia (*animus*) a rozhodnutia urobeného po dôslednom zvážení faktov, zhodnotení dôkazov a s prihliadnutím na okolnosti prispievajúce k objasneniu celej kauzy. Vo všeobecnosti tiež poukázal na to, že nie je možné dostatočne určitým spôsobom definovať, aké dôkazy, koľko a v akej kvalite

²⁸ Samotný Immanuel Kant vymedzoval vo svojich dielach slovo „svedomie“ ako morálnu schopnosť súdiť seba samého, teda ako sebareflexívnu silu konajúceho, ktorej úsudok smeruje k subjektu a len nepriamo odkazuje na objekt morálneho hodnotenia. Práve svedomie je pre neho zároveň neomylným sudcom mylných, teda zavádzajúcich úsudkov, ktoré vedú k chybám a omylom pri mravnom posudzovaní. Práve ono totiž nevyhnutne núti hodnotiacu osobu k sebaskúmaniu a podnecuje ju k formulovaniu presných a pravdivých úsudkov o jej činoch. V konečnom dôsledku sa tak človek môže myliť v úsudku, pri ktorom verí, že je správny, lebo toto patrí k chápaniu, ktoré sa ako jediné posudzuje objektívne (správne alebo nesprávne). Zároveň ale platí, že v úsudku o pravdivosti určitého faktu, sa myliť nemôže, pretože z uvedeného možno dedukovať len posudzovanie daného objektu určitým spôsobom. Najmä z toho dôvodu označil Immanuel Kant za najdôležitejšiu vodiacu niť pri tých najkomplikovanejších morálnych rozhodnutiach svedomie. Bližšie k tejto problematike pozri TOMASI, G.: *La voce e lo sguardo. Metafore e funzioni della coscienza nella dottrina kantiana della virtù*. Pisa: ETS, 1999, s. 37n a BACIN, S.: *Il senso dell'etica. Kant e la costruzione di una teoria morale*. Bologna: Il mulino, 2006, s. 209n.

²⁹ Porov. ADAMCZEWSKI, K. K.: Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle *Testis Unus Testis Nullus*. In *Religions*. Vol. 14 (2023), No. 3, s. 4.

je potrebných na dokázanie skutkového pozadia toho-ktorého prípadu. Pri niektorých majú totiž sudcovia k dispozícii písomné dôkazy, inokedy len svedkov rôzneho počtu i hodnoti a pod. Na základe toho zdôraznil, že sudca sa nemá nikdy obmedzovať len na jeden typ dôkazov, ale úsudok si má urobiť na základe vnútorného presvedčenia o tom, čo považuje za pravdu, ako aj toho, čo nebolo dostatočne preukázané.³⁰ Ako je teda zrejmé, za výraz sčasti paralelný s nami analyzovaným pojmom morálna istota možno označiť pojem *animus*, a to konkrétne v kontexte slov *sed ex sententia animi tui te aestimare oportere*.³¹ V tomto zmysle by sme ho mohli preložiť aj slovami „ľudský duch“, respektíve „ľudské svedomie“, a to buď v zmysle snahy dozvedieť sa pravdu alebo v širšom význame vnútorného postoja sudcu a jeho dobre formovaného svedomia (*conscientia*).³²

Ako sme už naznačili, uvedené závery bolo v období stredoveku potrebné zvážiť v kontexte filozofie, ako aj morálnej teológie, usilujúcej sa vyriešiť problém postupu človeka pri riešení rôznorodých morálnych dilem, avšak taktiež značného ohrozenia duše sudcu (*officium iudicii*) pri súdení iných, a to najmä v kontexte hrozby nespravodlivého rozsudku a odsúdenia nevinného, čo sa kvalifikovalo ako smrteľný hriech.³³ Rovnakým spôsobom sa navyše hodnotilo aj vystavovanie sa nebezpečenstvu takéhoto hriechu,

³⁰ Bližšie k tejto problematike pozri ADAMCZEWSKI, K. K.: *Biblijne i rzymskie korzenie procesowej zasady testis unus testis nullus*. Lublin : Wydawnictwo KUL, 2022.

³¹ Porov. Cal. D. 22,5,3,2.

³² Bližšie k rôznym významovým odtieňom tohto slova pozri napríklad ŠPAŇÁR, J./HRABOVSKÝ, J.: *Latinsko/slovenský, slovensko/latinský slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2012, s. 47.

³³ Porov. Mt 7,1; Jn 3,15; Mt 26,52 a Rim 13,4. Bližšie k tejto problematike pozri LUHMANN, N.: *Legitimation durch Verfahren*. Neuwied am Rhein: Luchterhand, 1969. Bežne sa totiž tradovalo, že každý sudca si sám stavia dom priamo v pekle, čo viedlo k prirodzenej nechote súdiť. Aj mnohé knihy či príbehy z toho času obsahujú výjavy ako je sudca pokúšaný alebo priamo unesený démonmi, zasiahnutý bleskom atď. V stredovekej Itálii boli navyše sudcovia za nesprávne rozsudky civilne i trestne zodpovední. Nesmieme taktiež zabúdať na riziká spojené s rodovou pomstou. Porov. NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit: Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat*. München: C. H. Beck, 1967, s. 51n. Záznamy z Anglicka raného 12. storočia zase prezrádzajú, že viacerí poddaní platili panovníkovi značné sumy len kvôli tomu, aby nemuseli svedčiť alebo súdiť. Celkový vývoj však bol reálne nasmerovaný k preneseniu ohrozenia duše zo sudcu na svedkov, a to najmä tých nižšieho statusu. Bližšie k tejto problematike v komplexnom pojednaní pozri HYAMS, P. R.: *Rancor and Reconciliation in Medieval England*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.

čo scholastikov viedlo k navrhnutiu rôznych spôsobov, ako sa takýmto rizikám vyhnúť. Tie boli pritom spočiatku prezentované v penitenciáloch, teda dobových príručkách pre spovedníkov.³⁴ V uvedenom kontexte bolo na prvom mieste nevyhnutné vyriešiť otázku, ako umožniť pre dušu bezpečný výkon sudcovského povolania pri súčasnom akceptovaní zásady *quod dubitas, ne feceris*.³⁵ Práve z toho dôvodu sa dočkali značného úspechu už spomenuté konštrukty morálnej istoty Jeana Gersona zabezpečujúce nehriešny výkon súdneho povolania v zmysle naplnenia postulátu svedomia stavajúceho sa proti pravdepodobnosti. Každý kresťan sa mal teda snažiť vyhnúť riziku ohrozenia svojej duše, prekonávajúc úroveň pochybností s cieľom dosiahnuť morálnu istotu.³⁶ Tieto problémy sa pritom spočiatku riešili len nepriamo, a to najmä prostredníctvom priznávania hodnoty jednotlivým druhom dôkazov, zatiaľ čo vnútorný postoj sudcu zostával bokom. Uvedené procesy zároveň úzko súviseli s vývojom požadovaných štandardov pre rozhodnutie sudcu v tej-ktorej záležitosti.³⁷ Aj keď stredoveké pramene termín „morálna istota“ nepoužívali, viaceré jeho charakteristiky možno nájsť v legislatíve obsiahnutej v pápežských dekretáliách (*litterae decretales*).³⁸ Viaceré z nich napríklad výslovne požadovali, aby sudca zvážil všetky veci s nezaujatou myslou, uplatňujúc svoj rozum na všetky dôkazy a tvrdenia mu predložené, s cieľom sformulovať svojho ducha, respektíve pohnútky (*formet animi sui motum*) pri príprave rozsudku, čo

³⁴ Porov. SCHÜSSLER, R.: *The Debate on Probable Opinions in the Scholastic Tradition*. Leiden : Brill., 2019, s. 47.

³⁵ Porov. GIULIO, S. Di: Between Faith and Judgement: Kant's Dual Conception of Moral Certainty. In *Kantian Review*. Vol. 24 (2001), s. 59.

³⁶ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 303.

³⁷ Napríklad vo veciach tzv. menšieho významu (napríklad cirkevné občianske veci) sa v zásade požadoval pre rozhodovanie nižší štandard. Pri iných kauzách sa zase žiadalo dosiahnutie vysokých štandardov dokazovania (najmä trestné, manželské a sporové veci dôležitejšieho významu). Napríklad pri trestných kauzách museli byť dôkazy tradične jasnejšie než poludňajšie slnko (*luce meridiana clarior*). Bližšie k tejto problematike pozri napríklad PALAZZOLO, G. A.: *Prova Legale e Pena: La crisi del sistema tra medio evo et moderno*. Naples : Jovene, 1979, s. 3–5..

³⁸ Gracián tak napríklad vo svojom Dekréte odkazoval len na nevyhnutnosť zozbierania dostatočného počtu dôkazov na vynesenie súdneho rozhodnutia. Uvedený termín sa navyše nenachádza ani v zbierkach *Corpus iuris canonici*, ani v prácach dekretalistov. Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1999, s. 21.

zároveň sčasti evokuje rímskoprávne východiská.³⁹

Ako zaujímavosť možno spomenúť, že v anglo-americkom právnom systéme začali súdne príručky pomerne skoro hovoriť o povinnosti sudcu, respektíve poroty dosiahnuť presvedčenie „nad rozumnú pochybnosť“ („beyond reasonable doubt“). Poroty boli zároveň bežne poučované, že k získaniu názoru potrebného k hlasovaniu nie je potrebné dosiahnutie absolútnej istoty, ale postačuje morálna istota. Rovnako sudca mal byť ubezpečený, že pre vynesenie rozsudku postačuje dosiahnutie morálnej istoty a presvedčenia nad všetky rozumné pochybnosti, ktoré boli ako jediné považované za náležité na oslobodenie obžalovaných spod obžaloby (v zmysle princípu prezumpcie nevinny). Uvedené závery boli pritom od začiatku dávanej do pozornosti najmä prehnane škrupulóznym porotcom a sudcom, obávajúcim sa zaujať v kauze jasné stanovisko, respektíve súdiť.⁴⁰ Ako je zrejmé, uvedené koncepty sledovali tie isté ciele, ako teológovia a kánonisti neskorého stredoveku, čo sčasti poukazuje na prepojenosť kánonickoprávnych konštruktov s anglo-americkým právom.⁴¹ Podľa viacerých bádateľov však konštrukt „beyond reasonable doubt“ a morálnej istoty nemožno celkom stotožňovať, a to aj napriek tomu, že od konca 17. do 19. storočia sa bežne používali ako synonymá.⁴² Poväčšine sa pritom argumentuje, že morálna istota reflektuje predovšetkým pevné presvedčenie rozhodujúceho, ktoré nekoreluje,

³⁹ Porov. X 1,9,6. V stredovekej kánonistike sa navyše zdôrazňovalo, že samotný rozsudok nesmie vyjadrovať vôľu sudcu v zmysle jeho arbitrárnosti, ale musí byť za každých okolností v súlade so zákonom, keďže sudca nie je zákonodarcom, ale len tým, kto aplikuje právo. Porov. Panormitanus, *Commentaria* 2,27. Bližšie k tejto problematike pozri SCHMIDT, J. R.: *The Principles of Authentic Interpretation in Canon 17 of the Code of Canon Law. A Commentary*. Washington : The Catholic University of America Press, 1941, s. 228 a 232.

⁴⁰ Podľa Jamesa Q. Whitmana sa tento štandard podarilo úplne presadiť v polovici 80. rokov 18. storočia. Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London : Yale University Press, 2008, s. 199. Do toho času sa totiž bežne stávalo, že poroty obžalovaných oslobodzovali už vtedy, keď vznikli akékoľvek pochybnosti, vrátane neodôvodnených. Porov. MORANO, A. A.: A Reexamination of the Development of the Reasonable Doubt Rule. In *Boston University Law Review*. Vol. 55 (1975), s. 509n.

⁴¹ Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London : Yale University Press, 2008, s. 91n.

⁴² Porov. SHAPIRO, B. J.: To a Moral Certainty. In *The Hastings Law Journal*. Vol. 38 (1986), s. 162n.

ale skôr oponuje dôkaznej istote.⁴³ Morálna istota navyše musí byť primeraná, kým inštitút „nad rozumnú pochybnosť“ obmedzuje pochybnosť, ktorú musí overovateľ faktov prekonať, na pochybnosť, ktorá je odôvodnená. To však, celkom prirodzene, vylučuje taktiež všetky neodôvodnené pochybnosti, ktoré môže mať aj samotný posudzujúci subjekt. Zatiaľ čo v kánonickom práve sa stále považuje za štandard súdneho rozhodovania koncept morálnej istoty, v anglo-americkom právnom systéme napokon úplne prevládol koncept „nad rozumnú pochybnosť“.⁴⁴ Ako zaujímavosť možno pritom uviesť, že v civilných sporových kauzách sa v anglo-americkom právnom systéme v zásade prijalo kritérium prevahy dôkazov („preponderance of evidence“), na základe ktorého má sudca povinnosť vyniesť rozsudok v prospech tej strany, ktorej dôkazy prevažujú nad dôkazmi strany druhej.⁴⁵

Pojem „morálna istota“ sa v oficiálnych kánonickoprávnych textoch Rímskej kúrie napokon napokon prvý raz objavil v roku 1880 v inštrukcii *Sacra haec* Posvätnej kongregácie pre biskupov a rehoľníkov.⁴⁶ Tá mala argumentačne

⁴³ Bádateľia poväčšine uvádzajú príklad keď má človek pevný podvedomý pocit viny (v rámci morálnej istoty), avšak bez dôkazu nevyhnutne ospravedlňujúceho odsudzujúci rozsudok. Napriek tomu sa však napríklad ešte v roku 1970 v USA pri manželských kauzách procesne požadovalo, aby sudca rozhodoval podľa morálnej istoty generovanej prevažujúcou váhou dôkazov, ktoré majú uznanú hodnotu. Bližšie k tejto problematike pozri FRANKLIN, J.: *The Science of Conjecture: Evidence and Probability Before Pascal*. Baltimore : John Hopkins University Press, 2001.

⁴⁴ V tejto súvislosti možno spomenúť, že niektorí autori uvádzajú, že „morálna istota“ a „nad rozumnú pochybnosť“ nie sú odlišné štandardy, ale *de facto* predstavujú len rôzne kroky v rovnakom postupe. Sudca totiž musí dôjsť k istote za súčasného prekonávania rozumných pochybností. Porov. HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 305, 309 a 311.

⁴⁵ Je pritom zrejme, že ak v prospech jednej zo strán existuje prevažnosť dôkazov, nevylučuje to samo osebe argumenty postavené na pravdepodobnosti, na základe čoho sa morálna istota rozširuje aj na kvázi istotu. Sudca tak musí rozsudok vyniesť aj vtedy, keď sa dôkazmi dospelo len k pravdepodobnosti a nepodarilo sa mu dosiahnuť morálnu istotu. Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 6 a 10. Vo Veľkej Británii sa tento štandard nazýva „balance of probabilities“ (rovnováha pravdepodobnosti). Porov. HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 302.

⁴⁶ V origináli: *Ad retinendam in specie culpabilitatem accusati opus est probatione legali, quae talia continere debet elementa, ut veritatem vincat aut saltem inducat moralem certitudinem, remoto in contrarium quovis rationali dubio*. *Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, instructio Sacra haec*, 11. 6. 1880. In AAS 13 (1884), s. 329.

vychádzať z diskusií moralistov 17. a 18. storočia ohľadom istého svedomia a princípov pri riešení morálnych pochybností súvisiacich, okrem iného, aj s výkonom sudcovského povolania.⁴⁷ Prvý Kódex kánonického práva z roku 1917 potom obsahol tento termín v kánone 1869, konkrétne v nasledujúcej normatívnej vete:

Can. 1869

§ 1. *Ad pronuntiationem cuiuslibet sententiae requiritur in iudicis animo moralis certitudo circa rem sententia definiendam.*

§ 2. *Hanc certitudinem iudex haurire debet ex actis et probatis.*

§ 3. *Probationes autem aestimare iudex debet ex sua conscientia, nisi lex aliquid expresse statuatur de efficacia alicuius probationis.*

§ 4. *Iudex qui eam certitudinem efformare sibi non potuit, pronuntiet non constare de iure actoris et reum dimittat, nisi agatur de causa favorabili, quo in casu pro ipsa pronuntiandum est, et salvo praescripto can. 1697, § 2.*⁴⁸

Nadväznosť na históriu možno nachádzať v celkovom procesnom prístupe prvého Kódexu kánonického práva z roku 1917, keď napríklad platilo, že niektoré dôkazy boli prakticky stotožňované s morálnou istotou sudcu, ktorému potom nezostávalo nič iné, len vyniesť rozsudok v súlade s nimi. V tomto kontexte možno spomenúť napríklad verejné listiny, ktoré ho oslobodzovali od vyhľadávania ďalších dôkazov.⁴⁹

⁴⁷ V tejto spojitosti možno odkázať najmä na klasikov ako Thomas Sanchez († 1610), Johann Georg Reiffenstuel († 1703) a Franz Schmalzgrueber († 1735). Bližšie k tejto problematike pozri ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposium iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtášáka, 2004, s. 34. Inštrukcia z roku 1868 potom definovala *moralis certitudo* ako *probabilitas maxima ex coniecturis, indiciis et adiunctis haurienda*, čo vyvolalo nepochopenie u viacerých kánonistov, keďže, ako sme videli, výraz *probabilitas maxima* nemožno filozoficky stotožňovať s pojmom *certitudo*. Porov. AMENTA, P.: *Administrative Procedures in Canonical Marriage Cases: History, Legislation and Praxis*. Québec : Wilson & Lafleur Ltée, 2011, s. 219.

⁴⁸ V slovenskom preklade: „§ 1. Na vynesenie akéhokoľvek rozsudku sa vyžaduje, aby sudca mal vo svojom duchu morálnu istotu vo veci, ktorú treba rozsudkom rozhodnúť. § 2. Túto istotu musí sudca čerpať zo spisov a dôkazov. § 3. Dôkazy však sudca musí hodnotiť podľa svojho svedomia, ak o účinnosti niektorého dôkazu niečo výslovne neustanovuje zákon. § 4. Sudca, ktorý túto istotu nemohol nadobudnúť, má vyhlásiť, že právo žalobcu nie je isté a žalovaného oslobodí, ak nejde o kauzu, ktorá požíva priazeň práva a v takom prípade je nevyhnutné rozhodnúť v jej prospech, s výhradou predpisu kánona 1697, § 2.“ Can. 1869 CIC 1917.

⁴⁹ Porov. WILLET, R. A.: *The Probative Value of Documents in Ecclesiastical Trials (De Fide*

Zdá sa pritom, že v čase prijatia Kódexu kánonického práva z roku 1917 bol predmetný pojem vnímaný ako ustálený a jasne špecifikovaný a v kánonistike nebolo o ňom výraznejších pochybností. O tom vypovedajú predovšetkým najväčšie a najlepšie komentáre zaoberajúce sa ním maximálne na dvoch-troch riadkoch, respektíve nezaoberajúce sa ním vôbec.⁵⁰ Namieste je ale potom položiť si otázku, prečo o pár desaťročí pristúpil pápež Pius XII. k detailnému vymedzeniu tohto termínu, usmerňujúc tak vtedajšiu jurisprudenciu na podklade svojich príhovorov k sudcom Rímskej Roty z rokov 1941 a 1942, ktoré sú všeobecne uznávané a analyzované do dnešných čias.⁵¹ Ten vo svojom výklade v prvom rade nadviazal na závery scholastikov, zdôrazňujúc rozdiely medzi pojmom absolútnej istoty a kvázi istoty, definovanej ako „pravdepodobnosť“, ktorá pripúšťa obavu z omylu.⁵² V nadväznosti na to vysvetlil, že práve medzi týmito hraničnými termínmi stojí morálna istota, ako určitý stred.⁵³ Pre ňu je pritom charakteristické, že pozitívne vylučuje každú podloženú a rozumnú (opodstatnenú alebo primeranú) pochybnosť, v čom sa podstatne odlišuje od kvázi istoty, nedostatočnej k vyneseniu rozsudku vo veci, o ktorej treba rozhodnúť.⁵⁴ Celkom prirodzene, z negatívneho hľadiska naďalej ponechal absolútnu možnosť

Instrumentorum). *An Historical Synopsis and Commentary*. Washington : The Catholic University of America Press, 1942, s. 75.

⁵⁰ Porov. napríklad AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Volume VII. Ecclesiastical Procedure (Book IV)*. (Can. 1552–2194). Toronto : W. E. Blake & Son, 1921, s. 309.

⁵¹ Porov. Pius XII, *Allocutio ad Rotae Romanae*. In AAS 33 (1941), s. 421 a Pius XII, *Allocutio ad Rotae Romanae* 34 (1942), s. 338. Z nich je viac cenený príhovor z 1. októbra 1942. Bližšie k tejto problematike pozri GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1999, s. 8.

⁵² Pápež nazval túto pravdepodobnosť blízko istoty ako „kvázi istota“ („quasi certezza“), čím sa vytvoril pojem, ktorý preklenul priepasť medzi pravdepodobnosťou a istotou. Porov. HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 312.

⁵³ Porov. PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturalne filary teleologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 217, s. 239 a ZANNONI, G.: *Evento coniugale e certezza morale del giudice. L'interpretazione „vitale“ della norma*. Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2015, s. 125–26.

⁵⁴ Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1999, s. 7 a 12.

existencie opaku, čím ju zase odlišil od istoty absolútnej.⁵⁵ O morálnej istote sa tak podľa jeho nauky hovorí vtedy, keď je vylúčená pravdepodobnosť opaku, hoci túto možnosť nie je možné vylúčiť absolútne.⁵⁶ Takáto istota zároveň nepredstavuje iba subjektívne presvedčenie sudcu, keďže musí byť objektívne podložená dôkazmi uvedenými v súdnych spisoch (*ex actis et probatis*).⁵⁷

V tejto súvislosti nemožno navyše zabúdať ani na prepojenie morálnej istoty so samotným súdnym výrokom, keďže musí byť objektivizovaná v zdôvodnení rozhodnutia.⁵⁸

Pokiaľ ide o základy pre dosiahnutie morálnej istoty, pápež Pius XII. uviedol, že niekedy vyplýva z určitej kvantity indícií alebo dôkazov, ktoré jednotlivito síce skutočnú istotu neposkytujú, ale súhrnne sú schopné prispieť

⁵⁵ Porov. KAŠNÝ, J.: Mravný jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 124. Rovnakým spôsobom sa na morálnu istotu pozerá aj pápež František (2013–), čo je zrejme z *Ratio procedendi* pripojenej k motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* z roku 2015, novelizujúceho procesy nulity manželstva. V nej bola morálna istota definovaná ako stav mysle sudcu, v ktorom sú vylúčené akékoľvek pozitívne a rozumné pochybnosti o tom, že sa dopustil omylu (právneho alebo faktického), i keď prípadná možnosť opaku nie je úplne vylúčená. Porov. *Mitis Iudex Dominus Iesus*, *Ratio procedendi* 12. In AAS 107 (2015), s. 958–970.

⁵⁶ Porov. NEMEC, M.: *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava : Iura edition, 2006, s. 182.

⁵⁷ Porov. DUDA, J.: Problémy s morálnou istotou v procese manželskej nulity. In *Tribunál*. Vol. 1 (2002), s. 1. Jeden z orgánov Rímskej kúrie na základe toho neskôr konštatoval: *Iudex edicit sententiam secundum certitudinem moralem haustam ex praevalenti momento probationum quibus competit valor agnitus in iurisprudentia et in iure*. V preklade: „Sudca vydá svoje rozhodnutie v súlade s morálnou istotou vyplývajúcou z výsledku prevažnej váhy dôkazov, ktoré majú význam uznávaný v práve a judikatúre“. Porov. Consiglio per gli Affari Pubblici della Chiesa, *Novus modus procedendi in causis nullitatis matrimonii approbatur pro Statibus Foederatis Americae Septentrionalis*, 28. 4. 1970, n. 2. Slová *ex actis* väčšina kánonistov vzťahuje k tradičnému právnickému výroku *quod non est in actis, non est in mundo*. Iní však skôr odkazujú na žiadosti žalujúcej strany a námietky žalovanej strany. Porov. Clem 5,11,2 a ERDÖ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtáššáka, 2004, s. 36

⁵⁸ Porov. LLOBEL, J.: Certeza morale nel processo canonico matrimoniale. In *Il Diritto Ecclesiastico*. Vol. 1 (1998), s. 758. Pokiaľ ide o hierarchiu dôkazov, Pius XII. v súlade s kánonistickou tradíciou uviedol najskôr dôkaz získaný výpoveďou dvoch alebo viacerých svedkov *pro gravitate subiectae materiae*, svedčiacich *de scientia propria vel saltem de scientia aliena*. Jeden svedok potom prichádzal do úvahy len vtedy, ak bol kvalifikovaný a osvedčený *de rebus ex officio gestis*. Až nakoniec, prirodzene, nasledoval dôkaz získaný *indiciis, coniecturis ac praesumptionibus*. Porov. AMENTA, P.: *Administrative Procedures in Canonical Marriage Cases: History, Legislation and Praxis*. Québec : Wilson & Lafleur Ltée, 2011, s. 221.

k tomu, že v človeku zdravého úsudku nebude žiadna rozumná pochybnosť.⁵⁹ Samotný prechod od pravdepodobnosti k istote tak nenastáva prostredníctvom jednoduchého súhrnu jednotlivých pravdepodobností, keďže tie majú stáť na tom istom základe a smerovať k čo najlepšiemu preskúmaniu objektívnej pravdy a skutočnosti.⁶⁰ Zrejme v reakcii na vtedajšiu cirkevnoprávnu prax Pius XII. osobitne konštatoval, že nijaký cirkevný tribunál nemá právo, ani moc vyžadovať viac než morálnu istotu, a to ani za predpokladu, že by bolo v určitých prípadoch možné dosiahnuť aj istotu absolútnu.⁶¹ Z toho dôvodu sa podľa neho nemá naliehať na predkladanie ďalších a ďalších dôkazov, pokiaľ predložené dôkazy zachytené v súdnych spisoch prispievajú k dosiahnutiu morálnej istoty, zodpovedajúcej závažnosti prípadu, a sú v zhode s požiadavkami procesných noriem.⁶² Pre možnosť vynesenia afirmatívneho rozsudku, a nepriamo tiež dosiahnutia morálnej istoty, Pius XII. potom výslovne požadoval zachovanie troch princípov: 1) dosiahnutie minimálneho stupňa morálnej istoty vylučujúcej každú rozumnú pochybnosť ohľadom pravdy; 2) ak zákon žiada pre konkrétny prípad dosiahnutie vyššieho stupňa istoty, je potrebné sledovať tento cieľ (platné kánonické právo takéto niečo nepozná);

⁵⁹ Porov. ADAMCZEWSKI, K. K.: Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle *Testis Unus Testis Nullus*. In *Religions*. Vol. 14 (2023), No. 3, s. 2. Na základe záverov Pia XII. pristúpili viacerí kánonisti k novým definíciám morálnej istoty. Jeden z nich napríklad uviedol, že je to *adhaesio mentis alicui propositioni sine prudenti formidine errandi*. Porov. McCARTHY, E. A.: *De certitudine morali quae in iudiciis animo ad sententiae pronuntiationem requiritur*. Roma : Officium libri catholici, 1948, s. 66. Iný zase konštatoval, že ide o hodnotenie sudcu, proti ktorému chýba rozumný dôvod pochybnosti. Porov. GIACCHI, O.: La certezza morale nella pronuncia del giudice ecclesiastico. In KIELY, B. (ed.): *Ius populi Dei. Miscellanea in honorem Raymundi Bidagor*. Vol. 2. Roma : Università Gregoriana Editrice, 1972, s. 611. Je teda zrejme, že dôraz sa v prvom rade dával na rozum schopný hodnotenia dôkazov, na základe ktorého bolo možné dospieť k presvedčeniu síce ponechávajúcemu priestor pre rozumné pochybnosti, súčasne však schopnému prispieť k dosiahnutiu primeranej istoty pravdy v danej kauze. V konečnom dôsledku tak malo ísť o stav mysle, v ktorom bola každá rozumná pochybnosť vylúčená. V tomto kontexte bolo zároveň potrebné odstrániť všetky kladné hodnotiace argumenty v prospech protichodného rozsudku. Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 310.

⁶⁰ Bližšie k tejto problematike pozri ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 38.

⁶¹ Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 17.

⁶² Porov. KAŠNÝ, J.: Mravná jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 125.

3) sledovanie výlučne záujmu dosiahnutia morálnej istoty, a to aj vtedy, ak má sudca subjektívnu potrebu požadovať istotu väčšiu a zaťažovať strany výzvami na doplnenie dôkazov v prospech jej nadobudnutia.⁶³ Podľa jeho názoru je teda možné dosiahnutie výkonu riadnej a usporiadanej spravodlivosti len vtedy, ak sa postupuje bez neužitočných zdržiavaní sa a bez nadmerného zaťažovania tribunálu a stránok.⁶⁴

Ako sme už naznačili, pápež Ján Pavol II. nadviazal na učenie svojho predchodcu Pia XII., a to najmä vo svojom prihovore k Rímskej rote zo 4. februára 1980, teda ešte pred vstupom Kódexu kánonského práva z roku 1983 do platnosti.⁶⁵ V ňom v prvom rade rozptýlil všetky možné pochybnosti týkajúce sa alokúcií Pia XII. a prezentoval ich v zmysle autentického výkladu inštitútu morálnej istoty.⁶⁶ Osobitne sa zamerajúc na kauzy manželskej nulity potom zdôraznil, že žiadnemu sudcovi nie je dovolené vydať afirmatívnym rozsudok bez dosiahnutia morálnej istoty. V tejto súvislosti zároveň poukázal na nevyhnutnosť zachovania potrebnej prísnosti v manželských zákonoch, keďže každé ich oslabenie so sebou prináša nebezpečenstvo v zmysle ... *cui, si mos geratur, divortio, alio nomine tecto, in Ecclesia tolerando via sternitur*.⁶⁷

⁶³ K tretiemu bodu je potrebné uviesť, že pápež predpokladal možnosť pohybovať sa aj za minimálnym stupňom morálnej istoty a smerovať k dosiahnutiu istoty vyššej. Zároveň však zdôraznil, že vždy k tomu musí dochádzať v rámci tohto inštitútu, teda v rámci elasticity tohto pojmu. Ak sa teda dosiahol potrebný stupeň morálnej istoty a vyžadovanie vyššieho stupňa nemá rozumnú opodstatnenosť, bolo potrebné tento postup vnútorne rezolútne zamietnuť. V tejto súvislosti je zároveň potrebné podotknúť, že sudca mal do úvahy brať len rozumné pochybnosti. Porov. ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 2004, s. 43.

⁶⁴ Osobitným spôsobom bolo možné uvedené požiadavky vzťahovať na procesy manželskej nulity, ktoré patrili pred prijatím Kódexu kánonského práva z roku 1917 k tým, pri ktorých rozhodovaní sa žiadalo dosiahnutie vyššieho stupňa istoty. Na tieto prípady sa totiž nahliadalo ako na kauzy väčšieho významu (*causae maiores*), keďže sa dotýkajú verejného dobra a sviatostnej reality podstatnej pre život a rozvoj cirkevného spoločenstva. Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1999, s. 4 a 21.

⁶⁵ Porov. Ioannes Paulus II, Allocutio ad Rotae Romanae. In AAS 72 (1980), s. 172.

⁶⁶ In AAS 72 (1980), s. 176.

⁶⁷ V preklade: „... zvyku, ktorý, ak sa prenese do každodennej praxe, otvorí cestu k tolerovaniu rozvodu v Cirkvi, skrytým pod iným názvom“. Myšlienky svojich predchodcov rozvinul aj pápež Benedikt XVI. (2005–2013), ktorý sa vo svojom Prihovore k Rímskej Rote z 27. januára 2007 obdobne zamerl na potrebu spravodlivo a objektívne súdiť manželské kauzy, keďže pravda o manželstve stále viac stráca na význame v kultúrnom kontexte poznačenom právnym relativizmom a pozitivizmom, ktoré ho redukujú na jednoduchý inštitút formalizujúci sociálne

Vo svojich záveroch pritom vychádzal z presvedčenia, že pravda môže spieť k mieru len prostredníctvom spravodlivosti. Z toho dôvodu má každý sudca *ex actis et probatis* najskôr dospieť k morálnej istote o veci vo svojom srdci a potom tiež vo svojom závere (*votum*) pri rozhodovaní senátu.⁶⁸ Ján Pavol II. zároveň v tomto príhovore vysvetlil, čo znamená odvodzovať morálnu istotu zo spisov a dôkazov, označujúc ich priamo za „zdroje pravdy“. Sudca je totiž povinný pozorne preskúmať všetky dôkazy tak, aby nič neuniklo jeho pozornosti. Pre rozlišovanie medzi dôkazmi postavenými na pravdivých alebo nepravdivých tvrdeniach potrebuje navyše náležitý kritický zmysel na ich vyhodnotenie, a to či už v jednotlivostiach alebo vcelku, teda v kontexte s ostatnými.⁶⁹ Je teda zrejmé, že morálnu istotu nemožno označiť za čosi subjektívne, čo bolo vytvorené na základe osobného názoru, sentimentu alebo dojmu, keďže musí vychádzať z objektívnej istoty postavenej na presne špecifikovaných procesných základoch (*ex actis et probatis*) realizovaných v rámci samotného procesu.⁷⁰

2 Platné kánonické právo

Pojem „morálna istota“ sa, prirodzene, vyskytuje aj v platnom Kódexe kánonického práva z roku 1983. Pendant kánonu 1869 sa pritom nachádza v kánone 1608, ktorý obsahuje prakticky rovnaké právnické konštrukcie, s drobnými výnimkami týkajúcimi sa formulácie, respektíve inštitútu do platného Kódexu nezahrnutého⁷¹:

a citové väzby. Benedictus XVI, Allocutio ad Tribunal Rotae Romanae in inauguratione Anni Iudicialis. In AAS 99 (2007), s. 86–91. Bližšie k tejto problematike pozri PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturalne filary teleologii procesu o nieważności małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 219n.

⁶⁸ Porov. KAŠNÝ, J.: Mravní jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 125–126.

⁶⁹ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 300 a 314.

⁷⁰ Porov. STANKIEWICZ, A.: *Moral Certainty and the Search for the Objective Truth*. 8 February 2005. Dostupné na: https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/intrptxt/documents/rc_pc_intrptxt_doc_20050208_present-dignitas-connubii_en.html#ADDRESS%20OF%20H.E.%20MONS%20ANTONI%20STANKIEWICZ.

⁷¹ Na mysl máme konkrétne inštitút držby, ktorý obsiahol prvý Kódex, avšak platný Kódex jeho úpravu, sledujúc praktické ciele, ponechal sekulárnoprávnym úpravám. Porov. cann. 1697 CIC 1917; 1500 CIC 1983 a 1162 CCEO 1990.

Can. 1608

§ 1. *Ad pronuntiationem cuiuslibet sententiae requiritur in iudicis animo moralis certitudo circa rem sententia definiendam.*

§ 2. *Hanc certitudinem iudex haurire debet ex actis et probatis.*

§ 3. *Probationes autem aestimare iudex debet ex sua conscientia, firmis praescriptis legis de quarundam probationum efficacia.*

§ 4. *Iudex qui eam certitudinem adipisci non potuit, pronuntiet non constare de iure actoris et conventum absolutum dimittat, nisi agatur de causa iuris favore fruenta, quo in casu pro ipsa pronuntiandum est.*⁷²

Z uvedenej dikcie je zrejmé, že zákonodarca požaduje dosiahnutie morálnej istoty u sudcu na vynesenie akéhokoľvek rozsudku, z čoho je evidentný jeho zámer potvrdiť zrušenie rozdielnosti istoty požadovanej podľa povahy a dôležitosti kauzy, čo napokon reflektoval už prvý Kódex kánonického práva z roku 1917. Uvedený kánon je súčasťou noriem o bežnom sporovom procese, a preto ustanovuje morálnu istotu ako dôkazný štandard pre všetky kánonické procesy, keďže uvedený proces možno označiť za základ pre všetky ostatné kánonickoprávne súdne konania.⁷³ Použitie tradičných slov *ex actis et probatis* zase naznačuje, že sa vylučuje neistota ohľadom práva a nevyhnutnosť hľadania morálnej istoty vo vzťahu k právnym otázkam, nepriamo potvrdzujúc zásadu *iura novit curia*, ktorá spočíva v nevyhnutnosti správnej interpretácie noríem sudcami.⁷⁴

⁷² V preklade: „§ 1. Na vynesenie akéhokoľvek rozsudku sa vyžaduje, aby sudca mal vo svojom duchu morálnu istotu vo veci, ktorú treba rozsudkom rozhodnúť. § 2. Túto istotu musí sudca čerpať zo spisov a z dôkazov. § 3. Dôkazy však musí sudca hodnotiť podľa svojho svedomia pri zachovaní predpisov zákona o účinnosti niektorých dôkazov. § 4. Sudca, ktorý túto istotu nemohol nadobudnúť, má vyhlásiť, že právo žalobcu nie je isté, a pozvanú stránku má ako oslobodenú prepustiť, ak nejde o kauzu, ktorá požíva priazeň práva, a v takom prípade treba vyniesť rozsudok v jej prospech“. Can. 1608 CIC 1983.

⁷³ Porov. cann. 1501–1655 CIC 1983 a 1185–1342 CCEO 1990. Bližšie k tejto problematike pozri HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 306–307.

⁷⁴ Porov. SCHMIDT, J. R.: *The Principles of Authentic Interpretation in Canon 17 of the Code of Canon Law. A Commentary*. Washington : The Catholic University of America Press, 1941, s. 122 a LLOBELL, J.: *Sentenza: decisione e motivazione. Il processo matrimoniale canonico*. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1988, s. 309.

Pokiaľ ide o obsah uvedených kánonov a zachovanie správneho výkladu, v zmysle kánonu 6 § 2 platného Kódexu je dôležité prihliadať k interpretačným záverom obsiahnutým v príhovoroch Pia XII. a Jána Pavla II.⁷⁵ Ak sa opätovne vrátíme k slovám *ex actis et probatis*, z uvedeného tiež vyplýva, že sudca musí dosiahnuť morálnu istotu zo spisov (*ex actis*), teda tvrdení, popieraní, žiadostí a zamietaní vyplývajúcich zo súdneho procesu a zachytených v súdnych spisoch; *ex probatis* zase odkazuje na dôkazy vykonané v rámci procesu a zaznamenané v spisoch.⁷⁶ Kánon 1604 § 1 potom obsahuje zákaz adresovaný stránkam, ako aj ich advokátom a iným, poskytovať sudcovi také informácie, ktoré by mali zostať mimo spisov kauzy, z čoho vyplýva, že tie by sa nemali stať prameňom sudcovej morálnej istoty.⁷⁷ Ak však má sudca k dispozícii dôkazy zo súkromných zdrojov, ktoré stoja proti tomu, čo vyplýva zo spisov, mohol by zabezpečiť ich doplnenie z úradnej moci, a to konkrétne v súlade s predpisom kánonu 1452. Kánon 1608 § 1 zase vzťahuje pojem morálnej istoty k podstate veci, v ktorej sa má vydať rozhodnutie, teda k súdnemu rozsudku (*circa rem sententia definiendam*). Vo všeobecnosti je totiž možné konštatovať, že všetko ostatné prakticky smeruje k tomuto momentu.⁷⁸

⁷⁵ Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 11.

⁷⁶ Porov. SCHMIDT, J. R.: *The Principles of Authentic Interpretation in Canon 17 of the Code of Canon Law. A Commentary*. Washington : The Catholic University of America Press, 1941, s. 252.

⁷⁷ Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 13–14.

⁷⁸ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 307. Iní kánonisti však označujú za kľúčové momenty súdneho procesu skôr zhromažďovanie a hodnotenie spisov a dôkazov, keďže na základe ich vecného a kritického skúmania a posudzovania dospieva v skutočnosti sudca k morálnej istote. Porov. KAŠNÝ, J.: Mravná jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 127. Kánonistika napokon v skutočnosti pozná niekoľko druhov rozsudkov, ku ktorým sa uvedený inštitút bez akýchkoľvek pochybností vzťahuje. Z nich možno na prvom mieste spomenúť *sententia definitiva*, ku ktorej smeruje celý súdny proces. Práve v nej sudca sylogistickým spôsobom aplikuje právne princípy na overené fakty a implikuje logické závery, prezentujúc odpoveď na stanovené *dubium*. K iným druhom rozsudkov potom zaraďujeme *sententia interlocutoria* (predbežný rozsudok), ktorým sa riešia vedľajšie procesné otázky. Ako paralelu k nim možno ešte spomenúť existenciu dvoch druhov dekrétov, konkrétne *decretum decisorium*, ktorý rieši konkrétne otázku súvisiacu s predmetom kauzy; a *decretum ordinatorium*, týkajúci sa rôznych častí samotného procesu (napríklad stanovenia procesných lehôt a pod). Porov. cann. 1589 § 1; 1590; 1607 a 1617 CIC 1983 a 1269 § 1; 1270 § 1; 1290 a 1300 CEO 1990. Bližšie k tejto problematike pozri DANIEL, W. L.: *The Art of Good Governance. A Guide to the Administrative Procedure for Just Decision-Making in the Catholic Church*. Montréal : Wilson & Lafleur, 2015, s. 16 a 17. Odkazy na morálnu

Najmä z toho dôvodu napokon procesné normy požadujú účasť žalovanej stránky na procese, stanovujú špecifické vlastnosti sudcu, požadujú účasť niektorých ďalších osôb (promótora spravodlivosti, obhajcu zväzku, notára či advokátov), vymedzujú spôsoby nachádzania a hodnotenia dôkazov a pod.⁷⁹

Tak, ako pri prvom kodifikačnom diele v prvom rade platí, že sudca hodnotí všetky dôkazy slobodne a podľa svojho svedomia.⁸⁰ Aj v platnom kánonickom práve je však hodnota niektorých dôkazov stanovená priamo zákonom (cann. 1526–1529). V tomto kontexte možno spomenúť najmä normy týkajúce sa výsluchov strán (cann. 1530–1538), listinných dôkazov (cann. 1539–1546), svedkov (cann. 1547–1573), znaleckých posudkov (cann. 1579 a 1574–1581), prezumpcií (cann. 1585–1586) či samotného posudzovania predmetu sporu (cann. 1608 § 3 a 1516).⁸¹ Aj tieto kánony poukazujú v prvom rade na to, že morálna istota nie je založená len na osobnom presvedčení sudcu,

istotu sa prirodzene nachádzajú aj v ďalších kánonoch Kódexu kánonického práva. V duchu kánonu 1869 možno pritom s určitosťou konštatovať, že v ich prípade nejde o taxatívny výpočet. Porov. cann. 1342, 1687 a 1707 CIC 1983 a 1402 § 2, 1373 a 1056 CCEO 1990.

⁷⁹ Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1999, s. 15 a 30.

⁸⁰ Samotný pojem „svedomie“ možno potom vnímať v zmysle aplikácie prirodzených schopností poznania na dôkazy v kauze, aby mohli byť zhodnotené podľa toho, aká je ich právna sila. Blížšie k tejto problematike pozri napríklad GIUSSANI, T.: *Discrezionalità del giudice nella valutazione*. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1977.

⁸¹ Porov. HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002, s. 297n. Pri znaleckom posudku možno napríklad uviesť, že sudca je povinný svoje rozhodnutie vo vzťahu k nemu náležite vysvetliť, čím sa okrem iného vyjadruje rešpekt voči expertom v posudzovanej materii. Porov. cann. 1611 °3 CIC 1983 a 1294 °3 CCEO 1990. Celkom prirodzene, sudca má pozorne zvážiť nielen závery znalcov, ale aj ostatné okolnosti kauzy. Porov. cann. 1579 § 1 CIC 1983 a 1260 § 1 CCEO 1990. Netreba zabúdať taktiež na skutočnosť, že nedostatočné zdôvodnenie rozsudku, za opomenutia, hoci aj stručnej analýzy dôkazu považovaného za rozhodujúci, umožňuje dožadovať sa vyhlásenie jeho neplatnosti. Porov. cann. 1622 °2 CIC 1983 a 1304 § 1 °2 CCEO 1990. Blížšie k tejto problematike pozri LLOBEL, J.: *Certeza morale nel processo canonico matrimoniale*. In *Il Diritto Ecclesiastico*. Vol. 1 (1998), s. 758. Aj na hodnotenie znaleckých posudkov je tak potrebné nahliadať skrze inštitút morálnej istoty. Každý sudca ich totiž musí, napriek tomu, že boli vypracované odborníkom, respektíve odborníkmi, podrobiť logickému a právnemu hodnoteniu. Hlavná zodpovednosť za vynesenie rozsudku a celkové posúdenie kauzy napokon spočíva výlučne na sudcovi, respektíve na tribunáli pozostávajúcom z viacerých sudcov. Porov. cann. 1579 CIC 1983 a 1260 CCEO 1990. Ako príklad možno v tomto kontexte napríklad uviesť posudzovanie minimálneho stupňa psychickej zrelosti požadovanej kánonickým právom na uzavretie manželstva. Porov. ERDŐ, P.: *Morálna istota sudcu*. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 2004, s. 39.

ale musí spočívať na objektívnych (vecných) základoch, teda skutočnostiach a dôkazoch zhromaždených a hodnotených podľa noriem práva.⁸² V uvedenom kontexte je ale potrebné taktiež zdôrazniť, že procesný formalizmus sa nesmie pri hodnotení dôkazov stať hlavným princípom, a to aj napriek tomu, že objektívne pomáha sudcovi k svedomitému hodnoteniu dôkazov.⁸³ Tento postup však nemožno označiť len za výsledok individuálneho sudcovho úsilia, keďže jednotlivé dôkazy musia byť preverené v procesnom dialógu, za zachovania žalovanej strany obhajovať sa a možnosti vyjadriť sa k jednotlivým skutočnostiam obsiahnutým v súdnom spise.⁸⁴ Keďže sudca musí podľa normy kánonu 1608 § 4 vyniesť rozsudok aj vtedy, keď nedospeje k morálnej istote, tá nie je prirodzene nutná pre každé rozhodnutie, najmä vtedy, ak sa rozsudkom dáva na stanovený predmet sporu kladná odpoveď.⁸⁵ Z uvedeného taktiež vyplýva už naznačená skutočnosť, že sudca, ktorý nemôže dosiahnuť morálnu istotu musí v civilných kauzách zamietnuť nárok navrhovateľa a v trestných kauzách musí obžalovaného oslobodiť (*actore non probante, reus absolvitur*). V prípadoch, ktoré požívajú priazeň práva, musí zase rozhodnúť v prospech tohto práva. Z uvedeného potom nepriamo vyplýva, že sudca má povinnosť vždy rozhodnúť prípad, a to aj bez toho, aby dosiahol morálnu istotu. V zásade pritom platí, že v civilných veciach musí rozhodnúť v prospech strany, ktorá nie je zaťažaná dôkazným bremenom, zatiaľ čo pri určovacích žalobách je jeho povinnosťou konštatovať, že žalobný návrh nemožno vyhlásiť za pravdivý. Na morálnej istote sudcu tak musí byť založený len potvrdzujúci rozsudok, ktorý sa zhoduje s tvrdením o nároku.⁸⁶

⁸² Porov. KAŠNÝ, J.: Mravní jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 128.

⁸³ Porov. BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, Th. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York – Mahwah : Paulist Press, 2000, s. 1716–1717 a MAR, M. G. del: Aproximación al concepto de *moralis certitudo* del canon 1608 del CIC en relación con las sentencias declarativas de nulidad de vínculo matrimonial. In *Ius canonicum*. Vol. 39 (1999), No. 3, s. 484.

⁸⁴ Porov. KAŠNÝ, J.: Mravní jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 129.

⁸⁵ Porov. ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposium iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaťaššáka, 2004, s. 37.

⁸⁶ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 307–308.

Pokiaľ ide o kauzy manželskej nulity (*de nullitate matrimonii*), ktorými sa cirkevné súdy zaoberajú najčastejšie, ako sme už naznačili, i keď v sekulárnom práve sa poväčšine radia k občianskoprávnym konaniam, ktoré sa vyznačujú súkromnoprávnou povahou, v prípade kánonického práva náležia k právu verejnému, keďže ovplyvňujú verejné blaho Cirkvi, v zmysle ich dosahu na jej život ako sviatostného spoločenstva.⁸⁷ Celkom prirodzene, aj týchto procesov sa týkajú všeobecné procesné ustanovenia špecifikujúce používanie inštitútu morálnej istoty.⁸⁸ V uvedenom kontexte je osobitne potrebné upriamiť pozornosť na skutočnosť, že práve pri nich ide o jeden z typov káuz, ktoré požívajú priazeň práva (*favor iuris, favor matrimonii*). Z toho vyplýva, že ak sudca nenadobudne morálnu istotu o neplatnosti manželstva, musí konštatovať jeho platnosť v zmysle nedokázania nulity, keďže manželstvo požíva priazeň práva v zmysle spomenutej právnej domnienky.⁸⁹ V tejto súvislosti možno opätovne reflektovať závery pápeža Jána Pavla II., ktorý konštatoval, že pri manželstve, ako prirodzenoprávnom inštitúte, treba ešte viac dbať na správny výklad platných kánonickoprávných noriem naň aplikovaných a rozhodovať tak, aby bola jeho ochrana zaručená.⁹⁰ Na morálnu istotu odkazovali

⁸⁷ Porov. cann. 1691 a 1696 CIC 1983 a 1376 a 1382 CCEO 1990. Aj preto niektorí autori uvádzajú, že v prípade tohto typov procesov je subjektom, ktorý čaká na rozsudok, na prvom mieste samotná Cirkev. Bližšie k tejto problematike pozri PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturálne filary teleologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 228.

⁸⁸ Opätovne je potrebné pripomenúť, že žiadny cirkevný tribunál nesmie vyžadovať vyššiu istotu než istotu morálnu. Ak by totiž sudca nerozhodol o neplatnosti manželstva (pokiaľ sú splnené všetky požiadavky práva), porušil by prirodzené právo uzavrieť manželstvo tým, ktorých manželstvo je objektívne neplatné. Porov. KAŠNÝ, J.: Mravní jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 125.

⁸⁹ Porov. cann. 1060 CIC 1983 a 779 CCEO 1990. Bližšie k tejto problematike pozri GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 5 a PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturálne filary teleologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 224. Aby sudca mohol v týchto prípadoch vyniesť rozsudok, nie je nevyhnutné, aby dosiahol morálnu istotu ohľadom všetkých aspektov posudzovaného manželstva, ale postačuje jej dosiahnutiu vo vzťahu k jeho platnosti alebo neplatnosti. Porov. KAŠNÝ, J.: Mravní jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 126.

⁹⁰ Z toho dôvodu sa tiež hovorí, že sudca musí v každom štádiu procesu *solum Deum prae oculis habens*. Netreba totiž zabúdať na to, že súdne rozhodnutie má v tomto prípade deklarátorný charakter, a preto musí nevyhnutne reflektovať objektivitu, t.j. existenciu alebo neexistenciu manželstva. Rozsudok musí navyše zohľadňovať Božský prikaz *Quod Deus coniunxit, homo non separet*. Porov. Mk 10,3. Bližšie k tejto problematike pozri MAR, M. G. del: Aproximación al

v analyzovanom kontexte taktiež mimokódexové pramene, z ktorých možno na prvom mieste spomenúť inštrukciu *Dignitas connubii* z roku 2005, podobne ako už spomenutú *Ratio procedendi*, ktorú pápež František v roku 2015 pridal k motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* reformujúcemu proces neplatnosti manželstva.⁹¹ Spomenutá inštrukcia v prvom rade opakovala ustanovenia platného Kódexu, keďže žiadala dosiahnutie morálnej istoty sudcu k vyhláseniu neplatnosti každého manželstva, teda na vyjadrenie jeho neplatnosti v súdnom rozhodnutí.⁹² Obdobne sa v nej uvádzalo, že ak sudca nedospel k morálnej istote, musí vyniesť negatívny rozsudok, konštatujúci, že neplatnosť manželstva sa nepodarilo preukázať.⁹³

I keď pápež František vo svojej legislatíve uvedené normy neopakoval, je zrejmé, že ich platnosť nebola nijakým spôsobom dotknutá.⁹⁴ Ako je však všeobecne známe, k podstatným zmenám v manželskom procesnom práve v dôsledku jeho novelizácií predsa len došlo. Je preto otázne a je i na zamyslenie, či sa tieto nejakým spôsobom dotkli aj aplikácie inštitútu morálnej istoty. Platné právo napríklad síce umožňuje vyhlásiť neplatnosť manželstva naďalej len vtedy, keď sudca dosiahne morálnu istotu, avšak zároveň sa

concepto de *moralis certitudo* del canon 1608 del CIC en relación con las sentencias declarativas de nulidad de vínculo matrimonial. In *Ius canonicum*. Vol. 39 (1999), No. 3, s. 484. Z toho dôvodu nesmú sudcovia za žiadnych okolností pristúpiť k nahrádzaniu spravodlivosti ľahšími riešeniami, pri ktorých by bol *favor matrimonii* nahradený nesprávne pochopeným *favor personae*, *favor veritatis subiecti* alebo *favor libertatis*. Porov. PASTWA, A.: *Favor matrimonii* i *certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturalne filary teleologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 224, 227, 232 a 238.

⁹¹ Porov. *Dignitas connubii* 247,30 a *Mitis Iudex Dominus Iesus*, *Ratio procedendi* 12. In AAS 107 (2015), s. 958–970. Bližšie k tejto problematike pozri CHAMBERS, H. L.: Reasonable Certainty and Reasonable Doubt. In *Marquette Law Review*. Vol. 81 (1998), s. 656n.

⁹² Inštrukcia *Dignitas connubii* v tejto súvislosti konštatuje: *Ad certitudinem autem moralem iure necessariam, non sufficit paevalens probationum iudiciorumque momentum, sed requiritur ut quolibet quidem prudens dubium positivum errandi, in iure et in facto, excludatur, etsi mera contrarii possibilitas non tollatur [...]. Iudex qui hanc certitudinem post diligens causae examen adipisci non potuit, pronuntiet non constare de nullitate matrimonii, firmo art. 248 § 5.* *Dignitas connubii* 247,1.

⁹³ Pri hodnotení dôkazov je osobitne nevyhnutné brať do úvahy príslušné procesné normy, a to či už kódexové, ako aj mimokódexové. Porov. cann. 1526 § 2, 1536, 1541–1542, 1573, 1585–1586, 1642 a 1679 CIC 1983; 1207 § 2, 1217, 1222–1223, 1254, 1265–1266, 1323 a 1365 CCEO 1990 a *Dignitas connubii* 180,2.

⁹⁴ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 308.

predpokladá jej dosiahnutie aj na základe vyhlásenia iba jednej zo strán alebo výpovede jediného svedka, a to aj pri neexistencii iných dôkazov. Je pritom zrejmé, že tento postup popiera tradičnú právnickú zásadu, po stáročia plne akceptovanú aj kánovníkmi, *testis unus, testis nullius*, keďže hodnotu plného dôkazu možno po novom naplniť aj za vyššie uvedených okolností.⁹⁵ Netreba však zabúdať na to, že do úvahy je potrebné vziať aj ďalšie, najmä kódexové normy, požadujúce prepojenie rozličných okolností či indícií, ktoré disponujú reálnym potenciálom vyhovieť štandardu plného dôkazu schopného priviesť sudcu k dosiahnutiu morálnej istoty.⁹⁶ Ten musí navyše uvedenú kvalifikáciu vo svojom rozsudku riadne zdôvodniť, pričom takéto zdôvodnenie možno priamo napadnúť odvolaním stránok s ním nesúhlasiacich.⁹⁷ Viacerí bádatelia pritom poukazujú na nevyhnutnosť trvať na splnení týchto požiadaviek, keďže vyhlásenie neplatnosti manželstva založené iba na vyhláseniach stránok (prípadne jednej z nich), alebo iba na jednom svedkovi by sa mohlo ľahko zneužiť.⁹⁸

⁹⁵ Niektorí autori pritom zdôrazňujú, že táto zásada má základy v prirodzenom Božom práve, čo súvisí napríklad s požiadavkou aspoň dvoch svedkov, ktorá sa objavuje nielen v rímskom práve, ale taktiež vo Svätom Písme Starého Zákona, kde sa požadovalo pre vynesenie rozsudku svedectvo aspoň dvoch svedkov poskytujúcich konzistentnú výpoveď. Porov. Dt 17,6; Mt 18,16; WACKE, A.: *Unus Testis, Nullus Testis*. Entstehung und Überwindung des Dogmas vom Legalen Beweismaß. In *Fundamina*. Vol. 3 (1997), s. 50–51 a ADAMCZEWSKI, K. K.: Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle *Testis Unus Testis Nullus*. In *Religions*. Vol. 14 (2023), No. 3, s. 1.

⁹⁶ Porov. cann. 1536 § 2, 1573 a 1679 CIC 1983 a 1217 § 2, 1254 a 1365 CCEO 1990.

⁹⁷ Porov. cann. 1611 § 3 a 1613 § 3 CIC 1983 a 1294 § 3 a 1296 CCEO 1990. Bližšie k tejto problematike pozri HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 307. Niektorí autori v tejto súvislosti dokonca poukazujú na možnosť obvinenia justičných orgánov zo spáchania ťažkej nespravodlivosti. Porov. ROZKRUT, T.: Komentarz do kan. 1675–1678 MIDI, art. 10–11 Ratio. In SKONIECZNY, P. (ed.): *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieza Franciszka*. Tarnów : Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2015, s. 109–110.

⁹⁸ Netreba zabúdať ani na to, že výsledok porady sudcov častokrát vedie len k dosiahnutiu istého stupňa pravdepodobnosti o platnosti alebo neplatnosti manželstva. Situácia je o to komplikovanejšia, že sudcovia musia bežne rozhodovať o realite myslenia strán v čase, keď slávilí manželstvo, pričom ani toto poväčšine k dosiahnutiu morálnej istoty nestačí. Porov. OBALLA, J.: *Proof as Source of Moral Certitude in Marriage Nullity Cases*. Roma : Pontificia Universitas Urbaniana, Facultas Iuris Canonici, 1998, s. 81–82. V judikatúre sa pritom často opakuje, že fakty majú väčšiu hodnotu ako slová. Najmä z tohto konštatovania musí potom vychádzať uvažovanie sudcu pri realizovaní nepriamych dôkazov a prezumpcií založených na faktoch. Porov. LLOBEL, J.: *Certezza morale nel processo canonico matrimoniale*. In *Il Diritto Ecclesiastico*. Vol. 1 (1998), s. 758.

V tejto súvislosti je potrebné opätovne odkázať na *Ratio procedendi* pripojené k motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, v ktorom sa obdobne konštatuje, že na dosiahnutie morálnej istoty, ktorú požaduje zákon, nestačí prevaha dôkazov a indícií.⁹⁹ Z toho dôvodu sa má za to, že sudca musí aj po uvedených novelizáciách zvážiť všetky skutočnosti a dôkazy vo svojom svedomí (*ex sua conscientia*) a nemôže prijať kladné rozhodnutie v zmysle deklarovania neplatnosti manželstva, ak nedospel k právom požadovanej morálnej istote (*se eam certitudine adipisci non potuit*).¹⁰⁰

3 Aplikčné výzvy

Ako vyplýva z predchádzajúceho výkladu, morálnu istotu možno dosiahnuť pri vylúčení každej rozumnej pochybnosti, teda pochybnosti podľa úsudku rozumného človeka. Je preto zřejmé, že povaha rozumnosti a morálna istota pripúšťajú určitú relativitu pri posudzovaní rozumnej pochybnosti, keďže v kontexte určitých faktorov tá istá pochybnosť môže raz brániť rozumnému sudcovi vydať pozitívny rozsudok a inokedy nie.¹⁰¹ Reflexiu uvedených faktorov možno nachádzať najmä v skutočnosti, že niektoré kauzy si prirodzene žiadajú vyšší stupeň istoty, zatiaľ čo pri iných postačuje stupeň nižší.¹⁰² Ako sme už ale spomenuli, v intenciách Pia XII. neprichádza do úvahy, aby sudca požadoval väčší dôkaz než ten, ktorý môže rozumne nadobudnúť, pretože za daných okolností by išiel proti pravde, ako aj spravodlivosti. S uvedenými konštatovaniami navyše prirodzene súvisí aj vážnosť matérie, čiže dobro,

⁹⁹ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 321.

¹⁰⁰ Porov. BETTETINI, A.: *Iustitia et fides. Studi di diritto canonico processuale e matrimoniale*. Torino : G. Giappichelli, 2019, s. 58–59. Uvedené konštatovanie je navyše v súlade s tradičným kánonistickým úslovím *standum est pro valore matrimonii*. Porov. ADAMCZEWSKI, K. K.: Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle *Testis Unus Testis Nullus*. In *Religions*. Vol. 14 (2023), No. 3, s. 5.

¹⁰¹ Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 19–20.

¹⁰² V týchto súvislostiach možno napríklad spomenúť, že podľa prvého Kódexu kánonického práva bolo dovolené v kauzách neužívaného manželstva (*matrimonium ratum sed non consummatum*) použiť aj nepriame dôkazy, ktoré by v iných prípadoch neprichádzali do úvahy. Porov. can. 1975 CIC 1917. Pri dokazovaní smrti manželskej strany sa ale v uvedenom kontexte považuje za nerozumné nadobúdať morálnu istotu dôkazmi menšej dôležitosti, ako má autentický (verejný) dokument. Porov. cann. 1707 § 1 CIC 1983 a 1383 § 1 CCEO 1990.

ktoré sa dostáva do nebezpečenstva vydaním nesprávneho rozsudku. Celkom prirodzene, väčšia garancia istoty pre vynesenie rozsudku sa prirodzene žiada najmä pri prípadoch týkajúcich sa verejného dobra (najmä manželské a trestné kauzy).¹⁰³ Najmä v tejto súvislosti mnohí kánovníci upriamujú pozornosť na to, aby sa cirkevný úrad sudcu preberal až po náležitej príprave, pričom samotný Kódex tiež požaduje, aby sudcovia disponovali určitými špecifickými vlastnosťami.¹⁰⁴ Komplexnosť prípravy je napokon zrejmá aj z kánonu 1608 § 2, ktorý zdôrazňuje, že sudca musí hodnotiť dôkazy podľa svojho svedomia pri zachovaní dispozícií zákona ohľadom účinnosti dôkazov. Už od čias stredovekého kánonického práva, ktoré vtlačilo tomuto právnemu systému najvýraznejšiu pečať, totiž dominuje pri súdnom rozhodovaní princíp voľného hodnotenia dôkazov, čo na jednej strane vkladá do rúk sudcu značnú moc a uvoľňuje mu ruky pri vedení procesu, avšak na strane druhej od neho požaduje značnú zodpovednosť, a to či už voči sebe, ale aj voči celej Cirkvi.¹⁰⁵

¹⁰³ Uvedené možno preukázať niektorými kódexovými normami vyžadujúcimi podstúpenie prisahy stranami, posudzovanie kauzy tribunálom zloženým z troch sudcov, zásah obhajcu zväzku alebo promotóra spravodlivosti, konanie sudcu z moci svojho úradu, prípadne pomoc advokáta strane a pod. Porov. cann. 1532, 1425 § 1, 1432–1433, 1452 § 1, 1481 §§ 2–3 CIC 1983 a 1213, 1084 § 1, 1096–1097, 1110 § 1, 1139 §§ 2–3 CCEO 1990.

¹⁰⁴ Porov. cann. 1420 § 4 a 1421 § 3 CIC 1983 a 1086 § 4 a 1087 § 3 CCEO 1990. Z toho dôvodu by sa cirkevnými sudcami nemali stávať nielen ľudia škrupulózní, ale ani laxní, ktorí nedisponujú primeranou kánonickou prípravou. Niektorí autori zaoberajúci sa morálnou teológiou dokonca priamo uvádzajú, že ten, kto nevyhoví tejto norme, jeho konanie možno hodnotiť až v zmysle *tentatio Dei*. Porov. MAR, M. G. del: Aproximación al concepto de *moralis certitudo* del canon 1608 del CIC en relación con las sentencias declarativas de nulidad de vínculo matrimonial. In *Ius canonicum*. Vol. 39 (1999), No. 3, s. 482.

¹⁰⁵ Z toho dôvodu pápeži v príhovoroch k sudcom Rímskej Roty poväčšine zdôrazňovali, že je to predovšetkým zodpovednosť biskupov vybrať rozumných a vzdelaných sudcov, ktorí budú schopní spravodlivo posudzovať jednotlivé kauzy. Biskupské tribunály napokon vykonávajú svoju činnosť z pozície držiteľov zastupiteľskej riadnej moci, vydávajú rozsudky v mene toho-ktorého biskupa. Porov. PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturalne filary teologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 218. Ako sme už spomenuli, uvedené možno ilustrovať aj špecifikáciou dôkazov, ktorých valorizácia bola stanovená zákonom. V kánonickom práve k tomu dochádza (na rozdiel od štátneho práva) totiž len výnimočne a prednosť dostáva princíp voľného hodnotenia dôkazov sudcom. Uvedené konštatovanie sa týkalo už prvého Kódexu, keď len vo veľmi málo prípadoch bola hodnota dôkazov stanovená priamo právom. Porov. DELLA ROCCA, F.: *De morali certitudine in sententia canonica*. In *Saggi di diritto processuale canonico*. Padova : Cedam, 1961, s. 275–276. Ako vyplýva z predchádzajúceho výkladu, v platnom Kódexe bola valorizácia súdnych dôkazov redukovaná ešte viac. Bližšie k tejto problematike pozri GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtašáka, 1999, s. 24.

K hlavným praktickým problémom súvisiacim s inštitútom morálnej istoty pri výkone povolania sudcu možno radiť predovšetkým situáciu rozporu medzi jeho osobným poznaním a dôkazmi v procese. Za istých okolností sa totiž môže stať, že osobné, objektívne a bezpečné poznanie sudcu stojí proti formalitám predpísaným na zozbieranie a hodnotenie dôkazov. Celkom prirodzene, v tomto prípade majú dostať prednosť znalosti získané pri výkone sudcovského úradu, teda z jeho pôsobenia vo verejnej funkcii. Každý sudca totiž nesúdi ako súkromná osoba, ale ako nositeľ verejnej moci, čo potvrdil aj Tomáš Akvinský, požadujúc po nich prebranie plnej zodpovednosti za rozhodovanie.¹⁰⁶ Podobne môže nastať situácia, keď u sudcu absentuje morálna istota, a to aj napriek existencii dôkazov umožňujúcich jej formálne dosiahnutie. Ten by totiž mohol byť za takýchto okolností presvedčený o opaku na základe bezpečnej, objektívnej, ale mimosúdnej informácie, ktorú by nemohol nijakým spôsobom v procese použiť a uviesť ako dôkazový materiál (napríklad kvôli strachu svedka a pod.).¹⁰⁷ Uvedený problém možno ponímať aj v kontexte otázky, či by sudca mohol vyhlásiť afirmatívny rozsudok, aj napriek svojmu vnútornému presvedčeniu o opaku.¹⁰⁸ Väčšina bádateľov sa zhodne v závere, že celkový

¹⁰⁶ To isté platí aj pri posudzovaní manželskej nulity, keď sa nepripúšťa, aby sudca vyhlásil za neplatné manželstvo, súc presvedčený o tomto závere súkromne, avšak neschopný dospieť k morálnej istote na základe spisov a vykonaných dôkazov. V zásade tak platí, že ak sudca nedosiahol morálnu istotu *ex actis et probatis*, musí v prípade rozhodovania *de nullitate matrimonii* deklarovať *non constare nullitate in casu*. Porov. ERDÖ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 40–41.

¹⁰⁷ Porov. DUDA, J.: Problémy s morálnou istotou v procese manželskej nulity. In *Tribunál*. Vol. 1 (2002), s. 2.

¹⁰⁸ Kánonisti sa v histórii často zaoberali aj otázkou, či sudca musí odsúdiť obvineného, o ktorom bezpečne, avšak zo súkromných zdrojov, vie, že je nevinný. Väčšina z nich sa zhodla v závere, že sudca musí urobiť všetko pre to, aby bola takáto nevina preukázaná aj prostredníctvom súdnych spisov. Jedno z riešení potom spočívalo v prenechaní kauzy na rozhodnutie inému tribunálu, pred ktorým by tento sudca mohol vystupovať ako svedok. Porov. FELICI, P.: Formalitates iuridicae et aestimatio probationum in processu canonico. In *Communicationes*. Vol. 9 (1977), s. 178–179. I podľa platného práva napokon platí, že sudca nemôže byť v tom istom procese sudcom i svedkom, avšak nezakazuje sa, aby ten, kto začína v procese ako sudca a neskôr sa tejto úlohy zriekol, mohol neskôr v kauze vystupovať ako svedok. Porov. cann. 1447 CIC 1983 a 1105 CCEO 1990. Pokiaľ ide o konečné rozhodnutie pre oslobodenie alebo odsúdenie vyššie spomenutej osoby, v kánonistike neexistovala nikdy zhoda. Bližšie k tejto problematike pozri Porov. ERDÖ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 40–41. Relativizujúci by bolo možné uvedené vývoj zhrnúť tak, že zatiaľ čo v starších obdobiach dostávalo prednosť odsúdenie nevinného, v neskoršom čase sa v prevažnej miere uprednostňovalo jeho

vývoj kánonického práva bol postupne nasmerovaný práve k predchádzaniu podobných morálnych dilem.¹⁰⁹ Aj z toho dôvodu umožňuje platný Kódex priznať hodnotu plného dôkazu výpovediam stránok, za predpokladu, že je ich výpoveď potvrdená svedectvami vierohodnosti alebo inými indíciami, a to aj v prípade nemožnosti získať iné dôkazy.¹¹⁰ Princíp voľného hodnotenia dôkazov sudcovi navyše umožňuje dospieť k morálnej istote aj len na základe istých indícií, ak vytvárajú kompletný a verný obraz o pravde. Ako sme videli, platné právo uvedené predpokladá dokonca aj na základe výpovede jedného svedka, a to aj vtedy keď nejde o svedka kvalifikovaného, ktorý by vypovedal o veciach vykonaných z úradu, na základe čoho sčasti dochádza k prekonaniu starobylej zásady *unus testis, nullus testis*.¹¹¹ Ak sudca navyše disponuje poznatkami týkajúcimi sa merita kauzy, môže ich uviesť do procesu na základe osobnej iniciatívy, prostredníctvom ktorej môže suplovať nečinnosť stránok pri predkladaní dôkazov alebo námietok, ak to on sám považuje za nevyhnutné a pomôže mu to vyhnúť sa vyneseniu ťažko nespravodlivého rozsudku.¹¹²

oslobodenie. Vo všeobecnej rovine som sa touto problematikou zaoberal v článku VLADÁR, V.: Prínos kánonického práva k rozvoju moderného trestného práva. In VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické východiská slovenského a európskeho verejného práva. Zborník z konferencie Katedry rímskeho a cirkevného práva uskutočnenej 25. septembra 2020 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni*. Praha: Leges, 2020, s. 185 – 223.

¹⁰⁹ Bližšie k tejto problematike pozri ERDŐ, P.: La certezza morale nella pronuncia del giudice, problemi attuali. In *Periodica de re canonica*. Vol. 87 (1998), s. 81–104.

¹¹⁰ Porov. cann. 1536 § 2 a 1679 CIC 1983 a 1217 § 2 a 1365 CCEO 1990. Bližšie k tejto problematike pozri BURKE, R. L.: La confessio iudicialis e le dichiarazioni delle parti. In *I mezzi di prova nelle cause matrimoniali secondo la giurisprudenza rotale*. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1995, s. 15–30.

¹¹¹ Porov. cann. 1573 CIC 1983; 1254 CCEO 1990 a *Mitis Iudex Dominus Iesus, Ratio procedendi* 12. In AAS 107 (2015), s. 958–970.

¹¹² Celkom prirodzene, keďže rozhodovanie manželských kázov sa radí k záležitostiam verejného záujmu Cirkvi, sudca môže po úvodnej fáze procesu postupovať aj na základe zvláštnej iniciatívy. Porov. cann. 1452 a 1600 §§ 1 a 3 CIC 1983 a 1110 a 1283 §§ 1 a 3 CCEO 1990. Bližšie k tejto problematike pozri ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 2004, s. 43.

Záver

Ako bolo zrejmé z predchádzajúceho výkladu, morálna istota o veci nevyklučuje každú možnosť omylu, ale vylučuje každú vážnu a pozitívnu pochybnosť. V jej prípade teda nejde o akýsi vysoký stupeň pravdepodobnosti či individuálneho presvedčenia.¹¹³ To znamená, že pri jej hodnotení sa predpokladá zohľadnenie náležitých antropologických a epistemologických základov, ktoré majú byť podporené ďalšími dôležitými logickými a etickými argumentmi vychádzajúcimi z objektívnych údajov a postavených na tvrdeniach strán, ako aj predložených procesných dôkazoch, získaných či už z iniciatívy strán alebo úradnej moci sudcu. Aj z toho dôvodu nemožno morálnu istotu označiť za istý subjektívny stav ducha človeka, ale skôr možno hovoriť o presvedčení intelektuálnej povahy o tom, čo je objektívne a považuje sa za pravdivé, a to i napriek tomu, že v konečnom dôsledku ide len o odhad. Uvedený stav mysle totiž nevyklučuje možnosť opaku, ale odmieta všetky pochybnosti, ktoré by obozretný človek so zdravým úsudku nepripustil. Celkom prirodzene, z filozofického hľadiska je zrejmé, že tento inštitút na jednej strane predpokladá reálnu schopnosť človeka poznávať realitu na úrovni potrebnej na vynesenie rozsudku a na strane druhej tiež poznateľnosť samotnej reality.¹¹⁴ V teologickom zmysle možno zase poukázať na schopnosť človeka spoznať pravdu a komunikovať s ňou, a to v pozícii východísk filozofického realizmu (s výnimkou nadprirodzenej viery). Bez možnosti poznania vecí a dosiahnutia istého stupňa istoty by napokon nebolo možné pristupovať ani k vedeckému bádaniu.¹¹⁵ Práve z týchto predpokladov vychádzal i Tomáš Akvinský, ako aj Jean Gerson, ktorému sa podarilo termín „morálna istota“ špecifikovať do najmenších detailov.¹¹⁶

¹¹³ Porov. KAŠNÝ, J.: Mravní jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 127.

¹¹⁴ Porov. MAR, M. G. del: Aproximación al concepto de *moralis certitudo* del canon 1608 del CIC en relación con las sentencias declarativas de nulidad de vínculo matrimonial. In *Ius canonicum*. Vol. 39 (1999), No. 3, s. 476–479.

¹¹⁵ Na druhej strane sa však prirodzene predpokladá obmedzenosť ľudských schopností pri poznávaní a aj z toho dôvodu napríklad neprechádzajú rozhodnutia v kauzách týkajúcich sa stavu osôb nikdy do stavu rozsúdenej veci (*res iudicata*). Porov. cann. 1643 CIC 1983 a 1359 CCEO 1990. Bližšie k tejto problematike pozri ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 40.

¹¹⁶ Z filozofického hľadiska možno konštatovať, že kánonickoprávne poňatie tohto termínu

V súvislosti so sekulárnym právom sa môžeme zamyslieť nad tým, či je vhodné, aby Katolícka cirkev naďalej zotrvala pri svojom vlastnom štandarde dokazovania v zmysle potreby dosiahnutia morálnej istoty alebo by sa mala prikloniť k väčšej konvergencii so sekulárnym právom, najmä k princípu „beyond reasonable doubt“.¹¹⁷ Ako sme už naznačili, svetské právo zmenilo v uvedenom ohľade prístup najmä v súvislosti s oddelením práva od morálnej teológie, na základe čoho tiež svetská judikatúra prestala uvažovať o teologickom rozmere súdenia.¹¹⁸ Ako sme tiež uviedli, predovšetkým z toho dôvodu sa v 18. až 20. storočí výraz „morálna istota“ začal zo sekulárneho práva postupne vytrácať, pričom v 20. storočí sa vytratil prakticky úplne, a to zrejme najmä kvôli nedorozumeniam ohľadom jeho významu. Predovšetkým na tomto pozadí sa zároveň začal presadzovať záver o vhodnosti nahradenia zložitých konštrukcií konštrukciami jednoduchšími.¹¹⁹ Z uvedeného vývoja možno zároveň dedukovať niekoľko dôležitých záverov, a to najmä vo vzťahu k spoločným právnym základom kontinentálneho právneho systému postaveného na procesných premisách rímsko-kánonického procesu. V tomto

možno v zmysle filozofických kategórií stotožniť maximálne s mienkou alebo maximálnou pravdepodobnosťou. Obdobne sa odlišuje od istoty žiadanej podľa princípov morálnej teológie, a to najmä preto, že sa vzťahuje k morálnosti ľudských úkonov, zatiaľ čo kánonickoprávna morálna istota sa týka aplikácie prirodzenej poznávacej schopnosti pri hodnotení toho, čo bolo počas procesu predložené a dokázané. Podľa morálnych princípov, berúc do úvahy rôzny stupeň a pôvod morálnych povinností, totiž v mnohých prípadoch postačuje aj nižší stupeň istoty, čiže iba pravdepodobnosť. Porov. McCARTHY, E. A.: *De certitudine morali quae in iudicis animo ad sententiae pronuntiationem requiritur*. Roma : Officium libri catholici, 1948, s. 60–64.

¹¹⁷ Osobitne sa možno v tejto súvislosti zamyslieť nad potrebou požadovať vysoký štandard vo forme morálnej istoty aj pri posudzovaní charakterom civilných káz. Niektorí autori výslovne naznačujú, že v takýchto prípadoch by bolo vhodné tento štandard znížiť a zväziť možnosť využitia inštitútu prevahy dôkazov, tak, ako je to v sekulárnych právnych systémoch anglo-americkéj právnej tradície. Porov. HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 322. Zamyšľajúc sa nad predmetným termínom v kontexte kánonickej, ako aj anglo-americkéj právnej tradície, morálna istota spravidla nevyplýva z jedného dôkazu a jedného svedectva, ale ani z jednoduchého súčtu dôkazov a svedectiev. Až súbeh svedectiev a dôkazov a ich spoločné zváženie a vyhodnotenie môže totiž vylúčiť odôvodnené pochybnosti v kauze. Porov. KAŠNÝ, J.: *Mravňí jistota jako princip soudního rozhodnutí*. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 124.

¹¹⁸ Porov. HAHN, J.: *Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence*. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 300.

¹¹⁹ Porov. SHAPIRO, B. J.: *Changing Language, Unchanging Standard*. In *Cardozo Journal of International & Comparative Law*. Vol. 17 (2009), s. 261–279.

kontexte možno spomenúť najmä vývoj procesu a metód dokazovania, keď bolo automatické hodnotenie dôkazov, postavené na právom predpísaných postupoch, kontinuálne nahrádzané prístupom posilňovania sudcovských kompetencií, až napokon došlo k všeobecnému presadeniu sa a akceptovaniu zásady voľného hodnotenia dôkazov súdom. Je preto zrejmé, že pojem morálnej istoty má svoje historické opodstatnenie, ktoré zodpovedá cirkevnej tradícii, pričom jeho aplikovanie vyzýva kánonistov k neustálemu zamýšľaniu sa nad špecifikami a výnimočnosťou cirkevného súdnictva, a to v zmysle teologickom, teleologickom, ale tiež axiologickom či praktickom.¹²⁰

Pokiaľ ide o praktické uplatňovanie inštitútu morálnej istoty v praxi cirkevného sudcu, ako uviedol Tomáš Akvinský, moc uchopenia váhy argumentu závisí predovšetkým od intelektuálnej bystrosti jednotlivca.¹²¹ Aj morálnu istotu, ktorú sudca dosahuje na základe slobodného hodnotenia dôkazov, preto nemožno označiť za rýdzi výsledok sylogizmu, ale skôr možno hovoriť o aplikovaní jeho kognitívnej schopnosti analyzovať vnútornú podstatu reality, ktorá sa často vzpiera čisto diskurzívnej logike bežného rozumu.¹²² Práve z toho dôvodu musí byť morálna istota prioritne založená na rozume, čo potvrdzuje katolícku náuku o tom, že viera a rozum nie sú antagonistami, ale nevyhnutne prepojenými prvkami.¹²³ Práve v tomto kontexte je nevyhnutné oceniť súčasný stav kánonického procesného práva umožňujúceho rozhodovať sudcovi podľa zásady voľného hodnotenia dôkazov, na základe čoho môže využívať svoj

¹²⁰ Porov. PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturalne filary teleologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 224. Ako zaujímavosť možno spomenúť, že Pius XII. navrhol pojem morálnej istoty ako štandard aj pre vynášanie rozsudkov v štátnom práve. Bližšie k tejto problematike pozri GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtášáka, 1999, s. 9.

¹²¹ Porov. Summa theologiae 2,2, q. 18, a. 1. Uvedené možno vztiahnuť aj na analyzované reformy z roku 2015, keď sudca musí osobitne zvážiť prijatie svedectva od jediného svedka v kontexte rozhodujúceho dôkazu. Z toho dôvodu väčšina kánonistov zdôrazňuje, že výsledok uvedenej reformy nemožno v žiadnom prípade kvalifikovať v zmysle zavedenia nového kánonickoprávneho pravidla. Porov. ADAMCZEWSKI, K. K.: Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle *Testis Unus Testis Nullus*. In *Religions*. Vol. 14 (2023), No. 3, s. 2 a 6.

¹²² Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 317.

¹²³ Porov. HAHN, J.: Moral Certitude: Merits and Demerits of the Standard of Proof Applied in Roman Catholic Jurisprudence. In *Oxford Journal of Law and Religion*. Vol. 8 (2019), s. 318.

intelekt a schopnosti získané štúdiom i skúsenosťami. Napriek tomu však možno najdôležitejší verejný záujem stotožniť s požiadavkou, aby formálnoprávna skutočnosť zodpovedala objektívnej skutočnosti, historickej a ontologickej pravde, na základe čoho možno hovoriť o nevyhnutnosti prioritného sledovania *favor veritatis*.¹²⁴ Uvedený apel napokon nachádza svoju reflexiu aj v kánonickoprávnom princípe vynášania súdneho rozsudku na základe morálnej istoty získanej *ex actis et probatis* a vyhodnotených sudcom v jeho svedomí.¹²⁵ Práve tá totiž na jednej strane apeluje na nevyhnutnosť vyhýbania sa škodlivému formalizmu, avšak na strane druhej rovnako nežiaducemu subjektivismu.¹²⁶ Predmetný inštitút tak neimplikuje rýdzo subjektívne rozhodnutia, ale smeruje k objektívnym záverom založeným na vecných skutočnostiach a dôkazoch, ktoré možno navyše opätovne preskúmať v odvolacom konaní.¹²⁷ Z toho dôvodu by napätie medzi procesným formalizmom a slobodným a svedomitým hodnotením dôkazov nikdy nemalo vyústiť do nespravodlivého rozsudku, ale sudcu malo viesť k starostlivému dopĺňaniu dôkazov a svedectiev a ich svedomitému a komplexnému zhodnocovaniu.¹²⁸

¹²⁴ Bližšie k tejto problematike pozri PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturalne filary teologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 227. Z teologického hľadiska musí právo Katolíckej cirkvi zodpovedať morálnym a ontologickým skutočnostiam, keďže prostriedky milosti majú v Cirkvi podobu inštitucionalizovaných skutočností. Porov. ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 42.

¹²⁵ Porov. GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 6.

¹²⁶ Porov. PASTWA, A.: *Favor matrimonii i certitudo moralis* (kan. 1608 § 4) – strukturalne filary teologii procesu o nieważność małżeństwa. In *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny*. Vol 54 (2011), No. 1–2, s. 221.

¹²⁷ Porov. KAŠNÝ, J.: Mravní jistota jako princip soudního rozhodnutí. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), No. 2, s. 124–125. Z toho dôvodu sa sudcom odporúča tento postup: 1) špecifikovanie a overenie všetkých hypotéz ustanovených na základe objektívnych dôkazov; 2) získanie povedomia o objektívnej pravde, bez vylúčenia opačného záveru; 3) posúdenie opačného záveru. Porov. ADAMCZEWSKI, K. K.: Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle *Testis Unus Testis Nullus*. In *Religions*. Vol. 14 (2023), No. 3, s. 2.

¹²⁸ K tomu prispieva aj počet pozitívnych kánonickoprávnych inštitútov, ktoré prispievajú k tomu, aby sa predišlo rozporu medzi tým, čo sudca pozná ako súkromná osoba, a tým, čo vyplýva zo súdnych spisov a dôkazov. Porov. ERDŐ, P.: Morálna istota sudcu. In *Ius et iustitia. Acta VII. symposii iuris canonici anni 1997*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 43 a GROCHOLEWSKI, Z.: *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*. Spišská Kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1999, s. 28¹⁰¹.

JCDr. Ondrej Marek,
Rotálny advokát

Zisťovanie osobnej biografie manželských stránok v dôkazovej fáze procesu neplatnosti manželstva

1. Princíp hľadania pravdy a súdne vypočúvanie

Otázky, ktoré sa dotýkajú neplatnosti manželstva na pôde kánonického práva sú neustále aktuálne. Aj napriek mnohým výkladom právnej náuky, či skúsenostiam súdov s každodennou súdnou praxou, predsa len sa vynára množstvo nových argumentov, ktoré by mohli byť predmetom záujmu kánonistov ponúkajúc tak svoje závery nie len pracovníkom cirkevných súdov, ale aj osobám, ktoré sa podieľajú na príprave mládeže a snúbencov na manželstvo. Medzi také argumenty patrí nepochybne aj otázka dôležitosti rekonštrukcie biografie manželských stránok počas dôkazovej fázy procesu neplatnosti manželstva.

Ak skúmame otázku o platnosti manželstva, tak podľa aktuálneho rozhodnutia zákonodarcu, aj napriek reforme manželského procesného práva, jedinou cestou je súdna cesta k vyhláseniu neplatnosti manželstva. V prípade verejného dobra, akým zväzok muža a ženy je, ani terajší zákonodarca neumožnil pojednávať neplatnosť manželstva administratívnou cestou, a to aj z dôvodu maximálnej ochrany samotnej pravdy o posvätnom zväzku, čo pápež František potvrdzuje v najnovšom príhovore prelátom Rímskej Roty¹.

¹ Porov.: FRANCISCUS PP., *Discorso del Santo Padre Francesco alla Rota Romana*, 25.gennaio 2024, in: <https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2024/january/documents/20240125-inaugurazione-rot-romana.html>

Aj keď sa nachádzame pred možnosťou voľby skráteného, či riadneho súdneho konania, predsa len vždy hovoríme o súdnom procese so všetkými jeho charakteristikami. Okrem toho, že tu máme záujem žiadateľa, tak je tu právo pozvanej stránky, žalované je manželstvo a to, čo je podstatné v žiadosti, či už jednej alebo oboch stránok, tak je domáhanie sa spravodlivosti pred samotným sudcom. Akonáhle je súdnym vikárom prijatá žiadosť a je rozhodnuté o tom aká súdna cesta sa použije či riadna alebo skrátená a je citovaná druhá strana, začína súdny proces so všetkými svojimi “*solemnitatis*”. Základné východisko pre správny a spravodlivý súdny proces je teda to, čo poznáme “*normae sunt servandae*”, no nie v zmysle čistého legalizmu. Cieľom procesu v kánonickom práve nie je len zachovanie procesných noriem, aby sme neriskovali neplatný rozsudok. Dôležité pri nestrannej aplikácii práva je neustále pamätať, že základným cieľom každého súdneho procesu je hľadanie objektívnej pravdy, ktorá je povýšená nad pravdu subjektívnu, ale aj procesnú, či formálnu². K tomuto hľadaniu objektívnej pravdy nie je povolaný len sudca, ale všetci, ktorí sú súčasťou dynamiky súdneho procesu³. Cieľom reformy manželského procesného práva nie je napomáhanie nulite manželstva, ale zrýchlenie vymožitelnosti spravodlivosti, nakoľko mnohé osoby žijú roky v neistote o právnom stave svojho manželstva, čo samozrejme vo veľkej miere má vplyv aj na svedomie samotných manželov⁴.

Vo fáze dokazovania je jedným z právnych prostriedkov, ktorý napomáha hľadaniu pravdy tzv. vypočúvanie stránok, svedkov, či súdnych znalcov. Dôkazová fáza procesu je najdôležitejšou, pretože jej výsledky a síce získané dôkazy sú základom pre zostavenie samotného rozsudku, ktorému predchádza nadobudnutie morálnej istoty *ex actis et ex probatis*. Rekonštrukcia faktov, ktoré sa môžu stať dôkazmi je neodmysliteľnou súčasťou súdneho procesu. Nesúdime idey, ale posudzujeme fakty. Je povinnosťou sudcu vyšetriť veci tak, aby historické fakty vyšli na svetlo. Právny prostriedok, ktorý napomáha zozbieraníu dôkazov, okrem dokumentov a znale-

² Porov.: M.J. ARROBA CONDE, *Diritto processuale canonico*, Rím 2006, ss. 40–41.

³ Porov. aj FRANCISCUS PP., *Discorso del Santo Padre Francesco alla Rota Romana*, 27. gennaio 2022, in <https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2022/january/documents/20220127-rotaromana.html>

⁴ FRANCISCUS PP., *Discorso del Santo Padre Francesco alla Rota Romana*, 27. gennaio 2022

kých posudkov, je súdne vypočúvanie. Samotný výraz „vypočúvanie“ naznačuje, že sa jedná o určitú formu stretnutia, kde jednotliví aktéri, ktorí majú svoje pozície jasne definované, konajú priamo a dialekticky s cieľom získať spoločný výsledok, ktorým v prípade procesu je dôkaz o existencii určitých faktov, ktoré môžu mať silu dôkazu. Prívlastok súdne, kvalifikuje samotné vypočúvanie, nakoľko je prevádzané v posudzovaní s cieľom legitímneho zhromaždenia dôkazov, zachovávajúc procesné normy. Špecifickosť vychádza z toho, že sa koná pred sudcom a je vedené sudcom. V súdnom vypočúvaní ide o priamy dialóg medzi sudcom, ako aktívnym subjektom, a tým, kto je vypočúvaný (stránky, svedkovia, znalci), ako subjektom pasívnym, kde predsa len obaja majú byť aktívni a súčinní v hľadani pravdy, aj keď otázky kladie sudca⁵. Je to jeho nezameniteľná úloha ba povinnosť, ktorú kánon 1530 KKC definuje nasledovne:

„Aby sudca lepšie zistil pravdu, vždy môže stránkam klásť otázky, ba musí na žiadosť stránky alebo na dokázanie skutočností, ktoré z hľadiska verejného záujmu má byť mimo pochybností“.

V procesoch vyhlásenia neplatnosti manželstva je v hre verejné dobro, ktorým je zväzok medzi mužom a ženou. *In dubio standum est pro matrimonio*⁶, tak znie dikcia zákonodarcu. Práve prezumpcia platnosti manželského zväzku chráni samotné manželstvo aj v prípade, že už manželia *de facto* spolu nežijú, alebo majú za sebou civilný rozvod a nové civilné manželstvo. Správne formulovanie otázok, napomáha rekonštruovať skutočnosti tak, aby nabrali silu faktov, ktorými je možné dokázať, že manželstvo vôbec nevzniklo.

Prv než sudca pristúpi ku kladeniu otázok, tak je nevyhnutné, aby preveril totožnosť stránky alebo svedka. Za normálnych okolností sa predvolaný identifikuje nejakým verejným dokumentom, ako napríklad občiansky

⁵ G. CABERLETTI, *L'esame giudiziale* (art. 162-176). In AAVV. *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l'istruzione "Dignitas Connubii"*, Coll. *Studi giuridici LXXVII*, 321-342, ss. 231-322. Viac o vypočúvaní zo strany sudcu a vypočúvaní svedkov viď: A. GAUTHIER, O.P. *La prova testimoniale nell'evoluzione del diritto canonico*, in AaVv. *I mezzi di prova nelle cause matrimoniali secondo la giurisprudenza rotale*, Coll. *Studi giuridici XXXVIII*, 49-69, 65

⁶ Porov. Kán. 1060 KKC.

preukaz⁷. Pri vypočúvaní svedkov je dôležité zistiť v akom sú vzťahu so stránkami procesu, či sú alebo nie sú príbuzní, ako dlho sa poznajú. To všetko napomôže zhodnotiť v konečnom dôsledku dôveryhodnosť svedkej výpovede alebo môže objasniť aj to, prečo svedok niektoré skutočnosti nevníma ako závažné, alebo ich vôbec nepovažuje za podstatné a teda o nich ani nehovorí⁸. Úlohou sudcu je okrem iného rozlíšiť pozíciu stránky, či svedka a ich prípadnú zaujatosť. Nesmie sa zabudnúť ani na to, kedy – v akom čase vypočúvaná osoba získala informácie o skutočnostiach, ktoré sa môžu stať právnymi faktami⁹. To, čo sa ukazuje v súdnej praxi občas ako závažný problém je to, že niektoré osoby klamú aj pod prísahou, ktorej cieľom by malo byť ošetrovanie pravdivosti výpovede. Sudca teda vyhodnocuje nie len vierohodnosť stránky, či svedkov na základe svedectiev iných, ale aj pravdivosť výpovedí osôb, ktoré sú vypočúvané.

V súdnom procese prináleží sudcovi predkladať otázky vypočúvaným osobám a môže mať k dispozícii tzv. *articuli argumentorum*, alebo body, na ktoré sa bude stránok alebo svedkov pýtať. V tejto súvislosti netreba zabúdať na vôľu zákonodarcu, ktorý priznáva právo stránkam, advokátom, či promótorovi spravodlivosti alebo obhajcovi zväzku predkladať body otázok, podľa ktorých má byť stránka vypočutá¹⁰. Táto možnosť, ktorú stránky a ich advokáti majú je stále právom a nie povinnosťou. V prípade advokáta, by sme predsa len mohli hovoriť aspoň o morálnej povinnosti, ktorá vyplýva z jeho mandátu. Advokát je osoba, ktorá háji záujmy jednej zo stránok sporu, a preto je žiadúce, aby aktívne vstupoval do procesu a nie len pri zostavení obrany, ale aj vo fáze vyšetrovania tým, že ponúka okruhy otázok, podľa ktorých mám byť stránka vypočutá. Predpokladá sa, že advokát pozná svojho mandanta, okolnosti pred a po sobášii, ako aj fakty, ktoré je potrebné v zmysle kritéria hľadania pravdy priniesť na svetlo.

⁷ Kán. 1540 § 2 KKC hovorí: „Verejné občianske doklady sú tie, ktoré sa za právne považujú podľa zákonov každého jednotlivého miesta“.

⁸ Porov. Kán 1563 KKC, a PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Instructio Dignitas Commubii*, Città del Vaticano 2005, art. 168.

⁹ *Iurisprudentia Rímskej Roty kladie dôraz na to odkiaľ má svedok informácie (zdroj informácií) a kedy informácie získal*. Porov.: *Coram Munnucci*, 27. Iulii 1931, in *RRDec.*, vol. XXIII, p. 327, n 4; *Coram Guglielmi*, 11. Iunii 1932, in *RRDec.*, Vol. XXIV, 221-222, n. 18.

¹⁰ Porov. Kán 1533, kán. 1552 § 2 KKC

Využiť právo na predloženie otázok je službou pravde, ktorú počas procesu majú povinnosť hľadať všetci.

Za účelom zhromaždenia dôkazov zákonodarca s určitou pastoračnú múdrosťou ale aj právnou starostlivosťou stanovuje charakteristiky otázok, ktoré by mali byť¹¹:

- a) krátke a nemajú obsahovať viac elementov. Krátkosť otázky netreba vykladať v rigidnom zmysle a už vôbec nie vo svetle toho, že zasadanie má byť krátke. Keď sa hovorí o krátkosti otázok, myslí sa skôr na obsah a konkrétnosť otázky, aby ten kto má odpovedať pochopil, čo je podstatu argumentu. Je potrebné sa vyvarovať zložitosti formulácie otázky, pretože ak sa spojí viacero tematických okruhov v tej istej otázke, tak sa riskuje, že vypočúvaná osoba sa v tematike stratí a nejaký dôležitý fakt v záujme kauzy nevyjde na svetlo. Dôsledkom čoho vznikne prázdne miesto v zbierke dôkazov.
- b) musia byť prispôbené schopnosti vypočúvanej osoby chápať veci a pochopiť súvislosti. Je nevyhnutné brať ohľad na to v akej kultúre človek rástol, aká je jeho psychologická disponovanosť v danom momente. Vypočúvaná osoba by mala odpovedať pokojne a samozrejme pravdivo s ohľadom na hľadanie pravdy. Prax súdov je taká, že zväčša pre všetkých svedkov sa používajú tie isté otázky. Niekedy sa však ukazuje, že svedkovia otázkam nerozumejú. Jedna vec je pýtať sa na schopnosť subjektu uvažovať a racionálne myslieť, či simulovať niečo, druhá vec je, či konkrétna osoba je schopná rozumieť obsahu otázky, pochopiť a vyjadriť svoj názor.
- c) nemajú byť úskočné, zákerné, naznačovať odpoveď, ktorú očakáva ten kto vedie vypočúvanie. Za touto požiadavkou je cítiť, že zákonodarca chce garantovať rešpekt voči vypočúvanej osobe, ale aj voči hľadanej pravde. Sudca nesmie tlačiť stránku alebo svedka do už vopred pripravenej schémy argumentov, ale v spravodlivosti a rozvážnosti má viesť

¹¹ Kán. 1564 KKC špecifikuje požiadavky na otázky predkladané svedkom, no aplikujeme túto normu aj v súvislosti s vypočúvaním stránok v zmysle kán. 1534 KKC.

špecifický dialóg, ktorým je súdne vypočúvanie nezabúdajúc, že jeho *munus* je „*cuate procedere... in exercenda potestate moderationis probationum*“¹²

- d) Majú byť vzdialené od akejkoľvek urážky¹³, čo je požiadavkou vyplývajúcou z dôstojnosti každej osoby. Ak by vypočúvaná osoba cítila psychologický nátlak, alebo nepohodu, mohlo by to v značnej miere ovplyvniť to, aby sa vyjadrila ako chce, ako to cíti. Aj v tomto prípade by hľadaná pravda mohla ostať zahmlenou.
- e) Majú sa vzťahovať na kauzu o ktorú ide. Okruh otázok, ktoré sudca predkladá vypočúvaným osobám, reflektuje okruh kontroverzie alebo presnejšie povedané jednotlivé tituly neplatnosti manželstva, ktoré boli stanovené v *listis contestatio*¹⁴.

2. Zisťovanie biografie stránok

Vzhľadom na špecifickosť manželského procesu je neustále dôležité pripomenúť, že sudca vynáša rozsudok o stave osôb. Adresátni rozsudku sú teda v prvom rade manželia – muž a žena, ktorí spoznajú pravdu o svojom spoločenskom stave, ktorým je ich manželstvo. Pre správne posúdenie manželskej kauzy je nevyhnutné mať na zreteli, že pred sudcom sú ľudské bytosti, so svojou históriou a charakterom. V manželskom procese sa nepriznáva právo na majetok, či dedičstvo, ale vynášajú sa súdy, ktoré sa dotýkajú človeka v jeho najhlbšej podstate. Ide totiž o to, či došlo k tomu, že dvaja sa stali jedným telom, alebo nie, či sú tak spojení, že ich žiadna ľudská moc nemôže rozdeliť¹⁵, alebo nie sú v takom spojení. Aj keď je v manželských procesoch žalované manželstvo, predsa len stránkami v spore sú konkrétni ľudia, ktorí s daným manželstvom majú osobnú skúsenosť. Nemôžeme predpokladať, že budú imúnni voči tomu, čo všetko sa stalo. Aj z tohto dôvodu sú procesy vyhlásenia neplatnosti manželstva veľmi

¹² *Coram Stankiewicz, decreto diei 12 Martii 1987, in RRDec. Vol V, s 45, n 3.*

¹³ **Nebezpečenstvo urážky svedka môže vzniknúť aj na základe otázok advokáta jednej zo stránok.** Porov. F. GIL DE LAS HERAS, *Commento al can. 1564 in: AAVV, Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico, vol. IV/2, EUNSA, Pamplona, p. 1372.*

¹⁴ Porov. G. CABERLETTI, *Lesame giudiziale* (art. 162-176), 335-337.

¹⁵ Porov. **Kán. 1141 KKC.**

citlivou záležitosťou. Určite nie len preto, že ide o častokrát zlyhanie osôb v konkrétnom vzťahu, ale aj kvôli tomu, koľko zranení si títo ľudia nesú ako dôsledok svojej voľby vstúpiť s konkrétnym človekom do manželstva, ktoré sa časom rozpadlo. Rešpektovať ľudskú dôstojnosť, a to obzvlášť stránok, ktoré sú najviac zasiahnuté katastrofou stroskotania vzťahu, je predpokladom k tomu, aby ten, kto vedie vypočúvanie mal záujem o konkrétnu ľudskú skúsenosť, osobnú interpretácia okolností a všetkých skutočností, ktoré môžu nabrať silu dôkazu pre vyhlásenie manželstva za neplatné. Je teda zjavné, že primát pravdy a dôstojnosti osoby je v kánonickom manželskom procese naozaj prvorady¹⁶.

Vychádzajúc zo spomenutých predpokladov je možné sa nie len domnievať, ale aj tvrdiť, že zisťovanie skutočností, ktoré sú spojené s biografiou stránok v manželskom procese vyhlásenia neplatnosti manželského zväzku, je podstatným elementom samotnej procedúry získavania dôkazov počas prvej procesnej fázy. Ak už aj samotná právna veda berie v úvahu výsledok moderných vied, ktoré študujú človeka v jeho komplexnosti, či už antropológia, psychológia, psychiatria, sociológia, filozofia alebo iné, tak nie je nič zvláštne, ak sa o to snaží aj súdnictvo, ktorého úlohou je aplikácia právnej normy na konkrétny prípad. V konečnom dôsledku bola to prax Apoštolského Tribunálu Rímskej Roty, ktorá časom dala základ pre normatívne ukotvenie niektorých nových titulov neplatnosti manželstva obsiahnutých v Kódexe Kánonického Práva z roku 1983, a to zvlášť pri hypotézach o neschopnosti subjektu uzavrieť platné manželstvo¹⁷.

V otázke zisťovania biografie stránok ako aj iných dôkazov aj samotná inštrukcia *Dignitas Connubii* pripomína a ukladá sudcovi úlohu pristúpiť vo fáze dokazovania k vypočutiu stránok s cieľom čo najdôkladnejšie poznať pravdu¹⁸. Súdne vypočúvanie stránok a svedkov je aktom vedomia, poznania a vôle, čiže je typickým právnym aktom a predpokladá, že stránka

¹⁶ Pozri: C. IZZI, *Primato della verità e della dignità della persona nel processo matrimoniale canonico*, Coll. *Quaderni Appollinaris* 22, Città del Vaticano 2015.

¹⁷ Porov kán. 1095 KKC. Pre bližšie štúdium vývoja jurisprudencie a normatívy: M. ONDREJ, *Elementi storici sulla formulazione del can. 1095 CIC e divisione sistematica*, in *Adnotatio Iurisprudentiae. Akta IV symposia Kanonického Práva, Supplementum 5, Brno 2020, 17-34.*

¹⁸ Porov. DC art. 177.

je schopná myslieť a chcieť, je si vedomá toho čo urobila, čo vnímala, čo práve robí a čo hovorí. Správne fungovanie rozumu a vôle vypočúvaného subjektu je nevyhnutné k tomu, aby šlo o skutočný právny akt, ktorý prinesie na svetlo také fakty, ktoré budú môcť byť prijaté medzi dôkazy. Ak sa sudca chce dopytovať na biografii stránok, musí si byť istý, či ten, kto je vypočúvaný dostatočne užíva fakultu rozumu a vôle¹⁹.

Zisťované okolnosti a fakty biografie stránok, potrebné pre komplexné posúdenie kauzy môžeme rozdeliť do viacerých oblastí v závislosti od jednotlivých období vývinu osobnosti, ktoré popisuje aj samotná psychológia²⁰. V konečnom dôsledku ide o získanie dôkladnej anamnézy stránky nie len vo vzťahu k subjektom žijúcich v jej okolí, a to ako sa podieľali na formácii alebo deformácii osobnosti, jej schopnosti myslieť a chcieť počas jej vývinu a dozrievania v detstve, adolescencii, rannej dospelosti, ale aj o sledovanie prítomnosti prípadných odchýlok konkrétneho subjektu v procese jeho poznania, kritického myslenia a vôle vo vzťahu k podstatným vlastnostiam manželstva, a síce nerozlučiteľnosti a vernosti, ako aj k tomu, čo manželstvo je ako *totius vitae consortium ad bonum coniugium atque ad proles generationem et educationem ordinatum*²¹.

Úlohou sudcu pri zisťovaní biografie stránok nie je suplovať úlohu znalcov napr. v oblasti psychológie, ktorí využívajú svoje metódy a postupy, aby došli k nejakému záveru o pôvode, intenzite, trvaní, či možnosti liečby nejakej anomálie z hľadiska psychológie. Sudca zbiera dôkazy o biografii stránky s cieľom získať ucelený pohľad na to, čo predchádzalo tomu, že subjekt pri uzatváraní manželstva alebo nebol schopný uzavrieť manželstvo, alebo že jeho súhlas trpel nejakou vadou. Je pochopiteľné, že dobre

¹⁹ Je zbytočné vypočúvať niekoho kto sa už roky nachádza v psychiatrickej liečebni z dôvodu vážnej psychickej choroby, či bol pozbavený svojprávnoti. Ibaže by niektorá zo stránok spochybnila túto neschopnosť konkrétnej osoby, čo by bolo nevyhnutné verifikovať.

²⁰ Porov. C. BARBIERI – A LUZZAGO – L. MUSSELLI, *Psicopatologia forense e matrimonio canonico*, Coll. *Studi giuridici LXVII*, Città del Vaticano 2005; G. ZUANAZZI, *Psicologia a psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*, Coll. *Studi giuridici XCIII*, Città del Vaticano 2013

²¹ Porov. kán 1055 KKC. „*Totius vitae consortium* indikuje podstatu manželstva a zahŕňa dobro manželov a plodenie i výchovu detí. Oba ciele manželstva sú na tom istom stupni dôležitosti, nakoľko autonómne budujú podstatný prvok inštitútu manželstva“. M. ONDREJ, *La responsabilità nella preparazione giuridico-pastorale al matrimonio canonico*, Coll. *Corona Lateranensis* 80, Città del Vaticano 2017, s. 93.

urobené vyšetrovanie môže vo veľkej miere napomôcť znalcovi k tomu, aby po prípadnom vyšetrení stránky mohol dôjsť ku konkrétnemu záveru v znaleckom posudku, ktorý sa v konečnom dôsledku stane po prijatí sudcom ďalším dôkazom. Mozaika rozsudku sa tak stáva komplexnejšou aj vďaka dobre zostavenej biografii.

Za zmienku stojí aj situácia, kedy sa niektorá zo stránok²², nedostaví na prehliadku s cieľom znaleckého skúmania a znalec má za úlohu urobiť skúmanie zo spisov²³. V tomto prípade sú získané údaje o biografii stránky podstatným zdrojom pre prácu znalca. Čím viac informácií o biografii stránky má k dispozícii, o to skôr sa vo svojom hypotetickom náčrte osobnosti dokáže priblížiť skutočnosti o danom subjekte. Samozrejme, že v prípade znaleckého skúmania *ex actis* znalec prichádza k svojim záverom na základe lektúry celého spisového materiálu a nie len biografie stránky.

Základné biografické údaje zhromažďované v dôkazovej fáze procesu môžu pochádzať z viacerých okruhov, na ktoré sa sudca môže pýtať nie len stránok ale aj svedkov. Medzi najrelevantnejšie sa môžu považovať:

a) Rodinné prostredie

Nepochybne ešte aj dnes je rodina najväčším bohatstvom spoločnosti, tá môže existovať len vďaka tomu, že tu je rodina, ktorá prináša na svet deti²⁴. Príprava na manželstvo začína v rodine. To spomenul už aj pápež Ján Pavol II vo *Familiaris consortio*²⁵, kde vyzdvihuje úlohu rodiny pri vzdialenej príprave detí na ich budúce manželstvo. O úlohe rodiny píše aj pápež František vo svojej apoštolskej exhortácii *Amoris laetitia*²⁶. Úlohu vychovávať deti na seba

²² Deje sa to zvlášť v prípadoch kedy pozvaná stránka nespolupracuje. V prípade neprítomnosti stránky je možné urobiť znalecký posudok na základe spisov

²³ Viac o **hodnote** skúmania zo spisov viď: R. PALOMBI, *La prova del difetto di uso di ragione e del difetto di discrezione di giudizio*, in AaVv. *La prova della nullità matrimoniale secondo la giurisprudenza della Rota Romana*, Coll. *Studi giuridici XCI*, Città del Vaticano 2011, 125-168, 135-137. Cfr. V. PALESTRO, *Le perizie*, in AaVv. *I mezzi di prova nelle cause matrimoniali secondo la giurisprudenza rotale*, Coll. *Studi giuridici XXXVIII*, Città del Vaticano 1995, 71-92.

²⁴ Porov. M. ONDREJ, *La responsabilità nella preparazione giuridico-pastorale al matrimonio canonico*, 129.

²⁵ Porov. JOANNES PAULUS PP II. **Apoštolská posynodálna exhortácia: Familiaris consortio**, 22. Novembris 1981, in AAS, LXXIV (1982), 81-191, n.66

²⁶ Porov. FRANCISCUS PP, **Apoštolská posynodálna exhortácia: Amoris laetitia**, 19 Matrii

berú rodičia pri krste, no zároveň majú značný vplyv na vývin ich osobnosti a podieľajú sa vo výraznej miere na budovaní ich zrelosti. V rodine sa získavajú prvé návyky, postoje, ale niekedy žiaľ aj patológie. Subjekt, ktorý stojí pred sudcom v pozícii stránky má svoju osobnú históriu a svoj život do chvíle uzavretia manželstva prežil na konkrétnom mieste a v konkrétnom čase. Je podstatné sa pri vypočúvaní pýtať na rodinu pôvodu, aké vládli vzťahy medzi rodičmi, rodičmi a deťmi, či súrodencami navzájom. Či šlo o pokojnú atmosféru, alebo naopak o klímu, ktorá bola plná nepokoja. V tom prípade je žiaduce sa pýtať na príčinu nepokoja v rodine, či to bol alkohol, psychická choroba niekoho, iný hendikep, či nevera zo strany jedného alebo druhého rodiča atď. Netreba zabudnúť ani na prítomnosť psychických chorôb, či iných vážnejších zdravotných ťažkostí v príbuzenstve. Dôležité je popísať ako prípadné negatívne javy v rodine stránka vnímala, ako ich vedela zvládať, či prežívať. Je možné, že ju to poznačilo v jej vnímaní úlohy muža a ženy vo vzťahu akým je manželstvo. V mnohých prípadoch môže ísť o autoritársky štýl výchovy, či dominanciu otca alebo matky. V mnohých rodinách neexistuje právo na vlastný názor, alebo možnosť voľby. Je to otec alebo matka, kto rozhoduje. Niekedy rodičia sú závislí na svojich deťoch a závislosťou na sebe poznačia aj svoje deti, ktoré sa od nich nikdy neodtrhnú a trpia afektívnou nezrelosťou. Jednou z najväčších tragédií pre dieťa je rozvod rodičov. Táto skutočnosť ho nesmierne ovplyvní, a stáva sa, že buď subjekt nie je schopný uzavrieť manželstvo, alebo vstupuje do manželstva simulujúc manželský súhlas. Svojho času aj pápež František vyzýval sudcov, aby pri vyhlasovaní neplatnosti manželstva pamätali aj na dobro detí, ktoré sú výsledkom spojenia dvoch ľudských životov, no poznačené tragédiou rozchodu rodičov. Vyzýva kresťanské komunity a pastierov, aby po vynesení rozsudku sprevádzali nie len stránku, ktorá nesúhlasila s nulitou, ale aj deti, ktoré zo vzťahu pochádzajú²⁷.

Konkrétnych faktov, ktoré môžu súvisieť s rodinou by mohlo byť veľmi veľa. Záleží však od jednotlivého prípadu, ktorý sa práve vyšetruje.

2016, in *L'Osservatore Romano*, sobota 9 aprila 2016, CLVI, n. 81, 4-5; BENEDIKT XVI, *I diritti dell'infanzia*, in PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA (G. GRIECO – M.M. MORCIANO, curr.), *Enchiridion della famiglia a della vita*, Città del Vaticano 212, 277.

²⁷ Porov. FRANCISCUS PP., *Discorso del Santo Padre Francesco alla Rota Romana*, 29 gennaio 2021, in https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2021/january/documents/pa-pa-francesco_20210129_rota-romana.html

Netreba zabudnúť, že v pohľade na tú istú skutočnosť môžu mať členovia jednej rodiny iný názor. To, čo je pre niekoho neakceptovateľné, pre iného sa môže zdať normálnym. Každý má svoju intenzitu prežívania, či vlastnú mieru spracovania nepríjemných skúseností, či vysporiadania sa s minulosťou.

b) Rovesnícke skupiny

Okrem rodiny sa na formácii či deformácii osobnosti podpisujú aj tzv. rovesnícke skupiny. Ide skôr o to, nakoľko sa dokáže konkrétna osoba viac či menej stotožniť s názormi a spôsobom konania určitej skupiny ľudí, ktorých považuje za dôležitých. Partia môže alebo pomôcť k dosiahnutiu zrelosti, alebo človeka ovplyvní na celý život v jeho postojoch a názoroch, ktoré sú v rozpore s kresťanským vnímaním nie len manželstva a rodiny, ale celého bytia, či povolania človeka a zmyslom jeho existencie. Okrem dosiahnutého vzdelania je na mieste sa pýtať stránky, na širšie vzťahy s rovesníkmi, priateľmi, inými ľuďmi, či má priateľov, ako s nimi vychádza, a mnohé iné.

c) Predošlé známosti a intímnosti počas chodenia, neočakávané tehotenstvo.

Do biografie stránok patria aj údaje o prípadných známostiach pred manželstvom. Aj keď sa to môže zdať nepodstatné, no fakt, že mnohí mladí ľudia žijú intímne už na základných, či stredných školách ich môže negatívne ovplyvniť nie len vo vnímaní výlučnosti manželského aktu, ale aj v pohľade na možnosť vyhľadávania neustále nových sexuálnych zážitkov a promiskuity. Dôležité je aj zistiť, či v prípade známosti pred sobášom dochádzalo k intímnostiam, a či to bolo prvá sexuálna skúsenosť, len s daným partnerom alebo snáď tam bola i paralelná známosti, hoci len charakteru flirtu. Okrem iného neočakávané tehotenstvo je tak závažná okolnosť zo života stránok, že nemôže ostať bez pozornosti sudcu²⁸. Ako stránka reaguje, keď sa to dozvie, ako reaguje partner, ako reaguje rodina, aké riešenie situácie si pár zvolí, alebo či snáď nie sú to rodičia, ktorí rozhodnú o tom, že riešením neočakávaného tehotenstva bude sobáš. Za zmienku stojí, či neuvažoval niekto o potrate alebo sa o to žena nepokúsila. Častokrát voľba manželstva s otcom dieťaťa je jediným riešením,

²⁸ FRANTIŠEK PP., *Motu Proprio: Mitis Iudex Dominus Iesus, 15 Martii 2015*, in AAS, LLV, 958-967.

ktoré žena vidí, a to častokrát aj z ohľadu na rodinu svojho pôvodu, či širšie spoločenské okolie.

d) Zdravotný stav

Pred vstupom do manželstva by mali stránky poznať vzájomne svoj zdravotný stav. V procese vyhlásenia manželstva za neplatné sa sudca na to musí pýtať. Ak tam bola prítomná nejaká choroba, či už psychického alebo somatického pôvodu, je nevyhnutné rekonštruovať to, ako ovplyvňovala kvalitu manželského život. Podstatným faktorom je akceptovanie choroby, či už chorým alebo jeho partnerom, alebo ako ju subjekt znáša, ako ovplyvňuje jeho myslenie, rozhodovanie, vôľu konanie a budovanie vzťahov s partnerom i okolím.

e) Svetonázor a prítomnosť viery

To, čo patrí do osobnej biografie stránky, tak je aj jej svetonázor, či prítomnosť viery v čase pred uzatvorením manželstva ako aj v čase sobáša²⁹.

V dnešných časoch sme konfrontovaní narastajúcim počtom pokrstených, ktorí síce žiadajú manželstvo, ale prakticky nie sú veriaci. Otázka prítomnosti viery a prípadne vplyv na platnosť manželstva je v strede záujmov právneho bádania. Nie len Benedikt XVI ale ja František poukazuje na nevyhnutnosť skúmania tohto argumentu. Nateraz sa obmedzíme len na to, aby sme poukázali, že do ucelenej biografie stránky, ktorá je pokrstená, patrí aj to, ako praktizuje svoju vieru, či vôbec bol v čase uzatvárania manželstva prakticky veriacim, a ako vnímal požiadavky kresťanského manželstva.

Je potrebné, aby počas súdneho vypočúvania vyšlo najavo aký svetonázor stránka zastávala, s akým myšlienkami a názormi sa stotožňovala a v akej intenzite im pripisovala dôležitosť. Sudca sa musí pýtať, či rozhodnutie

²⁹ Je úlohou kňaza, ktorý je zodpovedný za prípravu na manželstvo a zvlášť farára, aby v zmysle kán. 1066 KKC urobil predmanželské šetrenie, či snád niečo neprekáža platnosti zamýšľaného zväzku *Viac k danej téme: M. ONDREJ, Urgenze e prospettive pastorali e giuridiche emergenti nella preparazione al Matrimonio canonico oggi, in Apollinaris XCI, vol 2. Città del Vaticano 2020, 545-595.*

pre sobáš bolo slobodné a úprimné. Zaujíma nás, či vôľa kontrahenta sobášiť sa bola v zhode s prirodzenosťou, cieľmi, a podstatnými vlastnosťami manželstva ako je nerozlučiteľnosť a vernosť. V súvislosti od stanovených titulov nulity je potrebné vyšetriť aj schopnosť kontrahenta pre uzatvorenie manželstva, preveriť či v úmysle neboli sú prítomné nejaké rezervy, podmienky, či nešlo o manželský súhlas z donútenia.

Z toho čo bolo doposiaľ povedané, tak je možné usúdiť, že v dôkazovej fáze je potrebné získať ucelenú biografiu nie len v kauzách, ktoré pojednávajú o neschopnosti kontrahenta uzavrieť manželstvo z dôvodov obsiahnutých v kán. 1095 KKC. Biografia nám môže pomôcť odhaliť príčiny simulácie alebo predstierania manželského súhlasu, kde kontrahent z neho vylučuje podstatný element nerozlučiteľnosti alebo vernosti, detí či samotné dobro manželov pozitívnym úkonom vôle. Mentalita rozvodovosti napomáha klamnému presvedčeniu, že manželstvo možno kedykoľvek rozlúčiť, a preto dôkladne zozbierané fakty o biografii stránky môžu pomôcť pochopiť dôvod mylného úsudku ktorý determinuje vôľu. V neposlednom rade v kauzách, ktoré hovoria o strachu je nevyhnutné aby vyšli najavo fakty zo života toho, kto trpí strachom a preto si volí manželstvo, ale aj o živote toho, kto strach spôsobuje. Nexus causalis medzi voľbou manželstva a reverenciou voči osobe rodiča či inej autority je potom evidentný.

3. Zhodnocovanie biografie stránok

Aj keď je predmetom záujmu zisťovanie biografie stránok v dôkazovej fáze procesu manželskej nulity, predsa len sa žiada poukázať na niektoré skutočnosti, ktoré môžu vzniknúť na základe toho, že vo spisovom materiály po zozbieraní dôkazov si určité fakty z biografie stránok protirečia. Netreba zabúdať, že sú to informácie so života stránok, o ktorých môžu jednak stránky ale aj svedkovia hovoriť ináč. Dôvodom odlišností interpretácie historických faktov nemusí byť len úmysel zakryť pravdu, tobôž vedome klamať, ale príčinnou je častokrát iné vnímanie tej istej skutočnosti. Netreba podceňovať fakt, že najviac zasiahnutý nejakou životnou realitou je práve subjekt a teda jeho prežívanie a vnímanie konkrétnych okolností v jeho živote je pre správne posúdenie kauzy podstatné. A to aj v súvislosti s tým, že dnes už vyhláseniu stránky môže byť prisúdená sily plného dôkazu, čo pred reformou manželského procesu nebolo možné³⁰.

³⁰ Porov. kán 1678 § 1 KKC.

Zhodnocovanie všetkých zozbieraných dôkazov vo fáze rozhodovania je úlohou sudcu. *Ex actis et ex probatis certitudo moralis erui debet*³¹ – morálna istota, potrebná na vyhlásenie neplatnosti manželstva pramení práve zo správneho zhodnotenia právnych aktov a dôkazov.

Ako hovorí pápež František:

„Úloha súdiť často nie je jednoduchá. Dosiahnutie morálnej istoty o neplatnosti, prekonanie domnienky platnosti v konkrétnom prípade, predpokladá uskutočnenie rozlišovania, ktorému je podriadený celý proces, najmä predbežné vyšetrovanie. Toto rozlišovanie predstavuje veľkú zodpovednosť, ktorú vám Cirkev zveruje, pretože výrazne ovplyvňuje životy jednotlivcov a rodín. K tejto úlohe musíte pristupovať s odvahou a jasnosťou, ale predovšetkým je nevyhnutné spoľahnúť sa na svetlo a silu Ducha Svätého“³².

Pápež ďalej pripomína, že objektívnosť rozlišovanie predpokladá, že sudca je slobodný od predpojatosti tak pre ako aj proti vyhláseniu nulity. Sudca k rozlišovaniu potrebuje dve čnosti a to *“prudenza e giustizia”* (opatrnosť/rozhľadnosť a spravodlivosť)³³.

Proces rozlišovania je potrebné uplatňovať aj vo vzťahu k faktom, ktoré vychádzajú na povrch z biografie stránok. Zvlášť rozvážne treba posudzovať jednotlivé interpretácie historických faktov, ponúkané stránkami procesu alebo ich svedkami. Nepochybne svedecké výpovede a ich pozorovania alebo *asservationes* môžu (spolu s klinickou dokumentáciou) *fundamentum totius processus constituunt*³⁴, aj keď platí zásada, že nie je úlohou svedkov prisudzovať právnu váhu faktom o ktorých hovoria. Ako na to upozorňuje jedna coram Huber: *„testibus vero non competit pondus et*

³¹ Kán 1608 § 1 KKC hovorí o dosiahnutí morálnej istoty potrebnej pre vynesenie rozsudku. Bližšia špecifikácia tejto istoty v manželských procesoch je obsiahnutá v DC art. 247 § 1: *„ad declarandam nullitatem matrimonii requiritur in iudicis animo moralis certitudo de eiusdem nullitate“*

³² FRANTIŠEK PP, *Discorso del Santo Padre Francesco alla Rota Romana, 25 gennaio 2024.*

³³ Porov., FRANTIŠEK PP, *Discorso del Santo Padre Francesco alla Rota Romana, 25 gennaio 2024.* Pápež zároveň pripomína, že rozlišovanie sa robí na kolenách: *„Vždy majme na pamäti toto: rozlišovanie sa robí, na kolenách‘ a sudca, ktorý nevie klačať, by mal radšej odstúpiť“*, dôrazne povedal pápež a dodáva: *„Ste pokorní v modlitbe a prosíte Pána o svetlo, aby ste cítili s Cirkvou? Vraciam sa k tomuto: modlitba sudcu je pre jeho úlohu nevyhnutná. Ak sa sudca nemodlí alebo sa nedokáže modliť, mal by radšej ísť robiť inú prácu“.*

³⁴ *Coram Bruno, diei 12. decembris 1982, in RRDec., LXXIV, p. 650.*

*valorem factorum definire*³⁵. Je úlohou sudcu vyhodnotiť fakty, o ktorých stránky ale i svedkovia hovoria.

Ako názornú ukážku toho, o čom tu pojednávame, môžeme uviesť prípad možných ťažkostí stránky vo vzťahu a komunikácii voči druhej stránke. Uvedieme hypotézu o tom, že kontrahent v čase pred manželstvom nie je schopný pre dôvody výchovy v rodine ako aj pre vnútorné príčiny svojej vlastnej anomálie prejavíť a vyniesť na povrch svoje vnútorné prežívanie v kontexte svojej rodiny, z ktorej pochádzal. Nie sú ojedinelé prípady, že vierohodní svedkovia prehlasujú, že si nevšimli nič anomálne v *ratio essendi et agendi* ich príbuzného, čo nie vždy protirečí prehláseniam stránky, no zároveň svedkovia uvádzajú hlbokú uzavretosť a nekomunikatívnosť, ktorú daný subjekt má voči nim. Významnou v tomto svetle je coram Turnaturi zo dňa 12 júna 2003 affirmatívna pre *incapacitas assumendi ex parte viri actore*, aj napriek tomu, že príbuzní pozitívne opisujú žiadateľa v čase jeho detstva a dospievania³⁶.

Z lektúry daného rozsudku vyplýva, že kauza bola pred Tribunálom Rímskej Roty pojednávaná z dvoch titulov síce z vážneho defektu rozoznávacieho úsudku zo strany muža ako aj z dôvodu jeho neschopnosti vziať na seba podstatné manželské povinnosti. Tretí titul, ktorým sa zaoberala nižšia inštancia, vylúčenie potomstva zo strany ženy nebol predmetom skúmania na Róte.

Z lektúry spisov sudcovia získavajú ucelenú biografiu žiadateľa. Vypovedá on, pozvaná stránka, rodičia žiadateľa a aj jeho sestra. Priznáva, že trpí úzkostno-depresívnou poruchou, dokonca aj užíval lieky. Vo svojej biografii vyzdvihuje skutočnosť, ktorá ho negatívne ovplyvnila na celý život aj vo vzťahu komunikácie s ľuďmi. Išlo o to, že s otcom mal veľmi ťažký vzťah. Otec bol náročný, prísny, užíval vo vzťahu k synovi psychické i fyzické tresty, často až do krvi. Ťažká rodinná situácia v ktorej rástol mu nepomáhali k tomu, aby sa stal zrelou osobnosťou a uvádza aj svoj afektívne dobrý vzťah s matkou, pokiaľ tam nebol prítomný otec. Ako náhle sa otec ukázal matka sa cítila ovládaná a limitovaná správaním otca. V tejto

³⁵ *Coram Huber, diei 4 martii 1998 in RRDec., XC, p. 122, n. 5*

³⁶ *Coram Turnaturi, diei 12 iunii 2003, in RRDec., Vol XCV, 342-350.*

situácii neznesiteľných rodinných podmienok sa zoznámil s dievčaťom, ktoré ho malo rado, cítil prijatie a dokonca bol akceptovaný a prijatý aj jej rodinou, kde sa cítil dobre. Často u nich raňajkoval a večeral. Stretávania sa s dievčaťom bral ako únik z vlastnej rodiny, pretože častokrát sa nedostal ani domov, lebo otec zamkol dvere a mladík spal u príbuzných. Stalo sa však, že dievča neočakávane otehotnelo a jemu sa zrútil svet. Vnímal to ako veľkú psychickú záťaž, bol zmätený a vo veľkých rozpakoch pred otcom. No neskôr sa rozhodol pre manželstvo. V manželstve jeho zdravotné problémy pretrvávali, psychické ťažkosti boli výrazné a ovplyvňovali kvalitu manželstva, ktoré trvalo asi štyri roky.

Pozvaná stránka potvrdzuje informácie o tom, aký ťažký vzťah mal žiadateľ s otcom počas detstva a dospelovania. Vzťahy charakterizovala aj medzi žiadateľom a otcom, ako aj jeho rodičmi ako nestále striedanie sa medzi láskou a nenávisťou, poukázala na chorobnú pripútanosť žiadateľa k svojej matke, ktorú manžel nemal za nič. Zároveň potvrdzuje, že žiadateľ bol veľmi ovplyvniteľný, bola u neho prítomná psycho-afektívna krehkosť až tak, že sa nechal kontrolovať a ovládať. Podľa pozvanej stránky muž celý život žil v podriadení sa a v strachu pred svojím otcom.

Tú istú líniu interpretácie historických faktov biografie žiadateľa priniesla aj svedkyňa - žiadateľova sestra, ktorá popisuje podobne ako aj on situáciu v rodine. Potvrdzuje napäté vzťahy medzi otcom a synom, hovorí o povahe otca, ktorá nediskutoval, vyžadoval a trestal. O bratovi sa vyjadruje, že bol dobrákom, emotívnym človekom, niekedy úzkostlivý, no potreboval podporu človeka, ktorému mohol dôverovať. Vo vzťahu k tehotenstvu sa podľa nej jej brat postavil zodpovedne.

Diametrálne odlišne popisujú biografiu žiadateľa jeho rodičia, ktorí boli svedkami v kauze. Matka hovorí, že syn dostal dobrú kresťanskú výchovu, vedel uvažovať, niekedy bol impulzívny, no stabilný, tvrdohlavý, inštinktívny a veľmi nápomocný každému, mal so mnou vždy dobrý vzťah, mal nejaké diskusie s otcom, ktorý bol trochu prísny, ale mali sa radi. Otec sa o svojom synovi vyjadril o svojom synovi, že tiež v živote uvažoval, bol stabilný niekedy impulzívny, sebavedomý, rozhodný vo tom čo robí, nenechá sa ovplyvniť, je senzibilný citlivý a veľký altruista, štedrý voči tým,

ktorí to potrebujú. Zároveň dodáva, že od syna vyžadoval zachovávať pravidlá, ktoré by boli v súlade s otcovým kresťanským presvedčením.

Hypotézu o neplatnosti manželstva pomohlo v danom prípade posilniť svedectvo sestry a hlavne pozvanej stránky, ktorá opísala spôsoby správania a prežívanie žiadateľa tak ako ich opísal aj on sám. Sudcovia pre vykreslenie profilu osobnosti siahli aj po znaleckom skúmaní, ktoré sa vo svojich záveroch priklonilo k tomu, že žiadateľ trpel anomáliou psychického charakteru, ktorá bola prítomná už aj pred uzatvorením manželstva. Okrem iného sa k pôvodu tejto anomálie vyjadruje znalec v intenciách, že bola nadobudnutá v rodinnom prostredí³⁷.

Na danom prípade sa chcelo demonštrovať, že získanie ucelenej biografie stránky je nevyhnutné pre správne zhodnotenie kauzy. Dôležité je správnym spôsobom posúdiť jednotlivé interpretácie faktov, ktoré sa môžu vzájomne líšiť a vedieť posúdiť aj fakty samotnej biografie s ohľadom na celý súpisový materiál.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na dôležitosť zisťovania biografie stránok v dôkazovej fáze procesu manželskej nulity. Základným cieľom súdneho procesu je hľadanie pravdy, na čom spolupracujú všetci tak stránky a svedkovia, tak aj sudca, obhajca zväzku, a patróni stránok. Princíp pravdy a ľudskej dôstojnosti sú základné piliere manželského procesu. Nástrojom na hľadanie pravdy je súdne pojednávanie, kde je to práve sudca, ktorý ako aktívny subjekt vytvára dialóg s pasívnym subjektom a síce stránkou. Správne formulované otázky, ktoré nemôžu ignorovať biografiu stránky sa môžu stať zárukou toho, že sa bude môcť zodpovedať s morálnou istotou na vopred dohodnuté otázky sporu. V neposlednom rade je potom na rozlišovaní sudcu, ktoré so spomenutých dôkazov vyhodnotí ako tie, čo môžu posilniť hypotézu o neplatnosti manželstva alebo ju vyvrátiť.

³⁷ Porov.: *Coram Turnaturi*, **diei 12 iunii 2003, n. 8-18.**

Stanislav Příbýl

Kanonické manželské procesy a nauka církve o manželství

1. Normy doktrinního obsahu v kodexovém právu

Porovnání historicky prvního Kodexu kanonického práva z roku 1917¹ s platným kodexem z roku 1983 vykazuje větší množství zásadních koncepčních rozdílů. Pro „nový“ kodex Jana Pavla II., platný ostatně již přes čtyřicet let,² je oproti jeho ctihodnému „piánsko-benediktinskému“ předchůdci příznačná například snaha uvádět příslušnou právní materii nejprve obecnými normami teologického obsahu. Jejich cílem je určit principy, na nichž se zakládají následně stanovené povinnosti a práva adresátů právních norem. Pokud se kodexu z roku 1917 vytýká přílišná „juridičnost“, pak ovšem nelze pominout, že znalost doktrinních základů, o něž se opírá příslušná právní úprava, se dříve považovala za samozřejmou. Navíc nedocházelo k jejich masivnímu zpochybňování, způsobujícímu zmatky v období od Druhého vatikánského koncilu až dodnes.³ Včleňování doktrinních principů přímo do právních norem pokoncilního kodexu tak mělo mít stabilizující účinek a přinášet základní obsahovou orientaci pro interpretaci konkrétních právních ustanovení.

¹ *Codex iuris canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 9, Pars II (1917), s. 5–593.

² *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 75, Pars II (1983), s. 1–317.

³ „Jestliže ovšem starému piánsko-benediktinskému kodexu bylo vytýkáno, že je ‚stroze juridický‘ (což u zákoníku nepřekvapuje), pak na tomto koncilu hrozilo další, a to opačné riziko: že nový kodex bude upovídánou sbírkou pastoračních směrnic. Souvisí to s určitým trendem k právnímu nihilismu, který se projevil u té minority, koncilních otců, která dokonce zpochybňovala nutnost existence kanonického práva jako takového.“ HRDINA, Ignác Antonín, *Dějiny pramenů kanonického práva*, Praha: Karolinum, 2022, s. 213.

O dekádu později po vydání Kodexu kánonického práva prišiel Jan Pavel II. s uskutečnením ideje vydání Katechismu katolíckej cirkve, jehož cíl byl obdobný, totiž prekonať nejistotu ve vĕroučných a morálních otázkách poukazem na pevné doktrínální základy, jichž se musí katolícká cirkve držet, aby nepopřela vlastní identitu.⁴ Při srovnání kodexových teologických norem s výpověďmi katechismu a především s rozsáhlými encyklikami a dalšími církevními dokumenty je třeba vyzdvihnout umění zákonodárce kodexu vyjádřit stručnými formulacemi maximum obsahu. Tato schopnost se v cirkvi posledních desetiletí často vytrácí ve prospěch bezobsažné a abstraktní mnohomluvnosti.

Co se týče specificky nauky o manželství, pak rozdíl mezi oběma kodexy není tak dramatický, neboť již zákonodárce Kodexu z roku 1917 považoval za nutné uvádět na příslušných místech některé naukové principy, například ohledně cílů a vlastností manželství,⁵ nebo též o manželském souhlasu (konsensu).⁶ Platný kodex je shrnul v rámci nově pojaté systematiky do úvodních osmi kánonů své stati o manželství.⁷ Zejména sem včlenil tematiku manželského souhlasu, která získala na mimořádné důležitosti zejména proto, že se prohlašování nulity manželství z důvodů vad souhlasu stalo v katolíckej cirkvi takřka monopolní činností církevních soudů.

2. Civilní manželství a manželství křesťanů nekatolíků

Církevní forma slavení manželství se většinové společnosti jeví jako esteticky působivější a prožitkem hlubší podoba téhož uzavření manželství a též manželské smlouvy, jaká se uzavírá podle civilního práva. To je ovšem optický klam.⁸ Obsah manželské smlouvy v katolíckej kánonickém právu

⁴ „Teologové se pokoušeli prosadit rozlišování mezi doktrínou, která je sama o sobě neměnná, a její formulací, která je úzce spjatá s dějinně proměnlivými lingvistickými strukturami. Zanechání jasného a přesného tomistického jazyka však nezůstalo bez důsledků v teologické rovině.

Pastorační jazyk a pastorační praxe změnili starý systém hodnot, ale nový systém nebyly schopny vytvořit.“ DE MATTEI, Roberto, *Druhý vatikánský koncil. Dopusiaľ nenapísané dejiny*, Bratislava: Nadácia Slovakia Christiana, 2019, s. 327.

⁵ Srov. CIC/1917, kán. 1013.

⁶ Srov. CIC/1917, kán. 1081 § 2.

⁷ Srov. CIC/1983, kán. 1055–1062.

⁸ „Ačkoliv rozvod a druhý nebo třetí sňatek není v naší společnosti ničím výjimečným, je obecně svatba považována za jedinečnou událost (tato konkrétní dvojice se skutečně bere jen

je pevně daný a závazný. Požadavek nerozlučitelnosti manželství je proto logickým důsledkem této mravní závažnosti a právní závaznosti. Civilní pojetí manželství je oproti církevnímu volnější a závaznost trvání manželského svazku i samotných cílů manželství je zde proměnlivá.

Nový občanský zákoník uvádí, že „hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc“⁹ čímž se zvnějšku neliší od katolické nauky. Avšak autoritativní komentář zákoníku, sepsaný samotným hlavním autorem této rozsáhlé právní kodifikace, uvádí: „Hlavní účel manželství je vymezen jako založení rodiny a řádná výchova dětí. Děje se tak přesto, že je nepochybné, že existují i manželství, jejichž účelem je něco docela jiného. Účelem manželství může být vytvoření pevného základu pro plození a výchovu dětí, ale ke vzniku manželství mohou vést i důvody psychologické, zdravotní, důvodem existence manželství může být i vzájemná podpora sociální, či naplnění některých zájmů ekonomických.“¹⁰ Takovéto reduktivní představy o manželství se ovšem nesrovnávají s církevním pojetím manželství jako nevnitřnějšího společenství celého života (*consortium totius vitae*).¹¹ Logickým následkem nezdaru manželství, či někdy jen nechuti v manželském soužití pokračovat, se tak stává rozvod. Civilistická nauka o rodinném a manželském právu je navíc s rozkladem tradiční rodiny srozuměna a pokud někdo považuje například vzrůstající rozvodovost a krizi rodiny za negativní společenský jev, pak je jeho smýšlení zmatené a zpozdilé, postrádá náležité

jednou), a proto je zde dost silný kulturní tlak na prožití jedinečnosti okamžiku. To se projevuje v ochotě nést značné náklady na uspořádání celé slavnosti i ve volbě prostředí – nejen kostel, ale i zámek, hrad, případně nějaké zvláštní místo v přírodě jsou žádány.“ OPATRŇY, Aleš, *Mohou být setkání s účastníky pohřbů, svateb a půlnočních mší evangelizační nebo pastorační šancí?*, in: DEMEL, Zdeněk, SCHLEMMER, Karl (eds.), *Pronikavá změna pastorace nebo sebezáchovný provoz?*, České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005, s. 105–114, s. 105–106.

⁹ Srov. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 655.

¹⁰ ELIÁŠ, Karel a kol., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, Ostrava: Sagit, 2012, s. 299.

¹¹ Církev zde navazuje na staré římské právo: „Definice obsahující identifikační prvky – *individua vitae consuetudo* a *consortium omnis vitae* – představují syntézu, charakteristickou pro římské pojetí manželství a jeho bohatý lidský, etický, sociální a náboženský obsah.“ SABBARESE, Luigi, *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia. Commento al Codice di Diritto Canonico Libro IV, Parte I, Titolo VII*, Città del Vaticano: Urbaniana University Press, 2016, s. 47.

porozumění objektivně probíhajícím a údajně prý pozitivním společenským trendům.¹²

Ovšem také nekatolické církve a církevní společnosti považují nerozlučitelnost manželství spíše za mravní ideál, než za právní závazek. Z toho také plyne, že rozvod, jakkoli představuje v životě jednotlivých věřících frustrující zkušenost nesrovnávající se s evangelní etikou, je brán v úvahu jako danost, která k životu některých věřících zkrátka patří: „Manželství je Božím ustanovením, proto má církev jedinečnou a vážnou odpovědnost, aby předcházela rozvodům, a pokud k rozvodu dojde, nese odpovědnost za uzdravení zranění, která byla rozvodem způsobena.“¹³ Jestliže k takovému závěru dochází Církev adventistů sedmého dne, která je jinak v morálních požadavcích na své věřící velmi náročná, tím spíše se lze setkat se smířlivým postojem u protestantských církví liberálnějšího směru, v nichž ostatně působí také četní rozvedení a znovu sezdaní pastoři.¹⁴

Pravoslavné církve dovolují rozvedeným věřícím uzavírat druhé a za ztížených podmínek rovněž třetí manželství. Je zajímavé, jak se pravoslavné pojetí rozvodu blíží civilním zákonodárstvím z doby, kdy se v nich právně zakotvovaly výčty důvodů k rozvodu: „V Ruské pravoslavné církvi se v letech 1917–1918 uskutečnil místní sněm, který kromě jiného řešil i problém rozvodu církevně sezdaných manželství. Sněm se usnesl na následujících příčinách církevního rozvodu manželství: odpadnutí od Pravoslaví, cizoložství a hříchy proti přírodě, nezpůsobilost k manželskému soužití, která existovala před

¹² „Nenaplnění pocitu bezpečí rozvrací u mnohých lidí jejich psychiku, vede k poruchám jejich mysli. Nejčastější příčinou této rozkolísanosti ohledně smyslu poslání rodiny a jejího významu pro člověka může být neschopnost přiznat si, že dochází ke změnám a že nastává nutnost adaptovat se na přicházející změny. Je třeba si připustit, že nastal konec jedné éry a že se začínají vytvářet základy éry nové. Jestliže přijmeme, že hodnoty, modely a instituce se mění pomaleji než vzorce chování, můžeme hlavní elementy „společenských krizí“ současné společnosti považovat již za součást nové reality.“ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, *Kurs občanského práva. Institutu rodinného práva*, Praha: C.H.Beck, 1999, s. VII.

¹³ *Adventisté sedmého dne věří: Výklad 27 věroučných článků*, Praha: Advent-Orion, 1999, s. 360.

¹⁴ „V křesťanských sborech působila leckdy vážné rozpaky otázka, smí-li církev posloužit pobožností a požehnáním novému manželství rozvedených. Odpověď je značně usnadněna od doby, co přestalo být samozřejmým zvykem, že lidé po uzavření sňatku přicházeli ještě do kostela. Dnes bez vážného důvodu sotvakdo o pobožnost požádá. Není-li tedy z křesťanského hlediska námitek proti uzavření druhého sňatku rozloučených, není ani zásadního důvodu, proč by pobožnost měla být odpírána.“ ŠOLTÉSZ, Štěpán, *Kristus a rodina*, Praha: Kalich, 1970, s. 85–86.

uzavřením manželství nebo vznikla následkem záměrného sebezpoškození orgánů, onemocnění infekční chorobou nebo syfilis, dlouhodobá nezvěstnost, odsouzení manžela nebo manželky k trestu spojenému s odnětím všech občanských práv, pokus o vraždu nebo vážné poškození zdraví manželky nebo dětí, čarodějnictví, svůdnost, využívání výhod z neschopnosti manžela, vstup jednoho z manželů do nového manželství, těžká a nevyčísitelná duševní choroba a nelítostné zacházení jednoho manžela s druhým [...].¹⁵

Stačí porovnat tato pravoslavná ustanovení s civilním zákonodárstvím z počátku první Československé republiky, které je typickým příkladem právní úpravy, jež umožňovala rozvod manželství, byla-li na jedné ze stran či na obou stranách nalezena konkrétní vina nebo příčina: „a) dopustí-li se druhý manžel cizoložství; b) byl-li pravoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšší z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze; c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátí-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Není-li pobyt jeho znám, buď soudní vyzvání učiněno veřejně; d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví; e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel; f) vede-li zhýralý život; g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci

vrozenou nebo získanou, čítaje v ní těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou; h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluku nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen; i) pro nepřekonatelný odpor“.¹⁶

3. Prohlášení nulity manželství oproti civilnímu rozvodu

Mezi rozsudky katolických církevních soudů, prohlašujícími manželství za nulitní od počátku, a naopak rozvodovými rozsudky civilních soudů, je zásadní rozdíl v právní kvalifikaci posuzovaného období soužití procesních

¹⁵ JACOŠ, Ján, *Církevné právo*, Prešov: Pravoslavná bohoslovecká fakulta, 2006, s. 140–141.

¹⁶ Srov. zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., § 13.

stran. Civilní soud rozvádí manželství, které podle občanského práva dosud reálně existovalo, přičemž rozvodový rozsudek má konstitutivní účinky, působí *ex nunc*: stanoví, že manželství, které bylo kdysi platně uzavřeno, přestává nabytím právní moci rozvodového rozsudku existovat. Avšak církevní rozsudek, konstatující nulitu manželství od počátku, působí *ex tunc*, má proto deklaratorní charakter. Prohlašuje, že manželství tak, jak je chápe a požaduje katolická církev, zde ve skutečnosti uzavřeno nebylo.

Zde se však objevují také obvyklé námitky, jak může církev zpětně prohlašovat, že manželství neexistovalo, zejména pokud soužití stran trvalo delší dobu a vzešlo z něj potomstvo. Je to právě proto, že nauka církve o manželství není pouhým ideálem, nýbrž nastavuje oběma stranám vysokou laťku. Také je třeba také zdůraznit, že církevní prohlášení nulity manželství nemá právní účinky vůči nikomu jinému, než vzhledem k samotným procesním stranám. Proto také děti vzešlé ze svazku, který byl prohlášen za nulitní, nelze považovat za nemanželské. Ujištění zákonodárce o této skutečnosti je proto z tohoto úhlu pohledu spíše nadbytečné: „Manželské jsou děti počaté z platného nebo domnělého manželství.“¹⁷

Právě pojem putativního (domnělého) manželství vysvětluje postavení procesních stran ve svazku, který byl posléze církevním soudem prohlášen za nulitní od samého počátku: „Domnělým se nazývá neplatné manželství, které bylo uzavřeno v dobré víře alespoň u jednoho partnera, až do té doby, kdy se oba partneři s jistotou dovědí o jeho neplatnosti.“¹⁸ Rozhodným okamžikem pro takové posuzování platnosti manželského svazku je tedy moment uzavření manželství, kdy si nupturienti vyměňují před oddávajícím vzájemný slib (*matrimonium in fieri*). V tu chvíli je nutné, aby byli oba schopni uzavřít manželství.¹⁹ Již v předmanželském řízení se zkoumá, zda manželství nebrání manželské překážky, zároveň však nelze při veškeré snaze vyloučit u jedné nebo obou stran jednu nebo i více vad souhlasu, které mohou přivodit jejich

¹⁷ CIC/1983, kán. 1137.

¹⁸ CIC/1983, kán. 1061 § 3.

¹⁹ „Cílem kanonického řízení o neplatnosti manželství není odstranění předchozího manželského soužití procesních stran. Kromě fakticky prožitého vztahu je však pro jeho posuzování směrodatné také manželství jako právně závazný svazek. I když je manželství prohlášeno za neplatné, nic se nemění na tom, že muž a žena žili společně jako manželský pár.“ HÜLSKAMP, Martin, *Was tun, wenn die Ehe zerbrochen ist? Wichtige Informationen im Überblick*, Münster: Dialogverlag, annus deest, s. 7.

nezpůsobilost k uzavření církevního manželství. Ta se ovšem projeví teprve v průběhu manželského soužití, posléze přivede manžele až k rozvodu a následně často i k podání žádosti o přezkoumání platnosti jejich církevního manželství.

Záludnými a v době známosti a počátku manželského soužití někdy obtížně rozpoznatelnými důvody neplatnosti kanonicky uzavřeného manželství bývají tedy vady manželského souhlasu. Součástí nauky katolické církve o manželství je specifické pojetí manželského souhlasu, které v prvním Kodexu kanonického práva vycházelo především ze vzájemného práva manželů na fyzickou stránku soužití: „Manželský souhlas je projev vůle, jímž obě strany si odevzdávají a přijímají trvalé a vylučné právo se zřetelem k úkonům o sobě způsobilým k plození potomstva (*ius in corpus, perpetuum et exclusivum*).“²⁰ Platný kodex rozšiřuje pohled na rozsah účinků manželského souhlasu v duchu celistvého pohledu na lidskou osobu, inspirovaného filosofií personalismu, a proto stanoví: „Manželský souhlas je úkon vůle, jímž muž a žena sami sebe navzájem neodvolatelnou dohodou odevzdávají a přijímají (*sese mutuo tradunt*) za účelem vytvoření manželství.“²¹

Jestliže vady souhlasu uvedené v kodexu z roku 1917 byly normami ryze církevního práva, pak nejvýznamnější nově stanovené vady souhlasu podle nového kodexu považuje kanonickoprávní doktrína nikoli náhodou za normy práva přirozeného. Proto byly a jsou aplikovatelné také retroaktivně na manželství uzavřená před vstupem kodexu Jana Pavla II. v účinnost. Vždyť je-li někdo nezpůsobilý převzít podstatné manželské povinnosti,²² není tato jeho „morální impotence“ ohraničitelná změnou pozitivně právní úpravy, neboť platí, že nikdo nemůže být nucen k tomu, co je pro něho nemožné: *ad impossibilia nemo tenetur*. Úmyslný podvod je navíc nemravný a může učinit manželství neplatným bez ohledu na teprve následný vstup explicitně formulované právní normy v účinnost.²³ Rotální jurisprudencí již dříve v četných případech shledávala, že uvedení v omyl bývá často následkem podvodu „za účelem vylákání manželského souhlasu“ (*error dolo causatus*). Proto nejen psychická nezpůsobilost převzít a plnit povinnosti plynoucí z manželství, nýbrž také

²⁰ CIC/1917, kán. 1081 § 2.

²¹ CIC/1983, kán. 1057 § 2.

²² CIC/1983, kán. 1095 3°.

²³ Srov. CIC/1983, kán. 1098.

podvod jakožto vada souhlasu představují v novém kodexu reflexi dosavadní judikatury Římské roty.²⁴

4. Obřad uzavření manželství jako odraz církevní právní úpravy a nauky o manželství

Kritéria pro posuzování platnosti či neplatnosti církevního manželství se nacházejí bezprostředně v kodexových normách a v přebohaté judikatuře. Avšak pro snoubence a manžele, kteří neznají a také nejsou povinni znát církevněprávní ustanovení a jurisprudenci, jsou tatáž kritéria zřetelně obsažena již v samotném manželském slibu a také ve slibu bezprostředně předcházejícím skrutiniu, tedy dotazech položených oddávajícím bezprostředně před manželským slibem. Pokud při sňatečném obřadu obě strany pravdivě a pozitivně odpoví na první otázku skrutinia „Je toto vaše rozhodnutí svobodné a upřímné?“, pak by neměla být přítomna vada souhlasu v podobě vážného násilí a strachu,²⁵ ani v jakékoli podobě simulace slibu.²⁶ Obdobně druhý dotaz „Zavazujete se k tomu opravdu na celý život?“ zamezuje výhradě případného rozvodu, pokud se manželství jedné nebo oběma stranám bude jevit bezperspektivní.²⁷

V období před liturgickou reformou Druhého vatikánského koncilu byly bohoslužebné formuláře církevních oddavků velmi rozmanité. Měly však společně to, že vzhledem k tehdejšímu chápání plození a výchovy dětí jakožto jediného hlavního cíle manželství²⁸ zcela chyběl dnešní třetí dotaz skrutinia ohledně přijetí potomstva, neboť založení rodiny se považovalo za samozřejmost, ba nezbytnost. Zato nový obřad, ačkoli jsou se schválením

²⁴ „Nulita manželského slibu dosaženého podvodem, stanovená v kán. 1098, představuje zcela novou právní normu, kterou předcházející kodex nezná. Do piánsko-benediktinského kodexu nebyla včleněna kvůli obavám, že by vyvstaly závažné problémy ohledně platnosti manželství, a to jak v pastoraci, tak i v soudnictví. Nulita ‚ex dolo‘ však byla implicitně zahrnuta v kán. 1083 pojednávajícím o omylu, jehož jednou z příčin může být právě podvod. Na tuto skutečnost se také odvolávala jurisprudencce, například rozsudek Římské roty *coram Canals* z 21. dubna 1970.“ CHIAPPETTA, Luigi, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria. Manuale giuridico-pastorale*, Roma: Edizioni Dehoniane, 1990, s. 218.

²⁵ Srov. CIC/1983, kán. 1103.

²⁶ Srov. CIC/1983, kán. 1101 § 2.

²⁷ Také zde srov. CIC/1983, kán. 1101 § 2.

²⁸ Srov. CIC/1917, kán. 1012 § 1.

Apoštolského stolce připuštěny různé varianty liturgické formy oddavek,²⁹ pokládá podle vzorového vydání³⁰ nupturientům ještě dotaz: „Chcete založit rodinu. Ptám se vás před církví a před Bohem: Přijmete děti od Boha ochotně a budete je vychovávat podle Božího zákona?“³¹ Kladná a upřímná odpověď nupturientů na tento dotaz pak vytváří předpoklad, že jejich souhlas je prostý vyloučení potomstva jakožto vady manželského souhlasu.³²

Formule samotného slibu, „odevzdávám se tobě a přijímám tě“, doslovně kopíruje nauku podanou kodexem o manželském konsensu jakožto „úkonu vůle, jímž se muž a žena sami sobě navzájem neodvolatelnou dohodou odevzdávají a přijímají za účelem vytvoření manželství“.³³ Chybějící praktická znalost a zdatnost ohledně povinností, jež manželství obnáší,³⁴ obdobně jako faktická nezpůsobilost tyto povinnosti skutečně převzít a naplňovat,³⁵ znemožňují právě ono vzájemné odevzdání, o němž nupturienti ve slibu hovoří.

V nejobvyklejší formuli slibu se přislibuje vzájemná „láska, úcta a věrnost“, avšak ani láska sama o sobě, zejména pak v dnešním „sentimentálním“ chápání,³⁶ nemůže být konstitutivním prvkem uzavření manželství, tím je totiž oboustranný úkon vůle. Co se týče slíbené věrnosti, opět je možné chápat tento konkrétní příslib jako zábranu před simulací,³⁷ pokud je ovšem slib dán upřímně, jak o tom

²⁹ Srov. CIC/1983, kán. 1120.

³⁰ *Ordo celebrandi Matrimonium, editio typica altera*, Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1991.

³¹ Citace z liturgické knihy: *Svatební obřady. Římský rituál nově uspořádaný podle ustanovení Druhého vatikánského koncilu vydaný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II.*, Praha: Katolický týdeník, 2018, s. 24–25.

³² Opět srov. CIC/1983, kán. 1101 § 2.

³³ Srov. kán. 1057 § 2.

³⁴ Srov. kán. 1095 2°.

³⁵ Srov. kán. 1095 3°.

³⁶ „Platné právo tradičně přezírá lásku jakožto cit, který oživuje mezilidské vztahy, počínaje rodinným životem. Je sice zřejmé, že domácí soužití stmeluje především láska, i tak ovšem postrádá právní relevanci, protože není zvnějšku ověřitelná ani vyčísitelná.“ DALLA TORRE, Giuseppe, *Amore profano e amore sacro. Ovverosia: le vicende dell'istituto matrimoniale*, in: FUMAGALLI CARULLI, Ombretta, SAMMASSIMO, Anna, *Famiglia e matrimonio di fronte al Sinodo. Il punto i vista dei giuristi*, Milano: Vita e pensiero, 2015, s. 155–167, s. 156.

³⁷ Zde naposledy srov. CIC/1983, kán. 1101 § 2.

právo formuluje vyvratiteľnou domnēnkou: „Předpokládá se, že vnitřní souhlas odpovídá slovům nebo znamením použitým při uzavření manželství.“³⁸

Podle učení západní, latinské církve jsou to sami nupturienti, kteří si navzájem udílejí svátost manželství. Bylo tomu tak i před Druhým vatikánským koncilem a tomu také odpovídala tehdejší právní úprava.³⁹ Liturgická forma přesto vyzdvihovala osobu oddávajícího kněze formulí *ego coniungo vos in matrimonium*, která evokuje představu knězova konstitutivního úkonu. Tehdejší národní verze svatebních obřadů však ve svých překladech a úpravách dokázaly úlohu oddávajícího výstižně vyjádřit tak, aby to odpovídalo církevní nauce: „Co Bůh spojil, toho člověk nerozlučuj. Bůh všemohoucí račiž Vás spojití, já pak z úřadu svého potvrzují Vás v témž manželství ve jménu Otce i Syna, i Ducha svatého. Amen.“⁴⁰

O tom, že katolická církev nikdy nepředstavovala jednotný monolit bez respektu k rozmanitým tradicím, svědčí ovšem skutečnost, že katolické východní církve považují kněze žehnajícího nupturientům za skutečného udělovatele svátosti.⁴¹ Znamená to, že přes veškeré stížnosti na „latinizační“ tlak, jehož se latinská církev vůči sjednoceným východním církvím dopouštěla,⁴² nezašla

³⁸ CIC/1983, kán. 1101 § 1.

³⁹ „Církev prohlašuje (can. 1012, § 2) každé platné manželství mezi křtěnými za svátost, a to pro učení, že lze různiti svátostná a nesvátostná manželství nebo různiti manželskou smlouvu od svátosti, jež podle tohoto necírkevního učení je jakýmsi přídavkem smlouvy, od které může se oddělití, ana svátost sama záleží prý jedině v požehnání sňatku.“ HENNER, Kamil, *Základy práva kánonického. Část druhá. Právo platné. Sešit druhý*, Praha: nákladem vlastním, 1919, s. 214.

⁴⁰ *Rituale Romanum. Editio in usum cleri provinciae pragensis approbata*, Ratisbonae: Frederici Pustet, 1872, s. 44*.

⁴¹ „Ve svatém ritu kněz asistuje a žehná: asistuje projevu manželského souhlasu tím, že ho přijímá, a žehná manželství tím, že na manžely svolává Ducha svatého, který na ně vylévá svátostnou milost. Svátostný obřad je tedy podstatným prvkem řádné formy – nikoli však konstitutivním prvkem vzniku manželství, kterým je souhlas manželů.“ DVORÁČEK, Jiří, *Východní kánonické právo. Úvod do studia*, Praha: Apoštolský exarchát řeckokatolické církve a Institut sv. Kosmy a Damiána, 2014, s. 110.

⁴² „Přes veškerou diskriminaci, kterou si zažili v průběhu staletí ze strany pravoslavných, kteří je považovali za odpadlíky, a ze strany katolické latinské hierarchie, která na jejich sjednocení nahlížela jako na jakýsi předstupeň k úplné latinizaci, a v neposlední řadě i ze strany protestantských pánů [...], se rozhodli po svém sjednocení se Svatým stolicem zůstat věrni křesťanské jednotě, Kristu a katolické církvi.“ MELICHÁRKOVÁ KINDLEROVÁ, Anežka, *Katolická církev východního obřadu ve střední, východní a jihovýchodní Evropě*, Brno: Dědictví Svatováclavské, s. 20.

katolická církev nikdy tak daleko, že by v této záležitosti trvala na přizpůsobení nauky, což by ovšem znamenalo také zásadní změnu liturgických formulí v obřadech slavení manželství.

Katolické východní církve ovšem musely bezpodmínečně přijmout katolické pojetí nerozlučitelnosti manželství, neboť nauku o nerozlučnosti považuje katolická církev za výraz božského práva, s nímž není oprávněna manipulovat. Může jej pouze deklarovat a včleňovat do svých kanonických norem takovým způsobem, aby zůstala zachována jeho podstata. Nejkonkrétnějším příkladem takové implementace božského práva ohledně manželské nerozlučitelnosti je překážka stávajícího manželského svazku, jejíž právní režim podle Kodexu kánonů katolických východních církví je týž, jako v právním řádu latinské církve: „Neplatně se pokouší uzavřít manželství ten, kdo je vázán manželstvím předešlým.“⁴³

5. Závěrem

Je zřejmé, že mezi naukou církve o manželství, liturgickým obřadem uzavírání manželství a kanonickou úpravou manželského práva panuje vnitřní soulad a harmonie. Sekulární pojetí manželství i chápání manželství u nekatolických církví postrádá právní závaznost, která v katolické církvi vede nupturienty k uzavření kanonicky platného celoživotního svazku. Druhou stranou téže mince je však možnost prohlásit od počátku neplatným manželské soužití, které nespĺňovalo kanonickým právem stanovené parametry. V rámci mentality vlastní současnému civilnímu právu se jedná o „církevní rozvod“, jak lze dnes také stále častěji slyšet. Ve skutečnosti však jde o prohlášení nulity uzavřeného manželství, které pak církevní soud sezná manželstvím pouze putativním. Většina mýtů a falešných představ o praxi církevních soudů v manželských kauzách plyne především z neznalosti nebo odmítání církevní nauky o manželství. Přitom sami snoubenci pravdu o manželství při jeho uzavírání v kostele vyslovují a měli by z ní také ve svém každodenním manželském životě žít a čerpat.

⁴³ CCEO, kán. 802 § 1; srov. CIC/1983 kán. 1085 § 1.

J. E. Mons. Cyril Vasil SJ

košický eparchiálny biskup

Vývoj úlohy kňaza pri uzatváraní kresťanského manželstva v prvom tisícročí a jeho implikácie pre súčasnú kánonickú úpravu v CCEO a CIC

0. Úvod

Pred nejakým časom som dostal pomerne naliehavý telefonát z diecéznej kúrie - zhodou okolností z Nemecka - s otázkou týkajúcou sa manželského práva, konkrétne kánonického posúdenia platnosti manželstva medzi členom Arménskej apoštolskej cirkvi a protestantkou. Otázka si vyžadovala naliehavú odpoveď, ale na moju otázku o niektorých dôležitých detailoch, ako napríklad o tom, ako bolo manželstvo uzavreté - t. j. či bolo uzavreté civilnou alebo cirkevnou formou, či pred protestantským pastorom alebo podľa obradu Arménskej apoštolskej cirkvi, mi môj respondent nedokázal dať presnú odpoveď, pretože si tieto informácie od strán nevyžiadal, možno preto, že ich nepovažoval za potrebné pre účel vyšetrovania.

Táto skúsenosť ma povzbudila pri príprave dnešnej konferencie, pretože ma presvedčila, že napriek mnohým publikáciám a doktrínalným objasneniam týkajúcim sa niektorých špecifik manželstva vo východnom kánonickom a sviatostnom ponímaní táto téma ešte stále niekedy vyvoláva ťažkosti a mnohým pastoračným pracovníkom a právnikom spôsobuje praktické problémy. Vzhľadom na súčasnú situáciu stále sa zvyšujúcej mobility ľudí so silnými migračnými tokmi, najmä z východných krajín do západnej Európy, sa domnievam, že znalosť niektorých dôležitých aspektov východného manželského práva a z toho vyplývajúcich vnútrocirkevných a ekumenických dôsledkov je dôležitá aj pre latinského kánonistu.

V našej prednáške zameriame pozornosť na špecifický prvok manželskej formy, *ritus sacer* – posvätný obrad, a najmä kňazské požehnanie v kontexte ich historického vývoja a následne v ich rozmere upravenom CCEO c. 828.

§1 *Ea tantum matrimonia valida sunt, quae celebrantur ritu sacro coram Hierarcha loci vel parochia loci vel sacerdote, cui ab alterutro collata est facultas matrimonium benedicendo, et duobus saltem testibus secundum tamen praescripta canonum, qui sequuntur, et salvis exceptionibus, de quibus in cann. 832 et 834, §2.*

§2 *Sacer hic censetur ritus ipso interventu sacerdotis assistentis et benedicens.*¹

Téma, ktorú sa chystáme predstaviť, nie je v cirkevnoprávnej literatúre nová a je ťažké pridať niečo úplne nové, čo už nebolo povedané a napísané. Aj existujúca bibliografia k našej téme je viac než bohatá - v skutočnosti sa touto témou v rôznych etapách jej kánonického vývoja zaoberalo mnoho autorov - spomeňme aspoň takých renomovaných autorov ako sú E. Herrman,² A. Coussa,³ C. Pujol,⁴ a neskôr J. A. Abbo⁵, U. Navarrete,⁶ J. Prader,⁷ D. Sala-

¹ Kán. 828 - § 1. Iba tie manželstvá sú platné, ktoré sa slávia podľa posvätného obradu pred miestnym hierarchom alebo miestnym farárom, alebo pred kňazom, ktorého delegoval jeden z nich a aspoň dvoma svedkami, ale podľa pravidiel vyjadrených v nasledujúcich kánonoch a pri neporušení výnimiek, o ktorých sa hovorí v kán. 832 a 834, § 2.

§ 2 Za posvätný je tento obrad považovaný samotnou účasťou kňaza požehnávanjúceho a asistujúceho.

² E. HERMANN, "De benedictione nuptiali quid statuerit ius byzantinum sive ecclesiasticum sive civile", in *Orientalia Christiana Periodica* (in seguito *OCP*) 4(1938)189-234.

³ A. COUSSA, *Epitome praelectionum de Iure Ecclesiastico Orientali*, vol III. *De Matrimonio*, Romae 1950, 194-240.

⁴ C. PUJOL, "Orientales ab Ecclesia Catholica seiuncti tenentur novo iure a Pio XII promulgato?", in *OCP* 32(1966)78-100

⁵ J. A. ABBO, "De impedimento mixtae religionis canone 72 Trullanae Synodi sancito atque de forma a Graecis orthodoxis servanda in matrimonio ineundo" in *Periodica de re morali canonica liturgica* 58(1969)595-612.

⁶ U. NAVARRETE, "De ministro sacramenti matrimonii in ecclesia latina et in ecclesiis orientalibus. Tentamen explicatoniis concordantis", in *Periodica* 84(1995)711-733.

⁷ J. PRADER, "La forma di celebrazione del matrimonio", in *Il matrimonio nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, (Studi giuridici XXXII), Città del Vaticano 1994, 283-300.

chas⁸, C. Fürst,⁹ ale aj mnohí ďalší¹⁰. Vzhľadom na existenciu toľkých podrobných a komplexných štúdií sa v tejto prednáške pokúsime podať skôr súhrnný prehľad problematiky.

1. Doktrínálne východisko

Ak sa budeme vychádzať z niektorých výrazov, ktoré môžeme nájsť v súčasnom Katechizme Katolíckej cirkvi, manželstvo je z kresťanského, katolíckeho hľadiska predstavené takto:

1603 „Dôverné spoločenstvo manželského života a lásky... ustanovil Stvoriteľ a vybavil vlastnými zákonmi... Sám Boh je pôvodcom manželstva.“ ((GS 48,1) Povolanie na manželstvo je vpísané do samej prirodzenosti muža a ženy, ako vyšli zo Stvoriteľových rúk. Manželstvo nie je čisto ľudská ustanovizeň, hoci v priebehu storočí prešlo početnými zmenami v rozličných kultúrach, sociálnych štruktúrach a duchovných postojoch. Pri týchto rozdielnostiach sa nemá zabúdať na spoločné a trvalé črty. Hoci sa dôstojnosť tejto ustanovizne neprejavuje všade s rovnakou jasnosťou, predsa len vo všetkých kultúrach jestvuje určitý zmysel pre veľkosť manželského zväzku, lebo „blaho človeka a ľudskej i kresťanskej spoločnosti úzko súvisí s priaznivým stavom manželského a rodinného spoločenstva.“

1604. Boh, ktorý stvoril človeka z lásky, povolal ho aj k láske, ktorá je základným a vrozeným povolaním každej ľudskej bytosti. ...

1607 Prvý hriech, zlom vo vzťahu s Bohom, má ako prvý následok zlom v prvotnom spoločenstve muža a ženy. ...

⁸ D. SALACHAS, *Il sacramento del matrimonio nel Nuovo Diritto canonico delle Chiese orientali*, EDB, Bologna 1994¹, 2003², 179-192.

⁹ C. G. FÜRST, „Problem der Form der Eheschliessung von Orientalen oder mit Orientalen“, in *Processibus Matrimonialibus* 2(1995).

¹⁰ Napr. S. RAMBACHER, *Formerfordernisse für die Eheschliessung getaufter Nichtkatolischen nach dem CCEO. Unter besonderer Berücksichtigung der altorientalischen Kirchen*, (Münchner Theologische Studien, III: Kann. Abt., 46. Band), St. Ottilien 199; I. BRAZDAU „Problemi interrituali in materia matrimoniale: impedimenti e forma canonica. Differenze tra CCEO e CIC“, in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Teologia Cattolica* 43(1998)2, 3-24; B. EINHOLT, „Formvorschriften bei einer Ritusverschiedenen Eheschliessung“, in *De processibus matrimonialibus* 7(2000)176-195; G. NEDUNGATT, „Minister of the Sacrament of Marriage in the East and the West“, in *Periodica de re canonica* 90(2001)305-388, K. RITZER, *Formen, Riten und religiöses Brauchtum der Eheschliessung in den christlichen Kirchen des ersten Jahrtausends*, Münster 1962, ecc.

1608 Napriek tomu poriadok stvorenia pretrváva, hoci je ťažko narušený. Aby sa rany po hriechu vyliečili, muž a žena potrebujú pomoc milosti, ktorú im Boh vo svojom nekonečnom milosrdenstve nikdy neodoprel. ...

1609 Boh vo svojom milosrdenstve neopustil hriešneho človeka. ...

Po páde manželstvo pomáha prekonávať uzatváranie sa do seba, egoizmus, vyhľadávanie vlastného pôžitku a otvárať sa druhému, vzájomnej pomoci a darovaniu seba samého.

1612 „Svadobná“ zmluva medzi Bohom a jeho ľudom Izraelom pripravila novú a večnú zmluvu, v ktorej Boží Syn svojím vtelením a obetou svojho života určitým spôsobom zjednotil so sebou celé ľudstvo, ktoré spasil, a tak pripravil „Baránkovu svadbu“ (Zjv 19,7.9).

1615 *Keďže prišiel znovu nastoliť prvotný poriadok stvorenia narušený hriechom, on sám dáva silu a milosť žiť manželstvo v novej dimenzii Božieho kráľovstva.*

1617 *Kresťanské manželstvo je zasa účinným znakom, sviatosťou zmluvy medzi Kristom a Cirkvou. Keďže manželstvo medzi pokrstenými naznačuje a udeľuje milosť, je pravou sviatosťou Novej zmluvy.*

1663 Pretože manželstvo zaraďuje manželov do verejného životného stavu v Cirkvi, je potrebné, aby jeho slávenie bolo verejné, v rámci liturgického slávania, pred kňazom (alebo pred kvalifikovaným svedkom Cirkvi), pred svedkami a zhromaždením veriacich.

Podľa Katechizmu Katolíckej cirkvi nachádzame dva varianty alebo dve formulácie týkajúce sa slávania manželstva. Prvá, ktorá odráža prvé vydanie Katechizmu, je nasledovná:

KKK 1623: *V latinskej cirkvi sa zvyčajne usudzuje, že sú to manželia, ktorí ako vysluhovatelia Kristovej milosti si navzájom udeľujú sviatosť manželstva tým, že pred Cirkvou vyjadria svoj súhlas. Vo východných liturgiách je vysluhovateľom sviatosti (nazývanej aj „korunovanie“ presbyter, alebo biskup, ktorý, po tom, čo prijal vzájomný súhlas snúbencov, následne korunuje ženícha a nevestu na znak ich manželskej zmluvy.*

V najnovšej a povedzme, že definitívnej edícii, v tzv. *editio tipica* nachádzame latinský text upravený, najmä pokiaľ ide o úlohu kňaza pri slávení manželstva vo východnom obraze.

CEC 1623: *Secundum traditionem latinam, sponsi, tamquam ministri gratiae Christi, sibi mutuo Matrimonii conferunt sacramentum, suum consensum coram Ecclesia significantes. In traditionibus Ecclesiarum Orientalium, sacerdotes — Episcopi vel presbyteri — testes sunt consensus mutuo ab sponsis praestiti, sed etiam eorum benedictio ad validitatem sacramenti est necessaria.*

Podľa latinskej tradície si manželia ako vysluhovatelia Kristovej milosti navzájom udeľujú sviatosť manželstva tým, že pred Cirkvou vyjadria svoj súhlas. V tradíciách Východných cirkví sú svedkami prejavenia vzájomného súhlasu manželov biskupi alebo kňazi, ale pre platnosť manželstva je potrebné aj ich požehnanie.

Ako vidíme, zmena sa dotkla niekoľkých bodov:

- a. Zmenila sa zmienka o kňazovi alebo biskupovi ako “vysluhovateľovi sviatosti”, čím sa dôraz presunul na jeho úlohu svedka súhlasu.
- b. Výslovná zmienka o liturgickej slávnosti (nazývanej aj “korunovácia”) bola vynechaná.
- c. Zdôrazňuje sa potreba požehnania kňaza *ad validitatem sacramenti*.

V našom príspevku by sme sa chceli obmedziť na analýzu tretieho bodu, a to bodu spojeného s požehnaním kňaza ako ústrednej časti posvätného obradu.

Toto požehnanie sa spája s ďalšími modlitbami, ako sa uvádza v Katechizme (KKC 1624):

Rôzne liturgie sú bohaté na modlitby požehnaní a epiklézy (vzývania), v ktorých sa od Boha vyprosuje jeho milosť a požehnanie pre novomanželov, najmä pre nevestu. V epikléze tejto sviatosti manželia dostávajú Ducha Svätého ako spoločenstvo lásky Krista a Cirkvi. Duch Svätý je pečaťou ich zmluvy, stále prístupným prameňom ich lásky a silou, ktorou sa bude obnovovať ich vernosť.

Všetky tieto zmeny nás vedú späť k potrebe zaoberať sa kanonickým rozmerom posvätného obradu a kňazského požehnanie ako súčasti formy slávenia manželstva vo východných cirkvách.

2. Posvätný obrad, požehnanie kňaza a súhlas v dejinách slávenia manželstva

Kresťania od začiatku existencie Cirkvi pokračovali v slávení manželstva v určitých formách, ktoré už existovali v spoločnostiach, v ktorých sa nachádzali, a prípadne ich očisťovali od aspektov spojených s pohanským kultom.¹¹

V starokresťanskom Liste Diognétovi čítame: „Kresťania sa nelíšia od ostatných ľudí ani krajom ani rečou ani spôsobom života. Lebo neobývajú vlastné mestá, nepoužívajú nijakú osobitú reč, ani nežijú nejakým nápadným životom. ... Obývajú aj grécke aj barbarské mestá, podľa toho, ako komu určil osud. V obliekaní a strave, ako aj v ostatných oblastiach života sa držia domorodých obyčají, no ukazujú obdivuhodný, ba podľa všeobecnej mienky až neuveriteľný životný postoj. Bývajú vo svojej vlasti, ale ako cudzinci. Všetko majú s ostatnými spoločné ako občania, a všetko znášajú ako priselci. Každá cudzia krajina je ich vlasťou, a každá vlasť cudzinou. Ženia sa ako ostatní (gameó) a plodia deti, ale nemlúvňatá neodhadzujú. Stôl majú spoločný, ale lôžko nie.¹²

V roku 177 Athenagoras píšuci svoju žiadosť cisárovi Hadriánovi vyhlasuje, že „každý z kresťanov uznáva ako manželku tú, ktorú uviedol do svojho domu, podľa zákonov vami (rímskou autoritou) ustanovených.“¹³

V prvých storočiach teda nehovoríme vždy o akejsi osobitnej úlohe posvätného služobníka pri uzatváraní manželstiev, ale o zachovávaní miestnych foriem, spôsobov a zákonitých zvyklostí, očistených ale od pohanských náboženských prvkov, ako to uvádza napríklad Tertulián.¹⁴ Dokonca aj o storo-

¹¹ Porov. TERTULIANUS, De idolatria, XVI, 1-4, in PL 1, 685.

¹² List Diognétovi, V., porov. in A Diognète, ed. H. I. MARROU, SC 33, Les éditions du Cerf, Paris 1951.

¹³ Legatio pro christianis, 33, in PG 6, 966. „Unus quisque nostrum uxorem suam, quam secundum leges a vobis positas duxit, uxorem existimat...“

¹⁴ Porov. TERTULIANUS, Apologeticus adversus gentes 42, in PL 1, 492. „Ako škodcovia sme však volaní na zodpovednosť z iného dôvodu a obviňovaní z neužitočnosti v životných záležitostiach. Ako je to vôbec možné v prípade ľudí, ktorí žijú medzi vami, jedia to isté jedlo, nosia ten istý odev, majú

čie neskôr, sv. Ján Zlatoušty vo svojich homíliách uvádza, že aj kresťania sa pri uzatváraní manželstva riadia všeobecnými miestnymi zvykmi. Hovoríme teda nie natoľko o “kresťanskom manželstve”, ale o “manželstve kresťanov”.¹⁵ Táto prax však nebola jednoliata a prebiehala neustálym vývojom.

Na druhej strane však už u svätého Ignáca Antiochijského v jeho liste Polykarpovi nachádzame zmienku o tom, že je správne (*prépei*), aby sa manželstvo neslávilo “sine sententia (*gnome*) episcopi”. Muži aj ženy, ktorí sa vydávajú, musia uzavrieť manželstvo so súhlasom biskupa, aby ich manželstvo bolo podľa Boha, a nie podľa ich vlastnej žiadostivosti. Všetko nech sa deje na Božiu česť

*”Je správne (prepei), pre tých z vás, ktorí sa chcú oženit’ a pre tie z vás, ktoré sa chcú vydať, aby ste neslávili zjednotenie (enosis) bez vedomia (gnome) biskupa aby tak ich manželstvo (gamos) bolo podľa Pána a nie podľa žiadostivosti.”*¹⁶

Zdá sa teda, že súhlas, schválenie tých, ktorí predsedali miestnej komunite, je v tomto texte skôr zárukou, že manželstvo nie je v rozpore s kresťanskou vierou nevesty a ženícha.

Grécky termín *prepei* by tu označoval to “správne”, čo vyplýva zo samotnej podstaty veci. Aby teda kresťanský život v manželstve bol úspešný, je dôležité, aby od jeho samotného začiatku nebol vedený “vášnou”, ale tým, čo zodpovedá kresťanskému spôsobu život, garantom ktorého je biskup.

Aby to bolo možné, tak biskup by mal vykonávať túto kontrolnú úlohu ešte predtým než dôjde k samotnému zasnúbeniu, ktoré najmä na Východe už vlastne predstavovalo začiatok manželského zväzku, pričom slávenie svadby bolo už len dôsledkom a zavŕšením týchto zasnub. V malých kresťanských spoločenstvách, ktoré žili uprostred väčšinovej pohanskej spoločnosti biskup

tie isté zvyky, sú v rovnakých podmienkach existencie? ... Nechápem, ako je možné, že sa vám zdáme zbytoční vo vašich bežných záležitostiach, keď žijeme s vami a pri vás, ako to robíme. Ale ak nechodím často na vaše náboženské obrady, v posvätný deň som stále človekom.”

¹⁵ JÁN ZLATOŮSTY, *Homília* 16, 2, in PG 49, 164. “... či už uvádzame (do domu) manželku, alebo keď robíme testament, ...alebo akúkoľvek inú vec robíme, nerobíme to len podľa našej vôle, ale ako je to predpísané.”

¹⁶ IGNÁC ANTIOCHIJSKÝ, *Ad Polycarpum*, l. V, n. 2, in F. X. FUNK, *Patres Apostolici*, t. I. Tubingae 1901, 292; PG 5, 725.

plnil úlohu hlavy rodiny, či hlavy rodinného klanu – ako tomu bolo zvykom v občianskej spoločnosti. Biskup tak dával akési odobrenie k uzatvoreniu manželstva potvrdzujúc, že sa neprieči kresťanským mravom, teda napríklad, že je uzatvárané medzi dvomi kresťanmi a nie s pohanskou stránkou.

Môžeme však súčasne predpokladať, že v kontexte spoločenských zvykov, keď bol sobášny obrad aj u pohanov sprevádzaný obradmi a modlitbami, tak aj kresťania začali do týchto obradov zahŕňať aj modlitby a požehnanie svojich posvätných služobníkov.

Neskôr sa do svadobného obradu medzi kresťanmi dostali viaceré symboly - niektoré súvisiace so sobášom (zásnuby), ako napríklad spojenie rúk, pitie z jedného pohára, iné so samotnou svadbou, ako napríklad svadobný sprievod, *traditio sponsae*, korunovácia atď.

Kresťanskí autori však niekedy aj kritizovali isté zvyky prevzaté z pohanského prostredia a menej vhodné pre kresťanov. Práve z tejto ich kritiky môžeme niekedy dedukovať aj prvé formy úlohy kňaza pri sobáši.

Klement Alexandrijský napríklad kritizuje preberanie zvyku komplikovaného účesu nevesty, ktorý bol obohatený aj o vrkoče vpletené z cudzích vlasov, teda svadobného účesu rímskej nevesty (*hasta coelibaris*) na spôsob parochne keď hovorí: *Je treba úplne zakázať zvyk nosiť účes nie z vlastných vlasov. Je to bezbožnosť dávať si na hlavu cudzie vlasy a tak si ju prikývať mŕtvymi vrkočmi. Na koho potom bude presbyter vkladať ruky? Koho v takom prípade požehnáva? Nie ženu, takto vyzdobenú, ale cudzie vlasy a skrze nich akoby požehnával hlavu niekoho iného.*¹⁷ Z tejto zmienky môžeme dedukovať, že jedným z prvých obradov a úkonov kňaza pri sobáši bolo aj vkladanie rúk na hlavu snúbencov.

U ďalšieho zo starokresťanských autorov, u Tertuliána v jeho diele *Ad uxorem*¹⁸ čítame o modlitbe požehnaní, ktorá spečatuje manželstvo veriacich a potvrdzuje obetovanie (*confirmat oblatio*). Termín *oblatio*, korešponduje s gréckym výrazom *thysia*, ktorý už v *Didaché* (XIV, 1) označuje eucharistický

¹⁷ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Pedagogo*, III,11, in PG 8, 638.

¹⁸ TERTULIÁN, *Ad uxorem*, II, 9, in PG 1, 1302.

slávenie, podobne ako je tomu u Justína¹⁹ v jeho Dialógu s Trifonom. Zmienka o eucharistickom slávení nás však nesmie viesť k predstave, že toto sa odohrávalo v chráme. Práve naopak, zvlášť na Východe, v Sýrii a Konštantínopole sa udržal obyčaj slávania liturgie v dome nevesty, ako to naznačuje aj sv. Ján Zlatoústý²⁰. Aj naďalej v 4. a 5. storočí z Egypta, ale i z Arménska máme svedectvá o tom, že aj po vovedení ďalších sobášnych zvykov, ako je “odovzdanie nevesty – *traditio sponsae*” a po zavedení “korunovania” sa tieto obrady ešte odohrávali v rodičovskom dome nevesty.²¹

Zásnubné I sobášne obrady sa teda v prvých storočiach konali v domoch príslušných rodín a až neskôr sa presunuli do budovy kostola. Už koncom 4. storočia sa v 33. kánone z arménskych tzv. “prvých apoštolských kánonov”, ktoré sa pripisujú Narsesovi I., uvádza, že “*praeceptum apostolicum decrevit atque statuit ut cum sanctitate copularentur in matrimonium et cum comunione a manu dextera presbyteratus et cum benedictione copularentur*”.²²

Medzi prvými zásahmi duchovenstva do svadobného obradu, ktorý sa odohrával v tradičnom kontexte rodinnej slávnosti, vidíme niektoré náznaky, ktoré uvádza svätý Augustín, ktorý vo svojich kázňach spomína, ako v deň slávnosti aj biskup spolu s ďalšími svedkami podpísal takzvané “*tabulae matrimoniales*”, ktoré sa potom čítali nahlas.²³ Tento biskupov podpis však nemal rituálny charakter.

Prvými tradičnými sobášnymi obradmi, ktoré predtým vykonával otec nevesty a neskôr prešli na duchovenstvo, boli obrad *traditio sponsae* a obrad korunovácie. Nechceme sa púšťať do detailného a príliš rozsiahleho prehľadu patristických textov a historických svedectiev, ktoré dokumentujú toto postupné odovzdávanie svadobných obradov duchovenstvu počnúc 4. storočím, najmä na Východe počnúc Koptmi a Arménmi, ale skôr pripomenúť jeden aspekt kresťanského svadobného obradu, ktorý je špecifický pre duchovenstvo, a to vyslovovanie modlitieb a požehnaní.

¹⁹ JUSTÍN, *Dialogo con Trifone*, 41, in PG 6, 564.

²⁰ JÁN ZLATOÚSTÝ, *Homília* 48,6, in PG 54, 443.

²¹ Porov. A. RAES, *Le mariage dans les Églises d’Orient*, Paris 1958, 172.

²² B. TALATINIAN, *De contractu matrimoniali iuxta Armenos*. Gerusalemme 1947, 90.” Apoštolské prikázanie určilo a ustanovilo, že majú byť spojení so svätosťou v manželstve a spojením pravíc zo strany kňazov sa zjednocujú s ich požehnaním.

²³ AUGUSTÍN, *Sermo* 322, 4 in PL 36, 225, “*Verum est illis tabulis subscripsit episcopus*”.

Svedectvá Tertuliána, sv. Ireneja, sv. Gregora Nazianzenského, sv. Jána Zlatoústeho, sv. Bazila, Ambrosiastra, sv. Augustína a mnohých ďalších otcov, ako aj norma kán. 7 z Neocesarey potvrdzujú, že prax manželského požehnaní je zdedená zo židovsko-kresťanských počiatkov, z apoštolských čias.²⁴ “*Práve toto požehnanie je teda prapôvodným a charakteristickým obradom kresťanských svadiieb.*”²⁵

Jedným z miest a momentov udeľovania tohto požehnaní bolo uvedenie manželov do svadobnej komnaty spojené s požehnaním manželského lôžka, tzv. *benedictio in thalamo*. Tento zvyk dosvedčujú napr. apokryfné *Skutky sv. Tomáša*. Tento apokryf z polovice 3. storočia napísaný v Edesse v Mezopotámii, pravdepodobne v sýrčine sa zachoval v gréckom preklade. Čítame v ňom ako apoštol sv. Tomáš, prišiel do Indie keď sa tam práve slávila svadba dcéry miestneho kráľa. Ten ho požiadal aby požehnal novomanželov. Apoštol tak urobil, vstúpil do ich svadobnej komnaty a predniesol osobitnú modlitbu.²⁶

Prepracovaná verzia tohto apokryfu, ktorá pod názvom *Passio sancti Thomae apostoli* vznikla v Galii v polovici 6. storočia opisuje ešte presnejšie toto požehnanie takto: “*A vošiel spolu s kráľom do svadobnej komnaty, kládol svoju ruku na hlavy oboch e povedal: ‘Bože Abraháma, Bože Izáka, Bože Jakuba, požehnaj týchto mladých...’ A keď to vyriekol vyšiel zo svadobnej komnaty a odišiel.*”²⁷

Povinnosť kňazského požehnaní sobáša, hoci ju pripomínali aj mnohí ďalší otcovia, sa z morálnej do právnej sféry presúvala len pomaly. V prvých storočiach Cirkev nevytvorila vlastný právny systém v oblasti manželstva, ale akceptovala manželstvo uzavreté kresťanmi podľa rodinného práva a zákonov štátu. To nevyučovalo požehnanie manželstva kňazom, ale nedávalo mu formálny právny rozmer. Prvé náznaky kánonického charakteru, ktorý sa pripisuje požehnaní ako podmienke platnosti manželstva v právnom zmysle, nachádzame v Arménskej cirkvi v 3. a 7. kánone Šahapivanského koncilu, zatiaľ čo pre Chaldejskú cirkev je takáto požiadavka prítomná od 5. storočia a pre Sýrsku cirkev od 8. storočia.

²⁴ Porov. P. DACQUINO, *Storia del matrimonio Cristiano alla luce della bibbia. I. La celebrazione del matrimonio*, Elle Di CI, Torino 1989, 184, 212-259.

²⁵ Tamže 339.

²⁶ *Atti di san Tommaso*, I,9-10, in ERBETTA, *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, II, 316-317.

²⁷ *Bibliotheca hagiographica latina*, Bruxelles 1898, n. 8136.

Variabilitu sobášnych požehnaní v prvých storočiach podľa jednotlivých období a miest môžeme syntetizovať teda nasledovne do troch možných momentov a spôsobov:

- a) *V deň sobáša*, na začiatku obradu v dome nevesty, prv, ako ho nevesta opustila (zvyk dosvedčený v Antiochii a sv. Jánom Zlatoustým v Konštantínopole).
- b) *Vo svadobný večer*, po tom čo nevesta bola privedená do domu svojho muža a vstúpila s ním do svadobnej komnaty (dosvedčujú to perzskí nestoriáni a zvyky v Galii)
- c) *Počas eucharistického slávenia* – ako to dosvedčuje napr. Tertulián opisujúci prax v západnej Afrike a Predestinatus v Ríme na začiatku 5. storočia, podobne ako aj v Španielsku pred rokom 414 a v Egypte od 4. storočia. Požehnanie sa síce odohrávalo zväčša v chráme, ale ako to dosvedčuje egyptská prax aj v domácnostiach.²⁸

Na Západe sa až od čias pseudo-izidorských reformátorov²⁹ začalo tvrdiť, že manželské požehnanie je jedným z prvkov potvrdzujúcich legitímnosť manželstva.

“Rovnako teda považujeme za zachované a odovzdané, aby boli manželky spájané legitímne so svojimi manželmi. Naozaj, ako sme to prijali od Otcov a našli odovzdané od svätých apoštolov a ich nasledovníkov, manželstvo by nebolo legitímnym ak by žena nebola vyžiadaná za manželku od toho, kto má nad ňou autoritu a pod ochranou koho sa nachádza, ak by nebola zasnúbená a obdarená venom zo strany najbližších a vo vhodný čas ak by nebola po kňazsky – ako je to zvykom – požehnaná spolu s modlitbami a prinesením obety...”³⁰

V Byzantskej ríši bola nevyhnutnosť požehnania vyhlásená najprv *Eklogou* Leva III. ako záruka nevyhnutnej publicity manželstva a od roku 895 cisárom Levom VI. jeho známou *Novellou* 89 ako podmienka existencie legitímneho manželstva.

²⁸ Porov. P. DACQUINO, *Storia del matrimonio Cristiano alla luce della bibbia. 1. La celebrazione del matrimonio*, Elle Di CI, Torino 1989, 253.

²⁹ Porov. 10. kánon koncilu v Pavii.

³⁰ Porov. P. HINSCHIUS, *Decretales pseudoisidorianae et capitula Algilramni*, Leipzig, 1863, 87-88.

Súhlas nevesty a ženícha, prejav vôle, *affectus maritalis*, nebol tradične súčasťou sobášneho obradu, a preto môžeme povedať, že počas prvých desiatich kresťanských storočí tak na Východe, ako aj na Západe neexistoval v manželskom kontexte obrad, ktorým by kňaz žiadal súhlas nevesty a ženícha. Podľa Gracianovho výroku. «*Sciendum est, quod coniugium desponsatione initiatur, commixtione perficitur. Unde inter sponsum et sponsam coniugium est sed initiatum ; inter copulatos est coniugium ratum*»³¹, vidíme, že v jeho dobe ešte existovalo chronologické rozlišovanie medzi zasnúbením a teda snúbencami a manželským párom.

Prví scholastici, ako napríklad svätý Bonaventúra, ešte stále potvrdzovali, že je to liturgické slávenie ktorým sa ustanovuje manželstvo a že spásonosná sila manželstva pochádza z manželského požehnanie kňaza, pričom vzájomný súhlas považovali za *sacrum signum*.³²

Znovuobjavenie rímskeho práva na Západe počnúc Ivom zo Chartres a Graciánom a úpadok tradičnej patriarchálnej rodinnej štruktúry s následným zhodnotením vôle každého jednotlivca viedli k potvrdeniu právnej úvahy, ktorá považovala za konštitutívny faktor manželstva súhlas, čoraz viac vnímaný ako právny úkon. Odtiaľ bol už len krok k Duns Scotovmu záveru, že manželstvo ako zmluva je vysluhované samotnými manželmi.³³

Ako zaujímavé východné svedectvo spojenia dvoch aspektov manželstva - súhlasu a požehnanie - môžeme citovať arménskeho teológa z 13. storočia Gregora Dattievensa: «*Incipit matrimonium per sponsali ... quorum enim voluntatum concensus conficit matrimonium. Perficitur et consumatur per benedictionem sacerdotis et copulam corporalem*».³⁴

Výmena súhlasu sa v rituáloch na Západe začína explicitne spomínať až od 12. - 13. storočia, keď sa zasnubný a svadobný obrad začínajú spájať a keď právny rozmer manželstva, t. j. "súhlas", začína prevažovať nad sviatostným,

³¹ Decretum 2 pars, causa 27, quaestio II, cap.34.

³² Porov. J. PRADER, "La forma di celebrazione del matrimonio", in *Il matrimonio nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, (Studi giuridici XXXII), Città del Vaticano 1994, 289.

³³ Tamže.

³⁴ C. GALANO, *Conciliatio ecclesiae armenae cum romana*, in Roma 1661, II/2, 712, secondo P. DACQUINO, *Storia del matrimonio Cristiano...*, 334.

vyjadrený požehnaním. Na Východe sa spojenie zásnubného a svadobného obradu začalo od 15. storočia. Napriek spojeniu dvoch obradov však na Východe po celý čas prevládalo presvedčenie, že sviatosť manželstva spočíva v manželskom požehnaní a že kňaz je vysluhovateľom tejto sviatosti. Zatiaľ čo na Západe sa posilňovala kontraktualistická teória manželstva, veľký byzantský kanonista Balsamon v komentári k 26. kánonu svätého Bazila uvádza: *“Hodie matrimonium non solo consensu consistere, sed nisi praecesserit benedictio, neque matrimonium consistere”*.³⁵

Na Západe urobil zásadný krok vo vývoji kánonickej manželskej náuky Tridentský koncil svojím dekrétom *Tametsi* z 11. novembra 1563. Dekrét sa snažil vykoreniť prax tajných manželstiev, hoci nespochyboval ich platnosť. Namiesto toho zaviedol pravidlo, že - po trojnásobnom zverejnení sobáša farárom -

*“ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur, ubi parochus, viro et muliebri interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: Ego vobis in matrimonium coniungo, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, vel aliis utatur verbis, iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum ... Qui aliter, quam presente parochus vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt: eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos presenti decreto irritos facit et annullat.”*³⁶

Tridentská forma slávenia manželstva bola neskôr upresnená a rozpracovaná dekrétom Pia X. *Ne temere* z 2. augusta 1907. Dekrét určoval, že na to, aby bol sobáš platný, musí sa prejavenie súhlasu manželov uskutočniť pred farárom alebo ordinárom alebo kňazom delegovaným jedným zo snúbencov

³⁵ PG 138, 673.

³⁶ Concilio di Trento, sess. XXIV, 11 nov. 1563, *Doctrina de sacramento matrimonii*, decreto *Tametsi*, in *Conciliarum Oecumenicorum Decreta*, EDB, Bologna 1996, 756. „Pristúpime k sláveniu sobáša pred kostolom, kde sa farár spýtajúc sa muža a ženy, pochopiac ich vzájomný súhlas, povie: V mene Otca vás spájam v manželstve. a Pána, Syna a Duchu Svätého, alebo používa iné slová, podľa prijatia obradu každej provincie... Tí, ktorí sa pokúšajú uzavrieť manželstvo bez prítomnosti farára alebo iného kňaza, s dovoľením farára alebo ordinára a s dvomi alebo tromi svedkami: svätá synoda ich robí úplne neschopnými uzatvárať zmluvy týmto spôsobom a vyhlasuje, že takéto zmluvy sú neplatné, keďže ich týmto dekrétom robí neplatnými.

a za prítomnosti aspoň dvoch svedkov. Prejavenie súhlasu si vyžadovalo aj aktívnu úlohu kňaza - jeho požiadanie a prijatie súhlasu zmluvných strán v mene Cirkvi, ale zmienka o kňazskom požehnaní z kánonu zmizla.

Z toho – prostredníctvom kánonu 1094 CIC'17 - pochádza aj súčasné znenie o forme manželstva:

CIC c. 1108 §1 Ea tantum matrimonia valida sunt, quae contrahuntur coram loci Ordinario aut parochia aut sacerdote vel diacono ab alterutro delegato qui assistant, necnon coram duobus testibus, secundum tamen regulas expressas in canonibus qui sequuntur, et salvis exceptionibus de quibus in cann. 144, 1112, § 1, 1116 et 1127, §§ 1-2.

§ 2 Assistens matrimonio intellegitur tantum qui praesens exquirat manifestationem contrahentium consensus eamque nomine Ecclesiae recipit.

3. Tvorba súčasnej východnej legislatívy

Pred promulgáciou prvej východnej spoločnej manželskej legislatívy prostredníctvom motu proprio *Crebrae allatae* Pia XII. z 22. februára 1949³⁷ sa východné katolícke cirkvi v otázke formy slávenia manželstva delili najmä na tri skupiny.

Prvá skupina cirkví bola viazaná tridentskou podobou dekrétu *Tametsi*. Do tejto skupiny patrila maronitská cirkev, ktorá zaviedla tridentskú legislatívu na Synode na hore Libanon 1736, italsko-albánska cirkev viazaná ap. konštitúciou *Etsi pastoralis* Benedikta XIV. (1742), rusínska - jednak prostredníctvom synody v Zamošči (1720), jednak praktickou úpravou latinskej disciplíny a haličskí Arméni.

Dekrét *Ne temere* uplatňovali Rusíni v Galícii a v strednej Európe od roku 1911, v Spojených štátoch od roku 1914, v Kanade od roku 1917, v Juho-slávii od roku 1937 a rovnako bol uplatňovaný syro-malabarcami.

Niektoré cirkvi dodržiavali požiadavku sláviť s posvätným obradom na základe veľmi starých tradícií, ako napríklad koptská, sýrsko-katolícka a arménska cirkev a cirkvi byzantskej tradície. Tendencia ústredných orgánov

³⁷ AAS 41(1949)89-119.

Svätej stolice voči manželstvu veriacich týchto cirkví však bola taká, že považovala za platné manželstvo uzavreté v akejkoľvek forme, dokonca aj pred pravoslávny m kňazom alebo dokonca len v civilnej forme. V tomto prípade sa predpokladalo, že títo veriaci nie sú povinní dodržiavať kanonickú formu na základe kán. 1099 § 1 CIC'17. Známe sú dva reskripty Kongregácie pre východné cirkvi z 22. 1. 1941 - jeden vyhlásil za platné manželstvo dvoch melchitských katolíkov uzavreté len civilnou formou,³⁸ druhý vyhlásil za platné aj manželstvo melchitky a protestanta uzavreté pred civilným matrikárom.

Motu proprio *Cleri sanctitati* v kán. 85 uvádza:

§ 1 *Ei tantum matrimonia valida sunt quae contrahuntur ritu sacro, coram parcho, vel loci Hierarcha, vel sacerdote cui ab alterutro facta sit facultas matrimonio assistendi et duobus saltem testibus, secundum tamen praescripta canonum qui sequuntur et salvis exceptionibus de quibus in can. 89, 90.*

§2 *Sacer censetur ritus, ad effectum de quo in §1, ipso interventu sacerdotis adsistentis ac benedictis.*

Už jeden z prvých komentátorov *Crebrae allatae*, A. Coussa si všimol rozdiel medzi dvoma katolíckymi kodifikáciami. Kým totiž CIC'17 nehovoril nič o posvätnom obrade, pre východniarov v príslušnom kánone *Crebrae allatae* pribudli slová o posvätnom obrade v manželstve. Posvätný obrad tu bol vysvetlený ako súbor modlitieb a obradov obsiahnutých v liturgických knihách, ale za dostatočné pre platnosť posvätného obradu sa považovalo jednoduché znamenie kríža kňazom, ktorý požehnal nevestu a ženícha.³⁹ Tento názor neskôr potvrdil aj výklad Pápežskej komisie pre vypracovanie CICO z 3. mája 1953, ktorý požehnanie nespájal s konkrétnym liturgickým obradom ani s konkrétnou liturgickou formulou a uvádzal, že na platnosť stačí jednoduché požehnanie.⁴⁰

³⁸ X. OCHOA (ed.), *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, Ediurcla, Romae 1966-1994, v. 1, 2043.

³⁹ A. COUSSA, *Epitome praelectionum de Iure Ecclesiastico Orientali*, vol III. *De Matrimonio*, Romae 1950, 195.

⁴⁰ AAS 45(1953)313.

V priebehu prác na príprave súčasného Kódexu kánonov východných cirkví sa objavili tieto tri pripomienky:

- vynechať položku “*adsistentis*”;
- pre hodnotu manželstva aj medzi samotnými katolíkmi stačí *ritus sacer*;
- ďalej by sa malo spresniť, že *ritus sacer* je

“*celebratio in qua minister sacer, nomine Ecclesiae, benedicit sponso invocando Spiritum Sanctum*”.

Žiadna z týchto pripomienok nebola akceptovaná, čo poukazovalo na potrebu absolútnej presnosti kánonu a absenciu hodnoverného dôvodu, ktorý by viedol k odchýleniu sa od *ius vigens* návratom k situácii pred vydaním motu proprio *Crebrae allatae*.⁴¹

Súčasný kánon 828 CCEO s odkazom na posvätný obrad sa niekedy interpretuje ako osobitný prejav duchovne trojrozmernej alebo trojuholníkovej udalosti, ktorej súčasťou je Boh spolu s manželmi vo svojej Cirkvi. Ak by sme chceli použiť zmluvno-latinskú terminológiu, museli by sme povedať, že ide o “zmluvu troch”, a nie o “zmluvu dvoch”.⁴² Požehnaním kňaz vyzýva Ducha Svätého na nevestu a ženícha. Ten istý Duch ich premieňa na ikonu nezlomného spojenia medzi Kristom a jeho Cirkvou, vylieva na nich sviatostnú milosť, takže žijú svoj manželský život ako odraz trojičného života a vytvárajú “domácu Cirkev”.⁴³

Východné vnímanie zdôrazňovalo a prostredníctvom liturgie zdôrazňuje sprostredkovateľskú funkciu Cirkvi v manželstve. Kňaz je zástupcom Boha - jediným autorom a posvätitelom sviatostného manželstva -, a teda nie je len predsedajúcim slávenia, ale skutočným spolusvätitelom, privilegovaným protagonistom pri sprostredkovaní Ducha Svätého.⁴⁴

⁴¹ *Nuntia* 15, 81.

⁴² E. EID, “Il matrimonio nel diritto delle Chiese orientali”, in *Atti del colloquio romanistico-canonistico* (13.-16 mar. 1979), Roma 1980, 115

⁴³ D. SALACHAS, *Il sacramento del matrimonio nel Nuovo Diritto canonico delle Chiese orientali*, EDB, Bologna 1994¹, 2003², 184.

⁴⁴ P. SZABÓ, “Matrimoni misti ed ecumenismo. Prospettive del riconoscimento ortodosso dei

O význame *posvätného obradu* vo východnom vnímaní slávenia manželstva svedčí aj skutočnosť, že dišpenz od kánonickej formy (ponechaný v CIC kán. 1127 § 2 miestnemu ordinárovi) je v CCEO kán. 835 vyhradený Apoštolskej stolici, prípadne patriarchovi s reštriktívnou zmienkou - *qui eam ne concedat nisi gravissima de causa*. Argumenty pre túto prísnosť boli zverejnené už v procese prípravy CCEO. Na návrh konzultora udeliť tú istú fakultu dišpenzovať od formy manželstva aj miestnym východným hierarchom sa totiž odpovedalo sucho: “Neprijíma sa, pretože je to v rozpore s východnou koncepciou o *ritus sacer* pri slávení manželstva, ktorá je taká prospešná aj v modernom svete, v ktorom je vhodné zdôrazňovať posvätnosť manželského súhlasu.”⁴⁵

4. Niektoré kánonické problémy vyplývajúce z požiadavky *ritus sacer* pri sobáši východných kresťanov.

4.1 Medzicirkevné dôsledky v rámci Katolíckej cirkvi

Problém rozdielného vnímania dvoch kódexov tej istej podstaty slávenia sviatosti manželstva prináša kanonistom a teológom množstvo problémov. Na tomto mieste chceme predstaviť aspoň dva najznámejšie. Prvý sa týka otázky o vysluhovateľovi sviatosti manželstva. Ako sme už dokumentovali vyššie, aj dve vydania Katechizmu Katolíckej cirkvi riešia túto otázku odlišne. V prvom vydaní sa kňaz označuje ako vysluhovateľ sviatosti a v neskoršom vydaní *editio typica* sa nazýva len svedok sviatosti. Obe formulácie vyvolávajú ťažkosti a rozpaky, raz na latinskej, inokedy na východnej strane.

Vyhranenú otázku, kto je teda vlastne vysluhovateľom tejto sviatosti, sa páter Navarrete⁴⁶ snažil zmieriť a vyriešiť, pričom v manželstve rozlišoval rôzne prvky identifikovateľné v každej sviatosti:

- *substantia sacramenti* - podstata sviatosti - ktorú ustanovuje Boh,
- *signum sacramenti*, teda veci, ktoré vyjadrujú podstatu sviatosti,

matrimoni misti con speciale riguardo al caso della celebrazione cattolica”, in *Folia Athanasiana* 3(2001)115.

⁴⁵ *Nuntia* 15, 85.

⁴⁶ Cf. U. NAVARRETE, “De ministro sacramenti matrimonii in ecclesia latina et in ecclesiis orientalibus. Tentamen explicationis concordantis”, in *Periodica* 84(1995)711-733.

jej základný obrad - ktorý môže byť totožný s podstatou samotnej sviatosti, ktorú chce Boh, ale môže obsahovať aj ďalšie pridané prvky, ktoré chce Cirkev.

V prípade manželstva sa *substantia sacramenti* identifikuje so súhlasom manželov.

Pokiaľ ide o *signum sacramenti*, latinská cirkev podľa Navarreteho nevyžaduje nič viac než to, čo tvorí tú istú podstatu, t. j. vzájomný súhlas manželov, ktorý sa legitímne prejavil. Toto sviatostné znamenie kladú sami manželia ako „služobníci“. Tento významný autor však dobre pochopil, že *“in Ecclesiis vero orientalibus ritus sacer pertinet... non ad formam canonicam, sed profundis ad ipsum ritum essentialem sacramenti, uti elementum, ex voluntate Ecclesiae additum substantia sacramenti”*.⁴⁷ Vo východnom teologickom vnímaní a kánonickej legislatíve Východná cirkev kladie *ritus sacer*, špecifikovaný ako kňazské požehnanie, vedľa súhlasu manželov ako ďalšie *sviatostné signum*. Tento obrad je *ex voluntate Ecclesiae* nevyhnutný. Prostredníctvom tohto znaku sa celebrujúci kňaz - spolu so snúbencami - stáva aj vysluhovateľom sviatosti manželstva. Aby sa zachovala možnosť platnosti manželstva uzavretého v prípadoch nevyhnutnosti len nevestou a ženichom pred svedkami, a teda bez predpisanej kánonickej formy a bez požehnanja kňaza, Navarrete tvrdí, že je to v súlade s Cirkvou, ktorá stanovuje, že v takýchto prípadoch stačí vonkajší úkon, ktorý je súčasťou *substantia sacramenti*, t. j. súhlas, ale nenalieha ani na *„obligatio formae canonicae ordinariae nec necessitas ponendi ritum sacrum ac validitatem, nec peragendi ritus liturgicos accessorios ad liceitatem”*.⁴⁸

Ďalšou hojne diskutovanou témou medzi latinskými a východnými kanonistami je téma týkajúca sa osoby celebranta, t. j. známa pochybnosť, či sa latinský diakon ako zástupca Cirkvi na základe poverenia farára alebo príslušného latinského ordinára môže zúčastniť na sobáši, kde jeden alebo obaja manželia patria k východnej katolíckej cirkvi.

Nechceme tu podrobne opakovať všetky argumenty, ktoré v predchádzajúcich desaťročiach vypracovali renomovaní kanonisti. Dnes môžeme pova-

⁴⁷ Cf. U. NAVARRETE, “De ministro sacramenti matrimonii in ecclesia latina et in ecclesiis orientalibus. Tentamen explicationis concordantis”, in *Periodica* 84(1995)730.

⁴⁸ Cf. U. NAVARRETE, “De ministro sacramenti matrimonii in ecclesia latina et in ecclesiis orientalibus. Tentamen explicationis concordantis”, in *Periodica* 84(1995)732.

žovať tieto diskusie za uzatvorené, prijatím motu propria pápeža Františka “*De concordia inter codices*”, ktorým sa dopĺňa CIC c. 1108 o tretí paragraf, ktorý potvrdzuje, že “*Jedine kňaz platne asistuje pri uzatváraní manželstva medzi východnými stránkami alebo medzi latinskou stránkou a východnou stránkou, či už katolíckou alebo nekatolíckou.*”⁴⁹

Kedže som mal tú česť spolupracovať v komisii, ktorá pripravovala návrh tohto pápežského dokumentu, tak tu chcem len stručne zosumarizovať postoje a argumentácie, ktoré existovali v kanonistike pred prijatím pápežského rozhodnutia doplnenia textu Kódexu cirkevného práva.

Na túto tému sa vyliali rieky atramentu a zaplnilo sa mnoho listov papiera. Ak to čo najviac zjednodušíme, môžeme povedať, že existovali názory, ktoré navrhovali možnosť takejto asistencie diakona na základe predpokladanej právnej axiomy “*locus regit actum*”, alebo na základe cirkevnej príslušnosti sobášiaceho, a napokon tretí názor profesora Fürsta⁵⁰, ktorý navrhoval uplatnenie prísnejšieho pravidla, vyhradzujúceho takýto sobáš kňazovi a vylučujúceho diakona. V priebehu diskusií sa vyskytovali aj niektoré zmeny názorov a “obrátienia”. Napríklad mons. Prader pred rokmi zastával názor, že: “*manželstvo požehnané latinským diakonom legitímne delegovaným latinským ordinárom na požehnanie manželstva východných katolíkov sa má považovať za platné*”⁵¹. Vo svojej neskoršej publikácii však svoju argumentáciu zmenil:

“*Vo východnej tradícii, katolíckej i nekatolíckej, sa pre platnosť manželstva vyžaduje manželské požehnanie, ktoré je vyhradené kňazovi. Z toho vyplýva, že fakultu požehnania manželstva nemožno udeliť diakonovi. (...) V Latinskej cirkvi manželské požehnanie nie je podstatným prvkom bežnej formy slávenia manželstva. Zásah kňaza ako zástupcu cirkevného spoločenstva do slávenia manželstva spočíva*

⁴⁹ Lettera Apostolica in forma di «motu proprio» del Sommo Pontefice Francesco “*De concordia inter codices*” con la quale vengono mutate alcune norme del codice di diritto canonico.

Art. 6. Il can. 1108 CIC avrà d'ora in poi un terzo paragrafo col testo seguente:

§3. Solo il sacerdote assiste validamente al matrimonio tra due parti orientali o tra una parte latina e una parte orientale cattolica o non cattolica.

⁵⁰ C. G. FÜRST, “Kann ein an sich ordnungsgemäß delegierter lateinischer Diakon oder Laie unter bestimmten Umständen auch Ehen von und mit Orientalen segnen?“, in *Prawo Kanoniczne* 43(2000)47-66.

⁵¹ J. PRADER, *Il matrimonio tra Oriente e Occidente*, (Kanonika 1), PIO, Roma 1992, 201.

*v podstate len v právnom akte vyžiadania a prijatia prejavu súhlasu manželov (CIC c. 1108 § 2). Preto aj laik môže byť poverený plnením tejto úlohy (CIC c. 1112). Ak sa však manželstvo slávi v latinskej cirkvi a jedna zo strán je východný katolík, pre platnosť sa musí dodržať CCEO c. 828 § 2, pretože východní veriaci sú ním viazaní.*⁵²

Okrem podrobných argumentov, ktoré sa nachádzali na oboch stranách, môžeme uviesť z našej strany dva dôvody, ktoré vždy podporovali nemožnosť účasti delegáta latinského diakona na svadbe, kde je jedna strana východná katolíčka.

Pre veriaceho východného katolíka predstavuje požehnanie jeho manželstva kňazom jeho *právo* - toto právo, aj keď nie je dostatočne explicitne vyjadrené formálne, treba považovať za implicitné a z morálneho hľadiska záväzné aj pre latinského pastoračného pracovníka, na ktorého sa veriaci obracia so žiadosťou o slávenie sviatosti manželstva. Treba poznamenať, že Katolícka

cirkev, vrátane latinskej cirkvi, vo vzťahu k veriacim iných náboženstiev veľmi starostlivo rešpektuje ich city a predpisy. Za urážku dobrých mravov a zdravého rozumu by sa dalo považovať napr. pozvanie predstaviteľa islamskej komunity na obed do biskupskej kúrie alebo do farnosti a ponúknuť mu ako predjedlo pekný plátok šunky s pohárom vína s odôvodnením, že sa to dá jesť a že je to chutné a výživné. Nezдалo sa nám teda prehnané žiadať od latinských ordinárov a farárov aspoň rovnakú citlivosť, keď majú do činenia so sviatosťou manželstva niektorých východných katolíckych veriacich. Takýto veriaci, keď žiadali o sviatosť, očakávali od Cirkvi *kňazské* požehnanie a ich žiadosť nebola len citová, ale mala oporu v tisícročnej tradícii a legislatíve svojej Cirkvi. Takýto veriaci mali preto vždy *právo* prijať *kňazské* požehnanie. Každý z nás by sa hneval, keby si v reštaurácii objednal neapolskú pizzu a čašník by mu namiesto nej priniesol špagety s tým, že oboje je v podstate z múky, a teda výživné. Zo strany čašníka by bolo čestnejšie - buď povedať, že jeho reštaurácia pizzu nepripravuje, a tak si zákazník nájde iné riešenie, alebo priniesť to, o čo bol požiadaný.

⁵² G. NEDUNGATT (ed.), *A Guide to the Eastern Code. A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches*, (Kanonika 10), PIO, Roma 2002 - J. PRADER, *Marriage*, 570.

Ani nedostatok kňazov neospravedlňoval prax delegovania diakona na sobáš, keď aspoň jedna zo stránok patrila do niektorej z východných katolíckych cirkví. V prípade skutočnej nemožnosti mať alebo dosiahnuť kňaza bez vážnych ťažkostí sa dali uplatniť predpisy kán. 832 CCEO o tom, že „*Ak podľa normy práva kompetentný kňaz nemôže byť bez veľkej ťažkosti prítomný alebo sa nemožno k nemu dostať, tí, ktorí majú úmysel sláviť pravé manželstvo, môžu ho platne a dovolene sláviť pred samými svedkami:*

1° v nebezpečenstve smrti;

2° mimo nebezpečenstva smrti, len keď sa rozumne predvída, že tento stav potrvá jeden mesiac.“

Ale aj tu chceme zdôrazniť osobitné predpisy kán. 832 § 3: *Si matrimonium celebratum est coram solis testibus, coniuges a sacerdote quam primum benedictionem matrimonii suscipere ne neglegant - Ak bolo manželstvo slávené len pred samotnými svedkami, manželia nemajú byť nedbanliví čo najskôr prijať požehnanie manželstva od kňaza.*

Druhý argument na podporu nemožnosti latinského diakona asistovať a požehnať svadbu, kde jedna zo stránok je východný katolík, bolo možné - podľa nášho názoru - nájsť v početnej judikatúre posledných desaťročí, ktorá uvádza, že *“quam invalida habenda sunt matrimonia inter orthodoxos inita ab-
sque sacerdote adstante et benedicente”*.⁵³

Ak Katolícka cirkev uznáva nevyhnutnosť posvätného obradu pre platnosť manželstva pravoslávnych, zdá sa úplne logické, že rovnaké kritérium by sa malo uplatňovať aj na východných katolíckych veriaciach, keďže aj ich duchovné, teologické, liturgické a kanonické cítenie vychádza z tých istých zdrojov a opiera sa o tie isté motívy ako pravoslávni.

Nemyslím si, že na zmenu kritérií týkajúcich sa platnosti manželstva východných katolíkov by stačilo niekoľko prípadov opačnej praxe alebo dokonca sofistické argumenty, ktoré navrhovali zástancovia platnosti manželstva

⁵³ Rozhodnutie Apoštolskej Signatúry z dňa 28.XI.1979, in X. OCHOA (ed.), *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, Ediurcla, Romae 1966-1994, v. 5, 6394-6399; *“Implicite proinde agnoscitur ab Ecclesia catholica, quod firmum semper orientales dissidentes habuerunt et habent, ea tantum matrimonia valida esse quae conrahuntur ritu sacro.*

východných katolíkov požehnaného diakonom. Aby sa toto pravidlo zmenilo, muselo by dôjsť k magisteriálnemu zásahu Cirkvi, ktorý by presne deklaroval vôľu zrušiť povinnosť kňazského požehnanie «*uti elementum, ex voluntate Ecclesiae additum substantia sacramenti*».⁵⁴ Domnievam sa, že v súčasnosti je Katolícka cirkev a najmä Latinská cirkev skôr povolaná lepšie pochopiť a rešpektovať teológiu a disciplínu kresťanského Východu a že úprava kánonu 1108 CIC prostredníctvom motu proprio *De concordia inter codices* je výrazným dkladom tohto prístupu, ktorého predzvestou boli aj nasledujúce slová encykliky *Oriente Lumen* sv. Jána Pavla II.

„A obrátenie sa žiada aj od latinskej cirkvi, aby dôstojnosť východných cirkví plne rešpektovala a hodnotila, aby vďačne a s úžitkom prijímala duchovné dary, ktorých nositeľmi sú katolícke východné cirkvi na úžitok celého katolíckeho spoločenstva: týmto spôsobom môže konkrétne a omnoho výraznejšie ako v minulosti ukázať, ako veľmi si cení a obdivuje kresťanský Východ a ako veľmi jeho vklad považuje za podstatný v tom, aby univerzalita Cirkvi mohla byť plne prežívaná.”⁵⁵

4.2 Ekumenické dôsledky *ritus sacer* pri slávení manželstva

V predchádzajúcej téme sme už čiastočne vstúpili do úvah o ekumenických dôsledkoch *ritus sacer* pri slávení manželstva.

Z hľadiska najnovších dejín kánonického práva môžeme v tejto oblasti zaznamenať niekoľko zmien, najmä pokiaľ ide o hodnotenie pravoslávnych manželstiev. Ešte pred prvým východným kánonickým právnym predpisom *Crebrae allatae*, Katolícka cirkev predpokladala, že právne predpisy týkajúce sa *ritus sacer* neboli pred “schizmou” záväzné a po schizme “disidentskí” východníci neboli schopní vytvoriť alebo zmeniť svoje vlastné zákony. V skutočnosti ešte 12. apríla 1945 Kongregácia pre východnú cirkev potvrdila platnosť manželstva ruskej pravoslávnej ženy metodistom uzavretého len pred civilnými orgánmi, hoci bolo uzavreté civilnou formou, t. j. bez posvätného obradu.⁵⁶ V tej

⁵⁴ U. NAVARRETE, “De ministro sacramenti matrimonii in ecclesia latina et in ecclesiis orientibus. Tentamen explicationis concordantis”, in *Periodica* 84(1995)730.

⁵⁵ *Oriente Lumen* 21.

⁵⁶ Porov. X. OCHOA (ed.), *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, Ediurcla, Romae 1966-1994, v. 2, 2277.

istej odpovedi sa však uvádzalo, že ak by mala pravoslávna stránka vedľa seba nepokrstenú osobu, takéto “manželstvo by bolo neplatné *ex capite disparitatis cultus*, keďže táto prekážka sa vzťahuje aj na ruských disidentov, keďže bola sankcionovaná v 14. kán. Chalcedónskeho koncilu”.⁵⁷

Po promulgácii *Crebrae Allatae* sa na základe kán. 90 § 2 “*pokrstení nekatolíci*”, a teda aj pravoslávni,⁵⁸ nepovažovali za viazaných kánonickou formou stanovenou kán. 85 *Crebrae Allatae* a pre ich manželstvá sa považovala za platnú akákoľvek forma *iure naturali valida*.⁵⁹

Potvrdenie koncilových dekrétov *Unitatis redintegratio* (č. 16), že východné cirkvi, majú na zreteli nevyhnutnú jednotu celej Cirkvi, majú moc riadiť sa podľa svojich vlastných disciplín, viedlo najprv k dlhým doktrinálnym diskusiám. Osobitná komisia kardinálov 24. februára 1966 rozhodla, že nariadenie *Crebrae Allatae* sa má vzťahovať aj na pravoslávnych, ale po článku známeho kanonistu o. Pujola, ktorý bol opačného názoru,⁶⁰ iná komisia kardinálov 28. októbra 1968 rozhodla, že *Crebrae Allatae* nezaväzuje pravoslávnych, a preto sa jeho promulgáciou nezrušila predchádzajúca disciplína, ktorou boli tieto cirkvi viazané. Po týchto doktrinálnych objasneniach nasledovalo niekoľko rozhodnutí Apoštolskej signatúry, v ktorých sa uznalo, že v pravoslávnych cirkvách platí legislatívna norma, ktorá pri uzatváraní manželstva vyžaduje posvätný obrad, t. j. požehnanie kňaza. Tak napríklad 28. novembra 1970⁶¹ Apoštolská signatúra vyhlásila za neplatné manželstvo dvoch pravoslávnych Rumunov uzavreté pred civilným orgánom. Po tomto prvom rozsudku nasledovali ďalšie rozsudky Apoštolskej signatúry⁶², ktoré napokon viedli k vydaniu noriem z 10. mája 1976,⁶³ ktoré sa museli dodržiavať pri posudzovaní platnosti

⁵⁷ Tamže 2278.

⁵⁸ Autentická interpretácia Pontificia Commissione CICO z 8. marca 1962.

⁵⁹ Porov. *Coram Sabattani* 11 dicembre 1964, in *SRR Decisiones*, vol. 56, 932.

⁶⁰ Porov. C. PUJOL, “Orientales ad Ecclesia catholica seiuncti teneturne novo iure canonico a Pio XII promulgato?”, in *Orientalia Christiana Periodica* 33(1966) 78-100.

⁶¹ X. OCHOA (ed.), *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*; Ediurcla, Romae 1966-1994, v. 2, 2277.

⁶² Napr. 7. júlio 1971, cf. X. OCHOA (ed.), *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*; Ediurcla, Romae 1966-1994, v. IV, 6135.

⁶³ List Apoštolskej Signatúry biskupovi Mainzu. Porov. X. OCHOA (ed.), *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*; Ediurcla, Romae 1966-1994, v. 5, 7206.

pravoslávnych manželstiev v prípadoch, keď neexistoval *ritus sacer*. Všeobecnú platnosť týchto noriem oznámila Apoštolská signatúra 6. júna 1977.

Platnosť tej istej normy bola uznaná aj pre ostatné nechalcedónske východné cirkvi, konkrétne pre Arménsku apoštolskú cirkev dekrétom Apoštolskej signatúry z 23. novembra 1974. Opäť však nie na základe 89. *Novely* byzantského cisára Leva VI. ale na základe vlastných noriem vypracovaných v Arménskej apoštolskej cirkvi.⁶⁴

Pri posudzovaní konkrétnych situácií pravoslávnych manželstiev uzavretých bez *ritus sacer* sa musia vyššie uvedené pravidlá týkajúce sa povinnosti posvätného obradu pre platnosť manželstva uplatňovať v každom jednotlivom prípade.

V skutočnosti, najmä v prípadoch manželstiev uzavretých v krajinách, kde samotní pravoslávni nemajú úplnú slobodu náboženstva a kultu, alebo v iných podobných situáciách, je potrebné posúdiť, či chýbalo požehnanie kňaza z dôvodu nemožnosti mať kňaza, alebo či manželstvo mohlo byť uzavreté pred kňazom bez vážnych ťažkostí. V prípade nemožnosti mať kňaza bez vážnych ťažkostí totiž katolícka judikatúra považuje manželstvá pravoslávnych ľudí uzavreté len pred svedkami alebo pred úradníkom za platné napriek tomu, že nekatolícke východné cirkvi vo všeobecnosti nepoznajú inštitút mimoriadnej formy manželstva. V tomto prípade Katolícka cirkev mieni dať prednosť prirodzenému právu, pričom uplatňuje kritériá stanovené v CCEO 832§1 č. 2.

Záver

Posledným odkazom na normy Arménskej apoštolskej cirkvi sme sa vrátili k úvahám o konkrétnom prípade, ktorý sme spomenuli na začiatku našej prednášky. Na záver môžeme konštatovať, že znalosť kánonických noriem týkajúcich sa významu *ritus sacer* teda kňazského požehnanie v manželstve východných katolíkov i nekatolíkov je dnes ešte potrebnejšia ako predtým, a to nielen zo strany vedcov a praktikov justície a pastorácie vo východných katolíckych cirkvách, ale aj v latinskej cirkvi.

⁶⁴ X. OCHOA (ed.), *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*; Ediurcla, Romae 1966-1994, v. 5, 6891-6895.

Snahou o prehľadné našich vedomostí v tejto oblasti plníme výzvu, ktorú pred 40 rokmi adresovali Cirkvi otcovia Druhého vatikánskeho koncilu v dekréte *Orientalium Ecclesiarum*:

“Všetkým klerikom a tým, ktorí majú prijať vyššie svätenia, nech sa poskytnú dôkladné vedomosti o obradoch a najmä o praktických normách v medzirituálnych záležitostiach. Ba i laici nech sa pri katechetickej výchove poučia o jednotlivých rítoch a ich zákonoch. (OE 4)

... A tí, ktorí vďaka svojej funkcii alebo apoštolskej činnosti prichádzajú do častého styku s východnými cirkvami alebo ich veriacimi, nech si primerane zodpovednosti svojho úradu získajú príslušné vedomosti o obradoch a bohoslužbách, spôsobe života, učení, dejinách a povahe východných kresťanov. (OE 6).

IUS ET IUSTITIA XX

XX. Sympóziu kánonického práva
zborník prednášok

Spišská Kapitula – Spišské Podhradie

© Slovenská spoločnosť kánonického práva 2025
Všetky práva vyhradené

Nihil obstat: Mons. JDCr. Tibor Hajdu
Imprimatur: Mons. František Trstenský, Spišský diecézny biskup

Príspevky boli recenzované (peer review)

Vydal: Rímskokatolícka cirkev, Biskupstvo Spišské Podhradie
Spišská Kapitula 661/9, 053 04 Spišské Podhradie

ISBN: 978-80-570-7170-9
EAN: 9788057071709

© SSKP, 2025

